

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

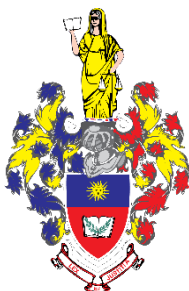
ЗБІРНИК ТЕЗ

*XXVIII щорічної звітної наукової конференції
науково-педагогічних працівників,
докторантів та аспірантів*

УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

м. Хмельницький
19 березня 2024 року

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

**Збірник тез
XXVIII щорічної звітної наукової конференції
науково-педагогічних працівників,
докторантів та аспірантів
(19 березня 2024 року)**

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

2024

УДК 351.862.4-043.86 (477)+340.13

У 67

У 67 **Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави:** збірник тез XXVIII щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів. (м. Хмельницький, 19 березня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 204 с.

ISBN 978-617-7572-75-5

У збірнику представлені тези доповідей, які були подані на XXVIII щорічну звітну наукову конференцію науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 19 березня 2024 року. Наукове видання розраховане на наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачів вищої освіти, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет XXVIII щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави» не завжди поділяє думку учасників конференції. Основний матеріал доповідей подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи університету, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 351.862.4-043.86 (477)+340.13

ISBN 978-617-7572-75-5

© Колектив авторів, 2024

© Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024

Шановні учасники конференції!

Шановні науково-педагогічні працівники, аспіранти та докторанти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова! Щиро вітаю всіх з початком роботи XXVIII щорічної звітної наукової конференції «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави! З моменту свого заснування та протягом цих років Університет займає лідируючі позиції з підготовки фахівців в галузі освіти та наукових досліджень. З початку злочинного повномасштабного вторгнення, Український народ продовжує продемонструвати світові приклади мужності, стійкості, сміливості, кмітливості та єдності перед жорстоким ворогом. Сьогодні Україна продовжує докладати неабияких зусиль на різних фронтах: військовому, дипломатичному, інформаційному, культурному та науковому. Тож наше суспільство має й надалі залишатися консолідованим для перемоги над агресором і розбудови демократичної правової держави в сім'ї європейських народів. У цій війні Україна захищає свій європейський вибір, свої ідентичність і цінності як частину європейських. Впевнений, що сьогоднішня конференція стане черговим науковим майданчиком, де у цікавій та плідній дискусії будуть напрацьовані нові підходи для пошуку механізмів подальшої взаємодії заради сталого розвитку територій, регіонів, розбудови нашої держави. Тож бажаю учасникам конференції життєвої енергії та натхнення до нових наукових звершень, взаємного збагачення новими знаннями та успішного втілення всіх задумів на благо нашої Батьківщини!

З повагою

ректор університету

Олег ОМЕЛЬЧУК

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Вовк Вікторія Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Міф і правова реальність

Міфи, а також різні міфологічні компоненти присутні у всіх сферах людського життя. Міф охоплює і впливає на все людське буття: психологію, політику, науку, мистецтво, соціальну поведінку мас, право. Сучасність двояко трактує міф: по-перше, як оповідь про давно минулі події і факти (традиційне розуміння); по-друге, як ідеологічну конструкцію, яка впливає на суспільну та індивідуальну свідомість, акумулює колективну волю, активізує емоційне і чуттєво-образне сприйняття світу (сучасне розуміння).

На думку Ю. Тіщенко, «сучасна філософія права і загальнотеоретична юриспруденція здебільшого залишають проблематику міфу в праві на узбіччі філософсько-правового дискурсу, оскільки саме визнання існування в праві міфів суперечить віковій традиції розгляду права як суто раціональної логічної конструкції, осягнення якої повинно вибудовуватися па основі принципів об'єктивності. Міфи і міфотворчість можуть розглядатися і як предмет філософсько-правових досліджень, і як предмет загальнотеоретичних юридичних досліджень» [1, с. 9]. На думку М. Гнатко, правові міфи пронизують всі рівні правової реальності сучасної держави, від правової свідомості (людини та суспільства) до процесів правотворення, правозастосування і правотлумачення [2]. В. Завальнюк зауважує, що «закон також належить до тих явищ, чії контури затушовані міфом. Нам продовжують стверджувати, начебто закон виражає волю народу. Але хто, крім юристів, знає, що багато законів народжується в міністерських кабінетах: багато законів, ухвалених на сьогодні Верховною Радою, є результатом урядової ініціативи» [3, с. 52].

Право завжди було і залишається пов'язаним з міфологією, релігією і мораллю [4]. Більше того, право активно використовувало та продовжує використовувати пізнавальний, регулятивний, нормативний та орієнтаційний потенціал міфу. Зокрема, досить поширеним є залучення у правову сферу пафосу залякування (право має розвинуту систему репресивних засобів), ототожнення законів і вищої Волі (божественної чи держави) тощо. Але в сучасних умовах спостерігається фрагментизація правового міфу. Процеси формування правових міфів в минулому і в сучасності мають різні причини. Якщо в минулому за допомогою міфів відбувалася компенсація недостатності інформації і людина добудовувала і пояснювала картину світу, в якій жила, то причиною виникнення міфів в наш час є надлишок інформації (сучасна людина використовує міф як засіб фрагментизації реальності, щоб краще її (останню) означити і зафіксувати (метод бріколажа за К. Леві-Стросом).

Правовий міф є способом конституювання, поясненням, переживанням, інтерпретацією, технологією пізнання та освоєння світу. Власними, специфічними рисами правових міфів є:

1) оперування юридичними поняттями або їх аналогами, використання юридичної мови, що породжує простір для текстуальних інтерпретацій (держава – джерело права, верховенство права, неминучість покарання, юридична рівність усіх членів суспільства [6] тощо);

2) спрямованість на підвищення авторитету права шляхом його диференціації від інших соціальних систем: правові міфи сприяють легітимізації основних інститутів наявної правової системи; направлені на формування думки про виняткове становище права та його інститутів в суспільстві. Завдяки такому підходу, відбулося відмежування права від моралі і релігії, відмова юриспруденції від оціночних понять тощо;

3) формально-нормативна забезпеченість (в потенції). У праві правові міфи можуть відображатися і закріплюватися у формальних юридичних текстах, тому виділяють правові міфи правосвідомості і міфи законодавства. Право «формує особливий простір, у межах якого відбувається квазіраціоналізація правових міфів шляхом їх законодавчого закріплення. Так, один правовий міф сприяє зміцненню іншого: міф про раціональність законодавства створює видимість раціоналізації, коли інші правові міфи отримують законодавче закріплення. Сам факт відображення ідеї в законодавстві перетворює її у сприйнятті людей на раціональну конструкцію, хоча насправді це може бути не так (наприклад, відсутні будь-які раціональні обґрунтування для проведення процедури інавгурації президента, однак її конституційне закріплення відсуває питання необґрунтованості та нераціональності на другий план)» [7];

4) здатність створювати латентний ідеологічний рівень дискурсу або «вторинну семіологічну систему» (Р. Барт). «Правовий дискурс від зворотного міфологізує життя реальної людини, може стати будь-яка правова фікція (зокрема оголошення людини померлою), а також будь-який випадок, обставини котрого *de jure* і *de facto* конвенційно нетотожні. У такий спосіб держава за допомогою чітко визначених правових механізмів створює штучну реальність» [8, с. 21];

5) вплив на конструювання правової реальності: в правовій та юридичній площині існує значна кількість міфів, які детермінують поточну правову реальність. Зокрема, в Стародавньому Римі особливо значимим, з цієї точки зору, був міф щодо непогрішимості діянь предків в царині врегулювання міжіндивідних відносин, що зрезультувало у некритичне використання звичаїв і законів пращурів в нових соціокультурних та економічних умовах. Наприклад, обряд манципації, заборона сенатору одружуватися на акторках тощо;

б) тісний зв'язок правового міфу і державно-політичної сфери суспільства. Правовий міф для свого існування сьогодні потребує соціальної підтримки, інформативного розповсюдження, офіційного визнання і легітимації, що може забезпечуватися владним і державницьким ресурсами.

Література:

1. Тіщенко Ю. В. Правовий міф і правова міфотворчість як атрибути сучасного суспільства: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 - філософія права. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 115 с.

2. Гнатко М. М. Політико-міфологічне підґрунтя права як суспільного явища. *Держава і право. Серія Політичні науки*. Випуск 84. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ : Вид-во «Юридична думка». 2019. С. 66–78.
3. Завальнюк В. В. Ірраціональне в праві з позицій юридичної антропології. URL : <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/7.pdf>
4. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Право, мораль і релігія як соціальні регулятивні механізми. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzkit/2010_8/5.pdf
5. Вовк В. М. Юридична рівність у римському приватному праві. *Адвокат*. 2009. № 6. С. 29-32.
6. Тищенко Ю. Інституалізація правового міфу як ознака сучасної держави. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/116.pdf
7. Запорожцева Л. Є. Міф у масовій культурі і правовій реальності: питання співвідношення. *Наукові записки НаУКМА*. 2013. Т. 141. С. 18-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfr_2013_141_5

Місінкевич Леонід Леонідівич,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Операція «Захід»: наймасовіша депортація західних українців 1947 року

Після Другої світової війни вістря масових репресій були спрямовані на ліквідацію оунівського підпілля у західних областях України. Для цього широко використовувалися масові перевірки-чистки під виглядом переписів та обліку населення. З особливою ретельністю вони проводилися у сільській місцевості. Такі заходи сприяли виявленню серед населення Західної України «соціальної бази» українського визвольного руху, яка в подальшому підлягала знищенню.

Перед місцевою владою ще 15 лютого 1945 р. було поставлене завдання облікувати всіх жителів від 15 років і старше [1, арк.21]. До прикладу, в Тернопільській області це сприяло виявити 1267 громадян, які перебували на нелегальному становищі. Родини, з яких походили нелегали, виселялися у віддалені райони СРСР [2, с. 39]. З 1 лютого по 10 березня 1945 р. із західних областей УРСР було депортовано 5583 сім'ї учасників і пособників оунівського підпілля [1, арк. 57].

Запроваджені депортації західноукраїнського населення набуло системного характеру. На кінець 1946 року було вислано із Західної України у віддалені регіони Радянського Союзу понад 36 тисяч учасників оунівського підпілля. За цих обставин заступник міністра державної безпеки СРСР Сергій Огольцов та міністр державної безпеки УРСР Сергій Савченко у листі переконували керівника МДБ СРСР Віктора Абакумова, що виселення ускладнить хід вербування нових членів ОУН та спонукатиме їх здаватися органам радянської влади.

У майбутньому виселенні було означене основне завдання – у найкоротші терміни ліквідувати бандитизм та національне підпілля на території західних областей України. Підставою для реалізації став наказ міністра держбезпеки СРСР В. Абакумова № 00430 від 22 серпня 1947 року «Про виселення сімей засуджених, убитих, тих хто перебуває на нелегальному становищі, активних націоналістів та

бандитів із території західних областей України». Постанова Ради Міністрів СРСР від 10 вересня 1947 року «Про виселення із західних областей УРСР членів родин оунівців» сприяла пришвидшенню термінів виконання антинародних рішень. 10 жовтня 1947 року міністр внутрішніх справ УРСР Т. Строкач затвердив план оперативних заходів по своєму відомству. Оперативне керівництво спецоперацією здійснював штаб, який очолив заступник міністра МВД М. Дятлов. Для дислокації штабу було обрано м. Львів, місце розташування якого в ході майбутньої депортації найоперативніше вирішував питання щодо виселення з Волинської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької та тодішньої Дрогобицької та Станіславської областей.

На підготовку операції «Захід» відводилося лише два місяці. Упродовж цього часу передбачались широкомасштабні заходи знищення «соціальної бази» українського визвольного руху. На початковому етапі співробітники МДБ та міністерства внутрішніх справ мали скласти списки кандидатів на виселення. Під виселення підпадало все доросле населення та неповнолітні члени сімей повстанців, засуджених оунівців, активних націоналістів, а також близькі родичі, що проживали разом з ними.

Депортація планувалась і мала проводитись як військова з урахуванням всіх обставин військової стратегії. Були розроблені спеціальні таблиці радіосигналів. На топографічних картах визначалися місця пунктів збору, розташування нафтових та військових складів, заправних станцій для автомашин та визначені напрямки пересування транспорту зі спецконтингентом. Виготовленні спеціальні бланки протоколів, обліку майна, особового складу переселенців.

До проведення операції «Захід» залучалось понад 130 тисяч осіб. Серед них 6 859 осіб – представляли оперативний склад МДБ, солдати внутрішніх військ МДБ та корпусу охорони МДБ, особовий склад МВС, прикордонних військ та «стрибки» – нараховували 40 509 осіб, партійно-радянський актив – 15 536 осіб, солдати збройних сил – 62 014 осіб. На кожного депортованого припадало майже по 2 відповідальних працівника.

Проведення широкомасштабної операції з депортації західноукраїнського населення «Захід» готувалася у режимі цілковитої секретності. На місцях секретарі райкомів і навіть начальники підрозділів МДБ довідалися про її проведення за 2-3 дні до початку, інші виконавці – у момент реалізації. Цей каральний захід мав бути здійснений впродовж одного дня – 21 жовтня 1947 року.

Операція з ліквідації «соціальної бази» українського визвольного руху розпочалась о 6-й годині ранку по всій Західній Україні, окрім міста Львова та деяких міст Львівської області (Рави-Руської, Жовкви, Бузька, Городка та Яворова). Тут свої ганебні діяння енкаведисти розпочали з другої години ночі. Перед початком каральних дій виконавці отримали наступні інструкції: «Оперативна група збирає всіх членів сім'ї в одну кімнату, проводить обшук в господарстві, а потім пропонує всім членам сім'ї одягнутися і прямувати до сільради. У кожному населеному пункті організовується збірний пункт у найбільш зручному для цієї мети місці (сільрада, школа, клуб). На збірному пункті кожній сім'ї оперативний співробітник оголошує, що відповідно до рішення уряду, всі члени сім'ї підлягають виселенню у віддалені місця. Одному з членів сім'ї пропонують у супроводі представника партійно-радянських організацій повернутися додому й зібрати необхідні речі (продукти, одяг, інструмент)... Після вилучення всіх сімей, які підлягають виселенню, останніх

під відповідною охороною, направляють на пункти погрузки на автомашинах чи підводах» [3].

У Станіславській та Чернівецькій областях складні погодні умови внесли корективи в дії організаторів депортаційних заходів. Сильні снігопади, що розпочались напередодні зірвали графік виселення. Не допомогла в розчистці доріг навіть військова бронетехніка. До прикладу, у Чернівецькій області збирання виселенців довелося відкласти до 23 жовтня. Разом з тим, в переважній більшості місць проживання проведена акція дала можливість концентрувати виселенців у пунктах збору, які були завчасно організовані у Львові, Чорткові, Дрогобичі, Рівному, Коломиї та Ковелі для прийому сімей «націоналістів» і відправлення їх на спецпоселення [4, с. 298] до кінця дня 21 жовтня 1947 року.

Відмічались факти, коли з одного села виселялося по декілька десятків родин. У Львівській області 63 сім'ї вивезли із села Туринка Великоростівського району та 66 родин із села Зозуля Золочівського району, з села Хишевичі Рудківського району Дрогобицької області було виселено 57 сімей [5, с. 90]. За підсумками репресивних заходів у 1947 р. із областей Західної України було депортовано 26 332 родини загальною кількістю 77 тисяч осіб [2, с. 44].

Перший ешелон з виселенцями відправився зі станції Ковель 22 жовтня 1947 року. Упродовж 5 днів всіх виселенців із Західної України були депортовані до Казахстану, Красноярського краю, Іркутської, Молотовської, Челябінської та Читинської області Росії. 79 відсотків дорослого населення депортованих були направлені на підприємства вугільної промисловості східних районів СРСР: «Кузбасвугілля», «Челябінськвугілля», «Молотоввугілля», «Карагандавугілля», «Східсибвугілля». П'яту частину депортованих українських націоналістів направили в Омську область для роботи на промислових підприємствах та в сільському господарстві.

Операція «Захід» стала однією з наймасовіших депортацій українців, організованих комуністичним режимом. За своїм масштабом вона є злочином, який можливо співставити із депортаціями кримських татар у 1944 році чи виселенням українців у рамках акції «Вісла», організованої польською комуністичною владою.

Література:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. оп. 75. спр. 4. Арк. 21.
2. Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Київ : Наукова думка, 2005. 39 с.
3. Бажан О. «Очищення» західно-українських земель. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/operatsiia-zakhid/>
4. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Кн. 1. Львів: Просвіта, 1993. 298 с.
5. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях 30 – 50-ті роки ХХ століття. Луцьк : Настир'я, 1995. 90 с.

*Савенко Віктор Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив закону на формування правосвідомості особи у громадянському суспільстві

Вплив закону на механізм формування свідомості та правосвідомості індивіда напряду залежить від ефективності і результативності загального механізму правового регулювання суспільних відносин. Першоджерелом правової матерії у даному випадку виступають норми права. На їх основі держава, в особі компетентних органів, закріплює права та обов'язки окремих суб'єктів, забезпечує правовідносини між ними. Основою правовідносин при цьому виступає правосвідомість суб'єктів права, носієм якої є не лише окрема особистість, а й громадські об'єднання, політичні партії, державні органи і посадові особи, юристи-практики, суспільство в цілому. При цьому, у правосвідомості знаходить відображення ставлення усіх цих суб'єктів до самого права (юридичної практики, поведінки (діяльності) інших суб'єктів правовідносин, їх оцінка.

Оскільки, будь-яка правова діяльність неможлива без усвідомлення та керування суб'єктами права своїми діями, то правосвідомість виявляється на всіх етапах правового регулювання і впливає на функціонування практично кожного елемента правової системи [1, с. 785].

Для збереження динаміки зростання правосвідомості населення держави необхідно створити умови для його правової соціалізації: забезпечити належний рівень життя кожної людини, захистити її в соціальному плані, створити умови для вільного розвитку особистості з доступом до всіх інформаційних джерел, створити прозору систему державних органів (в тому числі судову систему); стимулювати і всіляко культивувати «почуття права». Останнє при цьому викликає особливий інтерес, адже ґрунтується не на зовнішніх проявах потреби у правосвідомості, а на внутрішніх, природних мотивах реалізації духовно-правової гідності особистості та її потреби у правовій автономії. Іншими словами, ці почуття можна визначити як почуття певних взаємних прав і обов'язків між людьми на основі почуття справедливості та необхідності природної рівноваги людини у суспільстві та суспільства у світі матеріального [2, с. 89].

Отже, почуття права – це почуття особи щодо природного, об'єктивно обумовленого порядку речей, процесів, станів, закономірностей існування та розвитку матеріального світу і суспільства. На його основі ґрунтується дія такого принципу права як: все, що не заборонено – те дозволено, реалізація якого безумовно передбачає в кожному конкретному випадку спочатку виникнення в свідомості людини певної моделі правової ідеї, а потім і встановлення прав і обов'язків між суб'єктами відносин. Ідея при цьому виконує функцію відображення суб'єктивно-інтелектуального нормативного змісту і сутності правових почуттів, що природно вкорінені у психіці людини у вигляді інтуїтивного права.

Правова культура, зумовлена соціальним, духовним, політичним, економічним ладом держави, виступає в даному контексті, віддзеркаленням правової свідомості суспільства. Рівень її сформованості значною мірою впливає на ефективність правового регулювання, характер законодавства, форми й засоби

забезпечення прав громадян, ступінь визнання загальнолюдських цінностей, норм міжнародного права.

Рівень правової культури визначається станом підсистем, що її утворюють, зокрема правовою культурою особистості та правовою культурою суспільства.

Правова культура особистості включає в себе: знання і розуміння права, здатність особи тлумачити зміст норм права, визначати мету видання певного нормативно-правового акта, сферу його дії; повагу особи до права, засновану на особистій переконаності в його ефективності як засобу регулювання суспільних відносин; звичку узгоджувати свої дії із приписами правових норм; вміння використовувати правові знання у повсякденній практичній діяльності, реалізовувати і захищати свої суб'єктивні права і законні інтереси, виконувати юридичні обов'язки; високу правову активність особи у сприянні реалізації правових приписів, розуміння нею необхідності протидіяти правопорушенням.

Правова культура особистості нерозривно пов'язана з правовою культурою суспільства, яка є відображенням рівня розвитку його правосвідомості. Високий рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак правової держави, яка заснована передусім на принципах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і свобод людини й громадянина.

Показником рівня правової культури суспільства є наявність демократичного, гуманістичного, справедливого законодавства, його відповідність міжнародним правовим стандартам у сфері прав людини; існування ефективних національних правових засобів та процедур для захисту конституційних прав і свобод; реальна можливість звернутися до міжнародних правових інституцій, наприклад, до Європейської Комісії з прав людини і далі до Європейського суду з прав людини, якщо громадянин вважає, що державні органи порушили його права, а він не зміг за допомогою усіх передбачених законодавством засобів їх захистити [3, с. 64].

Правова культура знаходить вираження у суспільній правосвідомості, одним із шляхів формування якої є правове виховання населення (правова освіта, правова пропаганда й агітація, самовиховання) консолідоване у правовій діяльності, спрямованій на формування у людей високого рівня правової свідомості та правової культури.

Безумовно підвищення рівня правової культури – це справа не одного року. Вона важка й кропітка та потребує значних зусиль і застосування комплексних заходів як з боку держави, так і кожного громадянина. Не малу роль у цьому процесі відіграє оптимізація роботи державних органів влади у сфері реалізації та кодифікації правових норм як засобу регулювання суспільних відносин населення країни.

Досвід формування громадянського суспільства та правової держави в Україні засвідчив нагальну потребу у підвищенні рівня правової культури та правосвідомості громадян. Високий рівень правової культури людини й суспільства, в якому функціонують ефективні механізми відтворення її цінностей, визнається сьогодні за головну умову формування демократичних засад життєдіяльності держави Україна. Це зумовлює необхідність неухильного зростання й досягнення високого рівня правової культури кожного громадянина, кожної посадової особи, кожного державного службовця й особливо професійних юристів, які виконують головну роботу із законотворення та застосування права.

Література

1. Пінська О. С. Правова свідомість: загальна характеристика, основні риси та структура. *Форум права*. 2011. № 1. С. 784–788.
2. Макушев П. В. Професійна правосвідомість і правова культура дільничного інспектора міліції (шляхи формування і удосконалення) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 237 с.
3. Савенко В. В. Вплив закону на формування правосвідомості людини у громадянському суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Херсон. 2014. Вип. 6–1. Т. 1. С. 62–65.

Стеньгач Надія Олександрівна,
кандидатка історичних наук, доцентка,
професорка кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Монархи українського походження на престолі Речі Посполитої

У 1569 р. Велике князівство Литовське і Королівство Польське об'єдналися за Люблінською унією в єдину державу – Річ Посполиту. Через три роки після цієї події в 1572 р. помер останній король з династії Ягеллонів Сигізмунд II Август. Тоді в новоутвореній державі встановилася система, коли королівська влада не успадковувалася, а монархів обирав сейм.

Зазвичай сейм обирав королем когось із іноземних володарів. З усіх королів Речі Посполитої тільки четверо представляли місцеву шляхту. Двох із них — Міхала Вишневецького і Яна III Собеського, які правили наприкінці XVII ст., ми цілком можемо назвати «своїми», адже обидва вони походили з українських земель. Міхал Вишневецький був нащадком запорозького гетьмана, а предки Яна Собеського – галицькі бояри. Обидва королі залишили різний слід в історії.

Чимало магнатських родів Речі Посполитої мали корені в Україні. Серед них найвищого статусу набули князівські роди. Наявність князівського титулу зазвичай означала належність його носія до династій – Рюриковичів чи Гедиміновичів. Після приєднання Галичини до Польського королівства місцеве боярство поступово злилося із польською шляхтою.

Серед численних родів української аристократії Великого князівства Литовського і Речі Посполитої зажив собі гучної слави рід князів Вишневецьких, які належали до династії Гедиміновичів, будучи нащадками новгород-сіверського князя Дмитра-Корибута Ольгердовича.

На XVI ст. Вишневецькі стали одним з найбагатших і найвпливовіших родів. Серед представників роду Вишневецьких кілька осіб залишили помітний слід в історії. Це, зокрема, уславлений козацький гетьман, староста канівський і черкаський Дмитро Вишневецький, який звів замок на о. Хортиця. У 1569-1574 роках Військо Запорозьке очолював двоюрідний брат Дмитра Михайло Вишневецький. Він першим із гетьманів отримав клейноди від польського короля Стефана Баторія як голова реєстрового козацтва. Син Михайла Олександр Вишневецький на південних рубежах своїх володінь заснував місто Чигирин,

майбутню столицю гетьмана Богдана Хмельницького. На початку XVII століття найбагатшим і найвпливовішим магнатом Речі Посполитої був князь Ярема Вишневецький [1].

Після зречення короля Яна II Казимира у 1668 році сейм стояв перед нелегким вибором. Держава перебувала у кризовому стані, і необхідно було обрати короля, який міг би впоратися з цим. У критичний час шляхтичі вирішили порушити традицію й не обирати королем іноземного володаря, зупинивши вибір на людині з власного середовища. Тоді сейм, зважаючи на заслуги Яреми перед державою, у 1669 році вирішив обрати королем його сина Міхала Корибута Вишневецького. Якщо по батьковій лінії король Міхал належав до князів Вишневецьких, то по матері доводився нащадком іншого славетного роду – князів Острозьких. Бабуся Міхала, мати його матері, була внучкою знаменитого князя Костянтина – Василя Острозького [2].

Проте Міхал так і не зміг упоратися з тими величезними негараздами, які спіткали його державу, не маючи здібностей державного діяча. До того ж точилася дуже важка війна з Османською імперією.

Король Міхал Вишневецький помер 1674 р. у Львові. Йому було всього 33 роки. Говорили, що смерть Міхала спровокували потрясіння і стреси, які він пережив на королівському престолі. Вишневецький не мав дітей. Тому сейм знову став перед нелегким вибором. Тепер держава мала ще більші загрози і проблеми. Вона потребувала короля, який би врятував країну. Вибір сейму зупинився на енергійному Янові Собеському, відомому своєю хоробрістю [2].

Корені нового короля так само були в українських землях. Він народився у м. Жовкві на Львівщині, де провів більшу частину життя і звідки походила його мати. Рід Собеських був доволі заможним і славним. Предки матері Яна Собеського Софії-Теоділи Данилович також були знаменитими. Так, дідом їй доводився коронний гетьман Речі Посполитої Станіслав Жолкевський. Він очолював військо Речі Посполитої наприкінці XVI — на початку XVII століття. Йому належали великі земельні володіння на Галичині. Вважають, що рід Жолкевських походив від місцевих галицьких бояр, які після приєднання Галичини до Польщі пішли на співпрацю з королями, перетворившись на шляхтичів [3].

Станіслав Жолкевський заснував місто Жовква, що стала його резиденцією. Жовкву успадкувала його донька Софія, яка вийшла заміж за іншого багатого галицького шляхтича Яна Даниловича, який займав посаду руського воєводи. Рід Даниловичів також вів походження від галицьких бояр. Їхня донька Софія, успадкувавши Жовкву, вийшла заміж за Якуба Собеського. Вона народила йому майбутнього короля, якого назвала на честь його батька Яном [3].

Ян Собеський заслужив собі славу хороброго воїна і мудрого військового командира, який знаходив спільну мову із підлеглими. Він брав участь у кількох військових кампаніях. Ставши королем, Ян III налагодив стосунки з правобережними козаками. Він підтвердив їхні права і вольності, особливий устрій Правобережної України. Він підтримував кількох гетьманів Правобережжя, які визнавали владу Речі Посполитої і протистояли Османам. Серед них був Остап Гоголь, предок знаменитого письменника Миколи Гоголя. Козацькі війська брали безпосередню участь у військових кампаніях Яна Собеського [4].

За певний час королю Яну III вдалося стабілізувати ситуацію в державі, відновити авторитет королівської влади. Головною його метою став реванш над Османською імперією, повернення територій, втрачених за ганебним Бучацьким

миром. У 1683 році він зі своїм військом поспішив на допомогу обложеному турками Відню. Несподіваний і стрімкий удар Яна Собеського став шоком для армії султана Мегмеда IV Віденська битва була катастрофою для Османської імперії, а лаври її переможця дісталися королю Речі Посполитої Янові III Собеському, якого тепер вважали рятівником Європи. [5]

Переможці Віденської битви не зупинилися на досягнутому, розпочавши масштабний наступ на османські володіння. Вони утворили антиосманську коаліцію під назвою «Священна ліга», до якої, окрім Австрії і Речі Посполитої, увійшли Венеціанська республіка і Мальтійський орден рицарів-госпітальєрів.

Війна «Священної ліги» з Османською імперією закінчилася в 1699 році Карловицьким миром. Османи остаточно відмовилися від нещодавно завойованих володінь в Україні, які знову повернулися під владу Речі Посполитої. На момент укладення мирної угоди короля Яна III Собеського уже не було в живих, але, безсумнівно, ця перемога була його заслугою, бо саме він доклав чи не найбільших зусиль [6].

Ян Собеський помер у 1696 році за три роки до Карловицького миру. Йому вдалося підняти ослаблену Річ Посполиту з руїн. Вона знову стала впливовою авторитетною державою. Ян III один із найбільш шанованих і улюблених народом польських королів. Він став національним героєм Польщі. Ян Собеський був останнім сильним польським королем. Після його смерті сейм знову повернувся до практики обрання на королівський престол іноземних правителів, і наступним королем Речі Посполитої став саксонський курфюрст Август II, союзник російського царя Петра I. За його правління Річ Посполита знову поступово занепадала [6].

Таким чином, вихідці з українських земель займали вагомое становище у Речі Посполитій. У другій половині XVII століття польський престол займали двоє уродженців українських земель. Перший із них, Міхал Вишневецький, не виправдав покладених на нього сподівань. Зате його наступник Ян Собеський, здобув славу героя, здолавши турок-османів у переломній для Європи битві під Віднем.

Література:

1. Українець на Польському престолі. Михайло Корибуд-Вишневецький. URL: https://uahistory.com/topics/famous_people/15570
2. Міхал Корибуд-Вишневецький – король Польщі. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0619Q/>
3. «Козацький король» Ян III Собеський. URL: <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/kozatskyu-korol-yan-iii-sobeskyu>
4. Ян III Собеський на Розточчі. URL: https://ua.sobieski.lubaczow.com.pl/przewodnikzanim_wyurszysz_w_trase/jan_sobieski_na_roztoczu
5. Ян III Собеський – монарх-полководець з українським корінням . *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/1319211-1319211>
6. Останній ривок до слави Речі Посполитої. *Дзеркало тижня*. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/ostanniy-rivok-do-slavi-rechi-pospolitoyi-280130_.html

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

*Бережний Сергій Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Конституційний принцип змагальності у кримінальному провадженні

П.3 ч.1 статті 129 Конституції України до основних засад судочинства віднесено змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Втіленням і конкретизацією цієї конституційної засади є положення статті 22 КПК України та статті 9 Закону «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Засаду змагальності у кримінальному провадженні конкретизує також положення ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. На відміну від свого попередника (КПК 1960 р.), КПК засаду змагальності поширює на все кримінальне провадження, починаючи з досудового розслідування і на судові стадії.

Засада змагальності надає реальну можливість самостійно обстоювати стороною обвинувачення і стороною захисту своїх правових позицій, прав, свобод, законних інтересів і у доведенні перед судом їх переконливості. При цьому суду відводиться роль арбітра в кримінальному провадженні і покладається обов'язок зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створювати необхідні умови для реалізації сторонами їх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

В доктрині кримінального процесу існують різні висловлювання щодо сутності принципу змагальності в кримінальному судочинстві.

На думку Р. О. Куйбіди «...права чи обов'язки можуть бути різними залежно від того, в якій ролі особа виступає в процесі. Рівність прав (обов'язків) полягає в тому, що кожен з учасників судового процесу наділений правами і несе обов'язки, що адекватні його процесуальному становищу» [1, с. 86].

В минулому окремі науковці досліджуючи реалізацію принципу змагальності сторін на стадії лише судового розгляду визначали зміст та суттєві ознаки змагальності: 1) відділення обвинувачення від суду; 2) процесуальне положення обвинувача та обвинуваченого як сторін; 3) їх процесуальна рівність; 4) активне, самостійне положення суду [2, с. 149].

Сучасні науковці вивчали реалізацію принципу змагальності і на стадії досудового розслідування. Так, М. А. Маркуш разом з тими елементами, що визначав М. С. Строгович, до структури принципу змагальності сторін також включає свободу оскарження до суду і процесуальну рівноправність суб'єктів, що здійснюють обвинувачення й захист [3, с. 61].

У свою чергу, О.Г. Яновська вважає, що у структурі принципу змагальності сторін доцільно виділяти лише два елементи: 1) наявність сторін; 2) активність сторін [4, с. 18].

На нашу думку засада змагальності сторін у кримінальному провадженні є універсальною оскільки нею пронизане як досудове розслідування так і судовий розгляд. Елементи змагальності сторін виникають у кримінальному провадженні з моменту внесення відомостей до єдиного реєстру досудового розслідування, а в деяких випадках і раніше. Сторони обвинувачення (органи досудового розслідування), потерпілі, захисники та особи які вчинили протиправне діяння, інтереси яких є діаметрально протилежними, починають конкурувати між собою заради обстоювання власних правових позицій. Змагальність між сторонами кримінального провадження, на практиці, можна порівняти з «інтелектуальним двобоєм» в якому кожна зі сторін намагається представити слідчому судді на стадії досудового розслідування та суду на стадії судового розгляду свої аргументи, доводи і докази та переконати у їх допустимості, достовірності та істинності задля досягнення бажаного для них результату судового розгляду. Особливо принцип змагальності сторін проявляється під час судових дебатів коли сторони аргументовано доводять свою правову позицію та висловлюють свої заперечення, контраргументи стосовно доводів інших учасників судового провадження стосовно допустимості, достатності доказів у справі, правильності кримінально – правової кваліфікації, виду та міри покарання, яке слід обрати обвинуваченому, або звільнити від кримінальної відповідальності чи від призначеного покарання. Змагальність відбувається (може відбуватися) на протязі всього кримінального провадження і на стадіях апеляційного, касаційного провадження і під час провадження за ново виявленими або виключними обставинами.

Змагальність у кримінальному провадженні – це принципово нове явище у правовій дійсності України, яке здійснюється на підставі утвердження демократичних інститутів побудови кримінальної юстиції в Україні і визначає загальну структуру процесу кримінальних проваджень і сприяє досягненню мети кримінального судочинства та забезпечення верховенства права.

Література:

1. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи : монографія. К. : Атіка, 2004. 288 с.
2. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: в 2 т. М. : Наука, 1970. Т. 2. 516 с.
3. Маркуш М. А. Принцип змагальності у кримінальному процесі України : моногр. Х. : Вапнярчук Н.М., 2007. 208 с.
4. Яновська О. Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства : моногр. К. : Прецедент, 2011. 303 с.

*Гуцул Інна Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вектори вдосконалення організації протидії порушенням митних правил в Україні

Основними умовами ефективного функціонування держави сьогодні є дотримання всіх прав і свобод її громадян, безпека в усіх сферах внутрішньої та зовнішньої політики, попередження всіх правопорушень, виявлення та усунення причин, що їх викликали.

Забезпечення митної безпеки – це ключова мета митних органів будь-якої держави, що встановлює, що вони мають забезпечувати надходження мита й інших митних зборів до бюджету держави, здійснювати захист вітчизняного виробника, протидіяти імпорту до країни заборонених і небезпечних товарів, забезпечувати додержання митного законодавства тощо.

Численні порушення митних правил свідчать про недостатній рівень гарантій безпеки на митниці. Отже, комплексне вирішення проблеми забезпечення безпеки митних служб в Україні вимагатиме вжиття заходів на національному рівні, спрямованих на оптимізацію діяльності державної митної служби, у тому числі профілактичної діяльності щодо запобігання контрабанді та митним правопорушенням.

Вивченню проблем щодо порушення митних правил досліджували відомі українські вчені, як: І. Бережнюк, А. Войцещук, С. Денисенко, Є. Додін, М. Дорош, С. Ківалов, О. Омельчук, Б. Кормич, П. Пашко, Д. Приймаченко, В. Прокопенко, К. Сандровський, В. Федотов, В. Ченцов та інші.

Відповідно до ст. 565 МКУ безпосередня координація порядку здійснення державної митної справи в пунктах пропуску через державний кордон здійснюється в рамках взаємодії податкових і фіскальних органів України з відповідними органами суміжних держав. Сфери такого співробітництва включають діяльність, пов'язану зі здійсненням спільного митного контролю, узгодженням часу та процедур митного контролю, взаємним визнанням документації тощо. Результати такого узгодження встановлюються організаційними актами митних органів суміжних держав [3].

Для більшості сучасних країн характерно, що митні служби діють у складі Міністерства фінансів. Це підвищує ефективність роботи митних органів і зменшує вплив центральних органів державної влади на митні органи. Україна має запозичити митну практику цих країн, легітимізувавши правоохоронний статус митних органів і дозволивши розвідувальну діяльність. Врахування та використання кращого зарубіжного досвіду є доцільним, оскільки це позитивно впливає на ефективність діяльності Державної митної служби України.

Серед суб'єктів, уповноважених державою вживати заходів щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням через митний кордон товарів (предметів), і щодо яких вона встановлює загальні напрями здійснення своїх повноважень, можна виділити три групи:

Перша група – це структурні підрозділи органів і організацій, які здійснюють різні види контролю осіб, транспортних засобів і товарів, що вивозяться за кордон

(наприклад, органи контролю за переміщенням культурних цінностей Міністерства культури);

II група: підрозділи правоохоронних органів, військових формувань, державних структур, на які покладено завдання з охорони об'єктів, охорони громадського порядку та підтримання режиму на блокпостах (наприклад, підрозділи Національної поліції, Державної податкової служби України тощо);

III група: керівники органів самоврядування, державних органів, підприємств, установ чи організацій, на землях яких розташовані пункти пропуску.

Загалом слід зазначити, що запорукою підвищення ефективності профілактичної діяльності стосовно злочинів, що розглядаються, є взаємодія органів дізнання з іншими підрозділами правоохоронних органів, наприклад, у справах про контрабанду наркотиків, зброї, тощо.

Розглядаючи питання взаємодії митних та правоохоронних органів, слід звернути увагу на те, що ст. 558 МК України передбачено, що податкові та податкові органи під час виконання покладених на них завдань взаємодіють з правоохоронними органами в установленому законом порядку [3].

Водночас, правоохоронні органи інформують податкові органи про виявлені ними порушення митних правил чи контрабанду. Але не зовсім зрозуміло, яке право мають митні органи на застосування повноважень, наданих правоохоронним органам, адже митні органи офіційно не визначені як правоохоронні органи, тому вони не можуть скористатися правом на проведення певних оперативно-розшукових заходів.

На жаль, в країні не створено єдиної інформаційної системи щодо організованої злочинності, у тому числі транснаціональної та транскордонної. Враховуючи це, необхідно, перш за все, вжити конкретних і, за можливості, комплексних заходів у питаннях забезпечення централізованого накопичення, систематизації та іншої інформації про злочинні формування, що діють на території (об'єктах) оперативного обслуговування та брати участь у транскордонних злочинах.

Взаємодія з міжнародними організаціями здійснюється виключно Державної митної служби України - це, зокрема, співпраця з Інтерполом та Європолем. У рамках цих структур розглядаються та реалізуються актуальні питання виявлення та розслідування митних правопорушень, удосконалення взаємодії у сфері протидії контрабанді та іншим правопорушенням, що вчиняються на кордоні.

Статті 563-567 Закону України уповноважують місцеві організації митної системи України здійснювати таке співробітництво. Це виключні повноваження структур цього рівня. Так, зі ст. Статтею 565 Кримінального кодексу України встановлено, що співробітництво митних органів України із митними органами суміжних держав може здійснюватися:

- 1) спільний митний контроль у пунктах пропуску на території України;
- 2) у порядку, встановленому Законом про строки проведення митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України, процедури митного контролю, митні процедури та взаємне визнання документів, що використовуються органами доходів і зборів для здійснення митних процедур.
- 3) здійснює спільні заходи, спрямовані на запобігання, виявлення та припинення контрабанди та порушень митних правил;
- 4) здійснює в установленому законодавством порядку спільні заходи, спрямовані на попередження, виявлення та попередження злочинів у сфері

службової діяльності органів доходів і зборів України та митних органів суміжних держав;

5) здійснювати іншу одноразову або постійну спільну діяльність з питань, віднесених до компетенції органів доходів і зборів відповідно до цього Закону та інших законів України.

б) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій і систем [2].

Для підвищення якості протидії порушенням митних правил в Україні першочергову увагу митним органам необхідно приділити:

– посилити контроль за достовірністю документів та відомостей, які надаються під час переміщення товарів і транспортних засобів через кордони України та під час подальших процедур митного оформлення, подавати заяву до іноземних митних та інших органів у разі виникнення обґрунтованих сумнівів щодо достовірності документів та відомостей, наданих під час переміщення товарів через кордон України та подальшого митного оформлення;

– зіставлення статистичних даних Державної митслужби України з даними митниці країни, де знаходиться відправник (одержувач) товарів, щодо походження, кількості та ціни товарів, що ввозяться та вивозяться з України;

– удосконалення інформаційних технологій, налагодження дієвої та дієвої взаємодії між митними та правоохоронними органами на регіональному рівні.

Проте, міжнародне співробітництво та взаємодія між митними та правоохоронними органами на практиці є досить слабкими, оскільки частина інформації не в повному обсязі надається представникам правоохоронних органів з іноземних держав.

Тому, вбачається за необхідне створити ефективно діючу міжнародну інформаційно-розшукову систему, що дозволяє координувати дії міжнародних міжвідомчих структур з розшуку та затримання злочинців і транскордонних організованих груп.

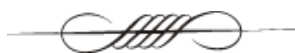
Література:

1. Дорофєєва Л. М., Корнева Т. В. Нові виклики для реформування митної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. № 65. С. 233–237.

2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. 131 с.

3. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2012. № 44–45, 46–47, 48. 552 с.

4. Хомутянський В. В. Міжнародне співробітництво України з питань протидії митним правопорушенням в умовах євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник публічного та приватного права.* Випуск 1. 2019. С. 116 – 124.

Сторожук Ірина Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Правові основи перемоги на інформаційному фронті

Повномасштабна війна внесла корективи в реалії нашого життя. Зміни торкнулись і інформаційної сфери. Наше право на інформацію не лише було обмежене але й в певних моментах і накладено заборону.

Право на інформацію є одним із фундаментальних прав, яке забезпечує розвиток особистості, функціонування правової держави, розвиток та становлення громадянського суспільства, і є передумовою існування демократичного устрою держави. Комплекс питань, пов'язаних із правом на інформацію, власне, наявністю чи відсутністю таких прав, визначає рівень демократичності суспільства, дотримання загальноєвропейських у світі прав і свобод людини та громадянина [1].

Ст. 5 Закону України «Про інформацію» [2] передбачає, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації.

Право на доступ до інформації є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України [3], а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір [4].

Однак, законодавець передбачив можливість обмеження даного права. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [3].

Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73 [5] серед іншого встановлює перелік відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. Зазначеним наказом, заборонено поширювати самостійно, копіювати, робити репост, інформації, що стосується, наприклад: найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування; чисельність особового складу військових частин (підрозділів); кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання; та інше.

Зазначені у наказі відомості (інформація) є інформацією з обмеженим доступом, яка підпадає під дію Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, поширення яких строго заборонено законом.

Однак, чим довше іде війна тим більше інформаційних заборон стає. Так, з'явилась заборона фільмувати та викладати в соціальних мережах роботу ППО, відео безпосередньо з передової, місця прильотів чи завданні збитки, навіть волонтерська чи благодійна діяльність потребує коректності інформації. До

прикладу, в одній з соцмереж було викладено звернення з проханням зібрати кошти на тепловізори. Аргументуючи це тим, що військові в одному з міст (вказала назву міста) чують але не бачать безпілотників бо не мають тепловізорів. Дана інформація не навмисно але вказала ворогу слабке місце в обороні цього міста і як наслідок воно було атаковане ворожими безпілотниками і мало тяжкі наслідки.

Ці процеси ведуть до того, що люди які володіють певною інформацією не можуть нею поділитись, а інші не мають можливості в повній мірі її отримати. Розуміння того, що десь щось відбувається але ти не знаєш і не розуміє що, це веде до виникнення в людини певної інформаційної пустоти. До заповнення якої свідомо чи підсвідомо прагне людина.

Надолужити ці прогалини могла б інформація з ЗМІ. Однак, і їх роботу було обмежено. Наказом головнокомандувача Збройних Сил України було заборонено допускати представників засобів масової інформації (у тому числі акредитованих) на військові та інші об'єкти, розкриття яких становить під загрозу виконання завдань за призначенням (спеціальних) завдань; а також обмежена, у районах проведення бойових дій, робота акредитованих представників засобів масової інформації (у тому числі іноземних та працівників прес-служб центральних органів виконавчої влади, які отримали прес-карту Збройних Сил України [5].

Крім того з метою інформаційної безпеки в державі всі канали новин було об'єднано в рамках марафону «Єдині новини». Чітка регламентація того, що можна озвучувати переважно офіційну інформацію і в телеграм каналах веде до дублювання однакової інформації. Отже, наявність різних джерел інформації не дає можливості на отримання особою альтернативної інформації. Така односторонність отримання інформації веде до намагань особи отримати додаткову інформацію з будь яких інших джерел. Не завжди ці джерела є перевірені, а іноді і прямо дезінформаційні.

Не секрет, що росія не один рік витрачала мільйони на те щоб спотворити інформацію про нас та нашу державу й поширювала російські наративи, які викривляли реальність. З початком повномасштабної війни роззмі не тільки не відмовились, а й з новою силою взялись за створення дезінформаційних вкидів. Це і «заражені птахи і комарі», «сарана, що нищить тільки російське збіжжя», «українці самі себе обстрілюють», «українські націоналісти, які вбивають мирних», «поранений Залужний», «вбитий Буданов», а також неточні чи перекручені дані. Нічого спільного з правдою чи здоровим глуздом ці заяви не мають. Однак вплив на українське суспільство все ж прослідковується. Це у вигляді виникнення сумнівів чи маніпуляція суспільною думкою, чи укріплення в переконаннях «ждунів». Не меншою проблемою є розповсюдження цієї дезінформації вже українськими публікаціями.

Завданням держави на сьогодні є не лише контроль ситуації на передовій але і не менш важливий це стримування та розвінчування дезінформації на інформаційному фронті, що в свою чергу потребує правового підґрунтя для боротьби з даними явищами.

Література:

1. Роз'яснення про право на інформацію. URL: <https://www.solor.gov.ua/info/19/5863>
2. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

3. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи. Мін'юст України; Роз'яснення від 03.05.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12#Text>

5. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року №73. (Із змінами, внесеними згідно з Наказом №196 від 12.07.2022; №266 від 03.10.2022) URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf

Токар Алла Миколаївна,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Окремі аспекти дисциплінарної відповідальності державних службовців

Закон України «Про державну службу» визначає ключові аспекти організації та функціонування державної служби, а також встановлює вимоги до діяльності державних службовців. Однак, відсутність чіткого визначення поняття дисциплінарної відповідальності державного службовця та закріплення законодавцем лише підстав дисциплінарної відповідальності, може призвести до різносторонніх трактувань її сутності, обмежити її застосування або, навпаки, призвести до можливості недоцільного втручання у права та свободи державних службовців. Крім того, це може створити простір для можливого зловживання владою у випадках, коли відсутні чіткі норми та процедури.

Враховуючи важливість забезпечення якості та справедливості дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні, законодавцю слід удосконалити законодавство шляхом введення чіткого визначення поняття «дисциплінарна відповідальність державного службовця». Аналіз наукових підходів до визначення поняття «дисциплінарна відповідальність» дає підстави запропонувати на законодавчому рівні доцільності закріплення наступної дефініції дисциплінарної відповідальності державних службовців: «правовий механізм, за допомогою якого державні службовці зазнають певні обмеження особистого, організаційного, майнового характеру за вчинення дисциплінарного проступку». Дисциплінарна відповідальність має за мету забезпечити ефективність та відповідальність в діяльності державних службовців, зберігати довіру громадян до державної служби та запобігти можливому зловживанню владою.

Перелік дисциплінарних проступків державних службовців, відповідно до ч. 2 статті 65 Закону України «Про державну службу» [1], можна вважати чітко визначеним та вичерпним. В Законі конкретно вказані дії або бездіяльність, які можуть бути визнані дисциплінарними порушеннями та в яких випадках може бути застосована дисциплінарна відповідальність.

Що стосується зарубіжного досвіду, то в Бельгії та Японії, наприклад, діє правило, згідно з яким усі різновиди дисциплінарних правопорушень повинні бути вичерпно зафіксовані в нормативних правових актах. Натомість у Великобританії, ФРН, Австрії, Швейцарії, хоча й вимагається, щоб різновиди дисциплінарних правопорушень, по можливості, були повністю визначені, але вважається, що встановлення та фіксація всіх дисциплінарних проступків неможливі, і тому, як виняток, роботодавець має право притягати до відповідальності за проступок, який не було визначено в нормативних актах. У США, Канаді, Франції, Австралії дисциплінарна відповідальність допускається й за проступок, що не зафіксований у нормативних актах, оскільки в цих країнах переважає думка, що неможливо дати вичерпний перелік дисциплінарних правопорушень, тому що на практиці вони мають незліченне число форм і виявів [2, с. 350-351].

Отже, в національному законодавстві перелік дисциплінарних проступків досить конкретний та зрозумілий. Однак, в практичному застосуванні можуть виникати ситуації, які потребують розгляду та тлумачення відповідних норм, щоб визначити, чи відповідають певні дії або бездіяльність критеріям дисциплінарного порушення. Тому на наш погляд, необхідно було б запозичити досвід таких держав як США, Канада, Франція, Австралія стосовно закріплення невичерпного переліку дисциплінарних правопорушень, оскільки встановлення та фіксація всіх дисциплінарних проступків неможливі.

При дослідженні питань нормативно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців, науковці висловлюють різноманітні погляди щодо можливих нових правових актів, якими слід регулювати цю сферу. Деякі вчені вважають, що винесення дисциплінарної відповідальності державних службовців виключно на рівень закону є доцільним, тоді як інші доводять до висновку, що це питання має бути врегульоване окремим кодексом.

На думку одних науковців, можливим варіантом є Кодекс основних правил поведінки державних службовців України [3, с. 111]. На нашу думку, доречним правовим актом для цього може бути Дисциплінарний статут державного службовця. Введення єдиного нормативно-правового акта забезпечило б системність та узгодженість підходів до регулювання дисциплінарної відповідальності. Це створило б єдиний стандарт для оцінки дій та порушень державних службовців. Узгоджений та єдиний нормативно-правовий акт щодо дисциплінарної відповідальності державних службовців сприяв би забезпеченню більш справедливого, прозорого та ефективного процесу розгляду порушень, а також підвищив би довіру громадян до системи державної служби.

Література:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
2. Луценко О. Є. Поняття та ознаки дисциплінарного проступку державних службовців. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 349–358.
3. Комар С. І., Моршневіч Є. І. Деякі проблеми нормативно-правового забезпечення дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні. *Управління соціально-економічним розвитком регіону та оцінка його ефективності в умовах децентралізації* : матеріали II всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. 2020. С. 109–115.

Хобта Юрій Михайлович,
*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Фінансове право в Україні і його законодавче регулювання

На сьогоднішній день поняття фінансового права визначено – як галузь публічного права регулює суспільні відносини, що виникають при формуванні, розподілу і використанні грошових коштів в суспільстві та в державі, та регулює їх надходження до грошових фондів держави, з метою забезпечення її діяльності та безперебійного виконання конституційних завдань і функцій державою.

Термін «фінанси» походить від латинського «*finantia*» та перекладається, як «дохід платіж».

Фінансове право в Україні є ключовою складовою системи правового регулювання економічних відносин

Цільовим напрямком фінансового права є забезпеченні стабільності фінансової системи України та ефективного її функціонування та ринків фінансових послуг.

Джерелами фінансового права є нормативно-правові акти органів державної влади, які містяться норми, що регулюють фінансові відносини в державі. Джерела фінансового права можуть бути, як індивідуального характеру тобто стосуються конкретних правовідносин, так і мати загальний характер стосуються всіх суб'єктів фінансових відносин та визначають загальні правила у сфері фінансового права.

Законодавче регулювання фінансового сектору в Україні спрямоване на забезпечення прозорості, регулярності та захисту прав суб'єктів фінансових відносин та формування державного бюджету країни для забезпечення нормального функціонування держави.

Законодавчі акти: Фінансове право в Україні ґрунтується на Конституції України, спеціальних законах про банківську, фінансову та податкову діяльність, актах Національного банку України та інших відповідних регуляторів.

Також важливу роль в законодавчому регулюванні Фінансового права в Україні відіграє судова практика Верховного Суду України.

Основними законодавчими актами в Україні є:

Конституція України, закон країни визначає загальні принципи фінансової системи та роль держави у її регулюванні.

Бюджетний кодекс України, даний нормативно-правовий акт регулює порядок наповнення державного бюджету.

Податковий кодекс України, регулює оподаткування фізичних та юридичних осіб, встановлює порядок сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», закон регулює діяльність фінансових установ та інших учасників фінансового ринку.

Закон України «Про банки і банківську діяльність», закон регулює діяльність банків на ринку фінансових послуг.

Закони України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», даний нормативно-правовий акт встановлюють порядок

контролю за фінансовими установами та забезпечують стабільність фінансової системи

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», даний закон регулює відносини, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, укладання і виконання деривативних контрактів, заміни сторони деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів на ринках капіталу, а також відносини, що виникають під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках

Нормативні акти Національного банку України (далі – НБУ) включають постанови, розпорядження та інструкції, що регулюють діяльність банків, валютний ринок, платіжні системи та інші аспекти фінансової діяльності

Постанови Верховного суду України, які регулятор спірних питань, що виникають в ході контролю за фінансовою діяльністю в Україні, що полягає в нарахуванні та сплаті податків, а також у сфері надання фінансових послуг, як фізичним особам так і юридичним особам, разом з тим у регулюванні відносин з обігу цінних паперів.

Ці нормативно-правові акти утворюють основу фінансового права в Україні та визначають права, обов'язки та відповідальність усіх суб'єктів фінансових відносин.

Література:

1. Конституція України: від 28.06.1996 року 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 грудня 2021 року. № № 1953-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року. № № 2121-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
6. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 року. № 2939-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>.
7. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року. № № 3480-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

СЕКЦІЯ 3 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Ватрас Володимир Антонович,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правова природа корпоративних прав у цивільному законодавстві та доктрині цивільного права

Нормативне визначення корпоративних прав знаходимо у нормах Закону України «Про акціонерні товариства», відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 2 якого вони визначаються як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [1]. Однак, дане визначення обмежується лише відповідними правами акціонера, хоча положення про корпоративні права знаходимо і в Цивільному кодексі України, Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про управління об'єктами державної власності» та Господарському кодексі України. В останньому також міститься визначення корпоративних прав, які визначаються як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [2].

В правовій доктрині корпоративні права визначаються як: сукупність прав, які виникають у акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації [3]; встановлені законом або локальними правовими актами немайнові та майнові права осіб, частки яких визначаються у статутному капіталі підприємницької юридичної особи і здійснення яких пов'язане з майновою участю у ньому [4, с. 102]; право особи бути учасником корпорації (юридичної особи); сукупність цивільних прав, що містять низку самостійних суб'єктивних прав, якими охоплюється участь в управлінні, право на інформацію і дивіденди, а також на частку в статутному капіталі у разі ліквідації корпоративної юридичної особи [5, с. 104]; сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою [6]; право особи, що об'єднує свої зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи) [7, с. 154].

Говорячи про класифікацію корпоративних прав, можемо відзначити, що в цивільно-правовій доктрині немає єдиного підходу щодо цього питання. Так, частина вчених притримуються думки про поділ корпоративних прав учасників господарських товариств на організаційні та майнові [6, с. 259; 8]; інша група вчених

притримується думки про поділ корпоративних прав учасників господарських товариств на майнові та особисті немайнові права [9, с. 47; 10, с. 7].

До майнових корпоративних прав, як правило відносять права учасників господарських товариств: брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди); право на отримання певної частини активів товариства у разі ліквідації останнього; одержати вартість частини майна, пропорційну його частці у статутному капіталі товариства чи отримати це майно в натурі при виході з товариства; здійснити відчуження частки (її частини) у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом.

Немайновими (організаційними, управлінськими) правами учасників господарських товариств є право брати участь в управлінні товариством, право одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом; призначати представника для участі у загальних зборах учасників товариства та право замінити його; передавати свої повноваження на зборах іншому учаснику або представникові іншого учасника товариства; одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом; право вийти з товариства в установленому порядку; переважне право купівлі частки (її частини) учасника пропорційно до розмірів своїх часток, якщо статутом товариства чи домовленістю між учасниками не встановлений інший порядок здійснення цього права [11, с. 34].

На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що усі учасники господарських товариств мають рівні права, що впливають із факту їх участі у діяльності господарських товариств і мають особливості залежно від виду корпоративного утворення та статусу учасника (корпоративні права). Ці права можуть мати як майновий, так і немайновий (організаційний, управлінський) характер. Обмеження щодо розпорядження правом на участь в управлінні корпоративним утворенням мають лише акціонери – власники привілейованих акцій та вкладники командитних товариств.

Література:

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2000. 23 с.
4. Цікало В. Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація. Право України. 2010. № 11. С. 102-109.
5. Сосула О. Правова природа корпоративних прав. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія Юридичні науки*. 2018. № 889. Випуск 17. С. 100-105.
6. Кравчук В. М. Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. 720 с.
7. Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття. *Науково-інформаційний вісник Право*. 2013. № 8. С. 150-155.

8. Корпоративне право України: підручник. В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер. 2010. 384 с.

9. Крат В. І. Переведення прав та обов'язків як окремих засіб захисту переважних прав. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 6. С. 43-47.

10. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств : Дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2007. 213 с.

11. Мельник О. О. Корпоративне право: Навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2009. 274 с.

Гаврік Роман Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри

конституційного, адміністративного та фінансового права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Прикладні питання застосування способів захисту сімейних прав правозахисними громадськими об'єднаннями та органами адвокатури

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Останній здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі (в тому числі сімейних прав та інтересів, визначених ст. ст. 51 і 52 Конституції України). Крім нього є й інші правозахисні органи та організації – адвокатура, громадські організації, в тому числі які здійснюють сімейну медіацію, які з метою захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних сімейних прав та інтересів дитини застосовувати відповідні способи захисту або звертатися до органів, які уповноважені їх застосовувати.

Якщо захист сімейних прав та інтересів дитини Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини входить до змісту юрисдикційної форми захисту, то дії громадських організацій та реалізація ними правозахисних функцій об'єднані поняттям «неюрисдикційні способи захисту». Слід зазначити, що громадські правозахисні організації в цьому контексті виступають як надійні партнери у захисті материнства, батьківства та дитинства, сприяють здійсненню державної політики у сфері материнства та дитинства, в тому числі у сфері захисту інтересів дітей. Вирішення сімейних спорів через зазначені структури сприяє всебічному вирішенню спірних питань, пов'язаних із порушенням сімейним правом чи невизнаним сімейним інтересом без звернення до суду або остаточно ставить ризик під можливістю поновлення порушеного права без звернення до суду із використанням неюрисдикційних способів захисту сімейних прав та інтересів [1, с. 203-204]. Способи захисту сімейних прав та інтересів, які при цьому застосовуються – це передусім організація переговорів між учасниками сімейних відносин щодо урегулювання спірних питань, в тому числі пов'язаних із поновленням порушеного, невизнаного або оспорюваного сімейного права чи

інтересу. Відповідні питання охоплюються поняттям «медіація». Остання відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про медіацію» є позасудовою добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіація може бути застосована з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [2]. Результатом процесу проведення сімейної медіації є укладення сторонами медіації угоди за результатами медіації, в якій зазначаються узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання. Зокрема, у разі розірвання шлюбу батьки повинні вирішити, з ким житиме дитина, та визначити місце зустрічі дитини з другим із батьків; якщо один із батьків не працює, то в договорі має бути вирішено питання про перспективи виховання та утримання дітей. Загалом, досягнення згоди є найкращим способом вирішення питання щодо здійснення батьківських прав та обов'язків, оскільки свідчить про добрі стосунки між батьками та дає можливість уникнути вирішення більш тривалої та виснажливої процедури захисту сімейних прав дитини у суді. У конкретному випадку слід зазначити, неюрисдикційний спосіб захисту прав сім'ї дитини реалізується у формі самозахисту, якщо батьки самостійно домовилися про питання щодо здійснення своїх батьківських обов'язків [1, с. 205]. Однак, у разі, якщо вони уклали угоду саме за результатами звернення до громадської правозахисної організації, то такий спосіб захисту сімейних прав та інтересів навряд чи може вважатися саме самозахистом, в даному аспекті можемо говорити про такий спосіб захисту як поновлення порушеного, оспорюваного сімейного права чи інтересу, його визнання через фіксацію цього в угоді за результатами медіації. Хоча у Сімейному кодексі України та в Законі України «Про медіацію» не зазначено на правовій природі угоди за результатами медіації, однак у п. 3 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про медіацію» сторони медіації зобов'язані виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою. Угода за результатами медіації має містити наслідки їх невиконання або неналежного виконання угоди (в тому числі звернення до суду за захистом порушеного сімейного права чи інтересу) [2; 3].

Таким чином, дії громадських організацій та реалізація ними правозахисних функцій об'єднані поняттям «неюрисдикційні способи захисту», громадські правозахисні організації в цьому контексті застосовують такі способи захисту сімейних прав та інтересів дитини як: організація переговорів (медіації) між учасниками сімейних відносин щодо урегулювання спірних питань, в тому числі пов'язаних із поновленням порушеного, невизнаного або оспорюваного сімейного права чи інтересу, поновлення порушеного, оспорюваного сімейного права чи інтересу, його визнання через фіксацію цього в угоді за результатами медіації. Крім безпосередньої форми захисту сімейних прав та інтересів дитини правозахисними органами та громадськими організаціями, коли вони самостійно застосовують відповідні способи захисту, може мати місце і опосередкована, коли відповідний орган чи організація залучається до участі у вирішенні сімейного спору щодо виховання та утримання дитини як представник, тобто самостійно відповідні способи захисту не застосовує. В даному випадку відповідний орган чи організація

здійснюють надання допомоги батькам у здійсненні самозахисту сімейних прав та інтересів дитини та суду у вирішенні спору, за результатами чого суд застосовує відповідні способи захисту сімейних прав та інтересів.

Література:

1. Vstras, V., Havrik, R., Omelchuk, O., Stefanchuk, M., Lohvinova, M. (2024) Family rights and child interests: non-jurisdictional approaches in Ukraine and EU legislation. *Lex Humana*, 16(1), P. 194 – 210. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2885/3697>.

2. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>.

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14>.

Муха Микола Євгенович,

аспірант кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Досвід вирішення сімейних спорів між батьками щодо дітей за законодавством Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччина

Забезпечення належного регулювання сімейних відносин є одним із найважливіших обов'язків держави, і його актуальність не зменшується навіть на даний час. Батьки повинні знайти способи захистити та задовольнити потреби дитини, щоб дитина могла рости та розвиватися повноцінно без негативного впливу в безпечному середовищі. Ситуації, коли батьки не можуть знайти такі способи за взаємною згодою, вимагають втручання державних органів, особливо суду, органів опіки та піклування для забезпечення того, щоб дитина зростала в найбільш сприятливих умовах, а також належних стосунків між дитиною та батьками, що є важливим для благополуччя дитини. Якщо проаналізувати положення Сімейного кодексу України, можемо визнати, що переважна більшість випадків здійснення батьками своїх батьківських прав та обов'язків залежить від того як вони домовилися між собою, щоб максимально врахувати інтереси дитини та сім'ї в цілому [1]. Сімейне законодавство, будучи складовою приватного права, аналогічно іншим галузям приватного права, надає можливості учасникам сімейних відносин самостійно визначати способи реалізації власних прав та інтересів, виконання обов'язків лише визначаючи загальні межі такої реалізації або такого виконання. В той же час, між батьками можуть виникати розбіжності щодо цього, які призводять до проблем у забезпеченні прав та законних інтересів дитини, тому сімейне законодавство передбачило можливості для вирішення сімейних спорів юрисдикційними органами, в тому числі з питань визначення походження дитини, її місця проживання, зміна її імені, по батькові або прізвища, виховання дитини, утримання дитини, управління майном дитини тощо.

Французький цивільний кодекс визначає, що батько і мати здійснюють батьківські права спільно; в той же час батьківські права можуть здійснюватися

спільно у разі спільної заяви батька та батька або рішення судді по сімейним справам (ст. 372). Останній розглядає зокрема справи про здійснення батьківських прав батьками, що проживають окремо, в тому числі про зміну місця проживання дитини (ст. 373-2), про передачу повноважень щодо здійснення батьківських прав одному з батьків (ст. 373-2-1), про стягнення аліментів на дитину (ст. 373-2-2), в тому числі повнолітню, якщо вона не в змозі забезпечити себе самотійно (ст. 373-2-5) [2; 3].

Батьки можуть передати свій спір на розгляд судді із сімейних справ для того, щоб укласти угоду, за якою вони можуть встановити порядок здійснення батьківських прав та визначають внески на утримання та освіту дитини. Суддя затверджує угоду (чим вирішує відповідний сімейний спір між батьками), крім випадків, коли він прийде до висновку, що положення угоди недостатньо захищають інтереси дитини або волевиявлення батьків не було вільним (ст. 373-2-7). В процесі вирішення сімейного спору суддя у сімейних справах вправі застосовувати заходи примирення самотійно або залучити до примирення сторін посередника у сімейних справах (медіатора) (ст. 373-2-10).

Вирішуючи сімейний спір суддя у сімейних справах повинен враховувати: практику, якої раніше дотримувалися батьки, або домовленості, яких вони раніше могли укласти; думка, висловлена неповнолітньою дитиною; здатність кожного з батьків брати на себе свої обов'язки і поважати права іншого; результати експертних досліджень, проведених з урахуванням, зокрема, віку дитини; інформація, яка була зібрана в ході будь-яких запланованих опитувань громадськості (ст. 373-2-11).

Говорячи про такий сімейний спір між батьками щодо дітей як спір про місце проживання дитини, слід зазначити, що за заявою одного з батьків або у разі виникнення між ними розбіжностей щодо режиму проживання дитини суддя вправі постановити тимчасову ухвалу про зміну місця проживання, тривалість якого він визначає на власний розсуд. В подальшому суддя у сімейних справах ухвалює остаточне рішення про місце проживання дитини, чергуючи житло кожного з батьків або за місцем проживання одного з них. Якщо місце проживання дитини встановлене за місцем проживання одного з батьків, суддя суду у сімейних справах з урахуванням найкращих інтересам дитини приймає рішення про порядок здійснення права іншим з батьків на побачення з дитиною (ст. 373- 2- 9) [2].

Відповідно до § 1627 і 1628 Німецького цивільного кодексу, батьки повинні здійснювати батьківські права під свою відповідальність і за взаємною згодою в інтересах дитини. У разі розбіжностей у поглядах вони повинні докласти зусиль для досягнення згоди. Якщо батьки не можуть дійти згоди з певного питання здійснення батьківських прав, які мають істотне значення для дитини, сімейний суд за заявою одного з батьків може передати право прийняти рішення одному з батьків.

Науковий інтерес викликають такі види спорів, що визначені німецьким сімейним законодавством, як спори батьків про передачу батьківських повноважень або їх частини одному з батьків, а також про спілкування дитини з батьками. В першому випадку до суду у сімейних справах подається заява одного з батьків, які здійснюють виховання дитини, її догляд та утримання, але проживають окремо. Така заява підлягає задоволенню лише у разі досягнення в судовому засіданні згоди обох батьків, а також дітей, якщо останні досягли чотирнадцятирічного віку (§ 1671). Вирішуючи спір про спілкування дитини з батьками, суд у сімейних справах приймає рішення про обсяг права на спілкування, визначивши положення щодо його здійснення, включаючи положення, що стосуються третіх осіб. Суд у сімейних справах може обмежити або виключити право на спілкування або примусове

виконання попередніх рішень щодо права на спілкування у тій мірі, в якій це необхідно для найкращих інтересів дитини. Рішення, яке обмежує право на спілкування або виключає його на тривалий період або на постійній основі, може бути прийняте лише за наявності загрози найкращих інтересів дитини. Зокрема, суд у сімейних справах може постановити, що спілкування може мати місце лише в присутності третьої особи (зокрема, об'єднання або організації у справах молоді) (§ 1684) [4].

Отже, за законодавством Французької республіки та Федеративної республіки Німеччина суд у сімейних справах вправі вирішувати такі сімейні спори між батьками щодо дітей, як: про місце проживання дитини, про виконання угоди про порядок здійснення батьківських прав та визначення внесків на утримання та освіту дитини, про передачу батьківських повноважень або їх частини одному з батьків, а також про спілкування дитини з батьками.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14>.
2. France FR594. Code civil (version consolidée au 15 décembre 2019). *Legifrance. Wipo Lex*. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/542051>.
3. Правовий порядок вирішення питання у разі вилучення дитини на території Франції. *Посольство України у Французькій Республіці*. URL: <https://france.mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/test/pravovij-poryadok-virishennya-pitannya-u-razi-viluchennya-ditini-na-teritoriyi-franciyi>.
4. German Civil Code. BGB. *Federal Ministry of Justice*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb.

Налуцишин Роман Вікторович,

магістр права, асистент кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Види власності в ісламі

Людина по своїй природі прагне задовольнити свої потреби, тому вона володіє та прагне володіти майновими благами. З цієї причини володіння багатством з боку людини, понад те, що є природним, також є неминучим і необхідним. Тому будь-які спроби заборонити людині володіти майно або обмежити її власність певною кількістю, суперечать природі людини.

Іслам дозволив приватну власність, обмежуючи її не за кількістю, а, по якості, цим, відповідаючи природі людини. А також упорядкував відносини людей, надавши можливість кожному індивідууму задовольнити свої основні потреби [1].

Іслам розглядає такі види власності:

- приватна власність;
- суспільна (громадська) власність;
- державна власність;
- націоналізація не належить ні до громадської, ні до державної власності.

Приватна власність – це шаріатський закон щодо самої речі чи користі, який надає їхньому власникові право споживання чи отримання за нього відшкодування. Наприклад, людина володіє хлібом або ж будинком. Її власність на хліб, дає їй можливість з'їсти або продати його, або отримати відшкодування. Її власність на будинок дає їй право заселитися або продати його, або отримати еквівалентну плату. Хліб і будинок є речами. Шаріатський закон відносно їх дав цей дозвіл людині на користування ними, у споживанні, використанні та обміні. Цей дозвіл на користування надає власникові право поїсти хліб або жити в цьому будинку, а також продати їх. Отже, шаріатський закон відносно хліба – це дозвіл на його споживання, а відносно будинку – це дозвіл на проживання в ньому.

Суспільна (громадська) власність – це дозвіл, даний законодавцем суспільству на спільне використання об'єкта. Об'єктами, в яких втілюється суспільна власність, є ті об'єкти, про які законодавець заявив, що вони належать громадськості, і заборонив робити їх приватним володінням.

Перераховане вище здійснюється в трьох видах об'єктів:

1. Суспільні потреби, за відсутності яких у будь-якій країні або суспільстві, люди розійдуться в їхніх пошуках.

2. Нескінченні родовища копалин.

3. Об'єкти, специфіка яких не дозволяє бути приватним володінням.

Що стосується об'єктів, які входять до категорії суспільних потреб, то це все, що вважається предметами суспільного значення. Посланець Аллага (с.а.с.) роз'яснив їх з погляду сутності, а не чисельності. Передав Абу Давуд від Ібн Аббаса, що Посланець Аллага (с.а.с.) сказав: «Мусульмани співвласники в трьох речах: воді, пасовищі та у вогні» [2].

Щодо другої категорії родовищ, які неможливо повністю вичерпати, то вони є суспільною власністю, де не припустиме приватне володіння. Передає Тірмізі від Абляд ібн Хаммал: «Одного разу він прийшов до Посланця Аллага (с.а.с.) і попросив виділити йому ділянку, де багато солі. Посланець Аллага (с.а.с.) виділив йому це. Коли він відійшов від нього, один із тих, хто сидів разом із Пророком (с.а.с.), сказав: «О Посланець Аллага (с.а.с.), чи відаєш ти про те, що виділив йому? Адже ти виділив йому нескінченну воду». Потім Посланець Аллага (с.а.с.) повернув назад те, що дав йому» [3].

Щодо об'єктів, специфіка яких не дає змоги бути приватною власністю, то це ті об'єкти, які перебувають у громадському користуванні. Незважаючи на те, що вони входять до першого виду суспільної власності, будучи необхідними для суспільства, тобто речами суспільного значення, проте існує відмінність між ними в їхній специфіці, що не допускає їхнього знаходження під приватним володінням, тобто у приватній власності. Цей вид охоплює магістралі, моря, озера, громадські канали, затоки, перевали тощо, а також до них додаються мечеті, стадіони, притулки, державні лікарні та школи, тощо.

Державна власність – це те майно, на яке мають право всі мусульмани, але розпоряджається ним Халіф згідно зі своєю думкою і може надавати від цього майна деяким, а деяким ні. Суть управління цією власністю полягає в наданні халіфу повноваження розпоряджатися нею. Тому кожна власність, витрачання якої залишено на думку та іджтіхад Халіфа, вважається державною власністю.

Націоналізація є однією з поправок капіталістичної системи, що представляє собою передачу приватної власності у власність держави тоді, коли суспільний інтерес вимагає взяти у власність приватне володіння. Це перебуває у протиріччі, як

з громадською власністю, так і з державною, адже останні дві, згідно із законами Ісламу, підтверджуються відносно самого майна та його якості, незважаючи на думку держави. Якщо на певне майно мають право всі мусульмани, то воно стає власністю держави, яку вона в обов'язковому порядку повинна взяти собі у власність. Але якщо на нього не мають право всі мусульмани, то воно стає власністю індивідів, і неприпустимо, щоб держава оволоділа ним.

Література:

1. Такіюддін Мухаммад ібн Ібрагім ібн Мустафа ібн Ісмаїл ібн Юсуф ан-Набхані. Економічна система в Ісламі. Видання шосте. Видавець: Дар аль Умма, Бейрут, Ліван, 2004.
2. Імам Абу Давуд Сулейман ібн аль – Аш'ас ас Сіджістані. Збірник хадисів «Сунан» (3019).
3. Абу Іса Мухаммад ібн Іса ат – Тірмизі. Збірник хадисів «Сунан».

Польова Вікторія Євгенівна,
аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Поняття та правова природа правового режиму майна подружжя у сімейно-правовій доктрині

Відповідно до ст. 60 Сімейного кодексу України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Майно, набуте подружжям в період до шлюбу, дії режиму окремого проживання подружжя, на основі тих підстав, які не залежать від майнового чи особистого вкладу подружжя залишається особистою приватною власністю подружжя. У зв'язку із цим, укладення шлюбу зумовлює встановлення двох правових режимів майна, що належить подружжю або одному з них. Також правовий режим майна подружжя може бути встановлений договором подружжя. Встановлення правового режиму майна подружжя відіграє ключову роль у сімейних відносинах між подружжям. Вибір режиму майна подружжя може бути значущим кроком для забезпечення захисту майнових інтересів обох з подружжя. В той же час, в судовій практиці виникає ряд проблем, пов'язаних із визначенням правового режиму майна подружжя, розподілом спільного майна, віднесенням майна, що знаходиться у особистій приватній власності подружжя до спільного майна подружжя у зв'язку із тим, що вартість такого майна істотно збільшилося у зв'язку із особистим чи майновим вкладом іншого з подружжя, визначенням пріоритету договірному регулюванню майнових відносин подружжя над правовим та меж договірному регулюванню, врахування при цьому інтересів сім'ї, обох з подружжя, прав та законних інтересів їхніх дітей. Є й проблеми теоретичного характеру щодо визначення єдиних підходів до поняття та правової природи правового режиму майна подружжя.

У чинному законодавстві України та держав-членів Європейського Союзу немає визначення поняття «правовий режим майна подружжя». Виняток становить Регламент Ради (ЄС) 2016/1103 від 24 червня 2016 року, який запроваджує посилену співпрацю у сфері юрисдикції, застосовного права, а також визнання та виконання рішень у питаннях режиму власності подружжя, в якому застосовується поняття «режим майна подружжя» як сукупність правил щодо майнових відносин між подружжям та їх відносин з третіми особами, які виникають внаслідок шлюбу чи його розірвання [1; 2, с. 86]. У зв'язку із цим, питання поняття правового режиму майна подружжя стало надбанням науки сімейного права.

Правовий режим майна подружжя у сімейно-правовій доктрині визначається як складний комплекс дій, система юридичних правил, що визначають стан певного явища об'єктивної дійсності, статику та динаміку їх правового регулювання, в тому числі стосовно володіння, користування та розпорядження майном; як порядок регулювання майнових відносин подружжя, що виникає внаслідок дії комплексу правових засобів (дозволів, заборон, позитивних зобов'язань, санкцій і т. ін.) та визначає обсяг і зміст їх майнових прав і обов'язків; як визначений порядок правового регулювання відносин подружжя із приводу їхнього майна; як відносно самостійний комплекс правових засобів, які становлять засади правового регулювання відносин щодо спільного і роздільного майна подружжя та захисту їх порушених прав; як виражений у сукупності правових засобів і зумовлений єдиними регулятивними засадами порядок регулювання відносин щодо майна подружжя, які виникають у та кого подружжя між собою та стосовно третіх осіб. Правовий режим майнових відносин подружжя характеризується встановленням законом прямих та опосередкованих обмежень у набутті права власності та його здійсненні (дія принципу спільності на майно, що набувається у шлюбі, незалежно від волі подружжя, необхідність взаємного узгодження певних дій щодо здійснення правомочностей співвласників тощо), що обумовлюється особисто-договірним характером шлюбно-сімейних відносин [3, с. 99; 4, с. 88; 5, с. 6; 6, с. 113].

Правовий режим майна подружжя визначає основні параметри поведіння подружжя у майновій сфері: закріплює, яке майно знаходиться у власності подружжя або кожного з них, встановлює обсяг прав та обов'язків подружжя стосовно цього майна, порядок придбання та його продажу, відповідальність подружжя по спільних або особистих зобов'язаннях тощо [7, с. 110].

Особливістю правового режиму об'єктів спільної власності подружжя є можливість трансформації одних його видів у інші. Це має місце при перетворенні правового режиму об'єктів спільної сумісної власності у спільну часткову, спільної сумісної або спільної часткової власності в особисту приватну власність, і у тому числі щодо об'єктів права власності подружжя, а також зміна законного режиму майна подружжя у договірний, режиму спільності майна подружжя на правовий режим роздільності, і навпаки та інші [8, с. 55-56].

Література:

1. Council Regulation (EU) 2016/1103 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes. *EUR-Lex: Access to European Union law*. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R1103>
2. Пашинський А. П., Калакура В. Я. Регламент ЄС № 2016/1103 як приклад регіональної уніфікації колізійних норм щодо режимів майна подружжя. *Часопис*

Київського університету права. 2023. № 1. С. 86–90.

3. Круглова О. О. Правовий режим майна подружжя: нормативно-правове регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 99–101.

4. Жилінкова І. В. Правовий режим майна подружжя. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 88–94.

5. Ариванюк Т. О. Правове регулювання відносин власності подружжя : дис. ... канд.юр.наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2002. 190 с.

6. Простибоженко О. С. Правовий режим майна подружжя за законодавством європейських держав: порівняльно-правовий аналіз і напрямки гармонізації. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. 2016. Т. 21. Вип. 1 (28).

7. Сафончик О. І. Поняття та види правового режиму майна подружжя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Випуск 38. С. 110–114.

8. Зенів М. М. Поняття і загальна характеристика правового режиму об'єктів спільної власності. *Закарпатські правові читання : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 року, м. Ужгород) / за заг. ред. В. І.Смоланки; відп. за вип. Я. В. Лазур, І. М. Полюжин*. Ужгород, 2014. Т.2. С. 53–58.

Римшин Тетяна Анатоліївна,

аспірантка кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Право дитини на відмову від медичного втручання

Діти є особливими учасниками правовідносин, зокрема у сфері медицини. Це пов'язано з тим, що в силу свого психофізіологічного розвитку, частину прав вони реалізують через законних представників. Головною проблемою у медичних правовідносинах за участю неповнолітніх є дотримання процедур і умов для отримання згоди на медичні втручання та висловлення відмови. Важливо визначити ситуації, коли така згода необхідна, а також визначити випадки, в яких вона може бути відсутня.

За законодавством України, дітьми вважаються особи до досягнення 18-річного віку, якщо вони не набувають повної цивільної дієздатності раніше [1; 2]. Статтями 34 і 35 Цивільного кодексу України передбачено умови, за яких фізична особа може набути повної цивільної дієздатності [3].

Право на згоду/відмову від медичного втручання та порядок їх надання передбачено Цивільним кодексом України та Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Так, відповідно до статті 43 Основ Законодавства України про охорону здоров'я, інформована згода пацієнта є обов'язковою для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. У випадку малолітнього пацієнта, який не досяг 14 років, або пацієнта, визнаного недієздатним відповідно до встановленого законом порядку, медичне втручання проводиться лише за згодою законного представника [4].

Частинами 2-3 статті 284 Цивільного кодексу України передбачено, що надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла 14-річного віку, провадиться за її згодою. Така особа має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій [3].

Таким чином, зазначені правові норми визначають такі практичні аспекти надання медичної допомоги: 1) з 14 років особа може самостійно звернутися за наданням їй медичної допомоги; 2) з 14 років дитина може самостійно обрати лікуючого лікаря та/або укласти декларацію про вибір лікаря; 3) з 14 років особа самостійно підписує форму первинної облікової документації № 003-6/о «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення і на присутність або участь учасників освітнього процесу». Лише після підписання такої згоди пацієнтом може бути надана медична допомога; 4) з 14 років дитина самостійно здійснює свої права як суб'єкт персональних даних.

Варто зазначити, що згода на медичне втручання не потрібна, незалежно від віку пацієнта, у невідкладних випадках, коли існує реальна (пряма) загроза життю особи і таку згоду неможливо отримати з об'єктивних причин.

Дискусійним та неоднозначним є питання права та порядку здійснення відмови від медичного втручання.

Частина 4 статті 284 ЦК передбачає, що повнолітня дієздатна особа може відмовитися від лікування, якщо вона досягла повноліття (18 років), є дієздатною, усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними [3]. Частина 4 статті 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я вказує, що пацієнт, який набув повної цивільної дієздатності, може відмовитися від лікування, якщо він усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними [4].

Проаналізувавши дані правові норми можна дійти висновку, що Основи законодавства України про охорону здоров'я гарантують право на відмову від медичного втручання для дещо ширшого кола осіб.

У випадках, коли виникає конфлікт між загальним і спеціальним нормативно-правовими актами, відповідно до правових принципів передбачається, що перевага надається спеціальному акту, якщо він не скасований виданим пізніше загальним актом (Лист Міністерства юстиції України від 04.08.2009 № 21-14/326) [5]. Таким чином, при визначенні умов, за яких неповнолітній пацієнт може самостійно реалізовувати право на відмову від медичного втручання, слід керуватися нормою, викладеною у частині 4 статті 43 Основ Законодавства України про охорону здоров'я.

Щодо пацієнта, який не набув повної цивільної дієздатності, його право на відмову від медичного втручання здійснюється через його законного представника.

Батьківський обов'язок забезпечення здоров'я, фізичного, духовного та морального розвитку дитини закріплений у частині 2 статті 150 Сімейного кодексу України. Згідно зі змістом ст. 155 Сімейного кодексу України, батьківські права не можуть використовуватися таким чином, щоб порушувати інтереси самої дитини. Ухилення від виконання своїх батьківських обов'язків, може мати наслідком притягнення до юридичної відповідальності [7].

Як зазначає І. Я. Сенюта, у разі, коли законні представники відмовляються від надання медичної допомоги їх дитині, важливо враховувати такі аспекти [6, с.40]: 1) Лікар повинен пояснити законному представнику про можливість виникнення тяжких наслідків для дитини; 2) лікарю слід вимагати письмове підтвердження від

законного представника, а в разі неможливості його одержання - оформити відмову актом у присутності свідків; 3) якщо законний представник пацієнта відмовляється від лікування і це може призвести до тяжких наслідків для дитини, лікар має обов'язок поінформувати про таку відмову органи опіки і піклування; 4) у випадках критичного стану здоров'я дитини, яка потребує негайного медичного втручання, медичні працівники зобов'язані попередити батьків або осіб, які їх замінюють, про відповідальність за залишення дитини в небезпеці (частина 7 статті 12 Закону України «Про охорону дитинства») [2].

Положення закону, що зобов'язує лікаря інформувати органи опіки та піклування про відмову законних представників від медичного втручання (як це може призвести до тяжких наслідків для дитини) однозначно спрямовані на додаткове гарантування та забезпечення права дитини на медичну допомогу за участі спеціально уповноваженого органу. Однак, таке положення не підкріплене відповідним нормативним алгоритмом повідомлення та реагування. Відсутність чітких процедур нерідко призводить до формалізованого підходу, неузгодженості дій, затримок при розгляді питань, які потребують негайного вирішення.

Одним із чинників, що ускладнює повідомлення лікарем органу опіки і піклування про відмову від лікування дитини, є страх перед відповідальністю за розголошення лікарської таємниці. Для вирішення даної проблеми, постановою Верховної Ради України від 17.01.2020 р. № 483-IX «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» [8] доручено Кабінету Міністрів України розробити та затвердити порядок надання органам опіки та піклування інформації з обмеженим доступом для здійснення заходів із забезпечення та дотримання прав дитини. На жаль, на даний час, такий порядок досі не розроблено.

Висновки: позиція законодавця щодо порядку надання згоди/відмови неповнолітнім пацієнтом від медичного втручання є дещо непослідовною та суперечливою. За своїм змістом, право на медичне втручання включає і право відмовитися від нього. Будь-яка медична допомога, за загальним правилом, надається лише після одержання інформованої згоди пацієнта, яку з 14 років він підписує самостійно. Відповідно, відсутність згоди пацієнта, по суті, означає відмову від медичного втручання. Таким чином, слід врегулювати дане питання, урівнявши вік, з якого пацієнт може самостійно надавати згоду та відмову від медичного втручання.

Література:

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. Ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.1991.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. Урядовий кур'єр. 2001. № 98.
3. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р.
5. Щодо застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 04.08.2009 № 21-14/326.
6. Юридичний путівник. Права пацієнта. Центр медичного права ВША НААУ. 42 с.
7. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 № 2947-III

8. Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні : Постанова Верховної Ради України від 17.01.2020 р. № 483-ІХ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2020. № 34. 244 с.

Розізнаний Євген Григорович,
*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Організація органів опіки та піклування за законодавством держав Європейського Союзу

Одним із основних органів, на який покладено обов'язок захисту прав та законних інтересів дитини, є орган опіки та піклування. Так, у Сімейному кодексі України (далі – СК України) зазначено, що у випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування (ст. 19) [1]. Останній, в ряді випадків виступає учасником цивільних процесуальних відносин за позовами батьків щодо визначення механізму реалізації власних прав та обов'язків щодо дитини; в ряді випадків виступає органом, який самостійно здійснює захист прав та інтересів дитини, в тому числі в аспекті надання дозволу на вчинення батьками ряду дій щодо дитини та її майна, а також в контексті прийняття обов'язкового для батьків рішення, яким здійснюється захист прав та законних інтересів дитини [2, с. 230].

Аналогами органів опіки та піклування в державах Європейського Союзу та державах-кандидатах у члени ЄС є різного роду органи: «сирітський суд» (Латвія), «суд з питань опіки та піклування» (Польща, Румунія), «суд у справах опіки» (Німеччина), «орган опіки» (Молдова), «служба, що займається наглядом за дітьми, їх вихованням», «суддя у справах опіки» (Франція), «орган опіки та піклування» (Чехія).

Незважаючи на різні підходи до форм та способів захисту прав та законних інтересів дитини, що здійснюються цими органами, основним є те, що саме вони є тими органами контролю за належним виконанням батьками своїх сімейних обов'язків щодо дитини, а в окремих випадках – саме ці органи вирішують спори, які виникають між батьками щодо виконання ними своїх батьківських прав та обов'язків [3, с. 90].

Зокрема, органи опіки та піклування Латвії (так звані «сирітські суди») приймають рішення з питань, що стосуються захисту прав дитини, в тому числі щодо: про визначення прізвища дитини за наявності спору про це в батьків; про згоду на подання батьком дитини заяви про встановлення батьківства в разі смерті матері дитини або відсутності відомостей про її місцезнаходження; про передачу дитини під турботу та виховання майбутнього усиновителя; про її усиновлення; про допомогу в реалізації батьками своїх прав та обов'язків щодо дитини; про допомогу дитині в разі неправомірної реалізації батьками своїх прав та обов'язків щодо дитини; про припинення права опіки батьків над дитиною або поновлення такого права; про ініціювання позову про позбавлення батьків права опіки над дитиною; про призначення, затвердження або звільнення опікуна над дитиною.

Вужчий перелік повноважень (ближчий до українського) мають органи опіки

та піклування в Румунії та Польщі (так звані «суди з питань опіки та піклування»): прийняття рішень щодо визнання батьківства за наявності спору між батьками; надання згоди на укладання правочинів щодо майна дитини; прийняття рішень щодо позбавлення або обмеження батьківських прав, заборони чи обмеження контактів дитини із одним з батьків, її усиновлення [4, с. 23-24].

Французьке сімейне законодавство передбачає широкий перелік органів опіки та піклування. Зокрема, таким органом є суддя у справах опіки, який здійснює загальний нагляд за дотриманням прав дитини законними управителями, опікунами, іншими опікунськими органами та вжиття заходів у разі порушення цими органами прав дитини. Ще одним із органів опіки та піклування є «сімейна рада»; до її складу входять члени сім'ї дитини, однак головує на сімейній раді «суддя у справах опіки». У ст. 397 Французького цивільного кодексу зазначено, що «сімейна рада» приймає рішення про зняття й заміну опікунів, а суд опікується самою «сімейною радою»; суддя може, якщо він вважає за необхідне, вжити забезпечувальних заходів в інтересах неповнолітнього. В Німеччині повноваження щодо призначення опікуна та нагляду за його діяльністю не розділені і належать «суду у справах опіки», який вправі притягати до відповідальності опікуна недотримання приписів органу опіки та піклування [5, с. 177-178].

Отже, на підставі вище викладеного можемо зробити висновок, що аналогами органів опіки та піклування в державах Європейського Союзу та державах-кандидатах у члени ЄС є різного роду органи, в тому числі квазісудові («сирітський суд» в Латвії, «суд з питань опіки та піклування» в Польщі, Румунії та Німеччині, «суддя у справах опіки» у Франції), які виконують як функції щодо призначення, затвердження або звільнення опікуна, так і нагляду за дотриманням прав дитини її опікуном (у Франції ці функції розділені між «сімейною радою» та «суддею у справах опіки»). Також ці органи приймають рішення у сімейних спорах щодо визначення прізвища дитини, встановлення її походження, її виховання та утримання.

Література:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (із наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Розізнаний Є. Г. Національний та зарубіжний досвід визначення правового статусу органів опіки та піклування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 229–233.
3. Гаврік Р. О. Особливості застосування способів захисту сімейних прав та інтересів органами опіки та піклування: питання змісту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 89–93.
4. Салюк П. І. Судовий захист сімейних прав батьків та дітей за сімейним законодавством окремих європейських держав. *Університетські наукові записки*. 2022. № 4 (88). С. 17–29.
5. Яніцька І. А. Зарубіжний досвід правового регулювання інституту опіки та піклування. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 175–182.

Чорна Жанна Леонтіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

До питання про сторони договору комерційної концесії

Відповідно до ст. 1115 Цивільного кодексу України [1] за договором комерційної концесії праволоділець зобов'язується надати (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

Отже, сторонами договору є праволоділець і користувач. Праволоділець – це особа, якій належать ті виключні права, які дозволяється використовувати користувачу. При цьому, праволоділець повинен бути відповідним чином легітимований, тобто бути зареєстрованим як суб'єкт підприємницької діяльності.

Користувач – це особа, яка отримує право користуватися виключними правами.

Оскільки сторонами договору комерційної застосовується у сфері підприємницької діяльності, то його сторонами є підприємницькі юридичні особи та фізичні особи, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності (ст. 1117 ЦК України). Така вимога висувається і до осіб, які є сторонами договору комерційної субконцесії.

Виходячи із цих положень, О. В. Гладка відносить договір комерційної концесії тільки до господарських договорів [2, с. 177].

Ми не можемо погодитися із такою думкою. Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦК України, в першу чергу, до учасників цивільних правовідносин віднесені фізичні та юридичні особи. Юридичні особи, у свою чергу поділяються на підприємницькі та непідприємницькі (ст. ст. 84, 85 ЦК України).

Відповідно до ст. 42 ГК України [3] підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється

суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Ми вважаємо, що на боці користувача може виступати і непідприємницьке товариство, у випадках, передбачених законом.

Відповідно до ст. 86 ЦК України непідприємницькі товариства (сільськогосподарські кооперативи та сільськогосподарські кооперативні об'єднання, що діють без мети одержання прибутку, інші кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Піддубна В.Ф. звертає увагу на те, що прибутки, які отримані від здійснення підприємницької діяльності, вони не можуть розподіляти між собою, а останні повинні використовуватися відповідно до мети створення цих організацій [4, с. 162].

Умова здійснення підприємницької діяльності непідприємницькими юридичними особами є необхідність відповідності цієї підприємницької діяльності меті, для якої юридична особа була створена, а, отже, не припускає здійснення непідприємницькими товариствами будь-якої іншої підприємницької діяльності. Оскільки недостатньо зрозуміло, що можна розуміти під такими умовами, яким чином узгоджувати здійснення підприємницької діяльності з метою, заради якої створено таку юридичну особу, доцільніше було б вести мову про обмеження свободи розпоряджатися отриманим прибутком і праві використовувати прибуток тільки у відповідності до статутної мети непідприємницького товариства [5].

Грамацький Є. М. пише, що для користувача комерційна концесія істотно зменшує підприємницький ризик та прискорює окупність капіталовкладень, він отримує можливість використовувати добре відому торговельну марку, спеціальні знання та професійні консультації, устаткування, інгредієнти, необхідні для виробництва продукції, за цінами, нижче ринкових [6, с. 820].

Так, О. Д. Крупчан звертає увагу, що цивільне право надає певні права громадянам, організаціям з урахуванням приватних інтересів, а їх реалізація здійснюється на стадії реалізації немайнових і майнових прав у сфері виробництва, обігу та споживання соціальних благ, як правило, у сфері підприємницької діяльності та інших цивільних правовідносинах [7, с. 13].

Отже, вважаємо, що користувачем за договором комерційної концесії може бути і непідприємницьке товариство, якщо укладення договору комерційної концесії відповідає меті, для якої було створено непідприємницьке товариство, та сприяє її досягненню.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40. Ст.356.
2. Гладка О. В. Сучасний стан законодавчого забезпечення відносин комерційної концесії. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право. Х.: Право, 2012. № 1(8). С. 174–182.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №18. Ст.144.
4. Піддубна В. Ф. Право на здійснення підприємницької діяльності непідприємницькими товариствами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2014. Випуск 29. Том 1. С.159–163.
5. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України. Том.1 URL: <http://mego.info/>
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К. : Юрінком інтер, 2006. Т.ІІ. 1008 с.
7. Крупчан О. Д. Проблеми взаємозв'язку приватного та публічного в цивільному праві України. *Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 29-30 квітня 2004 р., м. Харків. К. : Академія правових наук, НДІ приватного права і підприємництва, НДІ інтелектуальної власності, Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 2004. С. 7–1.

СЕКЦІЯ 4 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

*Виговський Дмитро Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

До дискусії про можливість використання російськомовних джерел в українських кримінологічних дослідженнях

Загальновідомим є той факт, що наука ефективно розвиватись в умовах інформаційного голодування не може. Значення міжнародної кооперації при розробці багатоаспектного проекту у будь-якій сфері переоцінити важко. Достатньо згадати, що перший літальний апарат, важчий за повітря, було створено спільними зусиллями представників десятків націй: англійцями, французами, італійцями, німцями тощо. Роль видатного авіаконструктора польсько-українського походження Ігоря Сікорського та його українських колег [1, с. 54] видається настільки значною, що згадати його в контексті «серед інших» було б, вочевидь, явним применшенням його заслуг. Та поставимо собі питання: чи можливим був би настільки стрімкий прорив в науці повітроплавання, що його можна було спостерігати в кінці XIX на початку XX ст., якби представники різних націй не мали б змогу використовувати напрацювання закордонних колег з причин обопільного ворожого ставлення між державами? Як ми пам'ятаємо з історії, Франко-пруська війна 1870-1871 років закінчилась поразкою Франції та окупацією земель Ельзасу й Лотарингії, що до того належали Французькій імперії [2, с. 171-172]. При цьому французькі вчені активно використовували напрацювання німецьких авіаторів і навпаки. Інший приклад: не викликає сумнівів факт виключної ворожості по відношенню до представників фашистської Німеччини зі сторони радянських громадян (за виключенням колаборантів), принаймні з червня 1941-го року. Але чи означало це, що Радянський Союз принципово відмовився від використання німецьких напрацювань і технологій? Будь-хто, бодай побіжно знайомий із історією розвитку радянської космонавтики впевнено зауважить, що успіхи радянського ракетобудування значною мірою (якщо не виключно) пов'язані із напрацюваннями німецьких авіаконструкторів, представників дослідного ракетного центру Пенемюнде, керівниками якого стали В. Дорнбергер і В. фон Браун – провідні німецькі спеціалісти-ракетники [3, с. 90]. Власне, всесвітньовідома платформа стрілецької зброї – автомат Калашникова, на думку значної кількості фахівців-зброярів був повоєнним продуктом інтелектуальної праці знаменитого німецького конструктора – Гуго Шмайсера і співробітників його конструкторського бюро, чії здобутки з ідеологічних міркувань «подарували» Михайлу Калашникову. І подібний підхід можна простежити, практично, в усьому: радянські спеціалісти копіювали напрацювання зарубіжних учених та конструкторів, незалежно від рівня напруженості між країнами, чи, навіть, стану реальної війни. Сама постановка питання: «радянська наука не користуватиметься напрацюваннями ворожих науковців» розглядалась би як шкідницька, і каралась би відповідно до норм тодішнього кримінального права вельми суворо. Як таке могло поєднуватись із «антиімперіалістичною» істерією офіційної ідеології, а фактично – тотальним

запереченням корисності напрацювань науки зарубіжних країн, що їх кремлівська ідеологія відносила до ворожих? Відповідь очевидна: при пануванні всіх ідеологічних догм в радянському суспільстві, негласно сповідувався принцип доцільності. Цей принцип означав, що задля досягнення значної вигоди можна тимчасово відмовитись від комуністичного догматизму. Ревізійність такого підходу не викличе особливих здивувань у фахівців у галузі історії і політології, оскільки доволі різкі зміни основного політичного курсу спостерігались протягом усього часу існування СРСР. Більше того, без запозичення напрацювань зарубіжних вчених саме існування Союзу РСР в певний момент могло бути поставлене під сумнів. Достатньо згадати, що більшість ідей т. зв. «Радянського ядерного проекту», довгий час очолюваного Л.П. Берія були отримані не з напрацювань вітчизняних вчених-ядерників, а з розвіданих про результати досліджень, проведених Німеччиною, Великою Британією, США. Отже, навіть принципове заперечення лідерства зарубіжної науки не завадило радянським вченим активно користуватись чужими напрацюваннями, породжуючи на їх основі нові теорії і здійснюючи власні дослідження чи й роблячи справжні винаходи.

Виникає логічне питання: чи ж не було б природним і корисним для української науки користуватись в числі інших зарубіжних напрацювань, і ідеями та розробками і російських вчених? Відповідь є очевидною: при вирішенні цього питання потрібно користуватись тим-таки принципом доцільності. На практиці це означає вміння тверезо і виважено оцінити ризики і на основі всебічного аналізу визначити: використання російських/російськомовних джерел у науковому пошуку української науки принесуть користь, чи шкоду? Незважаючи на очевидність і логічність такого формулювання, в сучасній Україні, на жаль, ще спостерігаються тенденції до механічного й непродуманого виконання вірних, за своєю сутністю, ідей. Так, мінімізувати вплив російської культури у всіх її проявах в українському медіа-просторі – ідея правильна (хоч, на нашу думку, реалізувати її років на 30 раніше було б набагато корисніше). Але, передати куті меду можна й у цій справі. Під визначення «російського продукту» потрапляють також напрацювання російських та російськомовних вчених-кримінологів. І це в ситуації, коли основоположні закони людського суспільства є спільними для представників більшості націй світу, відтак – закони детермінації окремих проявів злочинності, формування особи злочинця й протидії проявам злочинності є подібними у різних частинах планети. А, враховуючи спільність історії українського суспільства з іншими народами колишнього СРСР (а раніше – Російської імперії) більшість досліджень кримінологічного характеру росії і пострадянських країн можуть бути екстрапольованими на умови в яких розвивається українське суспільство. А що ж маємо насправді, у випадку безумовної відмови від використання не лише російських чи білоруських, але й казахських, вірменських, молдовських та інших російськомовних кримінологічних джерел? Маємо вельми показову картину. Умовно кажучи, припустивши, що російський автор винайшов велосипед, ми забороняємо українському науковцю не лише використовувати цей велосипед, ми забороняємо йому й працювати над його вдосконаленням, запропонувавши йому, по суті, знову винайти велосипед. Зрозуміло, цей приклад є доволі схематичний, але сутність він передає: заборона використання праць російськомовних авторів, формально, спрямована на недопущення поширення російських наративів, натомість, тільки перешкоджає ефективному розвитку української науки. Разом з тим, таких стан речей породжує питання: чи дійсно варто побоюватись, що

використання російськомовних статей у галузі кримінології, з якими працюють лише науковці і які, фактично, невідомі поза межами наукової української спільноти, можуть викликати у когось з читачів симпатії до ідей рашизму? Варто лише чітко змалювати реальні умови й коло осіб, які працюють з зарубіжними кримінологічними джерелами, аби стало зрозуміло надуманість такої загрози. Більше того: до 1986-го року фактично вся українська кримінологічна думка отримувала своє вираження виключно у російськомовних джерелах, оскільки, відповідно до державної політики в СРСР, інших просто не існувало! Чи ж означає це, що ми мусимо відмовитися від усієї мудрості українських вчених-юристів, що працювали в СРСР до 1986-го року в контексті проблематики кримінології?

Метою даного нашого виступу є, поки що, постановка питання для подальшої дискусії, оскільки лише в дискусії може народитись істина. Але головною нашою ідеєю сьогодення має стати наступна: потрібен виважений і продуманий аналіз наслідків запланованих заходів і реформ, аби їх застосування принесло якомога більше користі і якомога менше шкоди. У випадку ж, коли нововведення через відсутність належного тактичного й стратегічного планування принесе більше шкоди, аніж користі, слід згадати народну сентенцію, де згадана дитина, що її з купелі виплеснули разом з водою. Лише холоднокровний підхід, заснований на законах логіки і з використанням всього інструментарію науково-дослідницької діяльності дозволить уникнути непотрібних проблем, пов'язаних із помилковим прогнозуванням.

Література:

1. Історія повітроплавання та авіації: бібліогр. покажч. літ. / укладач М. Ф. Семенова. Київ : НАУ, 2008. 153 с.
2. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин: 1640-1914. Одеса : Астропринт, 2022. 280 с.
3. Колтачихина О. Ю., Храмов Ю. О. Основні періоди та етапи в розвитку ракетно-космічної техніки України (до 60-річчя КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля). *Наука та наукознавство*. 2014. № 1 С. 85–100.

Волкотруб Сергій Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Актуальні питання уніфікації процесуальної форми кримінальних проваджень

Протягом останніх десятиліть у науці кримінального процесу тривали активні дослідження найрізноманітніших питань, пов'язаних з диференціацією процесуальної форми кримінальних проваджень. Інтерес вчених до такої проблематики зумовлений гострою потребою пошуку шляхів удосконалення процесуальної діяльності в контексті максимального пришвидшення розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, процесуальної економії, ефективного відновлення прав потерпілих, пошуку альтернативних ніж покарання способів впливу на осіб, які вчинили кримінальні правопорушення тощо. Можна

констатувати, що серед вчених склався певний консенсус щодо розуміння диференціації процесуальної форми як усталеного напрямку у розвитку кримінального процесуального законодавства та діяльності суду, прокуратури, органів досудового розслідування. Навряд чи така теза потребує додаткової аргументації. Разом з тим, видається що недостатньо уваги приділяється пошуку шляхів уніфікації процесуальної форми. Г. К. Тетерятник цілком слушно зазначає, що уніфікація та диференціація являють собою невід'ємні складові системності кримінального процесу, що демонструють його диференціативно-інтегративну сутність як системи [1, с. 180-181].

Існування в системі кримінального процесу численних диференційованих порядків кримінального провадження закономірно породжує питання щодо можливості уніфікації способів вирішення однотипних (та однорідних) завдань під час моделювання відповідної системи правових норм, які регламентують згадані порядки. До прикладу, в ускладнених порядках кримінального провадження законодавець намагався створити сукупність додаткових гарантій законності та захисту прав та законних інтересів особи, серед яких є обов'язкова участь захисника. Аналізуючи чинний КПК України, можемо дійти висновку, що законодавець по суті використав єдину модель правового регулювання обов'язкової участі захисника в різних окремих порядках кримінального провадження і не тільки. Вважаємо такий підхід цілком слушним і таким, що може слугувати своєрідним зразком для наслідування під час удосконалення й інших процесуальних інститутів.

Слід розглянути питання спрощення процесуальної форми у таких диференційованих порядках судового розгляду, як судовий розгляд щодо проступків, скорочений судовий розгляд в частині встановлення обставин, які ніким не оспорується та провадження на підставі угод. Насамперед слід звернутися аналізу положень, ч. 3 ст. 349 КПК, яка передбачає, що суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку [2]. У зазначеному провадженні обов'язково здійснюється допит обвинуваченого за винятком випадків, якщо він відмовився від давання показань, та випадків провадження *in absentia* та проваджень за проступками [2]. Зауважимо, що своєрідну гарантією прав та законних інтересів особи можна розглядати обов'язковий допит обвинуваченого та спеціальну процедуру роз'яснення йому прав та юридичних наслідків.

Відповідно до ч. 2 ст. 381 КПК України суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта. Зазначена правова модель істотно відрізняється від скороченого судового розгляду за угодами, зокрема згідно з ч.3 ст.349 КПК необхідною умовою скороченого розгляду є згода всіх учасників, але у випадку провадження про проступки – обмежився лише отримання згоди обвинуваченого, а допит – не обов'язковий.

Відповідно до ч. 2 ст. 474 КПК України судовий розгляд щодо угоди здійснюється під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін

угоди з повідомленням інших учасників судового провадження (у випадку укладення угоди в досудовому розслідуванні). У ст. 474 КПК України передбачено перелік обов'язків суду, які той має виконати для встановлення добровільності угоди, розуміння учасниками її правових наслідків, відсутності насильства, примусу, погроз, неправомірних обіцянок та ін. Якщо порівняти три зазначених процедури, то одразу впадає у вічі неоднаковість гарантій прав та законних інтересів особи при фактично однаковому обмеженні можливостей брати участь у повноцінному судовому засіданні, подавати і брати участь у дослідженні доказів та ін. На нашу думку, якщо законодавець застосовує однакові за сутністю обмеження прав особи, то такій особі повинні надаватися однакові гарантії охорони та захисту її прав та законних інтересів.

Література:

1. Тетерятник Г. К. Синергетиката інтегративно-диференціативні основи кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів: окремі питання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 175–181.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Козут Іван Анатолійович,
аспірант, асистент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Забезпечення процесуальної самостійності слідчого та дізнавача при взаємодії з прокурором

У попередніх дослідженнях нами вже наголошувалось на тому, що сучасна концепція характеру взаємодії під час досудового розслідування обумовлюється активною участю прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням і слідчого та дізнавача не як підлеглого суб'єкта [1, с. 619]. Невід'ємним елементом цієї концепції є забезпечення процесуальної самостійності слідчого та дізнавача, враховуючи те, що саме вони безпосередньо встановлюють обставини кримінального провадження, збираючи докази та засновуючись на цьому приймають оптимальне процесуальне рішення у кожній ситуації, яка виникає під час досудового розслідування.

Чимала кількість наукових праць, у яких досліджуються питання пов'язані з процесуальною самостійністю слідчого та дізнавача, містить згадку про вказівку на незалежність зазначених суб'єктів. Станом на сьогодні триває активний науковий дискурс щодо об'єднання або відокремлення цих понять. Водночас чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (надалі – КПК України) оперує конструкціями: «Слідчий... є самостійним у своїй процесуальній діяльності (ч. 5 ст. 40)», «Дізнавач... є самостійним у своїй процесуальній діяльності (ч. 4 ст. 40¹)» [2].

У свою чергу незалежність є невід'ємною складовою статусу судді (ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3]) та прокурора (ст. 16 Закону України «Про прокуратуру» [4]) і має розгорнуту регламентацію у зазначених законодавчих актах. Відтак, допоки не прийнято нормативно-правовий акт, який би

визначав правовий статус слідчого та дізнавача, як це зроблено відносно судді та прокурора, актуальним залишається використання поняття «процесуальна самостійність».

Не вдаючись у висвітлення підходів до розуміння процесуальної самостійності у науковій літературі, зосередимо увагу лише на її ключових аспектах. Наприклад, Н. З. Рогатинська та Н. Гніздох зауважують про те, що процесуальна самостійність ґрунтується на свободі прийняття слідчим рішень, існуванні правових механізмів, що гарантують досягнення мети діяльності слідчого незалежно від дій, рішень, зацікавленості інших осіб, відповідальності за законність і своєчасність вчинення процесуальних дій [5, с. 91]. Д. М. Мірковець зазначає, що лише належним чином регламентований механізм організації досудового розслідування при правильному його застосуванні не тільки не обмежуватиме, а, навпаки, істотно підвищить процесуальну самостійність слідчого й забезпечують всебічність, повноту і неупередженість дослідження обставин кримінального провадження [6, с. 236].

Аналізуючи повноваження прокурора, які визначені у ч. 2 ст. 36 КПК України, зокрема, щодо права розпочинати досудове розслідування, особисто проводити слідчі (розшукові) дії, повідомляти про підозру, складати обвинувальний акт, може сформуватися думка про те, що прокурор може самостійно проводити досудове розслідування без участі слідчого чи дізнавача. Однак, така концепція не узгоджується з іншими нормами КПК України, зокрема, ст. 38, яка визначає перелік органів, що здійснюють досудове слідство та дізнання, куди не віднесені органи прокуратури.

Попри необхідність погодження з прокурором усіх ключових процесуальних рішень під час досудового розслідування, слідчий та дізнавач наділяється правом оскарження дій чи бездіяльності прокурора з письмовим викладом своїх заперечень у клопотанні вищому прокурору через керівника досудового розслідування (ч. 3 ст. 40 КПК України). Однак, автори навчального посібника «Досудове розслідування», стверджують про те, що вказана норма фактично не є діючою, оскільки в більшості випадків слідчий не зацікавлений оскаржувати рішення прокурора, враховуючи контролюючі та керівні повноваження останнього при провадженні досудового розслідування. З огляду на це суттєво обмежується процесуальна самостійність слідчого, та робить його залежним від дій та рішень вищих посадових осіб у провадженні досудового розслідування [7, с. 89].

Крім того, процесуальним законодавством передбачена норма, яка нівелює механізм оскарження в принципі, а саме ч. 3 ст. 312 КПК України, у якій йде мова про те, що оскарження слідчим, дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання [2]. Зрештою слідчий та дізнавач можуть скористатися цим механізмом, але перш за все рішення прокурора доведеться виконати, якщо, наприклад, визначений невеликий проміжок часу на його виконання.

Задля уникнення необґрунтованого втручання прокурора у процесуальну діяльність слідчого та дізнавача, можемо запропонувати три критерії, коли таке втручання з боку прокурора є необхідним: 1) здійснення досудового розслідування слідчим та дізнавачем не відповідає меті його проведення; 2) процесуальна діяльність слідчого та дізнавача спричинила обмеження або порушення прав учасників кримінального провадження; 3) процесуальна діяльність слідчого та дізнавача не відповідає засадам обґрунтованості та раціональності. Вказані критерії за своїм змістом частково становлять зміст процесуального керівництва, водночас їх

встановлення та використання дозволить кваліфікувати коли втручання прокурора є правомірним або неправомірним.

Як підсумок, можемо зазначити, що процесуальна самостійність слідчого та дізнавача при взаємодії з прокурором може бути забезпечена двома шляхами. По-перше, наявність процесуального механізму, який дозволить слідчому та дізнавачу обґрунтувати та відстояти прийняте ними процесуальне рішення. По-друге, закріплення та використання у практиці запропонованих критеріїв, коли втручання з боку прокурора у процесуальну діяльність слідчого та дізнавача вважатиметься таким, що не порушує їх процесуальну самостійність.

Література:

1. Когут І. А. Поняття взаємодії слідчого та дізнавача із прокурором під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 617–620.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.02.2024).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 24.02.2024).
4. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 24.02.2024).
5. Рогатинська Н., Гніздюх Н. Процесуальна самостійність слідчого в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. 4 (28). С. 88–91.
6. Мірковець Д. М. Інститут контрольно-наглядової діяльності та процесуальна самостійність слідчого: аспекти співвідношення. *Юридична наука*. 2020. № 6 (108). С. 228–239.
7. Досудове розслідування : навч. посібник. За заг. ред. Комісарчук Ю. А. та Хитри А. Я. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 600.

Крушинський Сергій Антонович,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Рівноправність сторін кримінального провадження у збиранні доказів як складова засади змагальності

Конституція України у п. 4 ч. 3 ст. 129 встановлює, що однією із засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [1].

У теорії кримінального процесу переважає думка, що до основних ознак змагальності відноситься: наявність розподілу основних кримінально-процесуальних функцій між сторонами обвинувачення і захисту та судом;

процесуальна рівноправність сторін [2, с. 10]. Процесуальна рівноправність сторін полягає у тому, що сторони обвинувачення і захисту користуються рівними процесуальними правами для відстоювання своєї позиції, а також для заперечення аргументів протилежної сторони як у стадії судового розгляду, так і у стадії досудового розслідування. Перш за все ця рівноправність полягає у рівних процесуальних можливостях сторін по участі у процесі доказування. Проте обсяг таких процесуальних можливостей на досудових і судових стадіях провадження є різним.

Досить проблемно це питання стоїть саме у стадії досудового розслідування. Про повну процесуальну рівноправність сторін можна говорити тоді, коли захисник володіє усією інформацією, що наявна у провадженні, з моменту допуску його до участі у провадженні і нарівні з і стороною обвинувачення збирає фактичні дані з допомогою усіх тих самих процесуальних дій, що й обвинувачення. Натомість, чинне законодавство надає стороні захисту право ознайомитися з усіма матеріалами досудового розслідування лише після його завершення у порядку відкриття матеріалів стороною обвинувачення (ст. 290 КПК України). Ситуацію погіршує й те, що на практиці слідчі нерідко повідомляють про підозру особі у мінімальні строки перед фактичним завершенням розслідування, що унеможливує реальну участь захисника підозрюваного у процесі доказування під час досудового розслідування.

Ст. 93 КПК України передбачає, що сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [3]. Очевидно, що сторона обвинувачення наділена правом проведення значного більшого арсеналу процесуальних, передусім, слідчих (розшукових) дій, на самостійне проведення яких сторона захисту права не має.

Зважаючи на це, В. П. Гмирко відзначає, що це процесуальна фікція, адже критичний аналіз чітко фіксує очевидну за особову диспропорцію доказових «озброєнь» сторін: *quod licet jovi, non licet bovi*, більше того, навіть реалізація тих найскромніших можливостей сторони захисту залежить від ласки процесуального Юпітера, тобто сторони обвинувачення або суду [4, с. 222].

Певною мірою такий стан речей є закономірним, оскільки надання стороні захисту права самостійного збирання доказів шляхом провадження слідчих (розшукових) дій, а також участі у всіх слідчих (розшукових) діях, що провадяться слідчим, може створити значні перешкоди на шляху досягнення цілей кримінального судочинства. Передбачаючи процесуальні можливості сторін провадження щодо збирання доказів, законодавець виходить із тих функцій і обов'язків, які на них покладені. А обов'язок встановлення обставин, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні, відповідно до ст. 92 КПК України покладається саме на сторону обвинувачення.

Зважаючи на це, варто погодитись із В. В. Вапнярчуком, який стверджує, що рівність прав сторін не означає їх однаковості. Суб'єкти повинні знаходитися в рівному становищі лише з рівних умов. Якщо ж умови не є рівними, законодавець зобов'язаний запроваджувати різний правовий статус, надаючи переваги більш

слабким і залежним суб'єктам, для того щоб реально гарантувати принцип рівності [5, с. 345]. А для компенсації такого дисбалансу запроваджено інститут сприяння захисту (*favor defensionis*), суть якого вченими зводиться до наявності системи кримінальних процесуальних норм, покликаних компенсувати відсутність у сторони захисту тих прав, якими наділені суб'єкти владних повноважень з і сторони обвинувачення, наділити сторону захисту додатковими правами або звільнити від обов'язків, надавши їй більш вигідне (порівняно з і стороною обвинувачення) становище, виконати певні дії на її користь із боку сторони обвинувачення тощо [6, с. 191-192; 7, с. 44; 8, с. 684].

Водночас, порівнюючи норми чинного КПК України із КПК України 1960 року, слід відзначити деякі позитивні зрушення. Так, сторона захисту отримала змогу самостійно (без звернення до слідчого, прокурора, слідчого судді) отримати висновок експерта з питань, що потребують спеціальних знань, і надалі подати його органу досудового розслідування чи суду для обґрунтування своєї правової позиції. Такі з міни заслуговують схвальної оцінки, адже вони покликані ліквідувати нерівність сторін, з а якої висновок експерта мав доказову силу лише тоді, коли проведення експертизи було призначено постановою слідчого, прокурора чи ухвалою суду [9, с. 303; 10, с. 156].

Натомість в судовому провадженні процесуальні рівноправність сторін набуває нової якості і передбачає їх однакові можливості заявляти клопотання та викладати свою думку відносно клопотань інших учасників процесу, подавати та досліджувати докази, давати їм власну оцінку і спростовувати докази протилежної сторони тощо.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
2. Krushynskyi S. A., Dankova S. O. Adversarial proceedings as a guarantee of the right to a fair trial in the interpretation of European court of human rights. *Ампаро*. 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 7–16.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. 314 с.
5. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.
6. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції : монографія. Харків : Оберіг, 2018. 306 с.
7. Яворський Б. І. Сприяння захисту в доказуванні у суді першої інстанції. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 3. 448 с.
8. Єременко Є. В. Концепція «асиметрія доказування» як складник доктрини сприяння захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 683–685.
9. Крушинський С. А. Проблемні аспекти збирання та подання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2017. № 3. С. 296–309.

10. Крушинський С. А., Каліновська М. О. Порядок залучення експерта у контексті реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні. *Держава і регіони. Серія: Право*. 2018. Вип. № 1 (59). С. 155–160.

Кулєб'якін Вадим Олександрович,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Гене́за процесуальних строків у період українського державотворення 1917-1920 років

Гене́за кримінального процесу України тісно пов'язана з історичними етапами розвитку та становлення нашої держави. З часів формування суспільного ладу та настанням розуміння протиправності й неприпустимості вчинення певних дій, які ми сьогодні називаємо «злочин», увагу людства привертала необхідність справедливого розгляду справ, щоб особи які вчинили такі дії понесли справедливу та невідворотну кару. Розвиток процесуальних строків перебуває у симбіозі з розвитком процесу, зокрема кримінального, від початку формування його перших ознак. Адже саме процесуальні строки гарантують унормованість процесуальних процедур, їх регламентацію, черговість і встановлюють межі втручання у права та свободи особи.

Досліджуючи становлення кримінального процесу у період українського державотворення 1917-1920 років ми не можемо оминати увагою, що характерним для вказаного періоду є відродження та розбудова української державності. В цей період кримінальний процес урегульовувався діючим законодавством російської імперії із змінами внесеними Тимчасовим урядом щодо необхідності протидії сплеску злочинності. Поступово їм на зміну приходили, нові, прийняті урядами Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії, акти у сфері судочинства, якими закріплено відмінні, від дореволюційного законодавства положення [1, с. 13-14].

Статут кримінального судочинства 1864 року (далі – Статуту), який продовжував діяти на українських землях, в свій час став першим кримінальним процесуальним кодексом. У цьому нормативному документі достатню увагу приділено регламентації стадій кримінального провадження, деталізовано слідчі та розшукові дії. Зауважимо, що більшість процесуальних строків не була формально визначеною та залежала від суб'єктивного угляду уповноваженого суб'єкту. Як приклад, ст. 307 Статуту не містить формально визначеного строку початку попереднього слідства, зазначена норма лише зобов'язує судового слідчого при надходженні скарги негайно опитати заявника попередивши про завідомо неправдиві показання. Однак перший допит обвинуваченого слідчий зобов'язаний був провести невідкладно, але не пізніше однієї доби [2]. Це свідчить про усвідомлення законодавця в необхідності впровадження темпоральних меж для впорядкування процесу розслідування кримінальної справи, але у основній більшості черговість та строк виконання важливих для розслідування дій залежала від об'єктивної потреби слідчого. Не можемо оминати увагою, впровадження

процесуальних строків, якими забезпечено гарантії дотримання прав та свобод особи.

В силу ст. 402 Статуту визначався обов'язок негайного звільнення з під варті особи, щодо якої підозра не підтвердилась. Крім указанного про увагу до права на свободу та особисту недоторканість свідчить обов'язок розгляду скарги на позбавлення свободи протягом однієї доби, на противагу, всі інші скарги розглядались протягом трьох діб. Також у Статуті приділена увага і праву оскарження судових рішень, хоча регламентація норм оскарження не була досконалою та залежала від суб'єктивно встановлених строків. Про це свідчить порядок набрання вироками мирових суддів законної сили, який був наступним: якщо протягом доби після проголошення вироку не було виявлено незгоди з ним, а в разі виявлення незгоди у встановлений строк не було подано апеляційної скарги, або у встановлений строк не подано касаційної скарги, або така скарга залишена без задоволення [2].

Реформаційним кроком Центральної Ради УНР стало прийняття постанови: «Суд на Україні твориться іменем Української Народної республіки», що стало поштовхом до формування розгалуженої системи національних судів [3, с.2]. Військові революційні суди, які створювались губернськими комендантами, у своїй діяльності керувались «Інструкцією військовому революційному суду» від 5 березня 1918 року [4, с.732]. Указаний нормативний документ відіграв вагомий роль у розвитку кримінального процесу в Україні, визначав компетенцію та структуру військових судів, регламентував порядок розгляду справ та процесуальні права. Характерним було, що суд не був постійно діючою установою, а кожен раз створювався для розгляду конкретного злочину, і приступити до розгляду справи повинен був не пізніше ніж через десять днів. Дізнання мало тривати протягом трьох днів за вказівкою коменданта. Уповноважені особи мали право проводити виїмки та обшуки, а підсудного обов'язково заарештовували, неявка захисника не перешкождала розгляду справи. Судовий розгляд був безперервним, а вироки суду оскарженню не підлягали [5]. Наведене свідчить, що про дотримання прав та свобод людини у вказаний період вести мову важко.

Наступні історичні події: прихід до влади П. Скоропадського і подальша ліквідація гетьманату та проголошення Директорії УНР, щоразу призводили до змін у судової, в першу чергу пов'язаними з «мілітаризацією» нашої держави, однак більшість норм законів залишалися реципіюваними з російського законодавства. Судову систему періоду Директорії можемо охарактеризувати як неефективну, що пояснюється відсутністю стабільності державної влади, та втратою контролю над більшістю території України [6, с.11-12].

Характеризуючи кримінальний процес зазначеного періоду, можемо констатувати, що певною мірою на його формування вплинули історичні події українського державотворення та військова обстановка навколо, процеси змін були повільними і вагомий роль відігравали норми кримінального процесу царської Росії, зокрема Статуту 1864 р. Негативною була відсутність єдиного кодифікованого акту, який регламентував кримінальний процес на всій території у більш-менш сталий період. Однак не можемо оминати увагою, що кожен з урядів проводив роботу з реформування та кодифікації кримінального процесу, що беззаперечно залишило позитивний слід в історії його розвитку.

Література:

1. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2002. 20 с.
2. Статут кримінального судочинства 1864 року.
URL: <https://moodle.oa.edu.ua/mod/resource/view.php?id=555>
3. Гуцалюк І. Судова система Української Центральної Ради. Матеріали II Волинської міжнар. іст-красзн. конф., присвяченої 90-річчю Житомирського державного університету імені І. Франка. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 64–68.
4. Дубина М. М. Спеціалізація судових органів у період відродження державності в Україні. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3d5fe162-2811-404c-877c-97f470075d19/content>
5. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ-XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 214. 904 с.
6. Биркович О. І. Принципи організації системи судоустрою в умовах національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право.* №10(22), 2020. URL: https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/8-15_%D0%91%D0%B8%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf

Лисюк Сергій Олександрович,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Історія становлення інституту допустимості доказів у кримінальному провадженні

Відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [1].

Впровадження вказаної норми у національне законодавство стало наслідком безперервного процесу демократизації суспільства у якому додержання прав людини закріплено як основний обов'язок держави. Розвиток нормативної регламентації інституту допустимості доказів тісно пов'язаний з соціальними, політичними та економічними чинниками у державі та є мірилом розвитку суспільства. Залежно від становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави змінювалось законодавство, що регулює процес подачі доказів, їх дослідження та оцінки.

Так, на думку Тютюнник В. В., генезис інституту недопустимості доказів пройшов п'ять історичних етапів, які змінювали один одного залежно від зміни політичного та соціального ладу в країні. Зокрема перший етап бере свій початок з

прийняттям Статуту кримінального судочинства у 1864 році до прийняття першого Кримінально-процесуального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – КПК УРСР) 1922 р.; другий етап розпочинається прийняттям КПК УРСР 1922 до прийняття Основ кримінального судочинства Союзу Радянських Соціалістичних Республік і союзних республік у 1958 році та згодом КПК УРСР у 1960 році.; третій етап розпочався з прийняття КПК УРСР 1960 року – до набуття Україною незалежності та прийняття 28.06.1996 Конституції України; четвертий етап пов'язаний зі здійсненням судово-правової реформи після здобуття Україною незалежності, одним із наслідків якої стало прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України; п'ятий етап – триває зараз та характеризується вдосконаленням чинного кримінального процесуального законодавства України [2, с. 181-182].

Разом з тим, вказані автором історичні періоди не охоплюють період від Київської Русі до проведення судової реформи 1864 року, який можна ознаменувати як початковий етап формування інституту доказового права, норми якого закріплені у «Руській Правді». Вказаний період характеризується змагальністю сторін кримінального процесу з рівними правами у подачі доказів.

Серед доказів у Київській Русі виділяли: особисте зізнання, свідчення «послухів і видоків», речові докази та «суди божі» [3, с. 375-382].

Звичайно про допустимість доказів у вказаний період згадки немає, однак прослідковується закріплення достатності доказів як умови підтвердження певних обставин. Зокрема для підтвердження невинуватості у вбивстві вимагалось підтвердження семи послухів. Тобто у вказаний період основний акцент ставився більш та достатність доказів ніж на допустимість.

Період з 1864 до 1922 років характеризується формальною оцінкою доказів та відсутністю нормативного визначення поняття «докази». Так, у Статуті кримінального судочинства 1864 року Російської імперії, в складі якої перебувала Україна, не міститься загального визначення поняття «докази».

Важливим кроком до розвитку національного доказового законодавства стало прийняття КПК УРСР 1922 року, який закріпив перелік джерел доказів, а саме: показання свідків, висновки експертів, речові докази, протоколи оглядів, інші письмові докази та особисті пояснення обвинуваченого [4, с. 178]. Разом з тим жодної згадки про недопустимість доказів у вказаному кодексі немає, що віддзеркалює реальний стан захисту прав осіб у кримінальному судочинстві того часу.

Переломним моментом у розвитку національного законодавства щодо впровадження інституту допустимості доказів пов'язують з прийняттям у 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН «Загальної декларації прав людини», прийняттям у 1950 році Радою Європи «Європейської Конвенції з прав людини» та прийняттям у 1984 році Генеральною Асамблеєю ООН «Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання».

Незважаючи на прийняття на міжнародному рівні вищезазначених документів положення щодо недопустимості доказів не були закріплені у Кримінально-процесуальному кодексі УРСР 1960 року. Разом з тим критерії недопустимості доказів у вказаний період напрацьовувались судовою практикою. Зокрема, Постановою Пленуму Верховного суду України № 9 від 01.11.1996 року «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», закріплено право

суду визнавати недопустимим доказом пояснення особи у випадку його отримання без роз'яснення особі змісту ст. 63 Конституції України [5].

Визначальним у розвитку інституту недопустимості доказів стало набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) у 2012 році. Саме у вказаному акті, у ст. 2 зазначено, й те, що завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Частиною 1 ст. 87 КПК України зазначено, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [6].

Процес вдосконалення критеріїв визнання доказів недопустимими продовжується і на даний час. Разом з тим, це відбувається не на законодавчому рівні, а переважно судовою практикою, яка не завжди є послідовною, що в результаті призводить до невизначеності у правозастосуванні положень про недопустимість доказів.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 220 с.

3. Крушинський С. А. Історія становлення інституту подання доказів у кримінальному судочинстві України до судової реформи 1864 року. *Вісник Львів. ун-ту*. 2011. Вип. № 53. С. 375–382.

4. Панова А. В. Еволюція поняття «допустимість доказів» у кримінальній процесуальній доктрині та законодавстві України. *Проблеми законности*. 2014. Вип. 126. 178 с.

5. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду від 01.11.1996 № 9. *Вісник Верховного Суду*. 1996. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Налуцишин Віктор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Налуцишин Володимир Вікторович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Неповідомлення про злочин: відповідальність за законодавством зарубіжних держав

У Кримінальному кодексі України за неповідомлення про злочин не передбачається кримінальної відповідальності. Питання щодо відсутності кримінальної відповідальності за неповідомлення про злочин є дискусійним у науковій літературі. Так, ряд авторів (М. Бажанов, В. Сташис, В. Тацій та ін.) вказує, що неповідомлення про вчинений злочин навіть у випадках, коли воно було заздалегідь обіцяним не є кримінально караним. Інші науковці (В. Навроцький, М. Мельник та ін.) вказують, що у кримінальному законі найчастіше існує принаймні три-чотири склади злочинів, коли за неповідомлення про злочин іншої особи настає кримінальна відповідальність.

Інтенсивні процеси глобалізації в різних сферах міждержавних відносин і входженням вітчизняної правової системи в систему міжнародного права обумовлюють вивчення досвіду встановлення відповідальності за неповідомлення про злочин у зарубіжних державах .

Найцікавішим і найактуальнішим, у рамках нашого дослідження, виступає законодавство держав романо-германської правової сім'ї. Особливий інтерес викликає інститут неповідомлення про злочин у правовій системі Німеччини. Відповідальність за неповідомлення про злочин нормативно визначена §138 «Недонесення про заплановані карані діяння» Кримінальне уложення Німеччини (КК ФРН) [1]. Відповідно до вищевказаної норми передбачено покарання за неповідомлення про задум або вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, як-от: підготовка агресивної війни; державна зрада; шпигунство або створення загрози для зовнішньої безпеки; фальшивомонетництво або підроблення цінних паперів; підробка розрахункових карток і бланків єврочеків. Також відповідальність виникає за неповідомлення про підготовку вбивства, геноциду, злочину проти людяності, воєнного злочину, розбійного нападу або злочинного діяння, спрямованого проти особистої свободи. Відповідальність передбачена для осіб, які не повідомили про зазначені діяння в той час як своєчасне інформування державних органів могло запобігти вчиненню діяння або настанню наслідків. При цьому законодавець Німеччини передбачає певну категорію громадян, які не підлягають відповідальності за вказаний злочин. Так, звільняється від кримінального переслідування священнослужитель, якщо інформація, що цікавить, стала відома йому під час виконання обов'язків духовної особи. Адвокат, захисник і лікар не зобов'язані повідомляти про відомості, які були ними отримані у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Заслуговує на окрему увагу процедура звільнення від відповідальності родичів. КК ФРН звільняє від відповідальності

тільки громадянина, який намагався утримати родича від вчинення діяння або запобігти наслідкам, що настали. В Німеччині приватний інтерес підпорядковується інтересу громадської безпеки, і особа, якій відома інформація про підготовку її родичем певного виду злочину, зобов'язана про це повідомити.

У статті 6 глави 23 КК Швеції зазначається, що «особа, яка не повідомляє вчасно або іншим чином не робить нічого, щоб запобігти скоєному злочині, коли це могло бути зроблено без небезпеки для себе або особи, яка перебуває з нею в родинному зв'язку...» [2]. При цьому, у випадках, які є об'єктом спеціальних положень, покарання за неповідомлення про злочин, відповідно до КК Швеції, повинно також призначатися особі, яка не розуміла, що скоюється злочин, хоча повинна була це розуміти. Особа звільняється від відповідальності тільки в разі якщо діяння, про яке необхідно було повідомити, не було скоєно.

Законодавець Франції також передбачив кримінальну відповідальність за досліджуване діяння. Так, у ст. 434-1 КК Франції зазначено, що «діяння, вчинене будь-якою особою, яка знає про будь-який злочин, якому ще можна запобігти або наслідки якого можна обмежити, або виконавці якого здатні скоїти нові злочини, яким можна було б запобігти, що виразилося в неповідомленні про це судових або адміністративних органів влади, карається трьома роками тюремного ув'язнення і штрафом» [3]. Також, у КК Франції міститься перелік осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності. Зазначені в статті 434-1 КК Франції положення не застосовуються, окрім випадків вчинення злочинів щодо неповнолітніх, які не досягли п'ятнадцяти років, до родичів по прямій лінії та їхніх чоловіків і сестер, а також братів та сестер та їхніх чоловіків і сестер, виконавця або співучасника злочину, а також до чоловіка виконавця або співучасника злочину або до особи, яка перебуває з ним у позашлюбному співжитті.

Відзначаємо, що в КК Франції, як і в КК ФРН, громадська безпека, а також захист неповнолітніх осіб, та осіб, які нездатні себе захистити через свій вік, хворобу, каліцтво, фізичний або психічний недолік, або стан вагітності, стоїть вище за приватні інтереси, унеможливаючи уникнення покарання за неповідомлення про злочин.

Схожий охоронний характер щодо цієї категорії осіб закріплено в Законі про кримінальне право Ізраїлю. Так, пункт «алеф» статті 368 даєт «Обов'язок поінформувати» передбачає: «Якщо в особи була розумна підстава думати, що нещодавно стосовно неповнолітнього або безпорадного було скоєно злочин особою, відповідальною за такого неповнолітнього або безпорадного, то особа зобов'язана проінформувати про це в негайному порядку соціального службовця або поліцію. У разі вчинення цього злочину, винна особа карається тюремним ув'язненням строком на три місяці» [4].

Констатуємо, що передбачення норм за недонесення про злочин в законодавстві зарубіжних держав, зумовлено, насамперед, необхідністю підвищення ступеня відповідальності громадян за забезпечення безпеки в суспільстві.

Стислий аналіз зарубіжного законодавства дає змогу порушити питання щодо напрямів удосконалення вітчизняного кримінального законодавства стосовно переліку злочинів, за недонесення про які слід встановлювати кримінальну відповідальність, щодо категорії громадян, які не підлягають відповідальності за недонесення, щодо доцільності встановлення відповідальності за неповідомлення про діяння, недонесення про яке є злочинним, але воно не досягло навіть стадії замаху, стосовно відповідальності особи, яка не повідомила про злочин, але

запобігла його скоєнню, а також стосовно відповідальності особи, яка не повідомила про злочин.

Література:

1. Кримінальне уложення Німеччини. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 01.03.2024 року).
2. Кримінальний кодекс Швеції. URL: https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_%281962_700%29.pdf (дата звернення: 01.03.2024 року).
3. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719?etatTexte=VIGUEUR (дата звернення: 01.03.2024 року).
4. Закон про кримінальне право Ізраїлю 1977 року / автор перекладу – суддя Марат Дорфман. URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1375279130> (дата звернення: 01.03.2024 року).

Нікіфорова Тетяна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Враховання при призначенні покарання погашеної чи знятої судимості

Особа, яка має непогашену або незняту судимість визнається такою, що вчинила кримінальне правопорушення повторно. Така обставина може бути врахована або як кваліфікуюча, якщо вона вказана в диспозиції статті Особливої частини КК (ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186, п. 3 ч. 2 ст. 115 КК тощо) або як така, що обтяжує покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК). В будь-якому випадку покарання особі, яка має непогашену або незняту судимість завжди є на порядок вище, ніж особі, яка вчинила кримінальне правопорушення вперше [1, с. 143].

Проте виникає питання, якщо всі судимості, які мала особа погашено або знято, проте раніше вона неодноразово притягувалася до кримінальної відповідальності, чи може її попередня кримінальна протиправна діяльність бути врахована при призначенні покарання в бік його посилення?

Згідно чинного КК, якщо судимість погашено або знято, вона втрачає своє кримінально-правове значення і особа вважається такою, що вчинила кримінальне правопорушення вперше. Безумовно в такому випадку відповідна кваліфікуюча або обтяжуюча обставина врахована бути не може. Та чи може такий факт у біографії особи вплинути на характеристику особи винного (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК) і відповідно на остаточну міру покарання?

І в науці кримінального права і в судовій практиці є різні погляди з цього приводу.

Щодо судової практики, то в першу чергу необхідно звернути увагу на постанову ККС ВС від 27.09.2018 року справа № 647/1831/15-к. В ній суд касаційної інстанції визнав посилання у вироку апеляційного суду при призначенні покарання на те, що засуджений раніше притягувався до кримінальної відповідальності за вчинення аналогічного умисного злочину таким, що є неприпустимим, оскільки з матеріалів кримінального провадження вбачається, що засуджений є особою, яка відповідно до ст. 89 КК України не має судимості. Аргументуючи своє рішення, суд,

крім іншого, зазначив: «Припинення судимості анулює всі кримінально-правові та загальноправові наслідки засудження та призначення покарання. Особа, судимість якої погашена або знята, вважається такою, яка раніше злочину не вчиняла, покарання не відбувала. Вона не зобов'язана будь-де вказувати про вчинення нею в минулому злочину та призначення за нього покарання, не повинна відчувати жодних негативних наслідків колишньої судимості. Врахування погашеної чи знятої судимості при вирішенні будь-яких питань, зокрема і при характеристиці особи, суперечить самій суті інституту припинення судимості і є неприпустимим» [2].

Відповідне рішення ставить на один щабель осіб, які реально вперше вчиняють кримінальне правопорушення та тих, для яких кримінально-протиправна діяльність є звичним видом діяльності, лише було зроблено перерву, під час якої всі судимості погашено (зазвичай мова йде про осіб, які вчиняють кримінальні проступки або нетяжкі злочини, за які призначаються нетяжкі покарання, які тягнуть невеликі строки судимості).

В доктрині кримінального права потрібно виділити два підходи. Перший відповідає вищевикладеній позиції ККС ВС [3, с. 207]. Другий – можна звести до того, що потрібно розмежовувати правові наслідки судимості та попередню кримінально-протиправну діяльність [4, с. 109.; 1, с. 144-145]. Тобто, наявність в особи декількох погашених чи знятих судимостей, особливо за кримінальні правопорушення однакової спрямованості (насильницькі, майнові, у сфері наркообігу), потрібно розглядати як факт попередньої кримінально-протиправної поведінки, який свідчить про стійкість такої поведінки, а вчинення знову тотожного або однорідного правопорушення - про недостатність застосованих раніше заходів державного примусу та наявність підстав призначити більш суворе покарання.

Остання позиція є більш обґрунтованою. Згідно з нею при характеристиці особи винного потрібно враховувати не наявність чи відсутність погашених чи знятих судимостей, а факт попередньої протиправної поведінки, який безумовно негативно характеризує особу при вчиненні нового кримінального правопорушення, свідчить про стійкість її асоціальної спрямованості та повинен впливати на призначення більш суворого покарання, порівняно з особою, яка раніше ніколи не вчиняла кримінальних правопорушень, за інших рівних умов.

Характеризуючи особу винного суди часто вказують на наявність чи відсутність попередніх судимостей, зокрема можна зустріти такі формулювання «раніше не судима», «не має судимостей», «не судима в силу ст. 89 КК». Останнє формулювання вказує на те, що особа раніше до кримінальної відповідальності притягалась. Проте як відповідні обставини було враховано при призначення покарання проаналізувати важко, адже часто суди лише констатують відповідний факт, жодним чином не мотивуючи вплинув він на визначену судом міру покарання чи ні.

Про врахування судом при призначенні покарання факту попередньої кримінально-протиправної поведінки свідчить вирок Полтавського апеляційного суду, яким скасовано вирок суду першої інстанції в частині призначеного покарання. В обґрунтування невідповідності призначеного судом першої інстанції покарання кримінальному закону через м'якість, суд зокрема зазначив, що підсудний неодноразово притягувався до кримінальної відповідальності за аналогічні кримінальні правопорушення, «що в цілому характеризує особу обвинуваченого як таку, що веде злочинний спосіб життя та схильна до продовження злочинної діяльності, а системний характер його протиправної поведінки свідчить про

небажання ставати на шлях виправлення та підвищену суспільну небезпеку його особи» [5].

Таким чином, при характеристиці особи винного суди повинні враховувати факт попередньої кримінально-протиправної поведінки навіть, якщо попередні судимості погашено чи знято та, за інших рівних умов, призначати такій особі покарання суворіше ніж тій, яка жодного разу не притягувалася до кримінальної відповідальності.

Література:

1. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф. 2019. 488 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/2019/babanli-r.sh.-priznachennya-pokarannya-v-ukrayini-_teoretiko-prikladni-zasadi_-_d_.pdf
2. Постанова ККС ВС від 27.09.2018 року. Справа № 647/1831/15-к. // URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76945371&red=100003ebf1a76cb5c95527b6763857a75751b6&d=5>
3. Марисюк К., Слотвінська М., Давидюк В. Питання призначення покарання із врахуванням особи винного. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». Т. 7. № 1, 2020. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21545/34.pdf>
4. Навроцький В. З професорської шухляди. Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. 705 с.
5. Вирок Полтавського апеляційного суду від 01.03.2023 р. Справа № 554/12015/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109321162>

Плисюк Наталія Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
в.о. професорки кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Вбивство через необережність за кримінальним законодавством держав Європейського Союзу

Протиправне позбавлення життя іншої людини завжди і в усіх державах світу визнається найтяжчим злочином, відповідно, і вбивство через необережність входить до системи злочинів проти життя як в Україні, так і за кримінальним законодавством держав Європейського Союзу (далі – ЄС). Це означає, що державах ЄС вбивство через необережність класифікується як злочин, і тим більше вважається складною категорією злочину, що стає предметом ретельного розгляду в кримінальному законодавстві держав ЄС. Цей вид злочину викликає значний інтерес через свою специфічність та потенційну небезпеку для суспільства.

Як правило, при вбивстві через необережність особа не намагалася умисно вбити когось, але внаслідок її необережної чи безвідповідальної поведінки настають суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті іншої людини. Покарання за такий злочин варіюється залежно від конкретних обставин та законодавства кожної окремої країни.

Вбивством через необережність визначається така ситуація, при якій смерть іншої людини настає внаслідок бездіяльності або необережності особи, яка могла і повинна була передбачити можливий суспільно небезпечний характер своїх дій. Даний різновид вбивства часто стосується випадків аварій, медичних помилок, порушень безпеки на робочому місці або недбалості в обслуговуванні транспортних засобів. Смерть за таких обставин вважається наслідком недбалості, а не безпосередньо наміром позбавити життя іншу людину.

У кримінальному законодавстві держав ЄС вбивство через необережність зазвичай регулюється відповідними статтями або розділами, які встановлюють відповідальність за такий злочин. Ці статті зазвичай визначають критерії, за якими визнається недбалість, та передбачають покарання у вигляді штрафів, ув'язнення чи інших санкцій, залежно від серйозності ситуації. Проте, вирішення справ про вбивство через необережність вимагає уважного розгляду всіх обставин в конкретному випадку. Суд повинен врахувати рівень безпеки, яка мала бути забезпечена, і ступінь недбалості особи, винної у смерті.

У КК Франції [1] існує поняття «непередбачена смерть в результаті порушення обов'язків безпеки або обережності», воно може бути застосовано у випадках, коли смерть людини настала внаслідок дій або бездіяльності іншої особи, до обов'язків якої входить забезпечення безпеки у тій чи іншій сфері життєдіяльності. Покарання за такі дії може включати великі штрафи та ув'язнення, особливо якщо порушення безпеки було серйозним або спричинило смерть. Вирішення питання про визначення вини і покарання зазвичай залежить від докладного розгляду всіх обставин конкретного випадку судом.

Кримінальна відповідальність за заподіяння смерті з необережності передбачена ст. 589 КК Італії [2]. Необережним вважається вбивство, вчинене через незнання, недбалість, недосвідченість чи в результаті порушення законів і правил дії, які спричинили смерть потерпілого. Найбільш поширеними випадками необережного вбивства в Італії визнаються необережне заподіяння смерті в результаті професійної діяльності (зокрема, лікарями), дорожньо-транспортних пригод та в результаті порушення роботодавцями правил охорони праці.

За КК Федеративної республіки Німеччина 1871 року [3], вбивством розуміється позбавлення життя іншої людини шляхом активних дій чи бездіяльності, які було вчинено умисно, а якщо не буде встановлено у винної особи наявності умислу на позбавлення життя іншої людини, то вона нестиме відповідальність за вбивство через необережність.

Кримінальний кодекс Данії [4] закріплює систему злочинів проти життя у Главі 25, де окремо визначає відповідальність за вбивство через необережність.

У Кримінальному кодексі Австрії від 23.01.1974 року [5], необережне вбивство або необережне тілесне ушкодження караються як проступок. Якщо закон прямо не передбачає, то караним є лише умисне злочинне діяння (параграф 7).

У ст.155 КК Республіки Польща [6] передбачено відповідальність за заподіяння смерті через необережність. І цікавим видається той факт, що за законодавством Польщі про вбивство йдеться лише у випадку умисного заподіяння смерті іншій людині, а якщо йде мова про необережність, то використовується лише термін «заподіяння смерті».

Підсумовуючи можна відзначити, що дієве врегулювання норм кримінального законодавства, якими передбачено відповідальність за вбивство через необережність сприяє забезпеченню безпеки громадян та відповідальному

ставленню до ризиків у різних сферах життя. Отже, вбивство через необережність є серйозним порушенням закону, яке вимагає адекватної відповіді від суду та правоохоронних органів. Це питання не лише стосується винуватця конкретної ситуації, але й має значення для загальної безпеки та правосуддя в суспільстві.

Література:

1. Criminal Code of the French Republic (as of 2005) (English version) / URL: / Legislationline ; OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL : <https://goo.gl/L8fQXR>.
2. Criminal Code of Italy (approved by Royal Decree №. 1398 of 10/19/1930). URL: <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/2507>
3. German criminal code URL: https://adsdatabase.ohchr.Org/IssueLibrary/GERMANY_Criminal%20Code.pdf
4. The Danish Criminal Code URL: <https://www.globalwps.org/data/DNK/files/Danish%20Criminal%20Code.pdf>
5. Criminal Code of the Republic of Austria (1974, amended 2015) (German version) Legislationline ; OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL : <https://goo.gl/uo6DFj>
6. Polish Penal Code. URL: https://www.imolin.Org/doc/amlid/Poland_Penal_Code1.pdf.

Присяжна Анна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Реалізація принципу територіальності в організації та діяльності адвокатури

Організаційно-функціональні засади адвокатської діяльності в Україні забезпечують ефективне, якісне та правове здійснення кожним адвокатом покладених на нього повноважень та обов'язків. Ці засади стосуються не лише юридичних послуг, але й морально-етичної сторони діяльності адвоката. Так, лише той адвокат, який чітко дотримується визначених законодавством засад адвокатської діяльності, може повною мірою реалізувати власну професійну діяльність. Слід також зауважити, що принципи (засади) адвокатської діяльності є похідними від загальних принципів права, але мають своє специфічне трактування. Так, розглядаючи принцип територіальності в організації та діяльності адвокатури варто відмітити, що розуміння цього принципу є дещо іншим, ніж, наприклад, для державних органів, їх посадових осіб тощо. Цей принцип прямо чинним законодавством не передбачається, але впливає з положень ч. 2 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон), де зазначено, що адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави [1]. Ще одним поясненням принципу територіальності у сфері адвокатської діяльності є положення п. 2 ч. 1 ст. 20 Закону, де акцентується увага на тому, що адвокат, під час

здійснення адвокатської діяльності, вправі представляти та захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами [1].

На що ж вказують такі норми, яким же чином визначається «просторова» адвокатська діяльність? Такі нормативні положення Закону, в першу чергу, вказують на просторову необмеженість адвокатської діяльності та відсутність територіальної «прив'язки» адвоката до адміністративно-територіальної одиниці. Єдине на що слід зважати так це на адресу робочого місця, тобто лише про вказівку на неї говорить Закон. Так, у ч. 2 ст. 17 Закону вказується про необхідність наявності у адвоката адреси його робочого місця, якою є місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності. При цьому Закон дає можливість мати адвокату й декілька адрес робочих місць з обов'язковим внесенням однієї з адрес до Єдиного реєстру адвокатів України [1]. Вказані положення Закону фактично передбачають просторову необмеженість адвокатської діяльності та відсутність прив'язки самого адвоката до будь-якої території, окрім робочого місця. Слід відмітити наявність обов'язку адвоката протягом трьох днів з дня зміни відомостей про себе, що внесені або підлягають внесенню до ЄРАУ, письмово повідомляти про такі зміни раду адвокатів регіону за адресою свого робочого місця, крім випадків, якщо ці зміни вносяться на підставі рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Тобто, як можемо спостерігати, у законодавстві є лише ось такі вимоги і зобов'язання щодо просторової діяльності адвоката.

Але все ж таки слід відмітити, що основою побудови адвокатури України є територіальний устрій держави. Підтвердженням цього є положення ч. 2 ст. 46 Закону, що територіальна юрисдикція регіональних та національних органів адвокатського самоврядування повністю співпадають з існуючим у державі адміністративно-територіальним розподілом [1].

Якщо звернутися до історії формування адвокатури, то, наприклад, за результатами судової реформи 1864 року, приватний повірений, який отримав своє свідоцтво від одного з окружних судів не міг практикувати в інших округах. Тобто, у такому випадку можна чітко стверджувати, що адвокатська діяльність того часу мала чітку прив'язку до судових округів. Отже, в основу сучасного законодавства про адвокатуру засаду локалізації не покладено. Також аналізуючи зарубіжний досвід з цього питання слід відмітити, що основна маса держав відмовились від дії засади територіального обмеження практичної діяльності адвокатів. Винятком є практика США, де й досі існують суворі обмеження стосовно надання дозволу практикувати юристам із іншого штату. Користуючись загальним правилом адвокат вправі надавати правову допомогу лише в тому штаті, де він отримав свідоцтво (ліцензію).

Досліджуючи засаду територіальності побудови адвокатури України, С. О. Іваницький приходить до наступної думки, що, «територіальність як принцип організації адвокатури в Україні та світі утворена сукупністю правових положень, що визначають адміністративно-територіальний устрій країни основою побудови й

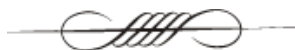

просторових меж функціонування адвокатури. Застосування локалізації як територіально обмежувальної вимоги в процесі розбудови української адвокатури є недоцільним» [2, С. 82]. З такою думкою неможливо не погодитись, оскільки вона трактується на основах міжнародних стандартів адвокатської діяльності, не обмежує сферу професійної діяльності адвокатів та сприяє наданню ефективної і якісної правничої допомоги висококваліфікованими та незалежними адвокатами.

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

2. Іваницький С. О. Територіальність як принцип побудови адвокатури в Україні та світі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. Вип. 2. С. 76–83.

Хмелевська Наталія Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
адвокатка

Принцип «Дитина перш за все» як основа побудови ювенальської юстиції в Україні

В Україні активно розвивається сфера ювенальної юстиції. Робота з неповнолітніми в кримінальному процесі постійно удосконалюється та слідує міжнародним рекомендаціям. Слушною є думка науковців, які вважають, що фундаментом і найважливішим елементом ювенальної політики та юстиції є її принципи, котрі детермінують характер всієї правової системи ювенальної юстиції, чим прямо обумовлюють її подальшу ефективність. Автори стверджують, що ювенальна юстиція повинна будуватись на трансдисциплінарному підході, адже специфічність предмету зазначеної сфери суспільних відносин є унікальною та такою, що потребує залучення знань різних наукових дисциплін [1].

Устрицька Н. І., досліджуючи вимоги міжнародних стандартів у сфері захисту прав дітей, зазначила, що система юстиції щодо дітей повинна бути спрямована на виправлення, ресоціалізацію та соціальну реінтеграцію дитини, включаючи формування у неї почуття гідності та усвідомленості цінності особистості, а також виховання поваги до прав інших людей [2].

Подібну тематику досліджувала Зубрицька О. В., яка визначила, що в контексті євроінтеграційних державотворчих і правотворчих процесів, можна виокремити охоронну функцію ювенальної юстиції, не спрямовану тільки на осуд, покарання, засуд тощо, а зосереджену на захисті порушника, зважаючи на те, що йдеться про неповнолітніх осіб [3].

Розвинені країні світу, зокрема Великобританія, удосконалює ювенальну юстицію, базуючись на принципі «дитина перш за все». Вони вважають, що діти відрізняються від дорослих, і до них слід ставитися відповідно до їх віку та конкретних обставин, зосереджуючись на задоволенні незадоволених потреб і створенні можливостей, щоб допомогти їм реалізувати свій потенціал. Необхідно сконцентруватись на реінтеграції правопорушників. Позитивні стосунки з дітьми мають вирішальне значення для підтвердження їх особистих сильних сторін, а робота з неповнолітніми в межах кримінального процесу має бути конструктивною та орієнтованою на майбутнє, щоб допомогти дітям рухатися вперед. Неповнолітні частіше беруть участь там, де відчують себе частиною процесу. Таким чином, ювенальна юстиція повинна працювати з дітьми, а не робити процес над ними, щоб діти мали право голосу та мали підтримку [4].

Зміст юстиції, дружньої до дитини, включає базування її на основних принципах та їх реалізації в практичних діях під час роботи з неповнолітніми в кримінальному провадженні [5].

Хейзел Ніл, відомий науковець в сфері ювенальної юстиції у Великобританії, пояснює, що принцип «дитина перш за все» містить чотири основи, які підсумовують важливість правосуддя щодо молоді. Принцип «дитина перш за все» можна окреслити простою формулою «ABCD»:

A – As children (як діти). Надавати пріоритет потрібно найкращим інтересам дітей і визнавати їх особливі потреби, здібності, права та потенціал. Уся робота в кримінальному процесі орієнтована на дитину.

B – Building pro-social identity (Формування просоціальної ідентичності). Необхідно сприяти розвитку індивідуальним сильним сторонам і здібностям неповнолітніх для розвитку їх соціальної ідентичності, що веде до безпечніших спільнот і меншої кількості потерпілих. Уся робота є конструктивною та орієнтованою на майбутнє, побудованою на стосунках підтримки, які дають дітям змогу реалізувати свій потенціал і зробити позитивний внесок у суспільство. Потрібно заохочувати неповнолітніх до активної участі у кримінальному провадженні. Уся робота – це змістовна співпраця з неповнолітніми та їх законними представниками.

C – Collaborating with children (Співпраця з дітьми). Намагатись якомога менше залучати неповнолітнього до кримінального процесу, на скільки це можливо, використовуючи превентивну профілактику.

D – Diverting from stigma (Звільнення від стигми). Необхідно зводити до мінімуму стигму, оскільки стигма спричиняє подальші правопорушення.

Використання принципу «дитина перш за все» дозволяє неповнолітнім робити внесок у суспільство, що зможе запобігти правопорушенням [6].

Для повного розуміння четвертої складової необхідно з'ясувати поняття «стигми». Відповідно до Кембриджського тлумачного словника стигма – це сильне почуття несхвалення, яке відчуває більшість людей у суспільстві щодо чогось, особливо коли це несправедливо [7]. Вікіпедія тлумачить стигму (соціальна стигматизація) як негативну асоціацію людини із чим-небудь відразливим, непрестижним, ганебним. Це явище подібне до стереотипу і відрізняється від нього безпосередньою спрямованістю на якості людини [8]. Оцінювати негативно неповнолітніх, які перебувають чи перебували в конфлікті із законом може призвести до повторного вчинення правопорушень.

Українські науковці звертають увагу на те, що особливістю кримінального провадження, в якому бере участь дитина є дитиноцентрований підхід, який орієнтований на врахування потреб та особливостей розвитку дітей та допомагає створити систему, яка якнайкраще захистить права неповнолітніх, які опинились у контакті із законом. Застосування цього підходу дасть можливість зосередитись на перспективах дитини, що сприяє реабілітації та реінтеграції, а не каральному заходу. Основним принципом дитиноцентрованого підходу є найкращі інтереси дитини [9].

Отже, принцип «дитина перш за все» є важливою базою для побудови успішної ювенальної юстиції і його використовують демократичні країни світу. В Україні теж необхідно звернути на нього увагу та взяти за основу в дитиноцентрованому підході. Принцип «дитина перш за все» є більш ширшим за найкращі інтереси дитини, хоч і включає їх дотримання.

Література:

1. Миргород-Карпова, В. В., Шлапко Т. В. Принцип ювенальної юстиції та захист основоположних прав і свобод неповнолітніх осіб. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. №32. 2022. С. 233–241.
2. Устрицька Н. І. Міжнародно-правові стандарти прав дитини та ювенальна юстиція. 2023. 123 с.
3. Зубрицька О. В. Інститут ювенальної юстиції як об'єкт філософсько-правового аналізу. Хмельницький університет управління та права. 2019.
4. Child first. URL: <https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprobation/research/the-evidence-base-youth-offending-services/general-models-and-principles/child-first/>
5. Хмелевська Н. В. Зміст юстиції, дружньої до дитини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2023. С. 163–168.
6. Neal Hazel. Putting Child First into practice. URL: <https://www.gov.uk/government/news/putting-child-first-into-practice>
7. Кембриджський тлумачний словник. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/stigma>
8. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стигма>
9. Устрицька Н. І, Дільна З.Ф. Зміст принципу найкращих інтересів дитини та його застосування у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2024. С. 644–647. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/155.pdf

Циганюк Юлія Володимирівна,
докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Вітушинська Олександра Олександрівна,
аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Застосування аналогії у кримінальному процесі України

Використання норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) з 2012 року довела, що на практиці виникають як колізії у реалізації норм КПК України із іншими нормами кримінально-процесуального законодавства, а також існують прогалини у нормах КПК України де вони не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження. І якщо «правила» вирішення колізій, які виникають під час кримінальної процесуальної діяльності, визначені у ч. ч. 3-4 ст. 9 КПК України, то щодо усунення прогалин у нормах КПК України є лише вказівка у ч. 6 ст. 9 КПК України і вона потребує аналізу та тлумачення.

Так, у частині 6 ст. 9 КПК України зазначено, що «у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою статті 7 цього Кодексу» [1] (*примітка: ч.1.ст. 7 КПК України встановлює перелік загальних засад кримінального провадження – Ю.Ц., О.В.*). З вище викладеної норми зрозуміло, що при проектуванні норм КПК України закладено дозвіл на використання аналогії права для випадків, коли норми КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження.

Водночас у сучасних дослідженнях науковці позитивно ставляться до використання аналогії закону у якій суд, а також учасники кримінального провадження діють за правилами, які урегульовують схожі правові відносини, але яка не визначена у нормах КПК України. Прикладом такого застосування може бути подання захисником до суду клопотання про закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Таке здійснюється по змісту і по формі за аналогією із поданням такого аналогічного клопотання прокурором. Також прикладом можна назвати практику з оскарження «неоскаржуваних» ухвал тощо.

Але така аналогія також включає в себе застосування засад кримінального провадження і тому цілком зрозуміла думка законотворців про закріплення більш узагальненого правила поведінки учасників кримінального провадження у випадках, коли під час кримінальної процесуальної діяльності виникають ситуації, які потребують застосування аналогії.

Необхідно також вести мову і про те, що застосування аналогії права у кримінальному процесі має свої особливості, які пов'язані зі специфікою кримінального провадження (можливості обмеження прав осіб, застосування державного примусу тощо). Саме тому спробуємо коротко викласти основні рекомендації із застосування аналогії у кримінальному процесі України:

1) Застосовується у випадках, коли норми КПК України не регулюють питання кримінального провадження, тобто відсутні взагалі, а відносини в межах кримінально-процесуальної діяльності не можуть набути статусу правових відносин внаслідок відсутності правової норми, яка би їх урегульовувала.

2) Застосовується у випадках, коли норми КПК України неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, тобто кримінально-процесуальні відносини існують, але норма права, що під час їх існування використовується, потребує деталізації прав та обов'язків учасників, які її мають застосувати або використати інші форми реалізації права.

3) Застосування аналогії права не допустимо для випадків, коли обмежуються права та свободи особи, або її інтереси в тому числі і покладаються додаткові обов'язки (*примітка: не стосується щодо осіб, перелік яких визначений у ч. 1 ст. 9 КПК України – Ю.Ц., О.В.*).

4) Застосування аналогії права має відбуватись із урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

5) Неможливо застосування аналогії права для ситуацій, що виникли та схожі на ті, що вважаються виключними випадками.

6) Недопустиме покладання невідповідних функцій чи завдань, розширення прав на осіб, які визначені у ч. 1 ст. 9 КПК України (суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади).

7) При застосуванні аналогії права обов'язковим є мотивування суб'єктом застосування необхідності такої аналогії у процесуальному рішенні із роз'ясненням відповідності такого застосування загальним засадам кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

СЕКЦІЯ 5

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

*Костяшкін Іван Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Актуальні проблеми правового забезпечення наслідків невикористання земельної ділянки

Трансформація відносин власності на землю визначає необхідність забезпечення, як приватних, так і суспільних інтересів у використанні землі як основного національного багатства. Права на землю завжди були обтяжені її особливим правовим режимом, що передбачає цільове використання земельної ділянки. Потреба саме активної поведінки суб'єкта відповідного права особливо актуалізується в процесі використання земель сільськогосподарського призначення чи інших категорій, які розглядаються перш за все як природний ресурс. Відтак наукового аналізу та правового забезпечення потребують проблеми невикористання земельної ділянки за цільовим призначенням, що полягає у відсутності активної діяльності та може негативно вплинути на її якісний стан.

На доктринальному рівні проблеми забезпечення правового режиму земель досліджувались В. І. Андрейцевим, Г. І. Балюк, А. П. Гетьманом, Т. О. Коваленко, П. Ф. Кулиничем, В. В. Носіком, М. В. Шульгою та іншими вченими, проте, в рамках нашої роботи особливий акцент буде спрямований саме на правові наслідки невикористання земельної ділянки за цільовим призначенням.

Триваюча в Україні земельна реформа зумовила кардинальний перерозподіл державної власності на землю до приватного власника або користувача земельною ділянкою. Зміна форми власності, крім іншого, мала забезпечити раціональне та ефективне використання відповідних земельних ділянок, не посягаючи, за будь-яких умов, на якісний стан ґрунтів. Конституційні норми, своєю чергою, визначили особливе місце землі, як основного національного багатства, що зумовлює зобов'язальний характер права власності на землю. За твердженням П. Ф. Кулинича, у пошуках власної моделі права власності, земельне право, у першу чергу, має адекватно сприйняти і реалізувати у своїх основних інститутах норму ст. 13 Конституції України про те, що власність зобов'язує [1, с. 22].

За таких умов виникає логічне питання щодо змісту права власності на земельну ділянку який фактично має включати обов'язок забезпечення її цільового використання шляхом вжиття активних дій спрямованих на забезпечення правового режиму такої ділянки. Адже відповідно статті 14 Конституції України [2], земля знаходиться під особливою охороною держави. Своєю чергою згідно Закону України «Про охорону земель» [3], «охорона земель – система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, ... відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення». Лише через обов'язки, пов'язані із забезпеченням якості ґрунтів, збереженням та покращенням їх стану для сьогоденних та прийдешніх поколінь,

дотримання обмежень, зумовлених особливостями правового режиму окремих категорій земель, значною мірою і визначається зобов'язальний зміст права власності на землю.

Виконання обов'язків власника земельної ділянки, що виникають з моменту набуття права власності, мають гарантувати збереження самого об'єкта власності, який водночас виступає національним надбанням. Обов'язки визначають зміст правомочностей власника, адже лише через забезпечення раціонального землекористування, з дотриманням екологічних умов та у межах визначених цільовим призначенням, власник земельної ділянки може реалізувати повноваження володіння та користування такою ділянкою. Відтак, законодавець має визначати не лише право, а й обов'язок користування земельною ділянкою регламентуючи правові наслідки невикористання такої ділянки.

Натомість відсутність достатніх законодавчих положень щодо необхідності здійснення обов'язку використання земельної ділянки та негативних наслідків в разі такого невикористання у Земельному Кодексі України [4], зумовило позитивну судову практику не лише для власників земельних ділянок, але й землекористувачів, які не використовують земельну ділянку за призначенням. Зокрема, керівник Дубенської місцевої прокуратури звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі Рівненської ОДА до СВК та ТОВ, у якому просив розірвати договір оренди земельної ділянки лісогосподарського призначення, укладений між РДА та СВК, витребувати у ТОВ та повернути державі в особі ОДА земельну ділянку лісогосподарського призначення. Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено. Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 12.07.2022 скасовано рішення суду першої інстанції, ухвалено нове рішення, яким позов задоволено, розірвано договір оренди земельної ділянки, укладений 18.02.2004 Дубенською РДА та СВК; витребувано у ТОВ та повернуто державі в особі Рівненської ОДА земельну ділянку лісогосподарського призначення площею 713,2 га. Постанова мотивована невикористанням орендарем земельної ділянки, що є порушенням умов пункту 3.2 договору оренди та норм статті 24, 25 Закону України «Про оренду землі», і невикористання земельної ділянки за цільовим призначенням є підставою для дострокового розірвання договору оренди землі відповідно до норм статей 611, 651 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), статті 32 Закону України «Про оренду землі».

Скасовуючи зазначену постанову апеляційного суду, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, приходять до висновку, що невикористання земельної ділянки сільськогосподарським кооперативом не є самостійною підставою припинення права користування нею. Верховний Суд звернув увагу на те, що у ст. 27 ЗК України від 18.12.1990 № 561-ХІІ (в редакції Закону України від 13.03.1992 № 2196-ХІІ) було передбачено, що право користування земельною ділянкою чи її частиною припиняється у разі: невикористання протягом одного року земельної ділянки, наданої для сільськогосподарського виробництва, і протягом двох років – для несільськогосподарських потреб; натомість у ст. 141 ЗК України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ відповідної підстави не передбачено. При цьому поняття «невикористання земельної ділянки за призначенням» та «використання земельної ділянки не за цільовим призначенням» різні за правовою природою. Останнє з них застосовується до випадків, коли на земельній ділянці з певним цільовим призначенням здійснюється діяльність, яка виходить за його межі. Використання не

за цільовим призначенням означає дію використання, а за невикористання (бездіяльність) не передбачається позбавлення права користування. Виходячи з положень ст. 141 ЗК України Верховний Суд приходиться до висновку, що невикористання земельної ділянки не є підставою припинення відповідного права[5].

За таких умов, виникає необхідність посилення відповідальності за невикористання земельної ділянки, оскільки, землі особливо сільськогосподарського призначення завжди потребують раціонального використання шляхом активних дій, а конституційні норми щодо зобов'язального характеру власності та особливої охорони земель вимагають законодавчої регламентації відповідних дій. Відтак невикористання земельної ділянки має бути прирівняна до порушення її правового режиму, що передбачає її цільове використання, а за умови негативного впливу на стан та якість ґрунтового покриву та інших характеристик земельної ділянки має слугувати підставою для припинення відповідного права.

Література:

1. Кулинич П. Ф. Право власності на землю: нові підходи до визначення змісту. *Право України*. 2009. № 9. С. 22–29.

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

3. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. № 2768-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

5. Постанова КГС ВС від 02.11.2022 у справі № 918/119/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107249400>

Місінкевич Анна Леонідівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового, земельного та господарського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Правові особливості судової практики щодо дій власника земельної ділянки при самочинному будівництві

Сьогодні в ході відкриття ринку земель питання права приватної власності на землю стає все актуальнішим та викликає з цього приводу багато питань, які потребують вирішення. У практичній площині земельних правовідносин все дедалі стає нагальним вирішення питання права власності на самочинну будівлю власниками земельних ділянок. Це питання сьогодні регулюється Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, а також низкою постанов пленуму Верховного Суду України.

Якщо ми говоримо про самочинне будівництво, то це питання регулюється ст. 376 Цивільного кодексу України. У цій статті є ряд нюансів, які потрібно знати особам, що мають земельну ділянку для того щоб у судовому порядку відстояти своє

право власності на будівлю, яка вважається самочинною. Окрім цього ми ще розглянемо нещодавно прийняту постанову пленуму Верховного суду України відповідно до ст. 376 Цивільного кодексу України. Розглядаючи положення ст. 376 Цивільного кодексу України, а саме частину третю та п'яту, де зазначається, що:

– право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, що не була їй відведена для цієї мети, за умови надання земельної ділянки у встановленому порядку особі під уже збудоване нерухоме майно;

– на вимогу власника (користувача) земельної ділянки суд може визнати за ним право власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване на ній, якщо це не порушує права інших осіб [1]. Саме щодо цих положень Цивільного кодексу України є правові тлумачення Верховного суду України і які дають можливість особам, що є власниками земельних ділянок чи їх користувачами захистити свої права щодо права власності на будівлі які на них збудовані у суді.

З цього приводу власники земельних ділянок можуть сміливо подавати позовні заяви до суду з приводу визнання права власності на самочинну будівлю, яка побудована на приватній земельній ділянці. У такому випадку Цивільним кодексом України, а саме ст. 15 передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Окрім цього ст. 16 Цивільного кодексу України також наголошується, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [1].

Необхідно наголосити на тому, що відстоюючи та захищаючи своє безпосереднє право власності на самочинну будівлю у судовому порядку, яка збудована на приватній земельній ділянці чи яка перебуває у користуванні власникам такого майна слід застосовувати норми Конституції України та Земельного кодексу України, де зазначається, що земля визначається основним національним багатством, яка перебуває під особливою охороною держави. Окрім цього також слід наголосити, що ст. 14 Конституції України забезпечується те, що право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [2]. В продовженні положень Конституції України та земельного законодавства слід звертатися до положень статей Цивільного кодексу України, а саме ст. 373, яка гарантує, що власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення. Обґрунтовуючи вищезазначені положення ми спираємося у своїй аргументації на положення ст. 375, де вказується, що власник земельної ділянки має право зводити на ній будівлі та споруди, створювати закриті водойми, здійснювати перебудову, а також дозволяти будівництво на своїй ділянці іншим особам [1].

Аналізуючи всі вищезазначені нами норми Цивільного кодексу України щодо права власності на самочинне будівництво Верховний суд України у своїй постанові № 910/2861/18 від 16 лютого 2021 року, у пунктах 92-94 приходять до висновків, що звертаючи увагу на важливість принципу *superficies solo cedit* (збудоване на поверхні слідує за землею). Принцип єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди, які хоча й не закріплені у загальному вигляді в законі, тим не менше містяться в правилах статті 120 ЗК України та статті 377 Цивільного кодексу України. Тому не допускається надання права власності на об'єкти нерухомого майна особою, яка не має права власності або іншого речового

права на земельну ділянку, яке забезпечує можливість отримання права власності на будівлі, споруди, розташовані на такій земельній ділянці. Тому у кінцевому своєму висновку Верховний суд України зазначає, що виходячи з принципу єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди право власності набуває того, хто має речове право на землю [3].

Отже, вивчаючи законодавчу базу та судову практику ми можемо стверджувати, що у площині земельного та цивільного права вже частково відпрацьовано правовий механізм щодо захисту порушених прав тих осіб, які мають у власності чи користуванні земельні ділянки і на яких знаходяться незареєстровані будівлі.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Конституція України : від 28.06.1996р. №254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Постанова Великої палати Верховного Суду України від 16 лютого 2021 року у справі № 910/2861/18 за позовом Київського національного лінгвістичного університету до Товариства з обмеженою відповідальністю «Територіальне міжгосподарське об'єднання «Ліко-Холдінг», треті особи, які не виявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні подавача: Київська міська рада, Міністерство освіти і науки України про зобов'язання вчинити дії та визнання права власності. *Ліга Закон*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95439658>

СЕКЦІЯ 6 МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Іваницький Андрій Миронович,

*доктор філософії, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Виклики та перспективи миротворчої діяльності ООН в умовах війни в Україні

В умовах війни в Україні, де виникають серйозні загрози миру та стабільності, миротворча діяльність Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) стає ключовим елементом міжнародної реакції. Зіткнувшись із складністю та динамікою ситуації в Україні, ООН стикається із викликами, які вимагають аналізу та пошуку належних рішень. Вказане дослідження присвячене вивченню викликів та перспектив миротворчої діяльності ООН в умовах війни в Україні, зокрема аналізу ролі ООН у врегулюванні війни, забезпеченні гуманітарної допомоги та збереженні міжнародного миру та безпеки в регіоні, а також, спрямоване на розуміння важливості та ефективності миротворчої діяльності ООН в контексті російсько-української війни та ідентифікацію можливих шляхів подальшого розвитку стратегій міжнародного втручання.

Як доцільно зазначає Н. О. Мельниченко, у Статуті ООН відсутнє саме визначення миротворчих операцій чи миротворчих сил. В першу чергу, ООН розглядало схему, де Рада безпеки ООН могла застосовувати певні заходи під примусом до сторін конфлікту, зокрема і застосувати збройні сили проти сторони конфлікту, яка вчинила акт агресії. Однак, вказаний план не було реалізовано, а миротворча діяльність ООН реалізувалась в інших формах. Так, у 1948 році було направлено місію військових спостерігачів до Палестини, а в 1949 році – у зону конфлікту між Індією та Пакистаном. Подібні групи спостерігачів також були відправлені до інших країн, наприклад до Афганістану, Пакистану, Ірану, Іраку, Грузії та інших країн. Сучасна практика ООН включає різноманітні механізми для досягнення міжнародного миру та безпеки, такі як превентивна дипломатія, утвердження миру, підтримання миру, примус до миру та будівництво миру в постконфліктний період [1, с. 452-453]. Так, одним із механізмів ООН врегулювання міждержавних конфліктів є використання військової сили у формі міжнародних миротворчих операцій, які є відносно новим явищем у світі і знаходяться в стадії активного розвитку [2, с. 25]. ООН використовує миротворчі операції як механізм для забезпечення нейтралітету, встановлення режиму припинення вогню та розмежування між конфліктуючими сторонами. Одним з прикладів тривалої присутності миротворчих сил ООН є перебування «блакитних шоломів» на Кіпрі, починаючи з 1964 року [3, с. 46]. Миротворці ООН, або «блакитні шоломи», залучаються під час надання гуманітарної допомоги, з метою спостереження за виконанням угод з примирення та під час контролю за демілітаризованими зонами між сторонами конфліктів. Особливістю миротворців ООН є те, що військові миротворчих сил ООН носять форму військ своєї країни, але з метою ідентифікації з боку інших військових, носять яскраві блакитні шоломи чи берети. За загальним правилом, миротворці використовують зброю тільки для захисту персоналу миротворчої операції. Проте, якщо надати «блакитним шоломам» найбільш

жорсткий мандат, то вони можуть скористатись зброєю для захисту миротворчої операції або цивільного населення. За час існування ООН було проведено 71 миротворчу операцію, а наразі активних є 16 місій, які переважно знаходяться в Африці та на Близькому Сході. Крім того, «блакитні шоломи» продовжують діяти в Косово, на Гаїті та в зоні конфлікту між Індією та Пакистаном у Кашмірі.

Грушко М. В. зауважує, що статус «блакитних шоломів» ООН нормативно не закріплений у конкретному документі. З огляду на це, вчений пропонує прирівнювати «блакитних шоломів» ООН до комбатантів у наступних випадках: 1) у період операцій з примусу до миру, санкціонованих ООН; 2) під час миротворчих операцій за умови, що застосування примусових заходів набуває тривалого і масштабного вигляду. У інших ситуаціях, які виникають під час миротворчих операцій, включаючи окремі випадки використання зброї, персонал ООН має розглядатися як некомбатанти і до них повинні застосовуватися відповідні норми міжнародного гуманітарного права [4, с. 63]. І. І. Зальменович окреслює наступні проблеми та ризики, з якими може зіткнутись Україна під час залучення миротворчих сил ООН. По – перше, для здійснення будь-якої миротворчої операції під егідою ООН, потрібне одностороннє рішення членів Ради Безпеки ООН, яка затверджує мандат місії, проте РФ блокуватиме будь-яке рішення, що стосується введення контингенту ООН на окуповану нею ж територію, якщо вказане буде суперечити інтересам РФ. Вчений зазначає, що Україна повинна розглядати миротворчу місію ООН лише як один з механізмів вирішення конфлікту, реалізація якого дозволить відновити суверенітет України. Склад миротворчих сил повинен визначатися ООН, але до нього не може входити РФ, а також країни з якими вона має військові договори [5, с. 192]. О. Краєв зазначає, що миротворці не зможуть вирішити конфлікт в Україні, а лише призупинять його, залишивши окуповані території під владою РФ. Однак, все залежить від того, який мандат буде наданий миротворцям. Фактично мандат миротворців бути присутніми і мати зброю лише для захисту персоналу ООН, але не для захисту населення держави чи військової допомоги одній зі сторін конфлікту. Водночас, якщо їм буде надано мандат на захист місцевого населення та збройний вплив на конфліктні сторони, то миротворці зможуть допомогти вирішити конфлікт [2].

Отже, завершуючи аналіз викликів та перспектив миротворчої діяльності Організації Об'єднаних Націй в умовах війни в Україні, стає очевидним, що ця проблема вимагає негайної та виваженої уваги. Неспростовно, ООН має важливе завдання у вирішенні російсько-української війни, забезпеченні безпеки та наданні гуманітарної допомоги. Водночас миротворча діяльність ООН в Україні потребує більш гнучких стратегій, акцентуючи увагу на сприянні діалогу, підтримці прав людини та врахуванні унікальних аспектів війни. Для успішного розв'язання конфлікту та забезпечення майбутнього стабільного розвитку, співпраця між міжнародними партнерами та ООН є невід'ємним елементом.

Література:

1. Мельниченко Н. О. Міжнародно-правове забезпечення постконфліктного врегулювання (на прикладі практики ООН). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* № 69, 2022. С. 451–455.
2. Бані-Насер Фаді. Миротворчі операції ООН: теорія і практика. *Проблеми міжнародних відносин.* Київ : КИМУ. 2015. Вип. 10–11. С. 24–36.

3. Реньов Є. В. Щодо деяких аспектів діяльності ООН в контексті підтримки суверенітету та територіальної цілісності України. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 5. 2022. С. 44–48.

4. Грушко М. В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : монографія. Одеса, 2015. 287 с.

5. Зельманович І. І. Миротворча місія ООН на Донбасі: міф чи реальність? *Прикарпатський вісник НТШ*. Думка. 2018. № 5. С. 187–194.

6. Краєв О. Миротворці ООН: як контингент змінить війну в Україні. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_mirotvorci-oon-yak-kontingent-zminit-vijnu-v-ukrayini/1077416

Кірик Алла Юрївна,

*доктор філософії з права, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Система власних ресурсів Європейського Союзу

Для досягнення своїх цілей та реалізації політики, узгодженої між державами-членами, Європейський Союз (далі – ЄС) повинен забезпечити себе необхідними засобами. З цією метою всі держави-члени ЄС роблять певні внески до спільного бюджету ЄС. Кошти з бюджету ЄС використовуються в багатьох сферах, значна частина йде на дослідження, кліматичні заходи, регіональний розвиток і підтримку сільського господарства.

На сьогодні бюджет формується за рахунок власних ресурсів. Варто відзначити, що система власних ресурсів ЄС зазнала значних змін протягом багатьох років – від фінансування виключно за рахунок внесків держав-членів до фінансування повністю з власних ресурсів. Спочатку фінансування відбувалось лише за рахунок традиційних власних ресурсів, а згодом традиційних власних ресурсів та ресурсу на основі ПДВ. Нинішня система поєднує надходження від традиційних власних ресурсів з національними внесками держав-членів, що складаються з ресурсу на основі ПДВ та додаткового ресурсу, що базується на ВНД.

Власні ресурси ЄС є найважливішою частиною доходів Союзу. На сьогодні бюджет ЄС фінансується:

- прямими внесками держав-членів (відомий як «ресурс ВНД»). Ці фінансові перекази від держав до Союзу розраховуються для кожної держави відповідно до її валового національного доходу.

- власними ресурсами з ПДВ. Це відповідає перерахуванню державами-членами частки суми ПДВ, яку вони збирають на своїй території.

- традиційними власними ресурсами. Запроваджені в 1970-х роках, вони по суті формуються митними зборами, які стягує ЄС, коли товари з третіх країн надходять на внутрішній ринок. Усі ці ресурси збираються від економічних гравців державами-членами, які потім платять їх ЄС.

- внесками Сполученого Королівства, яке все ще має сплатити свою частку витрат, понесених Європейським Союзом до його виходу у 2020 році.

- внесками на основі непереробленого пластикового сміття. Це перший із запроваджених нових власних ресурсів. З 1 січня 2021 року кожна держава-член

сплачує додатковий внесок у розмірі близько 0,80 євро за кг непереробленого пластику. Власне кажучи, це не податок, кожна держава має право створювати власні інструменти збору суми цього внеску.

Вищезазначені власні ресурси складають понад 90% доходу. ЄС також поповнює свій бюджет штрафами для компаній, які не дотримуються правил конкуренції, внесками третіх країн у певні програми Союзу або навіть податками на оплату праці працівників ЄС. Загалом це становить лише 1% від загального доходу ЄС [1].

Слід зазначити, що в останні роки, зокрема через кризу, спричинену пандемією, та енергетичну кризу, європейські лідери порушили питання підвищення європейської конкурентоспроможності. Поширення пандемії призвело до глибокої економічної кризи, оскільки державні витрати всіх держав-членів зросли, в основному через збільшення витрат на охорону здоров'я та заходи для подолання економічної кризи. З метою подолання наслідків кризи був створений фонд відновлення від коронавірусу в який запозичили кошти в розмірі 800 мільярдів євро, які в майбутньому повинні бути повернуті за рахунок власних ресурсів ЄС.

У грудні 2021 року, щоб уникнути скорочення програм ЄС або збільшення національних внесків до бюджету, Європейська Комісія запропонувала внести зміни до Рішення щодо власних ресурсів, щоб запровадити набір із трьох нових джерел доходу:

- власні ресурси системи торгівлі викидами: частка доходів від загальноєвропейської системи, яка має на меті допомогти скоротити чисті викиди парникових газів у ЄС щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з 1990 роком, щоб досягти кліматичної нейтральності до 2050 року. Запропонований новий власний ресурс спрямовував би 30% доходів від торгівлі викидами в ЄС до бюджету ЄС;

- власний ресурс механізму коригування викидів вуглецю (СВАМ): частка доходів від механізму, який застосовується до будь-якого продукту, імпортованого з країни за межами ЄС, яка не має системи встановлення ціни на викиди вуглецю. Це має на меті скоригувати ціни на імпортні товари так, ніби вони вироблені в ЄС, і забезпечити справедливість для європейських компаній. Новий власний ресурс передбачає, що 75% того, що держави-члени ЄС збирають у рамках СВАМ, мають надходити до бюджету ЄС. Тобто, держави-члени залишають 25% доходів;

- тимчасовий статистичний власний ресурс на основі прибутків компанії: новий статистичний власний ресурс на основі прибутку компанії буде тимчасовим і буде замінений можливим внеском від Бізнесу в Європі [2].

Варто відзначити, що частина держав, зокрема Німеччина та Нідерланди, розкритикували пропозицію нових власних ресурсів і запропонували реорганізувати існуючі [3]. Через різні позиції держав-членів важко передбачити, коли пропозиції будуть реалізовані. Прийняття нових пропозицій щодо власних ресурсів вимагає одностайної згоди всіх держав-членів ЄС у Раді Європейського Союзу після консультації з Європейським парламентом. Крім того, держави-члени ЄС повинні затвердити угоду на національному рівні відповідно до своїх конституційних вимог.

Таким чином, нові джерела доходу допоможуть погасити спільний борг, взятий країнами ЄС для фінансування відновлення після пандемії. Після прийняття нових джерел власних ресурсів, ці надходження забезпечать Союз засобами для реалізації його цілей щодо кліматично нейтрального та сталого суспільства для всіх європейців. Без нових власних ресурсів позичені кошти на

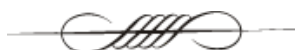
відновлення доведеться повертати шляхом подальшого скорочення програм ЄС та/або збільшення внесків країн ЄС на основі ВНД.

Література:

1. Budget de l'UE : que sont les nouvelles ressources propres de l'Union européenne? *Touteurope*. URL: <https://www.touteurope.eu/fonctionnement-de-l-ue/budget-europeen-queles-ressources-propres-pour-l-union-europeenne/>

2. The next generation of EU own resources. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/next-generation-eu-own-resources_en

3. Silvia Ellena. EU budget: Member states pull the break on new revenue sources. (14.07.2023). *EURACTIV*. URL: https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eu-budget-member-states-pull-the-break-on-new-revenue-sources/?_ga=2.183759846.1173162916.1705271824-1451138528.1704875658

Романюк Віталія Анатоліївна,

кандидат юридичних наук,

в.о. доцента кафедри міжнародного та європейського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Право націй на самовизначення у міжнародному праві

Нація (або національні спільноти) як така не може бути безпосереднім суб'єктом міжнародного права. Міжнародне право базується на принципі суверенітету держав, що означає, що лише держави є суб'єктами цього права. Держави володіють правами і обов'язками у міжнародному співтоваристві, а не нації чи етнічні групи. Однак, національні спільноти можуть мати деякі права в міжнародному праві через свої «держави-господарі», які представляють їх інтереси на міжнародній арені.

Питання щодо права націй та народів на самовизначення стало актуальним лише з другої половини 20 століття. Раніше, будь-яка поневолена нація чи народ відстоювали свою свободу переважно через збройну боротьбу, а не через звернення до права чи міжнародної громадської думки.

З моменту утворення Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) і прийняття Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, принцип рівноправності й самовизначення націй і народів став загально визнаним міжнародним стандартом. Право народів на самовизначення є одним з ключових принципів міжнародного права, і його закріплено в Статуті ООН та багатьох інших міжнародних правових документах [3, с. 447].

Право на самовизначення нації визначається як право народів, націй визначати свій політичний статус, вільно розвивати свою економіку, культуру та соціальний життєвий статус. Це право включає можливість народів вирішувати свій політичний статус без зовнішнього втручання та створювати умови для свого повноцінного розвитку.

Немає одного універсального міжнародного акту, в якому були б чітко визначені всі ознаки, яким повинна відповідати нація. Проте, ці поняття та ознаки використовуються у різних міжнародних документах та договорах, що стосуються прав людини, прав націй та національних меншин, міжнародних стандартів тощо. Наприклад, Загальна декларація прав людини закріпила у статті 15 загальний принцип права на самовизначення націй та право на створення вільної і незалежної держави; стаття 1 МПГПП підтверджує право кожної нації на самовизначення; стаття 30 Конвенції ООН про права дитини (1989) стверджує право дітей національних меншин на користування своєю культурою, віросповіданням та мовою; Декларація ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (1992) розширює поняття прав націй на самовизначення та визначає права національних меншин [1, с.137].

Хоча в цих документах можна знайти вказівки на ті аспекти, що визначають націю, проте конкретні ознаки часто тлумачаться судами та міжнародними органами в межах конкретних ситуацій і конфліктів [3, с.446-447].

Згідно з міжнародним правом, нація може визнаватись за ознаками: територіальності – нація повинна мати визначену територію, на якій проживають її представники; соціально-культурними особливостями – мати власну культуру, мову, ідентичність та історію, що відрізняють її від інших націй; історичної самоідентифікації – членів нації об'єднує спільна історія, яка підтримує їхню самоідентифікацію як частини певної нації; постійності – нація має постійний характер та існує протягом тривалого періоду [1, с.141–142].

Право на самовизначення нації визнається для всіх націй без будь-яких вимог до їх кількості, території, довговічності чи інших характеристик. Важливо, щоб нація мала визначену спільну ідентичність, що базується на таких ознаках, як мова, культура, релігія або історія. При цьому відомо, що нації можуть бути різного розміру і мати різні територіальні претензії. Важливим є визнання права кожної нації на самовизначення та забезпечення цього права відповідно до міжнародного права.

Суб'єктами визнання права нації на самовизначення є інші нації, міжнародні організації, а також держави, оскільки визнання цього права зазвичай відбувається на міжнародному рівні. У випадках, коли реалізація права нації на самовизначення виходить за правові межі та може загрожувати державній цілісності держави, на території якої нація реалізує це право, виникає проблема балансування між правами нації та держави. Стандарти міжнародного права, зокрема принципи невтручання внутрішніх справ держави та збереження територіальної цілісності держав, повинні бути враховані при вирішенні таких питань.

Форми визнання права нації на самовизначення часто закріплені в міжнародних актах, а також в національних конституціях та законах, до яких належать міжнародні договори, резолюції, декларації.

Приклади реалізації права на самовизначення націями можна побачити в історії різних країн. Наприклад, розпад СРСР та Югославії, де ряд колишніх республік провів референдуми про незалежність.

Принцип самовизначення народів дозволяє передбачити утворення суверенної і незалежної держави, але у процесі його реалізації відбувається конфлікт із принципом територіальної цілісності держави. Однак з огляду на динаміку розвитку світового співтовариства, слід зазначити, що не можна однозначно визначити, який із принципів – принцип самовизначення народів чи принцип територіальної цілісності є домінуючим, пріоритетним для держав та провідних

міжнародних організацій. В такому разі, слід враховувати, що народи, які проживають у суверенній і незалежній державі, правом на внутрішнє та зовнішнє самовизначення володіють у тому випадку, якщо держава порушує принцип самовизначення, та внаслідок цього уряд не представляє весь народ, приналежний до певної території. Тобто, якщо держава є демократичною, право на самовизначення обмежується необхідністю дотримання територіальної цілісності та політичної єдності держави.

Суть принципу самовизначення зводиться до необхідності більшості поважати права меншості у складі одного утворення та реалізацію колективного права на самовизначення нації в межах суверенної держави. Зазвичай самовизначення в міжнародному праві сприймають як антиколоніальний принцип, такий, що заперечує зовнішню окупацію, гарантує всім етнічним групам та іншим народам доступ до управління державою. Розуміння права на самовизначення народів лише як права на повне відокремлення і створення суверенної держави було домінуючим у добу падіння світової системи колоніалізму, коли створювалися десятки нових незалежних держав.

Література:

1. Рафальський І. Суб'єкти права на самовизначення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 4. С. 136–146.
2. Дашковська О. Р. Право нації на самовизначення як особлива форма опосередкування свободи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 41(1). С. 11–14.
3. Клименко К. О. Співвідношення принципів територіальної цілісності держав і самовизначення народів у міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 69. С.444 – 450.

СЕКЦІЯ 7

ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Білоцький Віктор Андрійович,
аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Добровільне медичне страхування в Україні: перепони та передумови розвитку

В умовах воєнного стану та сучасних викликів перед сферою охорони здоров'я необхідно продовжувати реформу системи охорони здоров'я, що в першу чергу має проявлятися у виявленні доступних фондів фінансових ресурсів для фінансування потреб пацієнтів. В більшості розвинутих країн система охорони здоров'я базується на страховій медицині, що забезпечує такі переваги як: безоплатність, доступність, мотивація лікарів, прозоре виявлення можливих джерел фінансового забезпечення страхової моделі та незаангажованість. Оскільки державне медичне страхування в Україні не впроваджене, то єдиним варіантом забезпечення страхового захисту пацієнтів залишається добровільне медичне страхування (далі – ДМС), яке відноситься до галузі особистого страхування.

ДМС поряд із державним медичним страхуванням має спільності, що виявляються у відношенні до страхування (стабільному страховому інтересі до захисту та підтриманню здоров'я на належному рівні), об'єкті (здоров'я, яке проявляється в майнових інтересах, пов'язаних з витратами на одержання медичної допомоги і проведення превентивних заходів) та сплаті страхової премії (необхідна умова забезпечення страхового покриття) [1]. Фактично добровільне медичне страхування не виступає в ролі конкурента державному, а лише доповнює його. Проте, добровільному медичному страхуванню притаманні такі риси, як: конфіденційність страхових відносин, вибіркоче охоплення об'єктів страхування, обмеженість термінів страхування договором, залежність тарифу від ринкового попиту та диференціація страхових виплат.

Статистика страхового ринку вказує [2], що в період I-го півріччя 2023 року страхові премії добровільного медичного страхування склали 43%, а страхові виплати коливалися на рівні близько 16%, що вказує на нього як одного з пріоритетних напрямів серед найпоширеніших видів страхування в Україні.

Проте, в Україні послугами ДМС охоплено обмежену кількість громадян, що значно нижче, ніж в країнах ЄС. Серед пояснень, які визначені під час досліджень [3; 4] такі як:

- недовіра до вітчизняного ринку страхування через деякі елементи непрозорості його функціонування;
- незабезпеченість дієвої системи захисту прав страхувальників в галузі особистого страхування;
- низький рівень платоспроможності потенційних страхувальників;
- недостатній рівень фінансової грамотності та обізнаності щодо можливостей страхових продуктів на ринку добровільного медичного страхування;
- проблеми в системі організація функціонування системи охорони здоров'я;

- проблеми з налагодженням співпраці між страховими компаніями та закладами охорони здоров'я;
- труднощі відстеження цільового використання коштів при настанні страхового випадку за договором страхування ДМС ;
- відсутність консолідованої бази даних пацієнтів;
- зловживання окремих страховиків щодо якості надання послуг ДМС страхувальникам;
- низький рівень фінансового забезпечення та матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, що унеможлиблює надавати повний спектр медичних послуг, які передбачаються полісами медичного страхування

Проаналізувавши особливості та проблеми функціонування українського ринку добровільного медичного страхування варто зробити висновок про його важливість як основи стабілізації надання повного пакету медичних послуг населенню й соціальної безпеки країни. Серед пропозицій:

- формування механізму податкових заохочень для підприємств, які оплачують страхові поліси ДМС для своїх працівників (в межах сучасного податкового законодавства оплата здійснюється з чистого прибутку), що одночасно буде сприяти детінізації ринку надання медичних послуг;
- зниженню цін на поліси ДМС, що зробить страховий продукт більш доступним для більш широкого кола осіб;
- формуванню конкурентних продуктів ДМС, в першу чергу розрахованих на корпоративний сектор при формуванні соціальних пакетів підприємств промисловості, торгівлі, АПК та фінансів;
- формуванню конкурентних продуктів ДМС, в першу чергу розрахованих на корпоративний сектор при формуванні соціальних пакетів підприємств промисловості, торгівлі, АПК та фінансів;
- створення системи інформаційної підтримки учасників ринку ДМС, яка інформуватиме про основні умови, переваги та ризики участі;
- розробка регламентів надання медичних послуг та єдиних стандартів лікування, обґрунтування відповідальності як медичного персоналу медичних організацій, так і закладів охорони здоров'я;
- впровадження системи обов'язкового медичного страхування, яке візьме на себе тягар нерентабельних медичних послуг і забезпечить фінансово-матеріальну базу закладів охорони здоров'я та одночасно зможе знизити вартість полісів ДМС.

Розбудова системи добровільного медичного страхування, яка має високий потенціал для зростання в Україні, надасть можливість суттєво скоротити навантаження на державний бюджет використавши фінансові фонди страхових компаній.

Література:

1. Белова О. О. Медичне страхування та проблеми його розвитку в Україні. *Молодий вчений*. 2023. № 12. С. 157–162.
2. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>.
3. Пазєєва Г. М. Сучасний стан розвитку медичного страхування в Україні та його місце в системі соціального захисту. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 4(64). С. 36–46
4. Пахненко О. М., Семенов А. Ю., Мілютіна М. О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 612– 617.

Бурбела Алла Леонідівна,
*викладач-стажист кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості формування та використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування в умовах воєнного часу

Функціонування територіальної громади безпосередньо залежить від наявності та ефективного використання фінансових ресурсів місцевого бюджету. Саме за рахунок цих коштів забезпечується життєдіяльність населених пунктів – утримання об'єктів інфраструктури, закладів освіти, охорони здоров'я, культури, реалізація заходів цивільного захисту тощо.

В умовах воєнного стану гострою є проблема різкого зростання видатків місцевих бюджетів на тлі скорочення дохідних джерел. По-перше, спричинені бойовими діями руйнування інфраструктури, масове переміщення людей, падіння обсягів виробництва потребують колосального фінансування заходів з відновлення та підтримки життєдіяльності територіальних громад. По-друге, податкові надходження до місцевих бюджетів значно скорочуються у зв'язку з економічною кризою та зупинкою роботи підприємств на постраждалих територіях.

Тому винятково гостро постає необхідність пошуку альтернативних джерел поповнення місцевих бюджетів, жорсткої економії видатків, чіткого визначення пріоритетів фінансування в умовах воєнного стану. Від ефективності вирішення цих завдань безпосередньо залежатиме спроможність громад адекватно реагувати на потреби населення в складний воєнний час [3].

Умови воєнного стану вимагають від органів місцевої влади термінового реагування та ухвалення рішень для забезпечення найневідкладніших потреб населення територіальних громад. З метою правового врегулювання особливостей формування і виконання місцевих бюджетів на період дії воєнного стану 4 листопада 2022 року на засіданні Уряду було прийнято Постанову «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252», якою вдосконалено правове регулювання організації бюджетного процесу на територіях, де ведуться бойові дії, та в умовах тимчасової окупації.

Зокрема, зміни спрощують процедури виконання місцевих бюджетів та організацію роботи учасників бюджетного процесу на місцевому рівні на період дії воєнного стану. За нововведеннями визначено спрощені умови реалізації бюджетних повноважень військовими адміністраціями, надано право їх керівникам виконувати функції місцевих фінансових органів за неможливості останніх, а також врегульовано процедури погодження передачі міжбюджетних трансфертів.

Прийняті зміни спрямовані на забезпечення безперервності та ефективності бюджетного процесу в умовах воєнного стану з врахуванням ситуації на місцях [2].

Кабінетом Міністрів України 9 червня 2021 року було прийнято Постанову №590, якою затверджено Порядок реалізації повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі роботи в умовах воєнного стану.

Даний документ визначає основні засади та процедури здійснення Державною казначейською службою своїх функцій з обслуговування бюджетних коштів в

умовах воєнного стану з метою забезпечення належного виконання бюджетів усіх рівнів [1].

В умовах кризи спричиненої воєнним станом актуалізується проблема раціонального та ощадливого використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів. На тлі гострої нестачі коштів на першочергові потреби оборони, захисту населення та підтримання інфраструктури, органи місцевого самоврядування змушені запроваджувати жорсткі заходи з економії видатків на неперіоритетні статті.

Зокрема, науковці рекомендують мінімізувати фінансування урочистих заходів, закупівлі предметів розкоші, ремонтних та будівельних робіт, що не мають першочергового значення для життєдіяльності територіальної громади. Також варто оптимізувати видатки на утримання апарату управління місцевих органів влади. Запровадження подібних обмежувальних бюджетних заходів сприятиме концентрації фінансових ресурсів громад на критично важливих напрямках в умовах війни.

Додаткові джерела фінансування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану можуть включати гуманітарну допомогу від міжнародних організацій та іноземних держав, цільові субвенції з державного бюджету на першочергові потреби постраждалих регіонів, а також кошти міжнародної технічної допомоги для подолання наслідків війни.

Важливу роль може відіграти залучення інвестицій в економіку територіальних громад, створення нових робочих місць, що сприятиме збільшенню податкових надходжень до місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування повинні налагодити конструктивний діалог з представниками місцевого бізнесу задля стимулювання сумлінної сплати податків в умовах воєнного стану. У довгостроковій перспективі важливо посилити фінансову самодостатність громад шляхом проведення зваженої бюджетної та податкової політики [3].

Література:

1. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. №590, станом на 29.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021> (дата звернення: 29.02.2024).

2. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. №252, станом 03.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022> (дата звернення 29.02.2024).

3. Бліщук К. М. Управління місцевими фінансами в умовах воєнного часу : проблеми та можливості для їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-67>

Воробець Василь Євгенович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Сутність блокчейну як технології фінансових транзакцій

Історія виникнення та впровадження блокчейн-технології межує на стику двох століть і включає періоди від зародження ідеї до її практичного втілення у технологіях. Сама ідея технології була описана ще в 1991 році, коли вчені-дослідники Стюарт Хабер і У. Скотт Шторнетта впровадили обчислювально-практичне рішення для цифрових документів з штампом часу, щоб вони не могли бути оформлені заднім числом або підробитися. Тобто фактично, мова йде про неможливість зміни чи підміни інформації в будь-яких реєстрах чи базах даних, для збереження їх автентичності та підтвердження, шляхом дублювання і оприлюднення у всіх джерелах постачання.

Втілення даної ідеї відбулося через криптографічну складову, шляхом закріплення ланцюжків блоків, для зберігання документів з відміткою часу, і вже в 1992 р. дослідники почали будувати «розгалужену систему дерева», що зробило її більш ефективною, дозволивши збирати кілька документів в один блок. Однак до 2004 р. дана ідея існувала в теорії і мало дослідників надавали їй вагомому значення, а тому саме в цьому році вона була вперше запатентована, що фактично призвело до її подальшого дослідження протягом наступних чотирьох років.

Фактично реалізація технології блокчейн і відбулася на фоні її «монтажу» в систему неофіційних фінансових відносин через розвиток електронних і цифрових валют, переваги яких вже на період 2009-2011 рр. були очевидні над традиційними грошовими і валютними системами. Окрім того, об'єктивно передумовою виникнення технології була світова фінансова криза 2008 р., що призвела до виникнення і активного впровадження децентралізованих аналогів грошових коштів, які змогли б об'єднати людей, давши їм можливість безпечно обмінюватися цінностями.

Але перш ніж перейти до практики поєднання блокчейну з фінансово-кредитними та грошовими відносинами, варто більш детально приділити увагу розкриття сутності самої технології, яка за останні 10 р. суттєво розвинулася на фоні вивчення можливостей її застосування в різних сферах економічної діяльності. Отже, «...технологія блокчейн (англ. «Blockchain», «block» – блок, «chain» – ланцюг) – цифровий реєстр, в якому хронологічно і публічно враховуються всі транзакції в мережі валюти» [1]. «Іншими словами, блокчейн слугує розподіленою і децентралізованою базою даних, що сформована учасниками економічної системи, в якій неможливо фальсифікувати дані через хронологічний запис і публічне підтвердження усіма учасниками мережі транзакції, а також повний контроль учасника системи свого цифрового активу. Технологію блокчейн також називають технологією розподільчого реєстру або LTD (distributed ledger technologies)» [2].

Для упорядкування та зручності розділимо різні (існуючі та потенційні) технологічні аспекти блокчейн-технології на три категорії: блокчейн 1.0, 2.0, 3.0. Блокчейн 1.0 – це базова технологія на базі якої почали розвиватись криптовалюти, що застосовувались в різних додатках, що мають відношення до грошей, наприклад системи переказів і цифрових платежів. Блокчейн 2.0 – це контракти (або смарт-контракти). Цілі класи економічних, ринкових і фінансових додатків, на базі

блокчейн, що працюють з різними типами фінансових інструментів – з акціями, облігаціями, ф'ючерсами, заставними та правовими титулами, розумними активами і розумними контрактами. Блокчейн 3.0 – це додатки, область застосування яких виходить за рамки грошових розрахунків. Вони поширюються на сфери державного управління, охорони здоров'я, науки, освіти, культури і мистецтва.

Хоча в даний час більшість систем блокчейн обробляють фінансові транзакції, в загальному випадку останні можна розглядати просто як атомарні зміни стану деякої системи. Наприклад, блокчейн може використовуватися для реєстрації документів і захисту їх від змін. Всі транзакції в блокчейн зберігаються в єдиному реєстрі або в головній книзі, та складають децентралізовану структуру для прийняття колективних рішень. Оскільки транзакції повністю впорядковані за часом, поточний стан системи (набір балансів користувачів в разі фінансового блокчейну) визначається виключно цим реєстром транзакцій. Зберігання всієї історії змін стану системи має свої переваги, наприклад можливість визначити стан системи в довільний момент часу, просто «програвши» заново відповідні транзакції. База даних блокчейн має мережу користувачів, кожен з яких зберігає власну копію даних, що породжує спеціальний термін для технології блокчейн: технологія розподіленого реєстру (DLT). Узагальнюючи термінологію – DLT і блокчейн використовуються як взаємозамінні в позиційних документах та наукових підходах до розуміння даного поняття, хоча DLT можна розглядати як більш загальний термін.

Розуміння сутності технології блокчейн є важливим етапом дослідження особливостей її впровадження. Так К. Л. Семенов виокремлює такі напрями у трактуванні блокчейну: блокчейн-інновація (перший прояв використання блокчейну – біткоїни, а також смарт-контракти тощо), блокчейн-технологія, блокчейн, як ланцюжок блоків [3, с.128]. Узагальненні погляди науковців, вчених та практиків на розуміння термінології «блокчейн» можна стверджувати, що блокчейн – це інновація, що базується на трьох концепціях: пірінгова валютна мережа (P2P – «рівний до рівного»), асиметрична криптографія та розподілений консенсус на основі вирішення математичних задач.

Якщо говорити, про блокчейн саме з позицій його можливостей в системі фінансових транзакцій, то тут варто виокремити його переваги та недоліки, як складової фінансових інновацій. Категоріально блокчейн більшою мірою відноситься до технологічних інновацій, проте з огляду його реалізації в системі міжнародних транзакцій, ми повною мірою можемо говорити і про фінансові інновації в частині:

- 1) абсолютно нових підходів до реалізації рішень над традиційними фінансовими інструментами, з поступовим розширенням сфери їх застосування;
- 2) заміни традиційних фінансових інструментів, що здатні призвести до покращення фінансового стану, як звичайних користувачів, так і господарюючих суб'єктів, що можуть їх використовувати в своїй діяльності;
- 3) його використання в конкретному сегментів фінансового ринку;
- 4) хеджування високої волатильності ринкових параметрів, особливо в умовах фінансових криз;
- 5) впровадження у формі нових фінансових процесів, прийомів чи стратегій, спрямованих на використання нових продуктів на базі розподіленого реєстру.

Таким чином, блокчейн – це захищений від несанкціонованого доступу цифровий реєстр загального користування, який веде облік транзакцій в публічній або закритій одноранговій мережі. Розподілений між усіма вузлами мережі реєстр

безперервно записує історію операцій з активами між одноранговими (одного порядку) вузлами мережі у вигляді блоків інформації. Всі затверджені блоки транзакцій з'єднуються в ланцюжок – з початкового блоку до останнього доданого.

Література:

1. Blockchain technology: usecases, statistics, benefits, startups & events by Ekaterina Novoseltseva. 2017. URL: <https://apiumhub.com/tech-blog-barcelona/blockchain-technology/>.
2. The potential impact of DLT securities post-trading harmonisation and on the wider EU financial market integration. European Central Bank (ECB).
3. Семенов К. Л. Блокчейн в інноваційній модернізації маркетинг-логістичного забезпечення підприємств. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2018. Т. 23, Вип. 8 (73). С. 127–132.

Гриценко Ольга Миколаївна,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану

Відповідно до Податкового кодексу України діюча система оподаткування базується на справлянні семи загальнодержавних податків, чотирьох місцевих податків та двох місцевих зборів [1]. Податкове навантаження призводить до неможливості суб'єктів малого підприємництва конкурувати із представниками середнього та великого бізнесу, особливо це стосується сумлінних платників податків. Тому, з метою підтримки малого бізнесу в Україні існує спрощена система оподаткування, яка не тільки зменшує податкове навантаження на малий бізнес, але й полегшує для них порядок обліку та звітності по нарахуванню та сплаті таких податків.

Відповідно до діючих нормативно-правових документів спрощена система оподаткування, обліку та звітності (далі – спрощена система оподаткування) – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених пунктом 297.1 статті 297 Податкового кодексу України, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених главою I Розділу XIV ПКУ, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності [1]. Розкриття сутності спеціального режиму знайшло своє відображення також у правових висновках Верховного Суду, який зазначає: «спрощена система оподаткування не звільняє суб'єкта господарювання від виконання податкових зобов'язань зі сплати податків, встановлених у п. 297.1 ст. 297 ПК України, а запроваджує нові умови, порядок та механізм їх сплати, а також встановлює можливість відновлення їх сплати на загальних підставах у разі недотримання умов оподаткування за спрощеною системою» [2].

Обрання режиму за спрощеною системою оподаткування, який представлений в Україні чотирма групами платників, є добровільним та залежить від

власного рішення конкретного платника, за умови його відповідності вимогам, встановленим до платників єдиного податку. Аналіз груп платників єдиного податку та критеріїв їх розмежування дає можливість констатувати, що основою для поділу платників єдиного податку на певні групи є: обмеження за видами діяльності, гранично допустимий обсяг річного доходу та максимально допустима кількість найманих працівників (ст. 291 ПК України).

Введення воєнного стану внесло свої корективи в діяльність суб'єктів малого підприємництва та відображення цієї діяльності в системі обліку. Зміни діючого законодавства стосуються, як юридичних так і фізичних осіб-підприємців (табл 1).

Таблиця 1

Сплата податків суб'єктами малого підприємництва умовах воєнного стану

Категорії	1 група	2 група	3 група	4 група
Податки «за себе»	Не сплачує ЄП* з 01.04.2022 і до закінчення воєнного стану		2% сплачує ЄП*, 3% сплачує ЄП*+ПДВ, 5% сплачує ЄП*	сплачує ЄП*
ЄСВ «за себе»	Мають право не платити з 1.03.22 і до закінчення воєнного стану +12 місяців після завершення			
ЄСВ** за найманого працівника	Відсутні наймані працівники	Сплачують або можуть прийняти рішення про несплату за працівників мобілізованих до ЗСУ.		
Мобілізовані ФОП «за себе»	Не сплачують ЄП* та ЄСВ** за весь строк військової служби			
Мобілізовані ФОП за найманого працівника	Відсутні наймані працівники	Нарахування ЄСВ** може здійснювати уповноважена особа		

ЄП* – єдиний податок; ЄСВ** - єдиний соціальний внесок

Примітка: складено автором

В таблиці 1 узагальнено нововведення на період дії воєнного стану на території України, що стосується спрощеної системи оподаткування. Коротко проаналізуємо зміни, які запровадили для підприємців з 01 квітня 2022 року і до припинення або скасування воєнного стану :

– платники єдиного податку першої та другої групи мають право не сплачувати єдиний податок;

– встановлення на період дії воєнного стану для платників єдиного податку ставки в розмірі 2 відсотків від загального доходу, яку можуть обрати фізичні особи-підприємці та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми незалежно від обсягу їх доходу та кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах. Зазначене нововведення стосується лише третьої групи платників єдиного податку зі зниженою ставкою;

– фізичні особи-підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування за єдиним податком, хто є на загальній системі оподаткування й особи, особи які провадять незалежну професійну діяльність та члени фермерського господарства,

звільняються від сплати ЄСВ за себе з 1 березня 2022 року до припинення війни, а також протягом наступних 12 місяців (п. 9-19 розділу VIII Закону про ЄСВ) [3].

Крім вищенаведених особливостей спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану є перелік переваг для цієї категорії платників, у порівнянні із суб'єктами господарювання, які обрали загальну систему оподаткування, зокрема для фізичних осіб-підприємців, які є платниками єдиного податку першої та другої групи, або є платниками третьої групи, які не є платниками ПДВ, законодавством передбачено тільки необхідність ведення обліку доходів у довільній формі шляхом їх помісячного відображення. Відповідно до змін Податкового кодексу України протягом дії воєнного стану в Україні платники податків звільняються від сплати штрафних санкцій за порушення термінів сплати податкових платежів та термінів подання звітності з податків тощо, проте після відміни воєнного стану в країні всі порушники мають виконати всі свої податкові зобов'язання протягом шести календарних місяців [1]. Протягом дії воєнного стану в Україні передбачено також впровадження мораторію на здійснення податкових перевірок суб'єктів господарювання. Винятком є камеральні перевірки заявлених до відшкодування сум ПДВ та фактичні перевірки.

Вищезазначені нововведення вступили в силу у березні 2022р. ДПСУ продовжила запроваджувати особливий режим по оподаткуванню для фізичних осіб-підприємців, що обрали спрощену систему оподаткування, що було оприлюднено у нових довідниках податкових пільг №122/1 та №122/2 (станом на 30.01.2024) [4].

Отже, незважаючи на складні умови, спричинені воєнним станом, український бізнес продовжує працювати та створювати нові робочі місця. Це дійсно свідчить про стійкість та entrepreneurial spirit українців. Держава, розуміючи важливість підтримки бізнесу в цей час, запровадила ряд податкових та інших нововведень, які полегшують ведення бізнесу в умовах війни. Важливо зазначити, що ці зміни мають тимчасовий характер і діятимуть до кінця воєнного стану. І попри всі складнощі, український бізнес продовжує розвиватися та давати Україні шанс на перемогу. Завдяки спільним зусиллям влади та підприємців ми зможемо подолати всі виклики та відбудувати нашу країну.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

3. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>

4. Довідник № 122/2 інших податкових пільг станом на 30.01.2024. URL: <https://ips.ligazakon.net>

Кацуба Леонід Вікторович,
*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Краундфандинг як інструмент фінансування інноваційно-технологічних проектів

Зростаюча потреба в фінансуванні для інноваційно-технологічних проектів у сучасному світі ставить під сумнів традиційні методи залучення капіталу. Краундфандинг, як інноваційний механізм фінансування, стає все більш актуальним і привабливим для підприємців та стартапів.

У світі він став значущим джерелом фінансування, згідно з дослідженням *Crowdfunding Industry Report*, обсяг світового краундфандингового ринку досягнув 18 мільярдів доларів у 2023 році, що є більш ніж подвійним зростанням порівняно з 2019 роком [4].

Краундфандинг – це процес залучення коштів для проекту або ініціативи від широкого кола людей, зазвичай через онлайн-платформи. Найпоширеніші його види включають еквіті, кредитування, пожертвування та винагороди.

Однією з важливих переваг краундфандингу є збільшення доступності капіталу для стартапів і малого бізнесу. Дослідження показують, що близько 40% інноваційних проектів, які використали цей метод залучення коштів, отримали фінансування в порівнянні з тільки 20% через традиційні канали. Крім того, він надає можливість залучити інвесторів з різних країн і регіонів, розширюючи потенційну базу фінансування для проекту. Участь у краундфандинговій кампанії дозволяє підприємствам взаємодіяти з аудиторією, отримувати відгуки та вибудовувати спільноту підтримки навколо свого продукту або ідеї [1, с.143-149].

Чітка презентація ідеї проекту є ключовим аспектом успішної краундфандингової кампанії. Наприклад, *Pebble Technology*, створення смарт-годинника *Pebble*, залучило понад 10 мільйонів доларів на *Kickstarter* завдяки яскравій презентації свого продукту.

Проекти, які вирішують актуальні проблеми або мають великий суспільний вплив, часто є успішними на платформах краундфандингу. Наприклад, проект *Solar Roadways*, спрямований на створення сонячних доріжок, зібрав понад 2 мільйони доларів на *Indiegogo*.

Платформа *Kickstarter* визнана місцем народження багатьох успішних технологічних стартапів, таких як *Oculus Rift* (зібрав більше 2 мільйонів доларів), *Pebble Smartwatch* (зібрав понад 20 мільйонів доларів), та інші. *Indiegogo* також славиться успіхами в інноваційному фінансуванні, де проекти, як *LIFX* (розумне LED-освітлення) та *Solar Roadways* (сонячні доріжки), зібрали мільйони доларів. Спільнотні платформи краундфандингу, такі як *Start Engine* та *Seed Invest*, надають можливість інвесторам стати частиною інноваційних проектів, наприклад, у сфері медицини, енергетики та технологій [5, с. 106-124].

Відмінності краундфандингу від банківського кредитування полягають у тому, що краундфандинг не потребує гарантій або відсоткових ставок, замість цього сприяючи взаємодії з аудиторією інвесторів. Порівняно з венчурними інвестиціями цей метод залучення коштів дозволяє стартапам зберегти більший контроль над своїми компаніями, оскільки вони не обов'язково мають віддавати частку власності.

Краундфандинг стимулює творчість та інновації в бізнесі, оскільки дозволяє підприємцям втілювати свої ідеї в життя без обмежень традиційного фінансування. За допомогою нього малі та середні підприємства можуть отримати доступ до необхідних фінансових джерел для розвитку та масштабування своїх інноваційних продуктів. Поява нових гравців на ринку завдяки краундфандингу стимулює конкуренцію та сприяє швидкому розвитку інноваційних технологій та послуг [3, с. 92-97].

Краундфандинг, як інноваційний механізм фінансування, має значний вплив на розвиток інноваційного середовища. Він стимулює творчість та інновації серед підприємців і стартапів, оскільки дозволяє їм отримати необхідні кошти для втілення своїх ідей у життя. Однією з ключових переваг краундфандингу є можливість привернути увагу до проекту або продукту, який може бути надзвичайно інноваційним. Крім того, сприяє розвитку малих і середніх підприємств, що є важливим фактором для інноваційної економіки; надає можливість доступу до фінансування для маленьких команд або стартапів, які можуть мати ідеї, що змінюють правила гри в галузі.

Поява нових гравців на ринку завдяки краундфандингу також стимулює конкуренцію та змушує існуючі компанії та підприємства швидше реагувати на нові тенденції й вимоги ринку. Вказаний факт сприяє зростанню інноваційності, покращує якість продуктів і послуг, що в результаті позитивно впливає на загальне підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі. Однак, варто враховувати, що краундфандинг має свої виклики та ризики, зокрема, у забезпеченні виконання обіцянок перед інвесторами та зборі коштів. Проте, при правильному підході цей інструмент може допомогти стимулювати інноваційну активність та розвиток інноваційного середовища [2, с. 129-139].

Таким чином, висвітливши всі переваги та особливості краундфандингу як інструменту фінансування інноваційних проектів, можна визначити його значний внесок у розвиток сучасної економіки та технологічних зрушень. Він дозволяє широкій аудиторії людей взаємодіяти з інноваційними ідеями, створюючи сприятливі умови для їхнього розвитку та втілення у життя. Для інноваційних проектів краундфандинг виступає не тільки джерелом фінансування, але й можливістю побудови спільноти підтримки, що є важливим фактором для їхнього успіху. Зростаюча популярність краундфандингу свідчить про його перспективи в майбутньому, адже він не лише стимулює інноваційність, але й дозволяє поєднати інвесторів та підприємців з усіх куточків світу. У підсумку, краундфандинг відкриває нові можливості для інноваційних проектів, допомагаючи їм реалізувати свій потенціал і сприяючи розвитку інноваційного середовища як в українській, так і в світовій економіці. Стає все більш популярним інструментом фінансування для інноваційно-технологічних проектів, забезпечуючи доступність капіталу та підтримку спільноти. Розуміння особливостей та ризиків є важливим для успішного використання цього методу фінансування. Потенціал краундфандингу в подальшому розвитку інноваційного середовища є суттєвим, а його вплив на бізнес та технології буде лише зростати з часом.

Література:

1. Ведмеденко О. О. Краундфандинг як інструмент фінансування соціальних проектів в Україні. *Бізнес Інформ*, 3(2). 2019. С. 143–149. URL: <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/biznesinform/article/view/1697>

2. Стадник О. В., Стадник Т. О. Краудфандинг як інноваційний інструмент залучення фінансування в Україні: теоретичний аналіз та практичний досвід. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка та управління.* 2022. С. 129–139. URL: <https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/view/16753>.

3. Лібанова О. М. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування стартапів в Україні. *Економіка та держава.* № 10. 2020. С. 92–97. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2020/18.pdf.

4. Signori A., Vismara, S. Equity crowdfunding: A new model for financing entrepreneurship? *Small Business Economics*, 50(3). 2023. P. 443–473. DOI: 10.1007/s11187-017-9901-8.

5. Yeo, G. H., Wang, Y. (2021). Do Successful Crowdfunding Campaigns Create Value for the Firm? *Journal of Business Venturing*, № 36(2). 2021. P. 106–124. DOI: 10.1016/j.jbusvent.2020.106097.

Кравчук Роман Васильович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Криптовалюта як інновація фінансового ринку

Світові процеси глобалізації та швидкий розвиток ІТ-технологій у всіх секторах економіки сприяють удосконаленню функціонування національних фінансових систем і появі нових інструментів на фінансовому ринку. Швидке поширення віртуальних грошей у формі криптовалют стали значущою інновацією у фінансовій сфері, формуючи думки як прихильників, так і категоричних її противників. Перші підкреслюють необхідність розвитку фінансових інструментів і трансформації глобальної фінансової системи, тоді як інші виступають за повну заборону цифрових грошей через пов'язані з ними ризики та можливості нелегального використання. Саме тому в нашій роботі ставимо за мету окреслити сутність і значення криптовалюти як інновації на фінансовому ринку.

Не дивлячись на достатньо швидкий розвиток обігу криптовалют на світовому фінансовому ринку, в науковому середовищі ще не склалася загальноприйнята концепція цього явища, відсутній механізм взаємодії між учасниками фінансових установ і необхідна нормативно-правова база, що суттєво ускладнює дослідження впливу криптовалют на глобальну та національні фінансові системи.

Не заглиблюючись в детальний аналіз поглядів науковців щодо сутності віртуальних фінансових інструментів зазначимо, що криптовалюти представляють собою особливий вид електронних або цифрових грошей, що функціонують за допомогою власної децентралізованої платіжної системи та, зазвичай, базуються на технології блокчейн [1, с. 140]. Суть блокчейну полягає в тому, що всі необхідні дані розміщуються та зберігаються на різних і незалежних комп'ютерних мережах, що робить неможливим існування централізованого сервера. Під час переказу криптовалюти між відправником та одержувачем формується однорангова мережа, яка може функціонувати без посередників. Саме ця ідея зробила криптовалютні операції надзвичайно популярними, оскільки вони відкривають абсолютно нові

можливості для ринку: криптовалютні транзакції неможливо ні контролювати, ні відстежувати, оскільки вони здійснюються безпосередньо між учасниками [2, с. 16].

Крім того, для криптовалют були розроблені нові методи їх випуску (емісії), а саме: майнінг, форжинг та ICO (Initial Coin Offering). Майнінг криптовалют включає створення нових блоків у блокчейні платіжної системи для підтримки її роботи за допомогою певного обчислювального обладнання, що найчастіше представлене процесорами відеокарт, за що користувачеві надається винагорода у вигляді криптовалюти. Форжинг також виконується користувачем, але не на основі обчислювальної потужності, а шляхом розрахунку кількості вже створених блоків в блокчейні. Метод ICO, передбачає швидкий випуск нової криптовалюти та її продаж обмеженому колу інвесторів у визначеній кількості.

Зауважимо, що криптовалюта забезпечує ефективну та надійну систему платежів і грошових переказів, побудовану на сучасних технологіях, яка незалежна від державного регулювання. На сьогодні існує понад дві тисячі різновидів віртуальних валют, з яких понад 600 активно використовуються учасниками фінансового ринку. Серед найбільш популярних на світовому фінансовому ринку є такі криптовалюти як біткоїни (Bitcoin) та етеріум (Ethereum), які функціонують і як гроші, і як платіжні системи одночасно. Згідно з даними найпопулярнішого в світі крипто-сайту й великого постачальника криптографічних даних (*CoinMarketCap*), загальний обсяг світового ринку криптовалют станом на 1 березня 2024р. складає 2,33 трильйонів дол США, при цьому вартість біткоїнів становить 52% загальної капіталізації світового ринку криптовалют [3]. За експертними оцінками, ринок криптовалют має значний потенціал росту та представляє собою великий ресурс, що й привертає інтерес потенційних інвесторів і трейдерів. Кількість учасників світового ринку криптовалют перевищує 5 млн осіб, щомісячний приріст становить 100 тис. зареєстрованих гаманців, а про рівень довіри до системи свідчить кількість користувачів – більше 100 млн. осіб [4].

Варто зазначити, що властивості криптовалют мають численні переваги використання на фінансовому ринку: високий рівень безпеки, відсутність централізованого контролю над транзакціями, відкритість для майнінгу, захист від інфляції, можливість миттєвого отримання прибутку та висока швидкість здійснення операцій. Тобто, криптовалютна технологія пропонує ефективний спосіб переказу коштів по всьому світу, що може бути привабливою альтернативою традиційним методам, які потребують відкриття банківських рахунків і сплати комісій банку. Єдиною вимогою для здійснення таких транзакцій з криптовалютами є вільний доступ до мережі інтернету. В той же час, необхідно враховувати й наявність недоліків у використанні криптовалют. Найбільш важливими серед них є такі: економічний ризик (нестабільність курсу), нормативно-правові ризики (відсутність регулятивних органів та гарантій компенсації збитків учасникам), технологічні загрози (крадіжки, хакерські атаки), а також ризик банкрутства та закриття криптовалютних бірж, що може призвести до краху ринку віртуальних грошей. Крім того, ще слід згадати й додатковий ризик всередині системи цифрових валют, який збільшується внаслідок посилення конкуренції між різними видами криптовалют, що може призвести до зниження курсу наявних криптовалют в результаті появою нових їх різновидів.

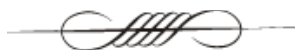
Криптовалюта та технологія блокчейн радикально перетворюють систему фінансового регулювання національних економік і з часом можуть призвести до припинення монополії держави в сфері монетарного регулювання. Це пояснюється

тим, що, по перше, криптовалюта не піддається впливу інфляції, відтак відсутня її девальвація чи ревальвація; по друге, вона має свої переваги: зниження операційних витрат і уникнення пасток валютної системи. Криптовалюта має здатність ефективно взаємодіяти з фінансовими інструментами, такими як; банківські рахунки, електронні гаманці та картки, що забезпечує їй конкретні позицію та місце на міжнародному фінансовому ринку.

Підсумовуючи вищевикладене відмітимо, що як інноваційний продукт, криптовалюта має великий потенціал впливу на стан фінансового ринку та економіки країни; вона може стати інструментом стабільних глобальних платежів, оскільки чисельність її користувачів швидко зростає. Високорозвинені країни сьогодні активно працюють над створенням інституційного середовища, яке було б сприятливим як для майнінгу, так і для використання криптовалют. Тому завданням держави на ринку віртуальних грошей є забезпечення збереження потенціалу криптовалюти як інвестиційного активу, запобігання зловживанням і тінізації доходів від операцій з криптовалютами, а також включення її до національного реєстру платіжних систем. Лише за таких передумов криптовалюта може стати потужним інвестиційним ресурсом і для економіки нашої держави.

Література:

1. Шинкаренко О. М., Рогова Н. В., Панівник І. А. Особливості нормативного регулювання криптовалют: світовий досвід. *Фінансовий простір*. 2018. №3. С. 139–146.
2. Гулей А. І., Язлюк Б. О., Гулей С. А. Тенденції та перспективи розвитку криптовалют у світовій фінансовій системі. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Т.3. №3. С. 8–19.
3. Crypto Currency Market Capitalizations. URL: <https://coinmarketcap.com>
4. Сапачук Ю. М. Криптовалюта як продукт розвитку сучасного інформаційно-економічного середовища. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2019. Т. 4. Вип.1. С. 9599.

Крушинська Алла Вікторівна,

кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Напрями розвитку корпоративного медичного страхування в Україні

У процесі реформування вітчизняної економіки перед страховим ринком України та державою постала низка завдань щодо створення сприятливих умов функціонування системи добровільного медичного страхування та його збалансованого розвитку. Це обумовило потребу в нових підходах до його фінансового забезпечення.

Проблеми, які склалися на сучасному страховому ринку України, до кінця не вирішені. Відсутність достатньої законодавчої бази, яка б свідчила про проведення державою активної структурної політики на ринку страхових послуг і порівняно невеликий фінансовий потенціал українських страховиків і низький рівень

платоспроможності страхувальників, недостатній податковий стимул і низька страхова культура населення стали актуальною проблемою сучасності, яка вимагає негайного вирішення. Разом з тим, економічні умови розвитку ринку добровільного медичного страхування коригуються із розвитком економіки, зміною рівня життя громадян, появою на ринку добровільного медичного страхування нових гравців і тому потребують адекватної оцінки та теоретичного осмислення сучасних основних проблем та перспектив поширення даного виду страхування, що головним чином визначені вітчизняними реаліями.

Дослідженню аспектів організації і розвитку системи медичного страхування присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Так, зокрема, питанням теорії і практики страхування у секторі охорони здоров'я присвятили свої праці вчені, зокрема Баєва О. В., Василевська Н. С., Журавльова Т. О., Капітанчук М. В., Лехан В. М., Михайленко О. Г., Мрачковська Н. К., Нагайчук Н. Г., Осадець С. С., Плиса В. Й., Попович Д. В., Ткаченко Н. В., Федорович І. М. та інші. Проте питання розвитку ДМС у корпоративному сегменті потребує досліджень та розкриття можливостей реалізації.

Страхова медицина в Україні почала свій розвиток ще в ХІХ ст., але донині, навіть, якщо створені всі умови для розвитку значного поширення на вітчизняному ринку вона ще не набула. Сутність добровільного медичного страхування реалізується у формі охорони майнових й особистих інтересів застрахованих, які сплачують внески до страхових організацій і дістають відшкодування втрат, що виникають у наслідок стихійного лиха і нещасних випадків тощо. До основних принципів добровільного медичного страхування належать доступність, страхова еквівалентність, тобто обсяг медичних послуг залежить від суми страхового внеску, добровільність, строковість, особиста потрібність.

У сучасних умовах роль добровільного медичного страхування зросла, у тому числі і за рахунок підвищеного попиту в період пандемії. Діяльність страхових компаній у галузі добровільного медичного страхування, також, є досить корисною та вигідною для держави, бо завдяки їй можна зменшити видатки на покриття окремих потреб населення, а саме настання нещасного випадку чи втрати працездатності через хворобу. Медичне страхування окрім позитивного впливу на економіку держави дає впевненість населенню в завтрашньому дні. Зокрема, зростання попиту на медичне страхування спостерігалось і в корпоративному сегменті, але звісно ж повномасштабне вторгнення росії, спричинило глибокий спад на цьому ринку. Багато українських страхових компаній продовжують пропонувати укладати колективні договори медичного страхування, але з вибіркоким страховим покриттям. Проте роботодавці укладають такі договори швидше не піклуючись про здоров'я своїх співробітників, а як інструмент позитивного іміджу роботодавця. Тому в результаті купляють найдешевші страхові продукти, які не дають істотного захисту. В той же час дешеві страхові програми не є рентабельними для страховиків і колективні програми найчастіше не становлять комерційного інтересу й не мають відповідного розголосу та активного маркетингового просування.

Серед напрямків розвитку добровільного медичного страхування слід виокремити удосконалення системи андеррайтингу, що дозволить зробити страховий портфель збалансованим та більш прибутковим, що забезпечить кращий фінансовий результат. З метою мінімізації суб'єктивізму страхова компанія може застосовувати цифрову рейтингову систему, яка проявляється в розкладці ризику на його позитивні та негативні фактори, що дає змогу визначити розмір ризику у відсотках через

додавання позитивних значень і віднімання негативних. Можна застосувати розміри коригуючих коефіцієнтів при підвищеному ризику захворюваності під час виплати страхової суми, що допоможе страховикам отримати більше прибутку.

Загалом страхування на основі корпоративних страхових пакетів є більш вигідним для населення порівняно з індивідуальним страхуванням. Корпоративні договори страхування мають значно нижчий розмір страхових премій при аналогічних до індивідуального договору страхування страхових сум. Провівши порівняльний аналіз корпоративного і особистого добровільного медичного страхування можна сказати, що за рахунок різних умов страхування, віку та виду професій змінюється страхова сума, яка виплачується особі при настанні окремого страхового випадку, це дозволяє страховій компанії забезпечити ефективну оцінку ризиків, визначити адекватні умови страхування, в результаті чого сформувавши рентабельний страховий портфель та зробити діяльність прибутковою. Також, очевидно що умови корпоративного добровільного медичного страхування є вигіднішими і для підприємства-страхувальника. При всіх стимулах з боку податкового законодавства та очевидних перевагах сегмент ринку корпоративних продуктів є вкрай низьким порівняно з європейськими країнами. Для його розширення необхідним є подолання основної перешкоди, а саме необхідності нарахування ЄСВ на страхові платежі відповідно до договорів медичного страхування укладених роботодавцем, тобто зрівняння їх у практиці оподаткування з договорами добровільного пенсійного страхування, що дасть істотний поштовх підвищенню доступності продукту. Звісно поглиблюють проблемні аспекти медичного страхування і військові дії. Договори індивідуального та колективного медичного страхування продовжують діяти на умовах за якими вони були укладені, але ризики пов'язані з війною не підпадають під страхове покриття, хоча уже починають поступово входити до програм страхування для цивільних осіб.

Отже, вдосконалення корпоративного добровільного медичного страхування має бути одним з перспективних напрямків розвитку системи охорони здоров'я, а ринок ДМС повинен стати доступнішим та відкритим для юридичних осіб усіх форм власності.

Література:

1. Баєва О. В. Страхова медицина і медичне страхування : навч. посіб. К.: ВД «Персонал», 2013. 432 с.
2. Попович Д. В., Капітанчук М. В. Функціонування системи медичного страхування: зарубіжний досвід та можливості його використання в Україні. *Молодий вчений*. 2022. № 10. С. 64–70.
3. Василевська Н. С. Медичне страхування під час воєнного стану в Україні: практичний нарис. *Правова держава*. 2023. № 50. С. 120–127.
4. Федорович І. М. Медичне страхування: досвід зарубіжних країн та можливості для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 72–76.

*Пацюк Олексій Дмитрович,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Адміністративно-правове регулювання цементної галузі України в сучасних умовах

Адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні відіграє вирішальну роль для забезпечення стабільності та прогресу цієї стратегічної галузі. Цементна індустрія, будучи основою будівельного сектору, впливає на економічне зростання країни та реалізацію значних інфраструктурних проектів. Однак, у контексті глобалізації, галузь стикається з низкою викликів, зокрема необхідністю відповідності міжнародним стандартам та правилам СОТ, що вимагає гнучкого та виваженого підходу до регулювання. Важливим є також захист вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції та впровадження екологічних норм, які забезпечать сталий розвиток галузі. Основним викликом безумовно є військова агресія з боку росії та її негативні наслідки на діяльність обігу цементу.

Однак, для забезпечення сталого розвитку цементної галузі та максимізації її позитивного впливу на економіку країни та добробут населення, необхідно адекватне державне регулювання. Це включає розробку та впровадження ефективних механізмів податкової, митної, інвестиційної політики, впровадження стандартів якості та екологічних норм, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва цементу, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках [1, с. 119].

Регулювання цементної галузі має враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, включаючи глобальні тенденції, міжнародні зобов'язання та кон'юнктуру світових ринків. Галузеве регулювання зіштовхується з рядом викликів, зокрема з нестабільністю ринків, зміною законодавчих рамок, екологічними обмеженнями, а також потребою адаптації до новітніх технологій та інноваційних підходів. Проблематика зовнішньоекономічного регулювання охоплює широке поле питань, пов'язаних з експортно-імпоротною діяльністю, митними процедурами, заходами антидемпінгового захисту та взаємодією з міжнародними торговельними організаціями [2, с. 244].

В основі ефективного зовнішньоекономічного регулювання цементної галузі лежить чітко визначене національне законодавство, що створює юридичні рамки для діяльності підприємств, а саме: Закон України «Про національну безпеку України» (від 19 червня 2003 року № 964-IV): визначає стратегічні напрямки захисту національних інтересів у зовнішньоекономічному контексті, підкреслюючи роль держави у стабілізації економіки [3]. Закон України «Про митний тариф України» (від 5 квітня 2001 року № 2371-III): регулює оподаткування імпортованих та експортованих товарів, що є ключовим фактором у формуванні цінової політики та конкурентного середовища на ринку [4].

Інтеграція України у світову економіку передбачає дотримання міжнародних норм та участь у глобальних торговельних системах, що вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями: Угода про заснування Світової Торговельної Організації (далі – СОТ): Україна як член СОТ зобов'язана відповідати стандартам та правилам організації, забезпечуючи

справедливі умови для міжнародної торгівлі та захист національних інтересів. Двосторонні та багатосторонні торговельні угоди: налагодження взаємовигідних торговельних відносин через міжнародні угоди сприяє розширенню ринків для української продукції та залученню іноземних інвестицій [5].

Адаптація до швидкозмінних умов світової економіки вимагає використання специфічних регулятивних інструментів, які дозволяють ефективно реагувати на зовнішні виклики: Антидемпінгові заходи та компенсаційні мита: захист вітчизняного виробника від недобросовісної конкуренції та забезпечення рівних умов на ринку через застосування антидемпінгових заходів та компенсаційних мит. Ліцензування та квотування: регулювання обсягів імпорту/експорту через систему ліцензування та квот, що дозволяє збалансувати ринкову пропозицію та попит. Екологічні стандарти та норми: впровадження строгих екологічних стандартів, відповідно до міжнародних угод та національного законодавства, для зниження негативного впливу галузі на навколишнє середовище.

Кожен із цих регулятивних інструментів відіграє свою важливу роль у формуванні стійкої та конкурентоспроможної цементної галузі, забезпечуючи її здатність адаптуватися до зовнішніх викликів та внутрішніх потреб.

На основі проведеного аналізу адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, ми можемо зробити низку висновків:

1. Цементна галузь має стратегічне значення для економічного розвитку України, беручи до уваги її важливість у реалізації інфраструктурних проектів та внесок у будівельний сектор. Ефективне регулювання цієї галузі вимагає комплексного підходу, який враховує як законодавче забезпечення, так і відповідність міжнародним стандартам, а також економічні, екологічні та технологічні аспекти.

2. Вступ України до СОТ вимагає дотримання встановлених міжнародних норм та стандартів, що забезпечують прозорість та справедливість у міжнародній торгівлі. Зокрема, це стосується правил щодо антидемпінгових заходів, субсидій, компенсаційних мит, технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних та фітосанітарних заходів.

3. Необхідність удосконалення національного законодавства для забезпечення прозорості, справедливості та ефективності регулювання. Це передбачає перегляд та адаптацію законів, що регулюють економічну конкуренцію, митну політику, захист вітчизняного виробництва та екологічні стандарти.

Література:

1. Оплачко І. О. Проблеми та перспективи управління діяльністю підприємств цементної промисловості в сучасних умовах. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2018. № 4 (84). 2018. С. 119–131.

2. Мосіюк С. І., Мосіюк І. П. Інституційні засади державного регулювання господарської діяльності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2014. Вип. 200(1). С. 244–248.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.

4. Про Митний тариф України : Закон України від 19.10.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (дата звернення: 21.01.2024).

5. Топольницька Т. Концептуальні положення вдосконалення регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі. *Електронний науково-практичний журнал Інфраструктура ринку*. 2019. № 30. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/15.pdf.

Пухальський Вадим Валентинович,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Податковий контроль інтернет-торгівлі

Останні кілька років характеризуються значним зростанням електронної комерції та онлайн-магазинів в Україні, цьому є ряд причин: перше поширення пандемії та повномасштабне вторгнення; друге, це є частиною роздрібною торгівлі; третє, населення має доступ до мережі Інтернет; четверте, це зручно для споживача, коли можна не виходити з дому отримувати різноманітні товари та послуги, порівнювати цінову пропозицію різних продавців та економити часу та гроші.

Електронна комерція (E-Commerce) – це не щось нове. Вона виникла у 1970 році у США. Відповідно до Закону України «Про електронну комерцію», електронна комерція – відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [1]. Звідси під електронною комерцією необхідно розуміти сферу економіки, у якій купівля або продаж товарів і послуг здійснюється в мережі Інтернет. Електронна комерція розглядається з точки зору продавця (надавача послуг) та покупця. З точки зору продавця (надавача послуг) – це просування товарів або послуг через мережу Інтернет, з точки зору покупця – це перегляд товарів чи послуг (на смартфоні, планшеті, комп'ютері), їх вибір та замовлення через сервер, а далі придбання (оплата через платіжні системи).

Важливою складовою електронної комерції є інтернет-торгівля. Розрізняють декілька варіантів інтернет-торгівлі:

- для споживача, коли компанія безпосередньо продає свої товари у роздрібну торгівлю;
- від споживача до споживача;
- від споживача до бізнесу;
- бізнес адміністрування.

Дослідження проведені групою компаній EVO свідчить, що в Україні інтернет торгівля набуває широкого поширення. Так, у 2023 р. через мережу Інтернет було придбано товарів і послуг на суму 182 млрд грн, що на 21% більше за показник минулого року [2]. На Інтернет-торгівлю припадає 10% загального роздрібного товарообігу України. Зазначимо, що значна частина товарів, яка продається через мережу Інтернет знаходиться в тіні в першу чергу, це стосується фізичних осіб, які не реєструються як підприємці, а це приводить до того, що значні обсяги отриманого доходу не оподатковуються.

У наукових колах питання податкового контролю інтернет-торгівлі не розглядається, натомість приділена увага змісту й особливостям електронної комерції, є окремі повідомлення Державної податкової служби України (далі – ДПСУ), щодо своєчасної державної реєстрації.

З метою виявлення нелегального обігу товарів, ДПСУ на постійній основі, здійснює моніторинг та аналіз інформації у мережі Facebook, Instagram, OLX та інших інтернет-майданчиків, які популярні серед наших громадян.

Першочергово працівники органів ДПСУ перевіряють чи не здійснює особа інтернет-торгівлю без державної реєстрації як суб'єкт господарювання. Це пряма вимога, яка зафіксована у Податковому кодексі України (далі – ПКУ). Кожний зареєстрований суб'єкт бізнесу залежно від обраної системи оподаткування (спрощена система оподаткування, обліку, звітності другої чи третьої групи або загальна) повинен сплачувати податки, отже незареєстрована особа не сплачує належні податки до бюджету.

Різними нормами чинного законодавства передбачена відповідальність суб'єкта бізнесу, у випадку коли він пройшов державну реєстрацію. Ведення бізнесу без державної реєстрації тягне за собою відповідальність у вигляді штрафу, а саме:

– штраф у розмірі 340 грн за діяльність без або провадження незалежної професійної діяльності без взяття на податковий облік (п.117.1 ст.117 ПКУ) [3];

– штраф за провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання, у розмірі від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17 000 грн. до 34 000 грн) та конфіскацію виготовленої продукції, зняв'язь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої (ст. 164 КУпАП) [4].

Поряд з цим передбачена адміністративна відповідальність із застосуванням штрафу в розмірі 17 000 грн за здійснення підприємницької діяльності без реєстрації ФОП чи іншої форми підприємницької діяльності. За повторне правопорушення протягом року передбачено штраф у розмірі від 2 000 до 5 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 34 000 грн до 85 000 гривень) [4].

Крім того працівники ДПСУ ретельно перевіряють чи застосовують суб'єкти господарювання, у випадку здійснення системної господарської діяльності з продажу товарів (надання послуг), РРО/ПРРО (необхідність застосування РРО після перевищення обсягу продажу в 1 млн грн) та чи видають покупцям відповідні розрахункові документи, що визначено Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» № 265 [5]. При цьому звертається увага чи застосовує суб'єкт господарювання РРО/ПРРО при оплаті готівкою, карткою, чи за допомогою Інтернет-еквайрингу. Не видача розрахункового документа може свідчити не тільки про зменшення обсягу продажів, але і продаж не облікованого у встановленому порядку товару.

Отже, питання податкового контролю інтернет-торгівлі є досить важливим та актуальним, оскільки проблема тінізації цього виду економічної діяльності має місце в Україні, що значно зменшує надходження податків до державного бюджету.

Література:

1. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 року № 675-VIII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.

2. Камінський Б. Українці витратили на онлайн-покупки 182 млрд грн у 2023 році – дослідження. URL: <https://speka.media/ukrayinci-vitratili-na-onlain-pokupki-182-mlrd-grn-u-2023-roci-doslidzennya-pl4nj7>.

3. Податковий кодекс України. Стаття 117. Порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах. URL : https://protocol.ua/ua/podatkoviy_kodeks_ukraini_stattya_117/.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Стаття 164. Порушення порядку провадження господарської діяльності. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/KD0005?an=982314&ed=2008_01_01.

5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 року № 265/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр#Text>.

Самарічева Тетяна Анатоліївна,

кандидатка економічних наук, доцентка,

*доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

Самарічев Дмитро Олександрович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Теоретичні аспекти податкового навантаження на аграрний сектор економіки

Аграрний сектор є важливою галуззю економіки України, забезпечуючи продовольчу безпеку та значний внесок у валовий внутрішній продукт (далі – ВВП). Він є ключовим елементом стабільності та розвитку економіки країни. Проте, аграрний сектор економіки часто стикається з високим рівнем податкового тиску, що може впливати на його конкурентоспроможність та розвиток. Податкова політика може визначати рівень інвестицій, ефективність виробництва та рівень зайнятості в аграрному секторі. Крім того, високий податковий тиск може впливати на соціальну ситуацію в аграрному секторі, зокрема на рівень доходів фермерів та робітників. Дослідження рівня податкового навантаження дозволяє оцінити ступінь соціальної відповідальності податкової політики щодо суспільства. У контексті глобалізації аграрний сектор України взаємодіє з міжнародними партнерами та ринками. Дослідження податкового регулювання в аграрному секторі є важливим для визначення конкурентоспроможності на міжнародному ринку та можливостей експорту.

Відтак, дослідження оптимізації податкового навантаження дозволить виявити шляхи для удосконалення податкового регулювання та можливості для реформ у сфері аграрної політики. Саме тому, дослідження податкового навантаження на аграрний сектор економіки є актуальним і важливим завданням, що враховує економічну, соціальну та міжнародну динаміку, а також може слугувати основою для розроблення ефективної податкової політики в даному секторі.

В даному аспекті важливо визначити теоретичну суть податкового навантаження на аграрний сектор. Так, більшість дослідників поділяє думку, що податкове навантаження є показником якості податкової системи держави, який відображає її вплив на результати господарської діяльності суб'єктів та розраховується як відношення податкових платежів до певного показника ефективності, такого як ВВП, виручка, чистий прибуток тощо [1, с. 285]. Іншими словами, суть цього показника виражається через пояснення методики його розрахунку.

Одночасно, В. Л. Андрущенко визначає податкове навантаження як співвідношення між податковими надходженнями до бюджету та ВВП [2, с. 94]. Узагальнюючи зазначене, цей показник вказує на частку податків у певному макроекономічному показнику при оцінці його впливу на економіку держави та у певному показнику ефективності підприємства при вивченні його впливу на галузь або суб'єкта господарювання.

Для оцінки податкового навантаження на рівні держави, Н. С. Прокопенко пропонує використовувати, подібно до розвинених країн, коефіцієнт еластичності податків, що представляє відношення приросту податкових надходжень до приросту фактора, що визначається (ВВП, обсяг реалізованої продукції) [3, с. 100].

Водночас А. М. Соколовська пропонує характеризувати рівень податкового навантаження на споживання шляхом обчислення ефективною податковою ставкою, яку можна розрахувати як відношення податкових надходжень (за даними статистики державних фінансів) до податкової бази, а саме кінцевих споживчих витрат, що визначені за даними системи національних рахунків [4, с. 66]. Розрахунок цього показника дозволяє визначити реальне податкове навантаження, без урахування можливості перекладання податків із одних платників на інших.

Під час дослідження особливостей податкового навантаження у соціально-економічному розвитку, податкове навантаження слід розглядати як «фіскальний показник, який вказує на загальний вплив податків і зборів на їхніх платників чи групу платників або економіку країни загалом і характеризує ефективність державного регулювання економіки за допомогою податкових механізмів» [5, с. 28].

Виходячи із зазначеного, податкове навантаження на аграрний сектор економіки слід розглядати як показник, що вказує на вплив податкової політики держави на ефективність функціонування цього сектору економіки.

Таким чином, аграрний сектор відіграє важливу роль у економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку. Податкова політика держави має велике значення для аграрного сектору, оскільки вона визначає рівень інвестицій, ефективність виробництва та рівень зайнятості. Дослідження податкового навантаження на аграрний сектор дозволяє оцінити соціальну відповідальність податкової політики та виявити можливості для її удосконалення. Податкове навантаження на аграрний сектор слід розглядати в контексті його впливу на економіку країни. Результати теоретико-методичних досліджень можуть послужити основою для реформ в галузі аграрної політики, спрямованих на оптимізацію податкового навантаження і підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору.

Література:

1. Самарічева Т. А. Податкове навантаження з ПДВ молокопереробних підприємств: розподіл та компенсаційний ефект. *Часопис Хмельницького*

університету управління та права «Університетські наукові записки». 2017. № 4 (64). С. 283–297.

2. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні засади та практика використання) : монографія / за заг. ред. В. Л. Андрущенко, В. М. Мельника. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2006. 210 с.

3. Прокопенко Н. С. Податкове регулювання агропромислового виробництва: монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2009. 316 с.

4. Соколовська А. М. Методологічні та методичні аспекти визначення податкового навантаження на працю, капітал і споживання. *Фінанси України*. 2008. № 1. С. 65–76.

5. Синчак В. П. Податковий тягар як фіскальний показник впливу на соціально-економічний розвиток. *Статистична оцінка соціально-економічного розвитку* : збірник текстів доповідей за матеріалами XVII Всеукраїнської наук.-практ. конф., 26 травня 2017 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 27–29.

Синчак Віктор Петрович,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри, фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Бюджетне відшкодування ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам в сучасних умовах розвитку фіскальних відносин

Тема бюджетного відшкодування податку на додану вартість сільськогосподарським товаровиробникам не належить до нових напрямів наукових досліджень. Адже ця тематика аналізується вітчизняними вченими-аграрниками та фахівцями практиками ще з першої половини 90-х років ХХ століття, по суті з набранням чинності з 01 січня 1992 року Закону України «Про податок на додану вартість» від 20 грудня 1991 року.

Проте постійні зміни у податковому законодавстві, збільшення строків повернення коштів на поточні рахунки платників податку та уведення для сільськогосподарських товаровиробників в окремих роках обліку від'ємного сальдо податкового кредиту лише в податкових деклараціях, перехід до системи електронного адміністрування (далі – СЕА) та пов'язані з нею особливості блокування та відновлення податкових накладних, є неповним переліком проблем, які супроводжують процес бюджетного відшкодування ПДВ. Наявність означених лише частково проблемних питань, що мають властивість постійно змінюватися, посилюють актуальність наукового пошуку та підтримують необхідність його продовження в сучасних умовах розвитку фіскальних відносин.

Слід відразу зазначити, що порядок бюджетного відшкодування податку на додану вартість сільськогосподарським товаровиробникам – платникам ПДВ регулюється розділом V Податкового кодексу України (далі – ПК України). Вказаним нормативно-правовим актом прописані фіскальні правовідносини, які повинні враховуватися усіма суб'єктами, залученими до процесу бюджетного відшкодування. При цьому важливо створити умови, які б не порушували інтересів

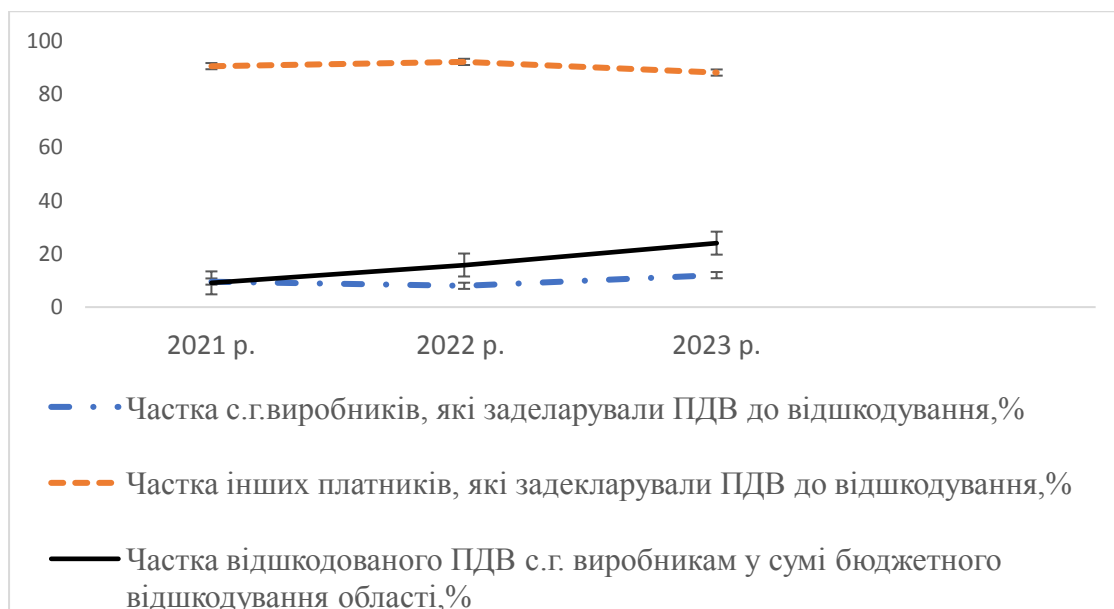

бюджету й одержувачів бюджетного відшкодування. Ідеться саме про баланс інтересів. З одного боку, для першої сторони важливо не допустити неправомірність бюджетного відшкодування, тоді як з іншого – для другої – важливо отримати бюджетні кошти в повному обсязі та вчасно.

Збалансування зазначених інтересів, на нашу думку, є одним з головних завдань в процесах реалізації форм і методів бюджетного відшкодування ПДВ. Тому, на нашу думку, пошук балансу у цих фіскальних правовідносинах стає однією з причин постійних змін у правовому регулюванні механізму бюджетного відшкодування ПДВ.

Наголосимо, що поряд із вказаною причиною, не слід відкидати й ту, яка стосується пошуку вигоди від видів діяльності, завдяки яким можливо одержати кошти з Державного бюджету України у вигляді бюджетного відшкодування ПДВ. У результаті такого пошуку, як показують результати нашого аналізу (більш предметно див. [1–2]), на практиці виникає ситуація, за якої певна група платників ПДВ майже регулярно декларує право на бюджетне відшкодування податкового кредиту.

Як правило, такі операції стосуються найбільш урегульованих, які майже постійно здійснюються та практично апробовані у процесах бюджетного відшкодування. Причому основна сума повернення коштів (60–76%) припадає саме на сформоване коло платників ПДВ як в цілому по Україні, так і в окремих областях (див. рис.), за винятком деяких податкових (звітних) періодів.

Рис.1 Динаміка бюджетного відшкодування ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам у Хмельницькій області в 2021-2023 рр.

Примітка: складено автором.

До найбільш характерних видів операцій, які стосуються вище вказаних, слід віднести зовнішньоекономічну діяльність (далі – ЗЕД). З огляду на зазначені вище результати нашого дослідження [1–2], наведемо лише окреме узагальнення. Суть останнього зводиться до того, що бюджетне відшкодування ПДВ стало вагомим інструментом стимулювання для мотивації до здійснення операцій у сфері ЗЕД.

Безумовно, використання подібних стимулів відповідає меті державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Проте в бюджетному

відшкодуванні податку на додану вартість, важливо, щоб усі суб'єкти господарювання мали рівний доступ до інструментів фіскального стимулювання. До того ж, вплив останнього повинен характеризуватися рівномірністю та не створювати перепон для інших платників податку ПДВ, зокрема сільськогосподарським товаровиробникам. Ідеться про суб'єктивні чинники (уведення необґрунтовано збільшених строків для повернення коштів, встановлення непрозорих правил блокування та відновлення податкових накладних тощо).

Тому, на нашу думку, фіскальним консенсусом у практиці стимулювання суб'єктів господарювання до здійснення ЗЕД, а відтак і одержання бюджетного відшкодування ПДВ, повинна стати оцінка внеску сільськогосподарських виробників у створення готової продукції. Причому такий підхід необхідно враховувати як під час її реалізації у сфері зовнішньоекономічної діяльності, так і при внутрішніх поставках по всьому логістичному ланцюгу.

Література:

1. Синчак В. П., Ярмоленко Ю. Ю. Транспарентність фіскальних відносин як необхідна умова в адмініструванні та відшкодуванні ПДВ. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. №4 (66). С. 67–84.

2. Синчак В. П. Бюджетне відшкодування ПДВ учасникам ЗЕД в умовах євроінтеграції у період воєнного стану. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи* : збірник тез III Міжнар. наук.-практ. конф.. (м. Хмельницький, 8 лютого 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 191–193.

Тадля Сергій Андрійович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Сутність та сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в ІТ-сфері

Забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур в ІТ-сфері є важливою складовою успішної діяльності в умовах сучасного ринкового середовища. Підприємства, які успішно працюють в ІТ-сфері, повинні забезпечувати високий рівень якості своїх продуктів і послуг, що стає ключовим фактором для привертання нових клієнтів та збереження існуючих [4, с. 3].

Сутність та сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в ІТ-сфері суттєво залежать від їх оптимальної організації, що включає в себе комплексну роботу з організації виробництва, планування та координації робочих процесів, управління та створення ефективних організаційних структур [1, с. 105]. При цьому враховуються як організаційні, технічні, економічні, так і соціально-психологічні аспекти, спрямовані на вирішення ключових завдань і викликів у сфері ІТ-бізнесу.

Підприємницькі структури в ІТ-сфері стикаються з низкою викликів і можливостей, які впливають на їх функціонування та стратегії управління. Впровадження новітніх технологій та швидкі зміни в галузі програмного

забезпечення ставлять підприємства перед завданням постійного адаптивного реагування на ринкові умови. Одним із основних сутностей функціонування підприємницьких структур є пошук нових форм організації та управління, які враховують специфіку ІТ-галузі. Важливо забезпечити гнучкість та швидкість реакції на зміни, що відбуваються у сфері технологій та попиту ринку. Також важливо розвивати стратегії, спрямовані на підвищення продуктивності якості продукції та задоволення потреб клієнтів у конкурентному середовищі [3, с. 107].

Глобалізація ринків та швидкий темп змін у сфері технологій ставлять підприємства перед викликом постійного покращення та інновацій у своїх підходах. Однак ці виклики відкривають широкі перспективи для росту та розвитку, що можуть бути використані підприємствами, які готові адаптуватися та ефективно управляти змінами [2, с. 60].

Сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в ІТ-сфері включають в себе:

– Постійний моніторинг зовнішнього середовища. Підприємства в ІТ-сфері повинні систематично аналізувати ринкові та технологічні тенденції, конкурентну ситуацію, законодавчі зміни та інші фактори, що впливають на їхню діяльність. Це дозволяє підприємствам вчасно реагувати на зміни та адаптувати свої стратегії що до свого функціонування.

– Уміння передбачати та відчувати зміни. Сучасні підприємства в ІТ-сфері мають бути готовими до швидких змін у технологічному та ринковому середовищі. Це вимагає від них не лише передбачати майбутні тенденції, але й бути готовими швидко реагувати на них, пристосовуючи свої методи роботи до нових умов [6, с. 93].

– Забезпечення гнучкості в розвитку. Підприємства в ІТ-сфері повинні мати гнучкі стратегії розвитку, які можуть швидко змінюватися в залежності від технологічних змін у сфері ІТ. Це може бути досягнуто за допомогою короткострокового планування (до року) стратегій розвитку, яке дозволяє швидко адаптуватись під потреби клієнтів. Це, в свою чергу, позитивно впливає на діяльність підприємницьких структур.

– Стратегія розвитку з адаптивним характером. В сучасному динамічному середовищі підприємницьких структур повинні мати стратегії розвитку, які можуть змінюватися відповідно до потреб і умов ринку [5, с. 304]. Це означає, що стратегії повинні бути адаптивними та гнучкими, щоб забезпечити успішність підприємства навіть у змінних умовах.

– Розвиток партнерських взаємин. Підприємства в ІТ-сфері повинні активно розвивати внутрішні та зовнішні партнерські взаємини. Це може включати співпрацю з іншими компаніями, стартапами, а також залучення клієнтів у процес розробки цифрових сервісів та послуг.

– Визнання людського та інтелектуального капіталу. Успіх підприємств в ІТ-сфері часто залежить від їхньої здатності привертати, утримувати та розвивати талановитих спеціалістів. Тому вони повинні визнавати значення людського та інтелектуального капіталу як важливий ресурс і інвестувати в його розвиток [5, с. 289].

Отже, сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в ІТ-сфері визначаються поєднанням постійного моніторингу ринкових тенденцій, гнучких стратегій розвитку та активного розвитку партнерських взаємин. Визнання значення людського та інтелектуального капіталу є важливою передумовою для

успішного функціонування в цій галузі. Ці аспекти сприяють не лише збереженню конкурентних позицій, а й створенню стійких стратегій розвитку в умовах швидких змін у технологічному та ринковому середовищі.

Література:

1. Тоцький В. І. Організаційний розвиток підприємства: навч. посіб / В. І. Тоцький, В. В. Лаврененко. К. : КНЕУ, 2005. 247 с.
2. Дорошук Г.А. Організаційний розвиток та організаційні зміни: взаємозв'язок понять. Менеджмент, маркетинг та інтелектуальний капітал в глобальному економічному просторі : колективна монографія; під заг. ред П.Г. Перерва. Х. : ХПІ, 2012. 158 с.
3. Новак В. О. Організаційний розвиток міжнародних корпорацій та критерії його ефективності / В. О. Новак, В. В. Родченко ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2003. 188 с.
4. Бондаренко С. Оцінка рівня якості продукції на підприємстві. *Ефективна економіка* : матеріали міжнар. студент. наук. конф. (16 листоп. 2017 р. Київ). 2017. С. 4. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15625/1/БондаренкоС.М_ЛеусА.Ю.pdf.
5. Горбонос Ф. В., Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А. О. Економіка підприємств : підручник. К., Знання, 2010. 463 с.
6. Fujita M., Krugman P. The New Economic Geography: Past, Present and the Future. Papers in Regional Science. Wiley-Blackwell, 2004. 164 P. URL: <http://www.rrojasdatabank.info/newecgeo04.pdf>.

Тарасов Степан Володимирович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Сучасний стан державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні

Глобальний досвід підтверджує, що малі підприємства є необхідним елементом функціонування ринкової економіки та ключовим фактором її економічного зростання. По мірі зростання швидких темпів автоматизації, малі підприємства продовжують показувати позитивну динаміку у розвинених економіках, сприяючи підвищенню рівня зайнятості та створюючи сприятливі умови для економічного зростання. Залучення кредитних ресурсів у малий бізнес може спрямовуватись на підтримку інноваційних ідей та проектів, що сприятиме модернізації і підвищенню конкурентоспроможності малих підприємств. Державна фінансова підтримка малого підприємництва сприяє рівномірному розподілу економічних можливостей по всій країні, допомагає підприємцям розпочати свій бізнес, що створює конкурентне підприємницьке середовище, сприяє збільшенню інвестицій приватного сектора в малі підприємства та допомагає малим підприємствам виходити на нові ринки, розширювати свою діяльність і збільшувати обсяги виробництва. Відтак, така підтримка є інструментом для стимулювання розвитку бізнесу та загального економічного зростання в Україні.

Під час повномасштабної війни українські компанії стикаються з численними викликами, серед яких основні – це спад попиту на їхні товари та послуги, зростання витрат на виробництво, пошкодження виробничої інфраструктури, нестача кваліфікованих кадрів та ресурсів, а також обмежений доступ до зовнішніх ринків. Однак, навіть у таких складних умовах, українські підприємства проявляють вражаючу адаптивність, продовжуючи функціонувати і сприяти економічному розвитку країни. У зв'язку з цим, головним завданням держави є надання підприємцям доступу до капіталу для забезпечення їх діяльності.

На сьогодні в Україні наявні різні державні програми, спрямовані на підтримку підприємництва. Серед них можна виділити програму релокації українських виробництв, що опинились у зоні активних бойових дій, програму «Робота», яка надає гранти для стартапів, розвитку бізнесу та професійного навчання для стимулювання підприємницької діяльності та створення нових робочих місць. Також є програми «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», крім того – державна компенсація за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Слід відзначити, що програма «Доступні кредити 5-7-9%» стала основним інструментом фінансової підтримки малого бізнесу в Україні, а Фонд розвитку підприємництва (далі – ФРП) як адміністратор програми – основним драйвером кредитування економіки України, оскільки орієнтовно 90% нових підприємницьких кредитів надається за цією програмою. Єдиним учасником фонду є Уряд України в особі Міністерства фінансів України, що координує усі аспекти його діяльності. У межах програми «Доступні кредити 5-7-9%» з березня 2022 року по вересень 2023 року підприємці отримали 37 451 кредит на загальну суму 144,4 млрд грн, а з початку реалізації програми ця сума становить понад 234 млрд грн [1].

Водночас за час дії воєнного стану в Україні у рамках програми «Доступні кредити 5-7-9%» укладено 44 142 кредитні договори на загальну суму 177,2 млрд грн (станом на 01.01.2024 р.) [2]. Їх структура в розрізі цілей кредитування відображена на рис. 1.

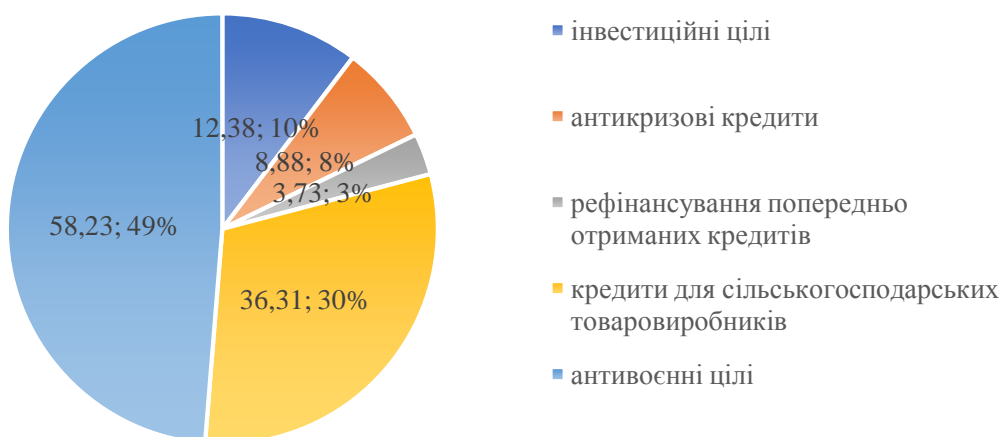

Рис. 1 Структура кредитування малого підприємництва за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», млрд грн

Примітка. Складено автором за даними [2]

З наведених даних на рис. 1., видно що 49 % кредитів надано на інвестиційні цілі; 8 % – як антикризові кредити; 3 % – як рефінансування попередньо отриманих кредитів; 30 % – кредити для сільськогосподарських товаровиробників; 10 % – на антивоєнні цілі.

Важливо відзначити, що у плані відновлення України в межах національної програми «Забезпечення конкурентного доступу до капіталу» передбачено проєкт розширення програми «Доступні кредити 5-7-9%» для цілей малого та середнього бізнесу [3], що підтверджує необхідність посилення дослідження інструментів державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні.

Таким чином, мале підприємництво відіграє важливу роль у розвитку економіки, створюючи передумови для підвищення зайнятості, модернізації та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Державна фінансова підтримка в цьому контексті є ключовим інструментом, який сприяє рівномірному розподілу економічних можливостей, створенню конкурентного бізнес-середовища та збільшення інвестицій у малі підприємства. Програми підтримки, такі як «Доступні кредити 5-7-9%», виявляються ефективними інструментами, які сприяють відновленню економіки, особливо в умовах воєнного конфлікту. На сьогоднішній день важливо продовжувати забезпечення фінансової державної підтримки малого підприємництва в Україні. Це потребує створення відповідної нормативно-правової бази, фінансово-кредитної та матеріально-технічної підтримки.

Література:

1. Драганчук Ю. 90% нових кредитів для бізнесу — програма 5-7-9%. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/18/704416/>.
2. У 2023 році підприємці отримали 23973 доступні кредити на 97,2 млрд гривень. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-2023-rotsi-pidpriyemtsi-otrymaly-23-973-dostupni-kredyty-na-972-mlrd-hryven>.
3. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.

Ткачук Наталія Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Достатність власного капіталу як інструмент управління капіталізацією банку

У банківській справі серед основних показників діяльності банку, його розвитку та управління головне місце займає показник достатності власного капіталу, або капітальної адекватності масштабам і характеру здійснюваних банком операцій. Достатній обсяг власного капіталу сприяє стабільному функціонуванню банківської установи й зниженню ризиків, що виникають у процесі її діяльності. Окрім цього, рівень достатності власного капіталу забезпечує відповідний ступінь довіри до банку з боку інвесторів, кредиторів та вкладників. Крім цього, саме за допомогою показника достатності (адекватності) власного капіталу НБУ може здійснювати регулювання діяльності банків. Також показник достатності власного

капіталу банку використовують як інструмент управління капіталізацією, що забезпечує банк необхідним обсягом власного капіталу.

Відповідно до існуючих в Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» вимог до власного капіталу, зазначимо, що управління капіталізацією банків може здійснюватися на основі положень Базеля I за двома аспектами: інституційним – встановлення мінімальних вимог до розміру регулятивного капіталу (Н1), і в аспекті співвідношення власного капіталу та ризиків банку – нормативи адекватності регулятивного й достатності основного капіталів (Н2, Н3) і буфери капіталу (консервації, системної важливості, системного ризику та контрциклічний) [1].

Регулятивний капітал банку є розрахунковою величиною і являє собою сукупність різноманітних балансових статей, що характеризують ризики банківської діяльності та можуть призвести до втрати власного капіталу. Тому величина регулятивного капіталу банку дає реальну оцінку розміру його власного капіталу, орієнтовану на можливі втрати за ризиковими операціями банку. Саме це й зумовило використання регулятивного капіталу як інструмента управління капіталізацією банку. Регулятивний капітал банку включає такі елементи, як: основний капітал і додатковий капітал, що наглядно подано на прикладі ПАТ КБ «Південний» (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка складу регулятивного капіталу і показників його достатності ПАТ КБ «Південний» у 2018-2022 рр.

Показники	Роки					Динаміка, %			
	2018	2019	2020	2021	2022	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021
Основний капітал, млн. грн.	1769,7	2021,4	2263,0	2508,5	2465,5	114,1	111,9	110,8	98,3
Додатковий капітал, млн. грн.	639,6	636,9	786,4	1186,1	2106,8	100,0	123,5	150,8	177,6
Регулятивний капітал млн. грн. (Н1)	2366,8	2616,0	3006,9	3652,2	4572,3	110,5	114,9	121,5	125,2
Достатність регулятивного капіталу, % (Н2)	15,0	14,9	14,9	15,8	23,1	99,3	100,0	106,0	146,2
Достатність основного капіталу, % (Н3)	11,6	11,2	10,9	10,8	12,48	96,6	97,3	99,1	115,6

Примітка. Складено автором за офіційними даними [2]

Як видно з наведених у табл. 1 даних, упродовж досліджуваного періоду регулятивний капітал банку «Південний» збільшився від 2366,8 млн. грн. у 2018 р. до 3652,2 млн. грн. у 2022 р., що в динаміці склало майже 40%. У 2022 р. в умовах воєнного стану спостерігається зменшення обсягів основного капіталу банку порівняно з 2021 р. на 1,7%, тоді як додатковий капітал збільшився на 77,6%, що в сукупності призвело до збільшення регулятивного капіталу на 25,2%. Зауважимо, що основний капітал досліджуваного банку мав тенденцію до зростання з найвищим темпом росту у 2019 р. – 114,1%. Додатковий капітал банку демонструє теж зростання починаючи з 2020р. з найвищим темпом росту у 2022 р. – 177,6%. Аналогічні тенденції притаманні й величині регулятивного капіталу з найвищим темпом росту у 2022 р. – 125,25%. ПАТ КБ «Південний» виконує норматив

регулятивного капіталу (Н1), нормативне значення якого повинно перевищувати 200 млн. грн. [1].

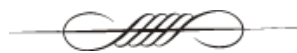
Аналізуючи достатність регулятивного капіталу в діяльності ПАТ КБ «Південний» варто відмітити, що банк виконує усі три нормативи власного капіталу із позитивною тенденцією до збільшення щодо нормативів Н1 і Н2, тоді як фактичне значення нормативу Н3 зменшується з 11,6% у 2019 р. до 10,9% у 2021 р., що можна пояснити незначною динамікою обсягів основного капіталу банку. Показник адекватності регулятивного капіталу (Н2) перевищує нормативне значення на 5-13% із наявною тенденцією до зростання на кінець 2022р. до 23,14% за нормативного значення 10%. На наш погляд, підвищення нормативу Н2, особливо в умовах воєнного стану нашої країни є позитивним чинником, оскільки це означає, що забезпечується реалізація захисної функції власного капіталу. Саме цей норматив характеризує здатність банку нівелювати можливі фінансові втрати за свій рахунок. Норматив достатності основного капіталу (Н3) ПАТ АБ «Південний» також фактично перевищує своє нормативне значення (не менше 7%) на 3-5% і на кінець 2022 р. становить 12,48%, що свідчить про сформований банком рівень достатності основного капіталу, хоча в динаміці маємо зниження даного нормативу капіталу з 11,6% у 2019 р. до 10,9 % у 2021 р.

Отже, достатність власного (регулятивного) капіталу, з огляду на врахування при її розрахунку майже всіх ризиків банківської діяльності, є інтегральним показником оцінки якісного стану власного капіталу та інструментом управління капіталізації банку зокрема й системи банків загалом. Тому, в подальшому ПАТ АБ «Південний» необхідно підтримувати показники достатності власного капіталу на достатньому рівні, що зумовлено досить високими ризиками операційного середовища, істотною їх концентрацією та високими темпами зростання.

Підсумовуючи вищевикладене можемо констатувати, що управління капіталізацією банку – це головна умова ширшого залучення українських банків до реалізації національних проєктів та соціально-економічного розвитку регіонів. Саме зростання рівня капіталізації вітчизняних банків підвищить їхню конкурентоспроможність на світовому фінансовому ринку й забезпечить стабільність всієї економіки нашої держави на шляху інтеграції у світове господарство. В ході управління капіталізацією ПАТ АБ «Південний» необхідно аналізувати та оцінювати динаміку обсягів і структури власного та регулятивного капіталів, зміну показників достатності регулятивного та основного капіталу банку й буферів капіталу.

Література:

1. Інструкція про регулювання діяльності банків в Україні №368 від 28.08.2001р. (редакція від 01.01.2024р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.
2. Дані наглядової статистики. Економічні нормативи банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2>.

Фасолько Тетяна Миколаївна,

*кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль актуарної математики в розвитку страхових продуктів: від оцінки ризиків до стратегій управління ризиками

Актуарна математика – це спеціальна галузь математики, яка вивчає ризики та їхній вплив на фінансові системи. Вона використовується для аналізу та управління ризиками у страховому бізнесі, пенсійних фондах, інвестиційних портфелях та інших фінансових інструментах. Актуарна математика допомагає зрозуміти й передбачити можливі фінансові втрати внаслідок різних ризиків, таких як природні катастрофи, поганий стан здоров'я, небажані ринкові коливання й інші. Вона є невід'ємною частиною страхової справи і фінансових операцій, а також допомагає у розробці стратегій управління ризиками й оптимізації фінансових ресурсів. Актуарна математика включає в себе різні методи і моделі, такі як: теорія ймовірностей, математична статистика, фінансова математика, аналіз часових рядів та інші. Вона дозволяє оцінювати й передбачати ризики, пов'язані зі страховими полісами, пенсійними виплатами, інвестиційними портфелями та іншими фінансовими продуктами. Актуарна математика також допомагає розробляти стратегії управління ризиками та оптимізації фінансових ресурсів, що є важливим для забезпечення стійкості та ефективності фінансових установ.

Інструментарій актуарної математики включає в себе різні методи та моделі, які дозволяють аналізувати та управляти ризиками у фінансових системах. Деякі з найбільш важливих інструментів актуарної математики включають в себе:

а) моделі страхового ризику, що дозволяють прогнозувати ризики, пов'язані з такими страховими продуктами як: страхові поліси на життя, медичне страхування, автомобільне страхування тощо. Вони враховують такі фактори як: тривалість життя, інциденти на дорогах, медичні витрати тощо;

б) моделі пенсійного ризику, що дозволяють прогнозувати ризики, пов'язані з пенсійними з такими виплатами як витрати на пенсії та інвестиційні ризики. Вони враховують такі фактори як: тривалість життя, інфляція, ринкові умови тощо;

в) моделі інвестиційного ризику, що дозволяють прогнозувати ризики, пов'язані з інвестиціями, такі як: зміни в ринкових умовах, ризики дефолту тощо. Вони враховують такі фактори як: ринкова вартість активів, кредитний ризик, відсоткові ставки тощо;

г) моделі динаміки ризику, що дозволяють прогнозувати такі зміни в ризиках з плином часу як: зміни в ринкових умовах, економічні кризи, природні катастрофи тощо. Вони враховують такі фактори як: тривалість життя, інфляція, ринкові умови тощо;

г) моделі ризику здоров'я, що дозволяють прогнозувати такі ризики, пов'язані зі станом здоров'я як: хвороби, травми, інвалідність тощо. Вони враховують такі фактори як: статистика захворюваності, медичні витрати, страхові премії тощо.

Ці інструменти допомагають актуаріям зрозуміти й оцінити ризики, пов'язані з різними фінансовими продуктами, і розробляти стратегії управління ризиками та оптимізації фінансових ресурсів.

Вартою уваги є модель динаміки ризику:

$$VaR = \mu + \sigma z_{\alpha} (I),$$

де VaR – значення ризику; μ – середнє значення, σ – стандартне відхилення, z_{α} – коефіцієнт залежно від рівня довіри α .

Ця модель допоможе актуаріям розуміти та оцінювати ризики, пов'язані з різними фінансовими продуктами, розробляти стратегії управління ризиками, оптимізувати фінансові ресурси.

Використовуючи модель динаміки ризику, можна розробити стратегії управління ризиками з різними рівнями довіри, які враховують різні фактори ризику та відповідають потребам управлінців.

Ці рішення можуть допомогти клієнтам та управлінцям зрозуміти й оцінити ризики, пов'язані з різними фінансовими продуктами, а також розробити стратегії управління ризиками й оптимізації фінансових ресурсів.

Зважаючи на моделі актуарної математики, страхові компанії можуть розробляти нові страхові продукти та стратегії управління ризиками. Ці ідеї можуть зводитися до такого:

а) гнучкі страхові поліси – страхові компанії можуть розробити гнучкі страхові поліси, які дозволяють клієнтам змінювати покриття та премії в залежності від їхніх потреб та змін в ризиках. Наприклад, клієнти можуть змінювати суму покриття, тривалість полісу, а також додавати або видаляти покриття захисту;

б) страхові продукти для нових ризиків – страхові компанії можуть розробляти страхові продукти для нових ризиків, які виникають внаслідок технологічного розвитку і змін в соціальних та економічних умовах. Наприклад, страхування кіберризиків, страхування від втрати даних, страхування від кібератак тощо;

в) страхові продукти для нових ринків – страхові компанії можуть розробляти страхові продукти для нових ринків, які раніше були недоступні. Наприклад, страхування для малого та середнього бізнесу, страхування для молодих водіїв, страхування для міських жителів тощо;

г) страхові продукти для нових потреб – страхові компанії можуть розробляти страхові продукти для нових потреб клієнтів. Наприклад, страхування для відпочинку та подорожей, страхування для домашніх тварин, страхування для спортивних заходів тощо;

г) страхові продукти для нових категорій клієнтів – страхові компанії можуть розробляти страхові продукти для нових категорій клієнтів, які раніше не мали доступу до страхових послуг. Наприклад, страхування для молодих водіїв, страхування для студентів, страхування для пенсіонерів тощо.

Ці ідеї у своїй сукупності можуть допомогти страховим компаніям розширити свій портфель продуктів та привернути нових клієнтів.

Отже, актуарна математика є важливим інструментом для страхових компаній, який допомагає їм розробляти нові страхові продукти та стратегії управління ризиками. Використання актуарної математики дозволяє страховим компаніям ефективно оцінювати ризики, визначати адекватні премії та резерви, розробляти нові страхові продукти і стратегії управління ризиками, що допомагає їм забезпечувати стійкість та ефективність своєї діяльності.

Фрадинський Олександр Анатолійович,
*кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
в.о. доцента кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового
ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Законодавче вдосконалення відповідальності за вчинення контрабанди в Україні

Контрабанда, як одне із найбільш поширених правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, має свою тривалу історію, а її виникнення слід пов'язувати із формуванням перших державних утворень, характерною ознакою яких стали наявність кордонів та фіскального апарату. В сучасному світі, контрабанда – це не лише тіньові доходи на фоні падіння обсягів надходжень митних платежів до державного бюджету, але й спотворення умов конкурентного економічного середовища, коли одні суб'єкти економічної активності отримують додаткові суттєві переваги над іншими, які працюють в межах офіційного правового поля.

Не дивно, що питання протидії контрабанді завжди були в пріоритеті держави, її правоохоронних та митних органів, а відповідальність за вчинення контрабанди знайшла своє відображення у Кримінальному кодексі України. Для того, щоб зрозуміти, який шлях було пройдено вітчизняними законотворцями доцільно проаналізувати першу та діючу редакцію Кримінального кодексу, яка стосується питань відповідальності за вчинення контрабанди (статтю 201).

У першій редакції Кримінального кодексу України стаття 201 була максимально лаконічною та давала визначення контрабанди і встановлювала відповідальність за її вчинення. Під контрабандою розумілося переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Під великими розмірами вважалися ті випадки, коли вартість контрабанди дорівнювала, або була більшою 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на 2001 рік – 1700 гривень). Відповідальність було встановлено у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди. Ці ж дії вчинені за попередньою змовою групою осіб або особою, яка була раніше судима за контрабанду – позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна [1].

Протягом наступних років статтю 201 Кримінального кодексу України неодноразово переглядали, доповнювали та змінювали. Наприклад 15 листопада 2011 році було декриміналізовано товарну контрабанду, а у вересні 2018 року було доповнено контрабандою лісоматеріалів та цінних порід дерев; а у березні 2022 року, після початку прямої російської агресії на Україну, до поняття контрабанди було віднесено незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Протягом останніх років

велася активна дискусія про доцільність запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів.

Проте, найбільш радикальних змін нормативно-правова база протидії контрабанді зазнала 09 грудня 2023 року, коли Верховна Рада України прийняла в цілому Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» [2]. Окремі положення Закону набрали чинності з 1 січня 2024 року, зокрема, щодо відповідальності за контрабанду підакцизних товарів, за контрабанду всіх інших товарів – з 1 липня 2024 року.

Аргументами законодавців на користь запровадження кримінальної відповідальності за вчинення товарної контрабанди стало те, що значно збільшилися кількість фактів контрабанди товарів, недостовірного їх декларування, що у свою чергу вело до зменшення надходжень у бюджет України, негативно впливало на розвиток національної економіки та створювало загрозу економічній та соціальній безпеці України тощо. Застосування на практиці митними органами адміністративних санкцій, в рамках протидії порушенням митних правил, не стримує осіб від подальшої протиправної поведінки. Відсутність дієвих та ефективних важелів протидії незаконному переміщенню через митний кордон товарів вело до зростання масштабів тіньової економіки в Україні. Окрім того, криміналізація товарної контрабанди кореспондується із практикою країн Європейського Союзу (Італія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Швеція, Німеччина, Угорщина), де діють досить жорсткі норми відповідальності за вчинення порушення цього типу.

Імплементация цього закону в положення статті 201 Кримінального кодексу України призвело, по факту, до її подальшого дроблення на 5 самостійні та малопов'язані між собою підстатті:

Стаття 201. «Контрабанда культурних цінностей та зброї»;

Стаття 201¹. «Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев»;

Стаття 201². «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги»;

Стаття 201³. «Контрабанда товарів»;

Стаття 201⁴. «Контрабанда підакцизних товарів».

Аналіз цих норм Кримінального кодексу України дозволяє зробити висновок, що законодавці розмежували ці статті, залежно від видів предметів контрабанди та від обсягів каральних санкцій. При цьому, не зрозумілим є залишення контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев як окремого напрямку у сфері протидії контрабанді. Ця норма, яку було прийнято в угоду одній із політичних сил, яка активно піарилась у передвиборчий період, чітко підпадає під статтю 201³. «Контрабанда товарів», оскільки за своєю товарною та економічною суттю лісоматеріали відносяться до різновиду товару. Тому можна припустити, що нас у подальшому чекають нові зміни у частині регламентації протидії контрабанді. Хоча слід визнати, що протидія контрабанді, як і іншим злочинам у економічній сфері та її постійне законодавче вдосконалення – це закономірний процес, який триватиме до тієї пори, поки існуватиме зазначене явище.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-IX#Text>.

Халавчук Валерій Олегович,

*аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

Самарічева Тетяна Анатоліївна,

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

**Роль фіскальної децентралізації забезпечення фінансової
спроможності територіальних громад**

Фіскальна децентралізація має важливе значення для забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, оскільки вона сприяє розвитку місцевого самоврядування, збільшенню фінансової автономії та відповідальності місцевих органів влади перед своїми громадянами. Можна виділити такі ключові аспекти її ролі в забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад.

По-перше, фіскальна децентралізація дозволяє місцевим громадам отримувати більшу частину податків і зборів, зібраних на їх території. Це забезпечує зростання доходів місцевих бюджетів і дає їм можливість здійснювати більше інвестицій у розвиток інфраструктури, соціальних програм та інших проектів, спрямованих на поліпшення якості життя громадян.

По-друге, вона сприяє збільшенню фінансової відповідальності перед місцевими жителями, стимулює місцеву владу до більш ефективного використання ресурсів та розробки стратегій економічного розвитку. Територіальні громади стають більш відкритими для громадського контролю, що сприяє підвищенню транспарентності та обліковості в управлінні.

По-третє, фіскальна децентралізація може стимулювати економічне зростання на місцевому рівні, оскільки органи місцевого самоврядування мають більші можливості для реалізації інвестиційних проектів та розвитку підприємництва. Це може призвести до збільшення обсягів виробництва, зменшення безробіття та підвищення доходів громадян.

По-четверте, фіскальна децентралізація сприяє зменшенню регіональних розбіжностей шляхом забезпечення рівного доступу до фінансових ресурсів усім територіальним громадам. Це сприяє збільшенню соціальної справедливості та забезпеченню рівних можливостей розвитку для всіх населених пунктів.

Відтак, фінансова децентралізація спрямована на забезпечення фінансової самостійності економічно розвинених регіонів за допомогою розширення

повноважень органів місцевого самоврядування у формуванні їх власного фінансового потенціалу.

Слід відзначити, що до основних критеріїв за якими проводиться моніторинг фінансової спроможності територіальних громад відносять [1, с. 273]: власні доходи на 1 мешканця громади; рівень дотаційності бюджетів; питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах об'єднаних громад; капітальні видатки на 1 мешканця громади.

Водночас, згідно з методичними рекомендаціями щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад [2] для визначення індексу розвитку потенціалу територіальної громади використовується такі показники, як: доходи загального фонду в розрахунку на 1 мешканця; частка видатків на утримання апарату ради територіальної громади та її виконавчих органів у бюджеті територіальної громади; капітальні видатки в розрахунку на 1 мешканця; рівень дотаційності бюджету територіальної громади; питома вага заробітної плати у видатках загального фонду бюджету територіальної громади; видатки на культуру, фізичну культуру і спорт в розрахунку на 1 мешканця; частка доходів територіальної громади за рахунок трансфертів з державного бюджету; частка місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету територіальної громади.

Проаналізуємо динаміку основних показників фінансової спроможності територіальних громад (середні значення показників в Україні) та фінансової децентралізації місцевих бюджетів (рис.1), адже такий аналіз є важливим інструментом оцінки та вдосконалення політики управління фінансами на місцевому рівні.

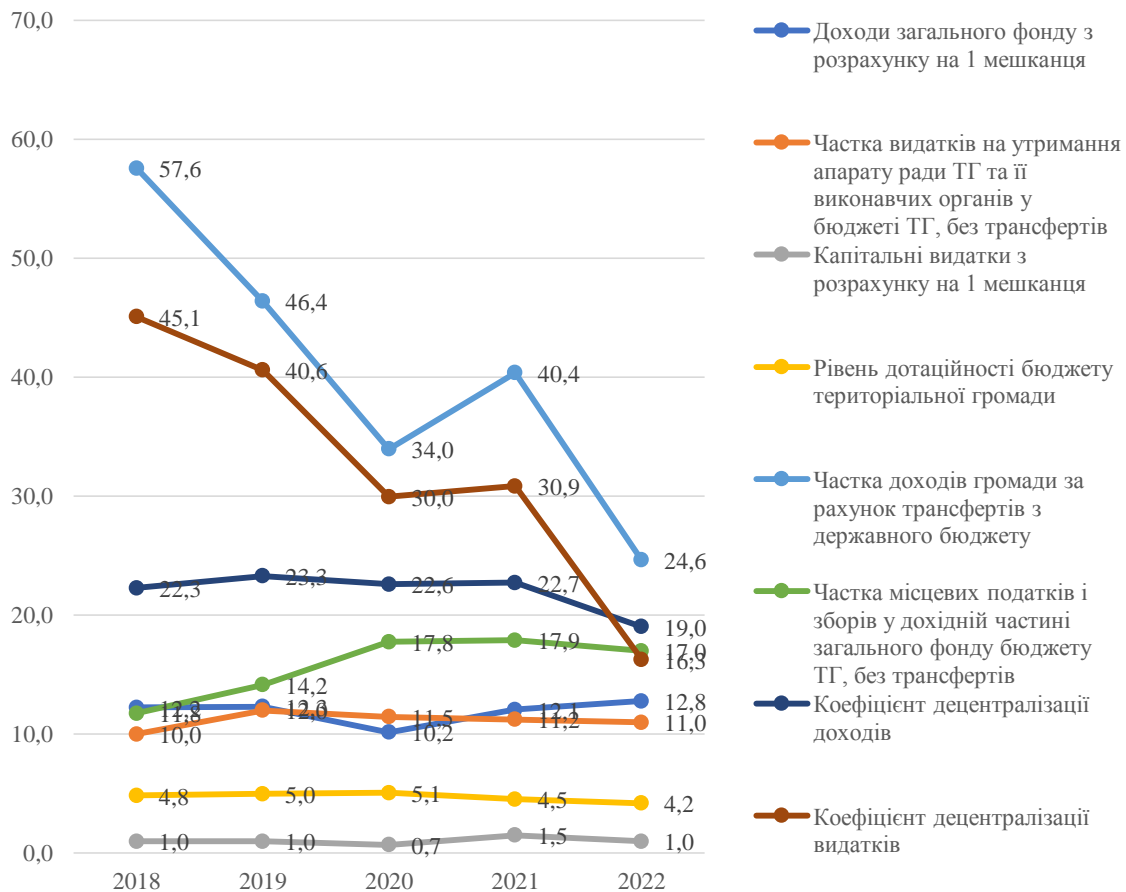

Рис. 1 Динаміка показників фінансової спроможності та фінансової децентралізації територіальних громад України
Примітка. Складено автором за даними [3]

З наведених даних на рис. 1., видно що обсяг доходів загального фонду на одного мешканця громади коливається протягом аналізованого періоду від 10,2 до 12,8 тис. грн., а максимальне його значення було досягнуто в 2022 році. Частка видатків на утримання апарату ради та виконавчих органів у бюджеті територіальної громади, без трансфертів (%) відображає відносну стабільність, коливаючись від 10,0% до 12,0% за вказаний період. Максимальне значення спостерігалось у 2019 році, але пізніше відбулося зниження. Рівень дотаційності бюджету територіальної громади практично стабільний протягом періоду, з незначними змінами. Спостерігається незначне зниження від 2019 до 2022 року. Частка доходів громади за рахунок трансфертів з державного бюджету показує значне зниження з 57,6% в 2018 році до 24,6% в 2022 році. Це вказує на зменшення залежності громад від державних трансфертів та більшу самостійність у формуванні власних доходів. Частка місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету територіальної громади, без трансфертів показує зростання з 11,8% в 2018 році до 17,0% в 2022 році. Це вказує на збільшення ролі місцевих податків і зборів у фінансуванні місцевих бюджетів. Коефіцієнти децентралізації доходів і видатків показують загальний тренд на зниження, особливо помітне зниження у 2022 році. Це може вказувати на певне зменшення рівня фінансової автономії громад в цей період.

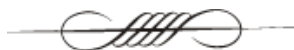
Таким чином, фіскальна децентралізація відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад. Її значення полягає у збільшенні доходів місцевих бюджетів, підвищенні фінансової відповідальності перед місцевими жителями, стимулюванні економічного зростання та зменшенні регіональних розбіжностей. Порівняльний аналіз показників фінансової спроможності та фінансової децентралізації територіальних громад вказує на кілька ключових тенденцій. Зокрема, спостерігається зростання доходів на душу населення, збільшення частки місцевих податків та зборів у дохідній частині бюджету громад, а також зменшення залежності від державних трансфертів. Однак, зниження коефіцієнтів децентралізації у 2022 році може вказувати на певне зменшення рівня фінансової автономії громад. Отже, продовження політики фіскальної децентралізації та розробка ефективних механізмів управління місцевими фінансами є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку територіальних громад та підвищення якості життя їх мешканців.

Література:

1. Фінанси об'єднаних територіальних громад : навчальний посібник / Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін.; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 536 с.

2. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. URL: <http://surl.li/rcobt>.

3. Місцеві бюджети. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=2600000000>.

Чмир Олена Сергіївна,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Доступність інформації в епоху цифрових комунікацій

Інформація являє собою невід’ємну частину будь-якого суспільного процесу. Найпростіше визначення, яке пояснює, що таке «інформація», виглядає так: це сукупність відомостей про навколишній світ і процеси, що відбуваються у ньому або відомості, що передаються людьми усним, письмовим чи іншим способом. На початку свого становлення люди накопичували знання у процесі свого життя завдяки збереженню їх у своєму мозку й передаванню іншим людям шляхом безпосередньої демонстрації чи мовлення. Структура та фізіологія мозку людини змінювались, але цього було недостатньо для збереження усіх накопичених знань, масштаб яких зростав. У результаті були послідовно задіяні різні матеріальні носії інформації – від каменю і глиняних табличок, – до шовку та паперу, магнітної плівки і серверів.

Бібліотека історично була і залишається основним місцем накопичення та збереження інформації. Зазвичай гарна бібліотека має глибокі архіви та величезні фонди спеціалізованої чи мультигалузевої літератури. Прикладами цього є найбільші бібліотеки світу, наприклад Британська, бібліотека Конгресу США, Нью-Йоркська публічна бібліотека, Національна бібліотека Франції. Вони не лише великі за обсягом своїх фондів, але й мають важливе значення для історії, культури та освіти у всесвітньому масштабі. В Україні найбільш відомими та цінними є Національна бібліотека імені В. І. Вернадського, Державна науково-технічна бібліотека України, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Епоха електронних комунікацій та концепція відкритого доступу призвели до суттєвих змін у носіях інформації та можливостях її отримання. В академічному світі та професійній діяльності за деякими напрямками найбільш затребуваними є електронні ресурси, що пояснюється зазвичай легкості пошуку та можливості ознайомлення з інформацією, для чого потрібні лише відповідний електронний пристрій та доступ до мережі інтернет. У результаті бібліотеки почали переносити в електронний формат бібліографічну інформацію, каталоги, відомості про авторів творів (профілі), а потім поступово стали формувати електронні сховища повнотекстових документів. Зокрема, Національна бібліотека імені В.І. Вернадського нещодавно представила цифрову платформу підтримки наукових досліджень «ResearchUA», побудовану відповідно до сучасних вимог до LRSS [1]. Тут зведені інформаційні та довідкові наукові ресурси, різноманітні сервіси, довідники, пошукова система для віднайдення публікацій, текстів, авторів та видань, – орієнтовані на академічну спільноту (науковці, освітяни), бібліотекарів, видавців. Для розширення власної колекції повнотекстових електронних ресурсів НБУВ приймає від авторів та видавців цифрові версії наукових книжкових видань і розміщує їх у своїй науковій електронній бібліотеці [2]. Таким чином, як ми бачимо на прикладі найбільшої бібліотечної установи України, сучасні відвідувачі сайту бібліотеки без реєстрації та інших формальностей можуть отримати миттєвий

онлайн-доступ до колекцій та повнотекстової інформації, а не лише до звичних ще з десяток років тому каталогів, метаданих, резюме чи реферативних описів.

І тим не менш, це – не остання сходинка прогресу у накопиченні та наданні доступу до інформації. Люди бажають не лише читати літературу, що пройшла увесь видавничий цикл. Вони зацікавлені у поширенні ідей, гіпотез, рукописів, «сірої літератури», а також здійсненні широкого обговорення навіть попередніх результатів проведених досліджень, отримання експертизи у живому неформальному спілкуванні. Це цілком нормально для світу, в якому інформація стрімко поширюється, а суспільство звикло до соціальних мереж.

Відповіддю на цей запит стали репозитарії академічної літератури. Вони являють собою спеціалізовані онлайн-сховища, призначені для накопичення, зберігання, систематизації та надання у відкритий доступ наукових та освітніх матеріалів [3]. В Україні наразі існує 123 репозитарії закладів вищої освіти та 6 репозитаріїв наукових установ, з актуальним переліком яких можна ознайомитись на сайті НРАТ [4].

Найбільш масштабним та амбітним проектом в Україні у галузі електронних сховищ є Національний репозитарій академічних текстів [5]. Станом на 1 березня 2024 року у ньому міститься 268'405 повних електронних версій академічних текстів (у т.ч. 132'354 наукових звітів та 136'051 дисертацій у комплекті з авторефератами й анотаціями), з якими можна ознайомитись без будь-яких обмежень. На порталі також представлені метадані 176'603 звітів НДДКР і 167'899 дисертацій за період з 1991 року і по теперішній час (оновлення відбувається у постійному режимі по мірі здійснення державної реєстрації робіт). Кожен, хто зацікавлений отримати відповідну інформацію, може зробити це без обмежень. За даними внутрішньої системи моніторингу НРАТ упродовж 2021 року його пошуковою системою скористались 471,5 тис. користувачів, у 2022 – 356,8 тис., у 2023 – 719,6 тис. користувачів.

Національний репозитарій є цінним джерелом інформації для державних управлінців, економістів, менеджерів, маркетологів. Зокрема, у ньому представлено 18790 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора економічних наук, включаючи 2742 з державного управління і 16048 з економіки. Колекція дисертацій на здобуття доктора філософії відповідного спрямування (спеціальності 051, 056, 071, 072, 073, 074, 075, 076) становить поки що 719 одиниць, але ведеться робота над її наповненням у співпраці з НАЗЯВО.

У ХУУП імені Леоніда Юзькова нещодавно створений власний інституційний репозитарій для наукових, освітніх та методичних праць, створених науковими та науково-педагогічними працівниками і здобувачами вищої освіти університету [6]. Передбачається включення до нього дисертацій та авторефератів дисертацій працівників університету, монографій, підручників, статей, тематичних збірок, матеріалів конференцій, повнотекстових електронних версій кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, інших матеріалів наукового, освітнього або методичного характеру.

Література:

1. Researchua – бібліотечна цифрова платформа підтримки наукових досліджень. URL: <http://research.nbuu.gov.ua/about>.
2. Наукова електронна бібліотека НБУВ. URL: <http://research.nbuu.gov.ua/node/34>.

3. Чмир О. С. Опитування щодо інституційних репозитаріїв, відкритої науки та готовності до співпраці з НРАТ. URL: https://www.researchgate.net/publication/350007683_OPITUVANNA_SODO_INSTITUCIJNIH_REPOZITARIIV_VIDKRITOI_NAUKI_TA_GOTOVNOSTI_DO_SPIVPRACI_Z_NRAT.

4. Корисні ресурси. Репозитарії закладів вищої освіти України. Репозитарії наукових установ України. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/korysni-resursy/>.

5. Офіційний вебпортал НРАТ. Головна сторінка. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/>.

6. Електронний архів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. URL: <https://irlykhuml.univer.km.ua/home>.

СЕКЦІЯ 8

ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТАТИСТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*Денисюк Сергій Анатолійович,
аспірант кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Специфіка застосування статистичного аналізу в управлінні туристичними послугами сучасного міста

У сучасному суспільстві одним із важливих і потенційно прибуткових напрямів розвитку економіки України в цілому, та окремих її регіонів зокрема, відіграє надання туристичних послуг населенню.

Вдосконалення туристичної індустрії в сучасному місті має особливе значення для визначення основних стратегічних напрямів реформування економіки України та її розвитку, як зазначено в Стратегії розвитку ринку туристичних послуг в Україні до 2026 року [1]. Внаслідок чого, виникає необхідність у статистичному аналізі для ефективного керування туристичними послугами. Особливу увагу приділяють визначенню та аналізу статистичних індикаторів у сфері туризму, їх взаємозв'язку та методиці обчислень.

Статистичний аналіз виступає ключовим засобом для збору даних про поточний стан і прогрес у розвитку туристичної індустрії міста, виявлення тенденцій та зростання, а також аналізу структури ринку для подальшого керування туристичними послугами на основі науково-обґрунтованих та інформаційно-аналітичних досліджень основних аспектів розвитку туристичних послуг.

Використання економіко-статистичних методів дозволяє не тільки аналізувати поточний стан туристичних послуг, але й робити обґрунтовані прогнози щодо їх розвитку. Це критично важливо для планування стратегічних напрямів розвитку туризму, оптимізації ресурсного забезпечення та визначення пріоритетних напрямів інвестування.

Статистика в туризмі використовує весь арсенал сучасних математико-статистичних методів для встановлення логічного зв'язку показників – абсолютних, відносних, середніх величин та індексів, які можуть дати уявлення про зміну в часі різних факторів, що впливають на діяльність туристських організацій [2].

Використання статистики для аналізу туризму в сучасному місті є критично важливим з кількох причин, які обґрунтовують її необхідність.

1. Статистика надає точні та об'єктивні дані про поточний стан туристичного сектору, включаючи кількість туристів, доходи від туризму, популярність туристичних атракцій тощо. Це дозволяє оцінити динаміку розвитку туризму в місті та ефективність вже впроваджених заходів.

2. На основі статистичного аналізу можна робити обґрунтовані управлінські рішення щодо розвитку туристичної інфраструктури, маркетингових стратегій та інвестиційних проектів. Аналіз даних допомагає ідентифікувати сильні та слабкі сторони туристичного сектору міста, а також визначити пріоритетні напрямки для розвитку.

3. Статистика дозволяє виявляти тенденції та закономірності в поведінці туристів, сезонні коливання в туристичних потоках, зміни у вподобаннях та

інтересах відвідувачів. Розуміння цих аспектів є ключовим для адаптації туристичної пропозиції міста до змінюваних потреб ринку.

4. Статистичний аналіз допомагає оцінити вплив туризму на економіку міста, включаючи внесок у ВВП (ВРП), створення робочих місць, залучення інвестицій та зростання доходів місцевих жителів. Це важливо для обґрунтування інвестицій у туристичний сектор та демонстрації його значення для місцевої спільноти.

5. На основі статистичних даних можна розробляти довгострокові стратегії розвитку туризму, які враховують потенціал міста, потреби цільових аудиторій та світові туристичні тренди. Статистика допомагає встановити цілі та індикатори ефективності, що є необхідним для моніторингу прогресу та коригування стратегій у відповідь на зміни умов.

Науково-методичне забезпечення економіко-статистичного моделювання є фундаментом для розуміння та вдосконалення туристичного ринку, воно дозволяє обґрунтовано підходити до прийняття рішень в галузі туризму та сприяє сталому розвитку туристичної індустрії.

Система показників для економічного вивчення розвитку ринку туристичних послуг на місцевому рівні повинна включати кількісні та якісні характеристики, що дозволяють оцінити поточний стан туризму, його вплив на економіку та потенціал для майбутнього розвитку [3].

Фінансові показники включають загальні доходи з туризму, середні витрати на особу під час візиту, та зростання робочих місць у туристичній галузі. Оперативні показники відображають кількість відвідувачів, наповненість готельних номерів та різноманітність туристичних послуг. Соціально-економічні та екологічні показники оцінюють вплив туризму на місцеву економіку, задоволеність відвідувачів та стійкість розвитку в контексті збереження природних і культурних ресурсів.

Ці показники відіграють важливу роль у забезпеченні всебічного аналізу туристичного сектору, дозволяючи оцінити його внесок у економіку місцевості, вплив на зайнятість, задоволеність туристів, а також стійкість до екологічних викликів. Використання цих показників допомагає розробникам політик, інвесторам, та зацікавленим сторонам у прийнятті обґрунтованих рішень, спрямованих на підтримку та розвиток туристичного сектору, забезпечуючи його стале зростання та позитивний вплив на місцеву громаду та навколишнє середовище.

Отже, ключовим елементом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на місцевому рівні є науково-методичне забезпечення економіко-статистичного моделювання розвитку туристичного ринку. Це включає розробку та застосування наукових методів і технік аналізу, які дозволяють глибоко оцінити поточний стан індустрії, виявити потенційні можливості для розвитку та прогнозувати майбутні тренди.

Основні компоненти такого забезпечення охоплюють в собі необхідність розробки комплексних економічних моделей, які враховують широкий спектр змінних, включаючи попит і пропозицію на туристичні послуги, економічні показники регіону, соціально-економічні умови та екологічні аспекти. Застосування статистичних методів для збору, обробки та аналізу даних про туристичний ринок. Це включає використання описивної статистики, кореляційного аналізу, регресійного моделювання та інших кількісних методів, що дозволяють оцінити взаємозв'язки між різними факторами та їх вплив на розвиток туристичного ринку. А також, адаптацію міжнародних практик до місцевих умов з урахуванням

специфіки та потреб регіону. Це дозволяє інтегрувати перевірені рішення та інновації в місцеву стратегію розвитку туризму.

Врахування цих аспектів сприяє підвищенню ефективності управління туристичним сектором на місцевому рівні, дозволяє адаптуватися до змінюваних умов ринку та забезпечити сталий розвиток туристичної індустрії.

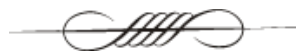
У процесі теоретичного аналізу та визначення науково-методичних основ для статистичного дослідження механізмів управління розвитком туристичних послуг у міському середовищі, ключовим є використання передових методів прогнозування та моделювання соціально-економічних процесів, які супроводжують та впливають на цей розвиток. Цей підхід передбачає не тільки аналіз існуючих даних, але й визначення потенційних тенденцій та викликів, з якими може зіткнутися галузь у майбутньому. Важливою складовою є створення комплексної інформаційно-аналітичної бази, що включатиме широкий спектр індикаторів – від фінансових показників до оцінки задоволеності туристів та впливу на місцеву економіку.

Така всебічна аналітична робота дозволить не тільки виявити слабкі місця та сильні сторони існуючої системи управління туристичними послугами, але й розробити обґрунтовані рекомендації для підвищення її ефективності. Особливу увагу слід звернути на адаптацію управлінських стратегій до змінюваних умов зовнішнього середовища, враховуючи глобальні тренди в туризмі, технологічні інновації та зміни у перевагах споживачів.

Ефективне впровадження науково-методичних засад статистичного аналізу та моделювання у практику управління розвитком туристичних послуг може стати основою для прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на стимулювання економічного зростання міських територій, підвищення конкурентоспроможності місцевого туристичного ринку та забезпечення сталого розвитку громад.

Література:

1. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні: підсумкова доповідь 2020. С. 28. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-book-strategic-ebrd-tourismroadmap.pdf>.
2. Мелконян Д. В. Статистика в туризмі : навч. посіб. / Д. В. Мелконян, В. В. Яворськ. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. С. 17-18.
3. Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності : Наказ Державної туристичної адміністрації України, Державного комітету статистики України від 12.11.2003 № 142/394. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1128-03>.

Задачін Денис Олександрович,
*аспірант кафедри менеджменту, економіки,
статистики та цифрових технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Сутність та сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в сфері надання транспортних логістичних послуг

Транспортно-логістичні системи (далі – ТЛС) відіграють ключову роль у забезпеченні економічного зростання підприємств, регіонів та всієї держави. Вони становлять невід’ємну частину ланцюга, що зв’язує виробників, торгівлю та кінцевих споживачів. Якість транспортно-логістичного обслуговування виступає фактором задоволення потреб споживачів у якісних товарах та послугах. Інтеграція України у європейську та світову економічну системи обумовлює актуальність дослідження розвитку транспортно-логістичних систем в науковому та практичному аспектах [1].

Суть та сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в сфері надання транспортних логістичних послуг є ключовими аспектами в контексті ефективного управління ланцюгами постачання. Транспортна логістика відіграє важливу роль у забезпеченні потреб підприємств у транспортуванні товарів та послуг, що стає основою для їхньої конкурентоспроможності на ринку.

Транспортна логістика являє собою систему управління рухом товарів від постачальників до кінцевих споживачів, що охоплює планування, координацію та контроль над різними етапами цього процесу. У підприємницьких структурах, спеціалізованих на наданні транспортних логістичних послуг, це означає вирішення завдань з оптимізації маршрутів, вибору видів транспорту, складання графіків доставки та ефективного використання ресурсів [2, с.62].

Сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур у цій сфері:

1. Використання технологій. Сучасні підприємства в сфері транспортної логістики активно використовують інформаційні технології, такі як системи GPS, маршрутизації та моніторингу водіїв, щоб підвищити ефективність своїх операцій та покращити обслуговування клієнтів.

2. Розвиток мультимодальних перевезень передбачають з боку підприємства поєднання різних видів транспорту (наприклад, автомобільний, залізничний, морський, повітряний) для забезпечення оптимальної доставки вантажів. В ринковій економіці актуальним напрямом розвитку логістики в умовах міжнародного глобального співробітництва стає розробка мультимодальних коридорів та розподільчих транспортно-логістичних систем (далі – РТЛС) на основі важливих вантажних маршрутів та наявної регіональної транспортної інфраструктури. Ці системи включають шляхи сполучення, транспортні підприємства, складські господарства, товарні біржі, банки, телекомунікаційні та інформаційні системи. Далі в процесі формування міжнародного транспортного ринку створюється єдина логістична система для просування товарів по всіх континентах через 60-80 крупних транспортних вузлів, з’єднаних мультимодальними коридорами.

3. Стратегічне партнерство. Підприємства активно шукають стратегічні партнерства з іншими учасниками логістичного ланцюга (наприклад, транспортними компаніями, складами, митницями), щоб забезпечити комплексне обслуговування клієнтів та зменшити витрати на логістику.

Отже, розуміння сутності та сучасних підходів до функціонування транспортно-логістичних систем та їхнє ефективне впровадження в практику є важливими складовими успішного розвитку підприємств та економіки в цілому. Ці підходи спрямовані на підвищення ефективності операцій та зменшення витрат, що допомагає підприємствам забезпечити конкурентоспроможність на ринку та забезпечити задоволення потреб своїх клієнтів.

Література:

1. Брагинський В. В. Розвиток транспортно-логістичної системи як форма реалізації транзитного потенціалу України. URL:<http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Braginskiy.pdf>.

2. Дороховський О. М. Проблеми та перспективи розвитку транспортно-логістичної системи України. *Економіка та управління*. 2012. № 5. С. 60–65.

3. Логістика сфери розподілу, забезпечення та продажу товарів URL: http://www.pidruchniki.com.ua/.../logistika_sferi_rozpodilu_zberigannya_prodazhu_tovariv.

Захаркевич Наталія Петрівна,

*кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Конвергентне лідерство в умовах становлення креативної економіки

Феномен лідерства у науковій літературі ХХІ століття осмислюється в межах різних галузей наукових знань – у соціології, психології, політології, економіці. В умовах глобалізації та зростання конкуренції фокус уваги до лідерства дедалі більше зміщується у сферу економічних аспектів управління.

Результатом одного з масштабних досліджень існуючих теорій лідерства стала систематизація підходів, за якими сучасні теорії лідерства згруповані у 23 окремі, але не взаємовиключні групи. Так, наприклад, «неохаризматичні теорії», «теорії лідерських якостей», «теорії появи та розвитку лідерських навичок», «поведінкові теорії» поєднують вивчення вроджених та набутих характеристик особистості лідера. Натомість «теорії інформаційного процесу», «теорії обставин», «теорії контекстуального лідерства», «соціокультурні та крос-культурні теорії», «теорії електронного лідерства» включають дослідження поведінки лідера залежно від ситуації та впливу ряду факторів оточуючого середовища.

Одночасно вимоги до сучасного лідера змінюються, стають більш жорсткими та багатофакторними через значну невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування організації. Незважаючи на те, що існують програми підготовки учасників проєктної діяльності, у тому числі на державному рівні, у науковій літературі недостатньо описані підходи та специфічні вимоги до формування та розвитку лідера проєктного типу. Окремо вимагає дослідження та аналізу питання особливостей лідерства в контексті створення проєктних команд, які є основою формування креативної економіки.

Сьогодні лідерство повинно формувати принципово нові підходи до управління людським капіталом. Керівник-лідер відноситься до людини як

ключового активу компанії, здатної створювати додану вартість. Ефективний лідер знає, як залучити найкращих фахівців та спонукати їх діяти з високими результатами. Базовими принципами відповідального лідера є етика та моральна цілісність. Іншою, не менш важливою, проблемою лідерства є те, що існуючі моделі не в повній мірі відповідають викликам, пов'язаним із створенням нових продуктів інтелектуальної діяльності за високого ступеня невизначеності результатів.

Креативну економіку можна визначити як сукупність видів економічної діяльності, що базуються на знаннях, творчості, інтелекті, технологіях та інноваціях, які мають високий потенціал прибутковості та створення робочих місць. Вона знаходиться на перетині економіки (сприяє росту ВВП), інновацій (стимулює зростання та конкуренцію у традиційній економічній діяльності), суспільної цінності (стимулює формування знань і талантів) та сталості (спирається на вклад творчості та інтелектуальний капітал) [1]. Основними ознаками креативної економіки є: безперервність інноваційного розвитку, значна роль людського капіталу в розвитку інновацій; інвестиції в інноваційні товари, послуги, технології, значна частина витрат на розвиток людини; вагома частка наукомісткої продукції у ВВП; інноваційна конкуренція; кооперація та спеціалізація у сфері інноваційної діяльності; захист прав інтелектуальної власності [2]. Креативна економіка синтезує в собі такі базові компоненти, як «інформаційна економіка», «економіка знань», «інноваційна економіка», вирішуючи завдання генерації нових ідей та отримання нових знань в умовах невизначеності. Процес зближення різних явищ, систем, галузей знань, подій тощо описується терміном «конвергенція» («конвергентність»). Тому нова концепція лідерства для креативної економіки отримала назву «конвергентне лідерство».

У цій концепції лідер подібний до мозку, який координує роботу всіх інших органів, а всі органи живої системи важливі і майже незамінні. На перший план виходить здатність керівника створювати умови для постійної позитивної трансформації колективу, команди, по-перше, через розкриття внутрішньої природи людини, а по-друге, через дивергентну лідерську активність, щоб ініціювати членів колективу на максимальний прояв своїх компетенцій та особистісних якостей для отримання ефективних результатів діяльності при реалізації поставлених завдань в умовах ринкової конкуренції, що постійно наростає.

Завдання, які вирішує лідер, можна віднести до класу завдань стратегії прийняття рішень на основі вибору альтернатив (учасників проєктної команди) для кожного проєкту (або етапу) з урахуванням їхньої сумісності, а також впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Архітектоніка проєктування складних систем ґрунтується на доборі локальних проєктних варіантів та композиції їх у результуючу систему, виходячи з мети проєкту та наявності зовнішніх та внутрішніх умов та обмежень.

Усі управлінські підходи конвергентного лідера ґрунтуються на розумінні схильностей, мотивів та цільових установок членів колективу. Метою будь-якого проєкту має бути не тільки виробничий успіх, а й нематеріальні блага, що мають цінність як для всієї команди, так і для кожного співробітника і навіть його сім'ї. Конвергентний лідер повинен розуміти біологічні, психологічні, моральні та інші аспекти природи людини та створювати умови для розвитку колективу з урахуванням цих особливостей. Конвергентний лідер повинен розуміти і вміти використовувати загальну схему зв'язків та взаємодії суб'єктів будь-якого роду в

сенсі роз'єднання керованого колективу на частини, з яких потім створюється нова цілісність.

У процесі вирішення проєктних завдань члени єдиного колективу поділяються на частини та об'єднуються в проєктні групи, в силу внутрішніх причин та зовнішніх умов у певний момент їх нової єдності та взаємодії вони відчують внутрішній розвиток, що призводить до появи нової якості. Цією новою якістю першопочатково є розділеність, подвійність, дивергенція. У ході подальшого розвитку ці об'єкти на наступній стадії за певних умов зближуються, об'єднуються (конвергують). Так, кожна проєктна команда являє собою нову керовану сутність і нові проєктні команди створюють новий конвергентний продукт. Тут виникає також нова інтенсивність та адаптивність до середовища.

Стійкий (конвергентний) лідер здатний організувати створення нових ефективних проєктів та структур, які формують принципово нову якість, значення якої виходить далеко за межі конкретної справи, бізнесу чи виду діяльності.

Знання та досвід менеджера та лідера в сфері управління можуть відрізнитися в трактуванні універсальних управлінських компетенцій, наприклад, здатність досягнення цілей або завзятість у досягненні цілей, здійснення контролю виконання завдань підлеглими або організація та дозування контролю, здатність до аналізу помилок у діяльності чи самоаналіз та конструктивна критика, здатність керувати проєктами або здатність керувати колективною творчістю тощо [3].

Лідеру властивий набір безпосередньо лідерських компетенцій, таких як системне мислення, здатність передбачати перспективи, вміння прогнозувати, розвинена інтуїція, стратегічне мислення, здатність до пріоритезації, висока ініціативність та адаптивність, критичний аналіз, прийняття ризиків тощо.

До особливих лідерських якостей, належать: здатність заряджати своєю енергією інших, здатність впливати на людей, здатність виходити за межі усталених норм, стресостійкість і беззаперечна авторитетність.

У соціальних компетенціях також є відмінності, що визначаються головним чином різницею підходів: не тільки вміти відчувати стан членів колективу (підлеглих), розуміти їх психологічні особливості, а й сприяти соціальному розвитку кожного співробітника та колективу в цілому, вміння не лише завойовувати повагу, а й довіру членів команди.

Отже, під конвергентним лідерством пропонуємо розуміти систему управлінських підходів та формування відповідних компетенцій, які виявляються в успішному керівництві проєктною діяльністю організації при розробці інноваційних продуктів/технологій, а також універсальну технологію управління колективами як живими організмами, що саморозвиваються, і цілісність яких забезпечується унікальністю та значимістю кожного члена колективу.

Література:

1. The Creative Economy. Policy Circle. 2021. URL: <https://www.thepolicycircle.org/minibrief/the-creative-economy>
2. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2017. 528 с.
3. Мітлош А. В., Моляко В. О., Бажанюк В. С., Камишин В. В. Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги : монографія. К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. 290 с.

Землянський Дмитро Ігорович,
*аспірант кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

Економічне оцінюванні діяльності постачальників

У сучасному світі, де технології розвиваються стрімко, штучні нейромережі стають все більш важливим інструментом для економічного аналізу та оцінювання діяльності підприємств. Розгляду ключових аспектів економічного оцінювання діяльності постачальників на основі штучних нейромереж присвячено дані тези.

Моделювання показників діяльності підприємства. Штучні нейромережі можуть бути використані для прогнозування різних показників, таких як обсяг продажів, прибуток, витрати, запаси тощо. Вони аналізують великий обсяг даних та виявляють складні зв'язки між різними факторами. Наприклад, нейромережі можуть допомогти визначити, які фактори найбільше впливають на прибуток підприємства та які стратегії можуть забезпечити його зростання.

Як основні показники можна взяти дані за такими напрямками:

1. Обсяг продажів (виручка) – це сума грошей, отриманих від продажу товарів або послуг. Наприклад, місячний обсяг продажів компанії.

2. Прибуток (чистий прибуток) – це різниця між виручкою та витратами. Наприклад, чистий прибуток компанії.

3. Витрати – це сума коштів, витрачених на виробництво товарів або надання послуг. Наприклад, витрати на сировину для виробництва меблів.

4. Запаси – це кількість товарів або матеріалів, які зберігаються на складі. Наприклад, запаси запчастин для автомобілів на складі дилера.

5. Дебіторська заборгованість – це сума грошей, яку клієнти повинні компанії за надані послуги або товари. Наприклад, дебіторська заборгованість за даними бухгалтерської звітності підприємства.

6. Кредиторська заборгованість – це сума грошей, яку компанія повинна постачальникам за отримані товари або послуги. Наприклад, кредиторська заборгованість за даними бухгалтерської звітності підприємства..

7. Рентабельність – це відношення прибутку до виручки. Наприклад, економічно обґрунтованим рівнем рентабельності підприємства є 15%.

Ці показники можуть бути використані для аналізу ефективності діяльності постачальників та прийняття обґрунтованих рішень щодо співпраці з ними [1].

Радіально-базисні функції. Цей тип нейромереж використовується для моделювання нелінійних залежностей. Вони дозволяють адаптуватися до різних видів даних та враховувати їх специфіку. Вони використовують радіальні функції для опису відстані між точками в просторі. Навчання відбувається у два етапи: налаштування параметрів прихованого шару мережі та налаштування синаптичних ваг. Методи навчання включають динамічну реконфігурацію та мінімізацію середньоквадратичної похибки. Нейромережі «навчаються» на прикладах, адаптуючись до змін у вхідних даних [2].

Впровадження нейромереж для оцінювання матиме наступні переваги:

1. Автоматизація процесу оцінювання. Нейромережі дозволяють автоматизувати процес оцінювання, зменшуючи залежність від людського фактору.

Вони аналізують великий обсяг даних та виявляють складні зв'язки між різними факторами, що впливають на якість та ефективність.

2. Точність та об'єктивність. Нейромережі можуть враховувати багато параметрів одночасно, що дозволяє отримати більш точні результати. Вони не піддаються емоційному впливу та забезпечують об'єктивність оцінки.

3. Адаптація до змін. Нейромережі можуть навчатися на нових даних, що дозволяє адаптувати їх до змін у ситуації. Вони можуть враховувати динамічні зміни та покращувати точність оцінки з часом. Впровадження нейромереж у процес оцінювання допомагає підвищити точність, знизити суб'єктивність та забезпечити більш об'єктивні результати [3].

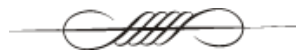
Використання штучних нейромереж у економічному оцінюванні діяльності постачальників може покращити точність прогнозів та допомогти зробити кращі рішення для підприємства та допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо співпраці з постачальниками.

Література:

1. Ефективність діяльності та управління підприємством: особливості використання теорії, методології та результативності аналітичних досліджень URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/57.pdf.

2. Савка Н.Я. Методи ідентифікації штучних нейронних мереж з радіально-базисними функціями: зб. матеріалів першої Міжнародної науково-технічної конф. «Обчислювальний інтелект 2011». Черкаси, 2011. С. 120-121.

3. Вплив способу оцінювання енергогенерувальної ефективності сонячних елементів на експлуатаційні характеристики сонячної батареї URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=19936>.

Іжєвський Павло Григорович,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Формування напрямів інноваційної діяльності підприємств АПК в Україні

Становлення та розвиток України як провідного гравця на ринках сільськогосподарської продукції залежить від ефективності використання інноваційної політики на рівні держави та суб'єктів господарювання. Економічні реалії вимагають від вітчизняних підприємств АПК підвищення рівня залучення інновацій у форматі економіки знань та цифрових технологій. Першочерговим та ключовим для агропідприємств має стати формування стратегічних напрямів їх інноваційної діяльності, серед яких варто взяти до уваги визначення можливості впровадження в свою виробничу діяльність інноваційних продуктів відібраних за критеріями доступності та ефективності. Відбір продуктів має формуватися в межах пропонованих альтернативних інноваційних проєктів. Проте, більшість аграрних

підприємств в Україні не застосовують комплексний підхід до планування стратегічних напрямів інноваційного розвитку, що проявляється:

- в обмеженнях на використання інновацій, як інструменту для забезпечення лише відповідного рівня продуктивності, прибутковості та ресурсозбереження, а не як філософію бізнесу для здобуття довгострокових конкурентних переваг;

- відсутність самого процесу планування та послідовності кроків в розрізі своєї інноваційної діяльності в межах рослинництва або тваринництва, не використання комплексних показників для оцінки ефективності інновацій та взаємопов'язаних з ними процесів;

- відсутність орієнтирів щодо рівня продукції та технологічних процесів за ознакою інноваційності в межах сформованих завдань на визначений період часу.

На сьогодні, в Україні існує проблема виробництва достатніх обсягів сільськогосподарської продукції поза межами традиційних експорто орієнтованих культур рослинництва – зернових, що потребує пошуку нішевих культур та розвитку тваринництва орієнтованих на попит, що визначає потребу в продуктивних інноваціях. Паралельно з цим, сільгоспвиробники мають застосовувати технологічні інновації, що спрямовані на зниження собівартості, трудомісткості, ресурсозбереженню та забезпечує конкурентоспроможність продукції.

Інноваційна діяльність сільгоспвиробників в сучасному конкурентному середовищі має обов'язково містити маркетингові інновації, що забезпечують вихід на нові сегменти ринку та розподілу продукції, а також організаційно-інституційні – організації форм співпраці між різними суб'єктами для формування синергетичного ефекту.

В розрізі інноваційної діяльності можна сформулювати перспективні для вітчизняних сільгоспвиробників та АПК нововведення [1;2;3]:

- продуктивні інновації, що спрямовуватимуться на органічне землеробство, пошуку сільгоспкультур, що стануть сировиною для продукції промисловості яка вироблятиметься з турботою про навколишнє середовище для заміни пластику, традиційних будівельних матеріалів тощо; вирощування більш урожайних і рентабельніших культур та розведення високопродуктивних тварин;

- технологічні інновації – технології мінімальної безвідвальної («нульової») обробки ґрунту та прямого посіву, використання безпілотних літальних апаратів, застосування ефективних засобів захисту рослин та ветеринарних препаратів, преміксів та кормових добавок, подовження термінів зберігання сільськогосподарської продукції на складі за допомогою використання тари з фунгіцидними властивостями тощо;

- маркетингові інновації, які широко впроваджуються у діяльності промислових підприємств, але мало застосовувані в аграрній сфері – реалізація нової маркетингової стратегії, яка орієнтується на збільшення чисельності споживачів або розширення ринків збуту, застосування нових прийомів просування товарів (рекламних концепцій, іміджу, бренду, методів індивідуалізації маркетингу), використання нових каналів продажів (прямі продажі, Internet-торгівля, ліцензування продуктів і послуг) та нових концепцій презентації товарів у торгівлі (демонстраційні салони, веб-сайти тощо) використання нових цінкових стратегій при продажу товарів і послуг;

- організаційно-інституційні, що повинні забезпечити сільгоспвиробникам отримати вигоди від механізму вигідної взаємодії зацікавлених в процесах виробництва та реалізації продуктів харчування або вжитку на основі ланцюжка

створення доданої вартості або цінності в умовах кооперації та інтеграції широко використовуючи інноваційно-дорадчі структури та сучасні форми отримання ресурсів для своєї діяльності.

В подальшому, економічний розвиток підприємств сільського господарства базуватиметься виключно на інноваційній складовій, яка включатиме цілий спектр заходів державної підтримки від створення сприятливого інституційно-правового середовища та мотиваційного механізму впровадження інновацій до забезпечення та супроводу захисту прав інтелектуальної власності. Додатково в межах зусиль держави має бути забезпечено розвиток інноваційної інфраструктури та сприяння інноваційному підприємництву в сільській місцевості відповідно до потреб сільськогосподарського виробництва, а аграрну сферу потрібно включити до наукомістких галузей економіки.

Отже, можна зробити висновок, що у контексті існування необхідності диверсифікації та забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних підприємств АПК перспективним напрямом їх розвитку на найближчу перспективу залишатиметься комплексний підхід до провадження своєї інноваційної діяльності.

Література:

1. Могильна Л. М. Суть та особливості інновацій в сільському господарстві. *Приазовський економічний вісник*. 2022. № 3. С. 26–30. URL : http://pev.kpu.zp.ua/journals/2022/3_32_ukr/7.pdf.
2. Курбацька Л. М., Кадирус І. Г. Впровадження маркетингових інновацій в діяльність промислових підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 187–190 URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2020/33.pdf.
3. Святошнюк А. Л. Сучасний стан сільськогосподарської дорадчої діяльності та її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «ПРАВО»*. 2023. Випуск 80. Частина 1. С. 385–390. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/59.pdf>.

Корюгін Андрій Валерійович,

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Моделі лояльності типів споживачів

Термін «лояльність» походить від англійського слова «loyal» – вірний, відданий. Ряд науковців використовують замість терміна «лояльність» слово «відданість», яке можна розглядати синонімом цього поняття [4]. Під лояльністю розуміють повторну покупку або як прихильність споживача [1]. На нашу думку, лояльність споживача – це відданість певному товару, послугі або торговій марці, яка проявляється в повторних покупках, рекомендаціях, емоційній прихильності і готовності платити більше. Запропоноване визначення поєднує у собі дві складових: поведінкову та емоційну лояльність.

При поведінковій лояльності споживач байдужий до марки чи бренду, він купує товар без особливої прихильності, тому що йому так зручно і за будь якої нагоди купує інший бренд без зайвих зусиль. Емоційна лояльність споживачів навпаки пов'язана з прагненням покупці придбати товар саме цього бренду, а не будь якого іншого. Така лояльність передбачає повне задоволення маркою та покупками, які здійснюються регулярно протягом довгого відрізка часу. Споживач, який купує товари одного бренду постійно та відчуває при цьому глибоку емоційну прихильність та задоволеність є лояльним, як з точки зору поведінкової лояльності, так і з емоційної.

Розглянемо моделі типів (видів) лояльності споживача.

1. Модель Аллена – Рао. Згідно моделі існують емоційних та когнітивних лояльність. Емоційна лояльність пов'язана зі взаємодією з продуктом, послугою або компанією та з почуття, що виникають під час цієї взаємодії. Основу когнітивної, або як її ще називають раціональної лояльності складають раціональні міркування. Їх характеризують такі вимірювальні фактори, як ціна, відстань до магазину, час очікування тощо. Різницю між емоційною та когнітивною лояльністю наочно демонструють відповіді споживачів на запитання, що стосуються їх відношення до бренду:

– відповіді споживачів, що відносяться до когнітивного типу лояльності: «відносини з компанією – це проста необхідність»; «ми купуємо товари тут, тому що вони дешевші та кращі ніж у інших компаній»; «цей магазин розташований біля мого дому, тому мені комфортно купувати товар тут» тощо;

– емоційний тип лояльності характеризують такі відповіді: «персонал компанії відноситься до мене добре та привітно»; «багато працівників цієї компанії є моїми друзями»; «цей товар робить мене щасливим» тощо [2].

2. Модель Діка – Базу. Слід відзначити вдале поєднання як поведінкового аспекту, так і перспективи відношення споживача: під лояльністю споживача розуміють силу взаємозв'язку між ставленням споживача і повторними покупками.

Істинну лояльність визначає високий ступінь задоволеності покупця маркою чи торговою точкою, що характеризується високим рівнем емоційної прихильності. Тому його вважають найбільш стійким сегментом покупців, найменш чутливими до дій конкурентів. Латентна лояльність – це високий рівень прихильності до марки чи торгової точки з одночасним низьким рівнем повторної покупки. Здійснення покупки відбувається під впливом ситуаційного ефекту, а не відношення [3]. Хибна лояльність - це низький рівень прихильності і одночасно високий рівень повторної покупки, обумовлений раціональним підходом. На здійснення покупки впливають знижки, наявність тільки товару цієї марки чи зручністю розташування торгової точки [7]. Негативна лояльність – це незадоволені покупці саме цією маркою чи торговою точкою, які утримуються від будь-яких покупок. Компанія повинна ігнорувати даний сегмент покупців, оскільки вони ніколи не стануть лояльними покупцями.

3. Модель Олівера. Передбачає виділення чотирьох аспектів лояльності за ієрархічним порядком: когнітивну лояльність, емоційну лояльність, вольову лояльність та активну лояльність. Олівер вважає їх різними ступенями лояльності, де сильнішою є кожна наступна. Когнітивна лояльність є самою слабкою формою лояльності, яку формує доступна раціональна інформація щодо продукту (ціна, технічні характеристики). Емоційна лояльність – це відчуття, почуття, що виникають у споживача по відношенню до продукту/фірми. Емоційна лояльність є

більш сильною формою лояльності, тому що набагато складніше її похитнути, ніж когнітивну. Вольова лояльність характеризується поведінковим наміром продовжувати купувати певний бренд у майбутньому, і це формує реальну поведінку споживача. За Олівером останній аспект лояльності – це активна лояльність, яка характеризується ступенем долання таких перешкод споживачем, які заважають йому придбати певний продукт/бренд. В цей аспект включають як позитивне ставлення (емоційне і/або раціональне), так і реальну купівлю навіть за найбільш несприятливих умов. Тому її вважають найсильнішою формою лояльності.

4. Модель Гремлера – Брауна Деякі автори спеціально виділяють ще один аспект лояльності – складову лояльності. До поведінкової лояльності та лояльності, заснованої на відносинах, додається когнітивний аспект, який розглядається окремо від лояльності, заснованої на відносинах. Хоча в моделі Олівера когнітивна лояльність входила в аспект відносин, Гремлер і Браун не тільки виділяють її в окремий блок, але і змінюють зміст: вона перетворюється на фактор «єдиного вибору».

Отже, можна зробити висновок, що основними типами лояльності є наступні: поведінкова лояльність, емоційна лояльність та комплексна лояльність. У той час, як до підтипів комплексної лояльності можна віднести істинну лояльність, латентну лояльність, хибну лояльність та відсутність лояльності.

Література:

1. Кляченко І., Зозульов О. Програми лояльності споживачів до бренду. *Актуальні проблеми економіки та управління* : збірник наукових праць молодих вчених. Електронні текстові дані. 2012. № 6.
2. Маргіта Н., Сушко Х., Іванців Р. Роль емоційної компоненти у формуванні лояльності споживачів. *Економічні науки*. 2014. Т. 1, № 9.
3. Шлеюк К. Р., Язвінська Н. В. Процедура управління лояльністю промислових споживачів. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2021. Т. 2. С. 126–127.
4. Petrichenko P. Evolution of interrelation marketing concept: priorities, conceptual base, dominating logic. *Biznes inform – business inform*. 2013. P. 367–372.

Кравець Ірина Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри соціального забезпечення
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Управління відтворенням трудового потенціалу України в сучасних умовах

Для забезпечення суспільного розвитку будь-якої країни потрібні різноманітні ресурси, найважливішим з яких є людські ресурси, трудовий потенціал. Саме людина з її психофізіологічними, професійно-кваліфікаційними та особистісними характеристиками є рушієм усіх соціально-економічних процесів. Такі компоненти трудового потенціалу як стан здоров'я, здібності, таланти, освіченість, професійні

навички, життєві цінності, мотивація при реалізації у сфері праці здатні створювати матеріальні та духовні блага, забезпечувати прогресивний розвиток підприємства, регіону, країни в цілому. Отже, трудовий потенціал країни є складним переплетінням людських якостей, які при використанні наявних техніко-економічних, фінансових, матеріально-сировинних, енергетичних ресурсів спроможні вивести економіку зі стану стагнації на шлях сталого розвитку.

Важливим завданням є здійснення економічної оцінки наявного трудового потенціалу території, що передбачає виявлення сукупності чинників, які впливають на його ефективне відтворення. Процес відтворення трудового потенціалу охоплює фази формування його певних кількісних та якісних показників; розподіл за основними сферами та галузями суспільного виробництва; використання або реалізацію трудового потенціалу відповідно до потреб розвитку території [1, с. 368].

В сучасних умовах для України найважливішим завданням є збереження трудового потенціалу, подолання причин його руйнування, а також відновлення та накопичення його кількісно-якісних характеристик та попередження виникнення загроз його розвитку. Найпершою проблемою у цьому напрямі є збереження генофонду нації з огляду на стійку втрату демографічного потенціалу України в цілому, починаючи з 1993 року, та катастрофічне її посилення в умовах війни через жертви та інтенсивний міграційний вплив населення. За оцінкою МВФ, населення України у 2021 році становило 41,0 млн осіб, у 2022 році воно скоротилося до 34,8 млн осіб, а у 2023 році — до 33,6 млн осіб [2].

Повномасштабні воєнні дії, що відбуваються на території України призводять до фізичних руйнувань цивільної та економічної інфраструктури, втрати контролю чи згорання виробництва економічних суб'єктів на тимчасово окупованих територіях, територіях, де відбуваються активні бойові дії, порушення логістичних і виробничих зв'язків по усій території країни. Масштабні втрати робочих місць, масова внутрішня та зовнішня міграція працездатного населення в період повномасштабної війни зумовили загострення ситуації на ринку праці [3]. Так, протягом 2023 року роботодавці проінформували центри зайнятості про наявність 329 тис. вакансій. Водночас послугами Державної служби зайнятості протягом року скористалися 483 тис. зареєстрованих безробітних. Станом на 1 січня 2024 року Державна служба зайнятості надавала послуги 96 тис. зареєстрованим безробітним, з яких 23% були у віці до 35 років; 30% – у віці від 35 до 44 років; 30% – у віці від 45 до 55 років; 17% – понад 55 років. Водночас на цей час загальна кількість вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості, становила лише 40 тис. одиниць [4].

Слід відмітити, що не усі безробітні реєструються у службах зайнятості, тому реальна картина є набагато гіршою. За оцінками Міністерства економіки, на початку 2023 р. чисельність безробітних становила 2,6 млн осіб, а за оцінками НБУ – близько 4,2–4,8 млн осіб [5].

Зростання безробіття (станом на 01.02.2024 року чисельність осіб, які мали статус безробітного зросла до 101,4 тис. осіб) відбулося через глибокий спад економічної активності та поповнення лав безробітних населенням з прифронтових територій, які потребують працевлаштування. При цьому додатковий тиск на ринок праці створюють саме внутрішні мігранти, оскільки у східних регіонах, на відміну від західних та центральних областей, куди вони переміщуються, структура зайнятості була зміщена у бік промисловості. Тому існуючі структурно-

кваліфікаційні диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили ще більше посилюються, навіть якщо врахувати вплив релокації підприємств [3].

Отже, в нових українських реаліях потрібно визначати нові важелі та складові механізму відтворення трудового потенціалу, які повинні спрямовуватись на вдосконалення трудових відносин у організаційно-економічному та правовому контекстах. Необхідною складовою відтворення трудового потенціалу є формування якісної його складової шляхом забезпечення професійної підготовки та безперервної освіти відповідно до потреб економіки регіонів. З метою ефективного використання трудового потенціалу слід зберігати існуючі та створювати нові робочі місця у перспективних галузях і виробництвах на території України (особливо оборонному комплексу, енергетиці) шляхом реалізації державних інвестиційних програм. Особливу увагу при цьому потрібно звертати на працевлаштування молоді, з огляду на значну частку молодих людей у числі безробітних (майже чверть). В цілому в умовах війни та у повоєнний період необхідна активізація трудового потенціалу шляхом: формування попиту на робочу силу для виконання відновлюваних робіт, будівництва доріг, зведення об'єктів інфраструктури, вантажних, сільськогосподарських робіт тощо; поширення гнучких форм зайнятості, надання фінансової підтримки підприємствам, на яких працевлаштовуються малоконкурентні верстви населення (особи з інвалідністю, жінки з дітьми тощо); пришвидшення реінтеграції переміщеного населення в безпечних регіонах та його залучення до діяльності на промислових підприємствах; розвитку підприємницької ініціативи через надання пільгових умов кредитування для відкриття нового бізнесу; залучення фахівців до діяльності реабілітаційних центрів для людей, які постраждали від війни, були в окупації, брали участь у бойових діях; забезпечення соціального захисту робочої сили тощо. Таким чином, управління відтворенням трудового потенціалу є складним комплексним завданням, яке передбачає поєднання заходів з регулювання відтворення самого населення, формування його кількісно-якісних характеристик та ефективного використання трудових можливостей у системі зайнятості з урахуванням мотиваційної складової.

Література:

1. Леоненко Н. А. Роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 23. 2018. С. 366–372.
2. Міжнародний валютний фонд. Інформація про країну МВФ. Україна. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>.
3. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy>.
4. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у 2023 році. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>.
5. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>.

Кулинич Роман Омелянович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових
технологій, Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

Статистичні методи в психології засобами IBM SPSS Statistics

На сьогодні одним з основних інструментів при плануванні, розшифровки і обробки даних та аналізу результатів анкетних опитувань є комп'ютерна програма IBM SPSS Statistics. Психологічні дослідження здійснюються в основному за основі розробленої відповідної методології з використанням опитувального листа (анкети). Основними завданнями статистичного аналізу тут виступають обробка результатів досліджень та інтерпретація результатів і їх опис відповідно до відомих математичних і статистичних критеріїв.

Залежно від вихідних даних та мети дослідження перед дослідником постає задача у виборі статистичних критеріїв, а також методів обробки результатів психологічних досліджень і особливості їхнього використання. За допомогою комп'ютерних засобів, таких як IBM SPSS Statistics стало можливим широке оволодіння фахівцями-психологами статистичними методами для обробки експериментальних даних.

Наведемо типовий алгоритм роботи з комп'ютерною програмою IBM SPSS Statistics для обробки результатів психологічних досліджень.

1. Введення (імпорт) даних. Створення таблиці даних. Робота з вкладками «Дані» та «Змінні».

2. Попереднє дослідження даних. Аналіз кількісних даних, описова статистика (розвідувальний аналіз). Поняття залежна і незалежна змінні. Перевірка вихідних даних для використання в аналізі за критеріями нормального розподілу. Графік для перевірки нормального розподілу змінних (критерії нормального розподілу). Критерії Колмогорова-Смірнова (при критерії значимості $\geq 0,2$ та $n > 50$) та Шапіро-Уїлка (при критерії значимості $\geq 0,05$ та $n < 50$).

3. Вага фактора у формуванні варіації досліджуваних психосоматичних характеристик (психологічний добробут, самотність, вигорання). Непараметрична статистика (однозалежна вибірка, незалежна вибірка, залежна (пов'язана) вибірка при дослідженні однієї і тієї ж сукупності в динаміці за тим самим опитувальним листом. Незалежна вибірка (вплив кількісних факторів (вік, наявність дітей і їх кількість, зайнятість особи) на залежні атрибутивні змінні (наприклад, стать: чоловік та жінка)). Дослідження схожості та розбіжності за критеріями. Критерії Мана-Уїті для дослідження парних значень залежної атрибутивної змінної. Однофакторний аналіз Краскела – Уолліса для трьох значень залежної атрибутивної змінної. Висновок за результатами перевірки нульової гіпотези про схожість при значимості $p \leq 0,05$ (нульова гіпотеза про схожість, тобто розбіжності між факторами немає і кореляція відсутня). Визначення середніх значень по групі для тих залежностей, де нульова гіпотеза відхилена. Дані, розчепити файл за атрибутивною ознакою, аналіз, описова статистика для кількісних факторів, побудова гістограми середніх значень. Коректність вибору головної групувальної ознаки для кореляційного аналізу.

4. Кореляційний аналіз для тих залежностей, у яких нульову гіпотезу відхилено. Парні кореляції. Кореляція Пірсона для даних з нормальним розподілом. Кореляція

Спірмена та Кендела. Достовірність кореляції при рівнях 0,05 і 0,01. Прямі і обернені кореляції. Шкала оцінки кореляції. Поправка Бонсероні для дослідження множинних гіпотез при рівні ймовірності 0,05.

IBM SPSS Statistics – програма для статистичної обробки даних із різних предметних областей, зокрема успішно і надійно використовується для обробки результатів психологічних досліджень. На основі широкого застосування даної програми при розв'язанні типових дослідницьких завдань слід виділити типовий алгоритм статистичного аналізу даних: підготовка даних для аналізу, аналіз відмінностей за головною групувальною ознакою, оцінка кореляційного взаємозв'язку.

Література:

1. Корнієнко І. О., Воронова О. Ю. Статистичні методи у психології : курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія ОС «Магістр». Мукачево: МДУ. 46 с.
2. Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики. 7-е вид. Київ : Знання, 2015. 294 с.
3. Літнарівч Р. М. Основи математичної статистики у психології : навчальний посібник. Частина 3. Рівне : МЕРУ, 2006. 49 с.
4. Сердюк О. О., Бурлака В. В. Методи дослідження залежностей Introduction to Research Methods in Substance Use and Abuse. Харків : Константа. 161 с.

Піхняк Тетяна Андріївна,
кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових
технологій Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Інтегрована звітність як невід'ємна складова у діяльності підприємств України

Класична модель діючою фінансової звітності сьогодні не відповідає вимогам сучасності, так як з моменту її створення відбулися певні зміни в способах ведення та цінностях бізнесу, а також у самому середовищі, в якому підприємства ведуть господарську діяльність. Тому від звітності очікується набагато більше, ніж представлення фінансових показників результатів діяльності. Оскільки соціальне інвестування зростає з кожним роком, інвестори проявляють все більше зацікавленості у нефінансових показниках. Звідси виникає потреба у використанні інтегрованої звітності, що включає: екологічну, соціальну статистичну, економічну звітності.

Інтегрована звітність – це спосіб створення більш стійкого уявлення про «здоров'я» бізнесу, що забезпечує готовність підприємства до стійкого майбутнього. Існує декілька синонімів її назви – «звітність сталого розвитку», «звітність майбутнього», «соціальна звітність», «корпоративна соціальна звітність», «нефінансова звітність». По суті, інтегрована звітність є наступним етапом еволюції фінансової звітності, заснованій на фінансовій та нефінансовій інформації.

У порівнянні із фінансовою звітністю інтегрована звітність має основні відмінні риси, які полягають у сфокусовані уваги на ресурсах підприємства (людських, фінансових, виробничих, інтелектуальних, соціальних і природних).

В Україні, на даний час, не розроблений методологічний інструментарій формування інтегрованої звітності внаслідок наявності різних видів звітів та відсутності розуміння призначення кожного з них. Надання інтегрованих звітів здійснюється в одному з варіантів на вибір підприємства (соціальні, екологічні, звіти про сталий розвиток, корпоративну соціальну відповідальність).

Дослідження практики опублікування нефінансових звітів в Україні дало змогу встановити, що їх частка незначна. Згідно з даними Центру «Розвиток КСВ» середній рівень відкритості підприємств України складає 14%, а це свідчить про те, що підприємства не надають достатньої інформації для своїх стейкхолдерів. В Україні лише 10% підприємств зі 100 найбільших за обсягами чистого доходу готують та публікують нефінансові звіти, у розвинених країнах з 250 найбільших підприємств такі звіти готують 80%; у країнах, що розвиваються, з 2200 підприємств - 45%. Доля вітчизняних підприємств соціально-відповідального бізнесу становить лише 11% ВВП [1].

Так як основною ціллю інтегрованої звітності є створення високої репутації для залучення інвесторів, зокрема іноземних, вона повинна об'єднати відомі форми і види звітності для задоволення інформаційних потреб системи управління на такому рівні, щоб дати змогу визначати ефективність діяльності підприємств за системою фінансових і не фінансових показників із метою прийняття на їх основі управлінських рішень (табл. 1).

Таблиця 1

Аналітична інформація, що відображається в інтегрованій звітності

Види звітності	Показники
1	2
Фінансові показники	
<p><u>Фінансова звітність:</u></p> <p>1) Баланс (звіт про фінансовий стан);</p> <p>2) Звіт про фінансовий стан (сукупний дохід);</p> <p>3) Звіт про рух грошових коштів;</p> <p>4) Звіт про власний капітал;</p> <p>5) Примітки до звітності</p>	<p>1) Обсяги і структура активів, зобов'язань і власного капіталу за звітний період</p> <p>2) Доходи, витрати і фінансові результати діяльності</p> <p>3) Обсяги та рух грошових коштів за звітний період</p> <p>4) Обсяги, динаміка і структура власного капіталу за звітний період</p>
<p><u>Статистична звітність:</u></p> <p>1) Статистика зовнішньоекономічної діяльності</p> <p>2) Статистика інвестиційної діяльності</p> <p>3) Статистика засобів виробництва</p> <p>4) Статистика виробництва</p>	<p>1) Статистика експорту (імпорту) продукції</p> <p>2) Статистика реалізації та обсягів збуту продукції</p> <p>3) Статистика рівня капітальних інвестицій у підприємства</p> <p>4) Статистика стану матеріально-технічних ресурсів</p> <p>5) Статистика структури і обсягів оборотних коштів</p>

<u>Економічна звітність:</u> 1) Ефективність виробництва 2) Виробництво і реалізація продукції і послуг 3) Витрати на виробництво продукції і послуг	1) Площа підприємства, земельних ділянок 2) Середньоспискова чисельність працівників 3) Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції 4) Прибуток від реалізації продукції 5) Рентабельність продукції 6) Виробництво продукції 7) Собівартість продукції 8) Витрати підприємств
Не фінансові показники	
<u>Соціальна звітність:</u> 1) Соціальні інвестиції 2) Екологічна культура 3) Природоохоронна діяльність	1) Оплата праці та матеріальне заохочення та стимулювання, освіта та кваліфікація 2) Екологія виробництва продукції 3) Дотримання екологічних норм 4) Рациональне використання земельних ресурсів 5) Підтримка чистоти навколишнього середовища

Примітка: складено автором за даними [2]

Дана інформація відображає фінансовий стан та результати діяльності підприємства, стан матеріально-технічних ресурсів, основні економічні показники виробництва і реалізації, витрат на виробництво продукції і послуг. А в системі нефінансових показників інтегрована звітність визначена складниками соціальних показників: чисельністю працівників, витратами на персонал, професійною підготовкою працівників у звітному періоді та підвищенням їх кваліфікації, екологічними складниками. Тому, саме інтегрована звітність дає можливість стейкхолдерам оцінити наявну бізнес-модель, визначити шляхи довготривалого успіху, знайти нових партнерів та інвесторів. Така звітність з часом повинна замінити діючу систему звітності [3].

Не дивлячись на те, що механізм складання інтегрованої звітності ще не досконалий, підприємства можуть експериментувати у складанні звітності та вносити свої правки в механізм і принципи її складання. Така свобода дій приваблює тих, хто не боїться застосовувати у своїй діяльності інноваційні технології.

Таким чином, інтегрована звітність є інструментом, який представляє комплекс взаємопов'язаних показників, а використання її вітчизняними підприємствами дасть змогу підвищити їх аналітичне забезпечення для ефективного прийняття управлінських рішень. Основними шляхами впровадження такої форми звітності на підприємствах вбачаємо: розробку форм нефінансової звітності відповідно до вимог міжнародних стандартів; розвиток методологічних засад формування моделі інтегрованої звітності; розробку єдиного стандарту розкриття фінансової і нефінансової інформації з урахуванням національних особливостей; законодавче закріплення обов'язковості подання інтегрованої звітності; уточнення структури інтегрованого обліку і форм управлінської звітності, які відображають нефінансову інформацію; дотримання принципів соціальної відповідальності підприємств.

Література:

1. Орлова Н. Нефінансова звітність як важливий елемент корпоративної соціальної відповідальності. *Економічний часопис – XXI*. 2014. № 05–06(1). С. 41–44.

2. Кузнецова С. А. Інтегрована управлінська звітність: глобальні виклики та локальні рішення в епоху ноосфери. *Економічний Нобелівський вісник*. 2014. № 1(7). С. 270–279.

3. Король С. Нефінансова звітність підприємства. *Вісник КНТЕУ*. 2013. № 6. С. 102–113.

Урсол Віталій Ігорович,

*аспірант кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Інвестування будівництва житла: ризики та перспективи в Україні

Протягом останніх десятиліть спостерігалось динамічне зростання ринку житла в Україні. Інвестуючи в нерухомість громадяни розглядали її як спосіб збереження та примноження своїх заощаджень та як альтернативу депозитних банківських вкладень з притаманними їм ризиками. Проте, нерухомість як інвестиція покладала на інвестора чимало ризиків, в тому числі пов'язаних з банкрутством компаній-забудовників. Сьогодні, на вітчизняному ринку житлової нерухомості в сфері будівництва існують такі ризики як:

- репутаційні, що залежать від репутації забудовника представленої у відгуках, інформаційних довідках у ЗМІ, задоволеності інвесторів від вже зданих об'єктів. Хоча бездоганна репутація не гарантує інвестору повну надійність, проте суттєво впливає на вибір клієнтами девелоперської компанії. Для представлення надійності забудовники створюють імідж за рахунок своєї участі в профільних організаціях (ненадійні компанії зазвичай не приймають), що підкреслює їх статус та рівень корпоративно-соціальної відповідальності;

- ділової активності, які визначаються роботою компанії після 24 лютого 2022 року – темпи та динаміка будівництва, виконання своїх зобов'язань перед інвесторами. Стабільна робота в цей період надає позитивний сигнал та формує в інвестора впевненість у співпраці;

- юридичні – полягають у забезпеченні забудовника повним пакетом юридично-дозвільних документів (ліцензії, дозволів на будівництво, сертифікатів, відповідністю цільовому призначення земельної ділянки тощо). Наявність у відкритому доступі або за вимогою повного пакету документів на забудову гарантує забезпечення інвестора від ризиків юридичного характеру;

- банківської акредитації – перевірка банком девелопера та декларування готовності фінансової установи забезпечувати кредитування або іпотеку при будівництві об'єкта житлової нерухомості відповідно до категорії надійності забудовника за класом фінансових ризиків. Банк ретельно перевіряє компанію за критеріями фінансової забезпеченості проекту, успішністю попередньої діяльності, репутацією тощо. Оскільки кредитні ризики банку при фінансуванні новобудов вищі, ніж порівняно з вторинним ринком, то лише при ретельній перевірці компанії та відповідного проекту банк акредитує його та уможливорює кредитування покупців на початкових стадіях будівництва [1].

Відповідно до тенденцій відновлення ринку нерухомості та зростання вартості житла в Україні воно знову стає популярним способом інвестування

у нерухомість, що потребує визначення перспектив та способів інвестицій на первинному ринку. Серед існуючих:

– інвестиції на етапі «котловану» – довоєнний спосіб інвестування заснований на початкових етапах будівництва об'єкту, який давав можливість інвестору отримати дохідність на позначці 30-35% від вкладень з метою подальшого перепродажу або оренди. Діє принцип, чим на більш ранній стадії здійснюється інвестиція, тим більший ризик. Як правило, спосіб доповнювався ризиками затримання здачі об'єкта в експлуатацію. В умовах воєнного стану ризики недобудови об'єктів значно зросли, що пов'язано з невизначеною кількістю покупців та стрімким зростанням вартості матеріалів, дефіцитом робочої сили, порушенням логістичних схем. Отже, девелопери переважно зосереджують свої зусилля на існуючих проектах та не розпочинають нових, а інвестори тримаються подалі від проектів на етапі «котловану». Виняток становлять окремі забудовники та інвестори, які мають високу довіру до них та їх фінансової моделі;

– інвестиції в недобудовані об'єкти, стан готовності яких розпочинається від 40%. Інвестори для мінімізації ризиків звертають увагу на динаміку будівництва (не менше 6-8% на місяць), що відсіює девелоперів з багато чисельними буд майданчиками, будівництво на яких ведеться повільними темпами. Компанії, які активно працюють створюють попит та приваблюють інвесторів через ситуацію на ринку, що пов'язана з кількістю переселенців та підвищенням вартості квадратного метра житла;

– інвестиції в апартаменти, які відрізняються від квартир меншою площею, будуються з метою здачі в оренду та управляються спеціальною компанією, що надає комплекс послуг від заселення, прибирання та управління довіреним їй інвестором житлом. Переваги інвестування в апартаменти – менший період окупності, стабільний дохід, висока ліквідність та невисокий розмір інвестицій. Серед ризиків – опортуністична поведінка управляючої компанії;

– інвестиції в нерухомість за кордоном – альтернатива, привабливість якої породжена військовими ризиками в Україні. Проте, ціна на нерухомість за кордоном, особливо в туристично привабливих країнах має динаміку до зростання, що породжується зростанням попиту та підвищенням відсоткових ставок центробанків. Серед ризиків для інвесторів – проблеми з вивезенням валюти, відсутність інформацію про місцевий ринок нерухомості, високі та не завжди прозорі та юридично підтверджені посередницькі послуги ріелторських компаній за кордоном [2].

Для пожвавлення ринку нерухомості та забезпечення від ризиків як інвесторів, так і компаній забудовників в Україні варто приділити увагу захисту майнових прав на об'єкти майбутнього будівництва, яке в майбутньому забезпечить залучення нових обсягів коштів за допомогою деривативних інструментів проектного фінансування. Пропонується залучати інвесторів проект у девелопера на основі внесення коштів на ескроу-рахунок у банку, який буде відслідковувати за їх цільовим використанням. Контроль банку здійснюється на усіх етапах будівництва об'єкту житлової нерухомості в межах зазначених у проекті заходів, які він фінансує. Якщо коштів інвестора недостатньо, то банківська установа може дофінансувати проект, а до періоду його завершення надається можливість придбання об'єктів майбутньої нерухомості. Надходження від таких продажів зараховуватиметься на рахунок ескроу і в подальшому вони використовуватимуться банком для погашення кредиту, задоволення окремих вимог інвестора та девелопера. Запропонована схема

забезпечуватиме цільове використання коштів, мінімізуватиме ризики інвестора та девелопера та забезпечить зростання ринку житлової нерухомості України в майбутньому.

Література:

1. Грабко Р. Інвестування в нерухомість під час війни: як не помилитися із забудовником, на що звернути увагу та яка зараз ситуація в Києві
URL: <https://rubryka.com/blog/investuvannya-v-neruhomist-pid-chas-vijny/>.

2. Три перспективні види інвестицій у нерухомість у 2023 році
URL: <https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/tri-perspektivnyh-vida-investiciy-v-nedvizhimost-v-2023-godu/>.

Хубанов Денис Валерійович,

*аспірант кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Репрезентація змістовної складової поняття «розвиток» в цифровій економіці України

У сучасному світі цифрові технології відіграють все більш важливу роль у всіх аспектах економіки. Цифрова трансформація перетворює усі сфери діяльності, включаючи економіку. В Україні ця тенденція не є винятком, інформаційні технології швидко розвиваються і мають значний вплив на всі аспекти життя суспільства. У зв'язку з цим виникає необхідність перегляду поняття «розвиток» у контексті цифрової економіки України.

Дослідження цієї теми є актуальним і важливим, оскільки дозволить зрозуміти, як цифрові технології впливають на економічний розвиток країни та які перспективи вони відкривають для подальшого росту та конкурентоспроможності.

Дослідження поняття «розвиток» в економіці розкрито у фундаментальних працях В. Альпакова [2], С. Веретюк [3], С. Кузнеця [4], Р. Солоу, Д. Стігліца,

Розвиток цифрової економіки передбачає розширення доступу до інтернету, розвиток швидкісних мереж, зростання електронної комерції та створення цифрових ринків, що сприяє збільшенню обсягів торгівлі та зниженню бар'єрів для підприємств, забезпечення доступу до інформації для всіх шарів населення. Саме цифрова економіка сприяє впровадженню новаторських технологій у всі сфери бізнесу та громадського життя, що забезпечує стимулювання розвитку та ефективне використання ресурсів.

Цифрова трансформація вимагає адаптації робочої сили до нових технологій, що передбачає необхідність навчання та розвитку нових навичок.

Сьогодні розвиток цифрової економіки створює нові виклики у сфері кібербезпеки та захисту приватності даних, що вимагає вдосконалення правового регулювання та заходів захисту, надає можливості для збору та аналізу великих обсягів даних, що дозволяє підприємствам та урядом приймати більш обґрунтовані рішення.

Дослідження поняття «розвиток» у контексті цифрової економіки надасть можливість розробляти ефективні стратегії сприяння інноваційному розвитку та зміцнення конкурентоспроможності України на міжнародній арені (табл. 1).

Трактування поняття «розвиток» вченими - економістами

Автор	Трактування поняття «розвиток»
1	2
С. Кузнець	Поняття «розвиток» в цифровій економіці, базується на еволюції технологій та їхньому впливі на економічні процеси. Автор акцентує увагу на важливості інновацій та їхнього впливу на розвиток галузей та економіку в цілому.
Р. М. Солоу	Теорія «розвитку» спрямована на роль капіталу, технологічного прогресу та продуктивності в цифровій економіці. Розглядає вплив цифровізації на зростання продуктивності та розширення можливостей для інновацій.
В.В. Апалькова	Поняття «розвитку» в цифровій економіці, що включає аналіз тенденцій, виявлення відмінностей між країнами ЄС та України, розробку рекомендацій для покращення умов розвитку цифрової економіки в Україні.
С. Веретюк	Визначає пріоритетні напрями «розвитку» цифрової економіки в Україні через призму різноманітних аспектів, таких як інфраструктура ІТ, цифрова грамотність населення, стимулювання цифрових інновацій, розвиток електронного урядування (е-урядування), підтримка цифрового підприємництва, кібербезпека та інші.
Д. Ю. Стігліц	Аналізує вплив цифрової економіки на зайнятість, рівень нерівності, доступ до технологій та проблеми цифрового виключення.

Примітка. Складено автором на основі джерел [2, 3, 4]

Отже, дослідження поняття «розвиток» у цифровій економіці України є важливим для розуміння та вдосконалення стратегій економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни.

Література:

1. Фролова Л. В. Трансформація підприємництва в умовах цифрової економіки. *Економіка: реалії часу*. 2021. № 2 (54). С. 47–56. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No2/47.pdf>.

2. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2015. Вип. 4. С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_4.

3. Веретюк С. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні. *Фінансовий простір*. 2017. № 3 (27).

4. Кузнець С. How To Judge Quality. The new republic (Як оцінити якість. Нова республіка). 1962. Том.147 (16). С.29–32.

5. Коляденко С. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент*. 2016. № 6. С. 106–107.

СЕКЦІЯ 9 ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

*Гриськов Михайло Миколайович,
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові та організаційні основи здійснення електронного голосування на виборах до Європейського парламенту

Електронне голосування є важливим результатом діджиталізації процесу безпосередньої демократії – виборів, в тому числі місцевих, референдумів, який полягає передусім у автоматизації підрахунку голосів, відданих виборцями як «вручну», через подання та заповнення відповідного виборчого бюлетеня, так із використанням відповідних програмних засобів; для виборця – це надання йому можливості голосувати не приходячи до виборчої дільниці, із використанням власного комп'ютера, мобільного пристрою, через використання спеціальних програм або можливостей електронного порталу, що присвячений виборчому процесу (відповідного порталу виборчої комісії) [1, с. 60]. Зважаючи на те, що в багатьох державах дійшли до ідеї запровадження електронного голосування (в тому числі у Франції, Естонії, Нідерландах, Німеччині, Швейцарії тощо), виникла необхідність у формуванні єдиних правових інструментів публічного адміністрування у сфері здійснення електронного голосування та цифрових виборчих технологій в першу чергу з метою забезпечення достовірності результатів голосування та доступності процесу виборів [2]. На це спрямовується ціла низка правових актів Ради Європи, передусім такими документами, як Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи: «Щодо правових, операційних та технічних стандартів електронного голосування», «Щодо сертифікації систем електронного голосування», «Щодо прозорості електронних виборів» та «Щодо стандартів для електронного голосування». Крім цього, окремі правові та організаційні питання здійснення електронного голосування врегульовуються правовими актами, прийнятими Радою Європейського Союзу та Європейським парламентом, передусім з питань забезпечення організаційно-правового механізму проведення голосування на виборах до Європейського парламенту.

Основним нормативно-правовим актом на рівні Європейського Союзу, яким врегульовані питання електронного голосування є Рішення Ради Європейського Союзу 2018/994 від 13 липня 2018 року «Про внесення змін до Закону про обрання членів Європейського Парламенту шляхом прямого загального голосування», що додається до Рішення Ради 76/787/ЄОВС, ЄЕС, Євратом від 20 вересня 1976 року. Цим документом було внесено зміни до основного документу, який визначав особливості проведення виборів до Європейського парламенту. Відповідно до нього Рішення 76/787 було доповнено ст. 4а наступного змісту: «Держави-члени можуть передбачити можливості попереднього голосування, голосування поштою, а також електронного та інтернет-голосування на виборах до Європейського Парламенту. Якщо вони це роблять, вони вживають заходів, достатніх для забезпечення, зокрема, достовірності результатів, таємниці голосування та захисту персональних даних відповідно до чинного законодавства Союзу» [3]. Цим самим було передбачено можливість для держав-членів Європейського Союзу організацію проведення

голосування у формі електронного голосування або інтернет-голосування. Вимогою застосування таких форм голосування є забезпечення таких принципів організації виборчого процесу, як достовірність голосування, таємниця голосування та захист персональних даних. Це впливає із вимог ст. 223 Договору про функціонування Європейського Союзу, відповідно до якого вибори до Європейського парламенту проводяться шляхом прямих загальних виборів згідно з уніфікованою процедурою в усіх державах-членах або згідно з принципами, спільними для усіх держав-членів [4], а також ст. 39 Хартії Європейського Союзу про основоположні права, відповідно до якої члени Європейського Парламенту обираються загальним прямим голосуванням шляхом вільного та таємного голосування [5]. Втім, кожна держава-член Європейського Союзу обирає власні форму та способи проведення електронного голосування на виборах до Європейського парламенту.

Література:

1. Гаврік Р. О. Естонський досвід здійснення електронного голосування: перспективи запровадження в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 6. С. 60–63.
2. Гриськов М. М. Зарубіжний досвід впровадження електронного голосування: організаційні та правові аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-11>.
3. Council Decision (EU, Euratom) 2018/994 of 13 July 2018 amending the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage, annexed to Council Decision 76/787/ECSC, EEC, Euratom of 20 September 1976. *Eur-lex. Access to European Union law*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D0994>.
4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
5. Хартія Європейського Союзу про основоположні права (Неофіційний переклад на українську мову). *Центр громадянських свобод*. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/#:~:text=Хартія%20основоположних%20прав%20Європейського%20Союзу,договору%201%20грудня%202009%20року>.

Гуменчук Ольга Євгенівна,
старший викладач кафедри мовознавства
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,

Побережна Тетяна Анатоліївна,
завідувач сектору звернень громадян та доступу до публічної інформації
Головне управління Держгеокадастру у Хмельницькій області,

Петренко Марина Олександрівна,
старший викладач кафедри мовознавства
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Форми та методи внутрішньо-організаційної комунікативної взаємодії органів публічного управління

Під внутрішньо-організаційною комунікативною взаємодією органів публічного управління слід розуміти систему цілеспрямованого обміну інформацією між суб'єктами публічного управління (окремими посадовими особами та структурними підрозділами) для реалізації покладених на них функцій та завдань. Оскільки комунікації, що відбуваються всередині організації, покликані забезпечити реалізацію чітко визначених функцій, повноважень та процедур для суб'єкта управлінської діяльності, вони регулюються певними нормами, принципами, правилами, інструкціями або положеннями.

Основними завданнями внутрішньо-організаційної комунікації у публічному управлінні слід визначити:

- організувати персонал публічної установи у професійну спільноту публічних службовців;
- сформувати, підтримати та розвинути організаційну культуру організації та установи, які базуються на певних цінностях, що визнані членами колективу;
- інформаційно забезпечити процеси підготовки, прийняття, реалізації та оцінювання управлінських рішень;
- виявити приховані організаційні проблеми та можливі шляхи їх розв'язання засобами комунікації;
- організувати мобілізацію колективу на реалізацію поставлених перед органом публічного управління завдань;
- здійснювати інформаційну підтримку заходів з управління змінами в певній установі та в загальній системі публічного управління [1, с. 48].

Структура внутрішньо-організаційної комунікації залежить від характеру внутрішнього комунікаційного простору певної організації, яка в основному визначається її метою та основними функціями, персоналом, організаційною культурою, наявними засобами комунікації.

Так, В. Дрешпак зазначає, що структура внутрішньо-організаційної комунікації в публічному управлінні складається з двох складників: 1) комунікації для здійснення управлінської діяльності (наприклад, комунікації при підготовці, прийнятті, виконанні та оцінці управлінського рішення); 2) комунікації для підтримки необхідних параметрів діяльності органу публічного управління та службової діяльності його посадових осіб [2, с. 25].

Внутрішньо-організаційна комунікація в публічному управлінні здійснюється за допомогою певних форм і методів, відповідно до яких можна виділити комунікацію: 1) індивідуальну та групову; 2) безпосередню та опосередковану; 3) формальну та неформальну.

Індивідуальна комунікація – це обмін повідомленнями між двома людьми (комунікаторами) безпосередньо або за допомогою звуку, образів, поглядів, жестів і міміки. Групові форми комунікації передбачають одночасний обмін повідомленнями між одним і кількома комунікаторами (або між групами, що складаються з багатьох комунікаторів) як безпосередньо, так і опосередковано.

Безпосередня комунікація – це використання вербальних і невербальних засобів у зоровому сприйнятті. Опосередкована комунікація реалізується через посередника: фізична особа-посередник або різні засоби комунікації включаючи технічні засоби (гучномовець, телефон, радіо, відеозв'язок, локальні або глобальні комп'ютерні мережі зв'язку).

Формальна комунікація полягає у комунікативній взаємодії в рамках певних ієрархічних структур і формальних правил, норм, стандартів та здійснюється для виконання службових обов'язків, які передбачені нормативно-правовими актами. Неформальна комунікація полягає у комунікативній взаємодії між людьми за межами формальних відносин, які можна регулювати за допомогою звичаїв [1, с. 69].

Форми внутрішньо-організаційної комунікації в публічному управлінні:

1. Безпосередня комунікація
  - 1.1. Індивідуальна комунікація
    - 1.1.1. Формальна комунікація: Індивідуальний прийом, Консультація, Ділова бесіда, Навчальні заняття
    - 1.1.2. Неформальна комунікація: Діловий обід (вечера), Чутки
  - 1.2. Групова комунікація
    - 1.2.1. Формальна комунікація: Переговори, Збори, Нарада, Презентація, Засідання колегіальних органів, Навчальні заняття
    - 1.2.2. Неформальна комунікація: «Корпоративне» свято «Толока», «суботник»
2. Опосередкована комунікація
  - 2.1. Індивідуальна комунікація
    - 2.1.1. Формальна комунікація: Ділове листування (у тому числі електронною поштою або через внутрішню мережу установи), Телефонна (відеотелефонна) розмова, Резолюція, Службовий лист
    - 2.1.2. Неформальна комунікація: Спілкування у соціальній мережі
  - 2.2. Групова комунікація
    - 2.2.1. Формальна комунікація: Відеоконференція, Погодження проекту документа, Накази (розпорядження), Ділове листування (у тому числі електронною поштою або через внутрішню мережу установи), Дошка оголошень, Внутрішній веб-сайт
    - 2.2.2. Неформальна комунікація: Спілкування у соцмережі [1, с. 70].

Таким чином, вибір конкретної форми та методу внутрішньо-організаційної комунікації у публічному управлінні залежить від змісту та характеру поставлених перед органом публічного управління або певною посадовою особою завдань, а також від стану комунікативного простору установи та наявних інформаційно-комунікаційних засобів.

З огляду на вищезазначене, внутрішньо-організаційна комунікація в публічному управлінні здійснюється за допомогою ряду форм і методів, які можна

класифікувати за певними критеріями поділу комунікації за видами на: індивідуальну та групову, безпосередню та опосередковану, формальну і неформальну.

Література:

1. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Донецьк. ДРІДУ НАДУ, 2015. 168 с.
2. Дрешпак В. М. Структура та функції комунікативної підсистеми державного управління. *Аспекти публічного управління*. 2013. № 1. С. 22–27.

Клімов Вадим Анатолійович,
*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Засади розмежування компетенції суб'єктів публічного управління від суміжних категорій

Питання про компетенцію суб'єктів публічного управління, її природу та організаційно-правовий механізм її реалізації у різних сферах публічного управління, завжди залишалося актуальним і важливим у теорії публічного управління та адміністрування. В цьому аспекті важливе значення має вироблення науково-теоретичних засад функціонування механізму публічного управління, в тому числі в частині визначення яким чином поняття «компетенція суб'єктів публічного управління» відмежовується від суміжних категорій – «повноваження», «юрисдикція», «компетентність», «предмет відання», «функції» і «завдання».

На нашу думку, компетенція суб'єкта публічного управління визначається як: повноваження відповідного суб'єкта публічного управління; ті права та обов'язки суб'єкта публічного управління, які є основними і визначаються їхніми завданнями та метою, впливають із відносин публічного управління; як сукупність усіх повноважень (прав і обов'язків), якими в конкретній галузі своєї діяльності наділений будь-який суб'єкт публічного управління [1].

Близьким до поняття «компетенція» є повноваження суб'єкта публічного управління. Останні є переліком конкретних прав і обов'язків (складають основний зміст компетенції), установлених і закріплених законами та іншими нормативно-правовими актами, що є необхідними для здійснення покладених на певного суб'єкта завдань і функцій [2, с. 98]. По суті повноваження відіграють подвійну природу – вони є визначеними у законодавстві правообов'язками суб'єктів публічного управління (статичний аспект), які виявляються саме під час їх реалізації відповідним суб'єктом (динамічний аспект). Поняття «компетенція» є змістовно ширшим за поняття «повноваження», оскільки повноваження є важливим елементом компетенції суб'єкта публічного управління, хоч і не єдиним.

Поняття «юрисдикція» у доктринальних джерелах визначається як: повноваження органів публічної влади, які виникають у зв'язку із розглядом та вирішенням справи правового характеру щодо застосування правових норм до фізичних або юридичних осіб, що є заявниками або мають іншу процесуальну заінтересованість у вирішенні справи; як відповідна процесуальна діяльність [3, с.

219; 4 с. 11; 5, с. 74]. При цьому в законодавство воно має різні назви: в Кодексі адміністративного судочинства України використовується поняття «адміністративна юрисдикція», у Законі України «Про адміністративну процедуру» – поняття «компетенція адміністративного органу», у Кодексі України про адміністративні правопорушення – «підвідомчість». Особливим при відмежуванні юрисдикції від просто повноважень є те, що вона є особливою складовою компетенції суб'єкта публічного управління, який уповноважений приймати обов'язкове рішення (адміністративний акт) у справі за позовом у спорі правового характеру, у справі правового характеру, ініційованої заявником, або у справі про адміністративні правопорушення, через здійснення правової оцінки поведінки (дій) сторін, результат якої викладається у відповідному рішенні (акті), яке є обов'язковим і може бути виконаним через застосування заходів державного примусу; адміністративна юрисдикція, так само як і процедура вирішення справи регламентована актами процесуального характеру. Тобто юрисдикція – це компетенція органу публічної влади у процесуальному аспекті, при цьому, вона включає в себе як владні повноваження, так і предмет відання (ті питання, на які поширюються владні повноваження суб'єкта, територіальні межі їх поширення, по суті які охоплюються поняттями предметної та територіальної юрисдикції). Предмет відання – це по суті юридично визначені цілі та завдання, що стоять перед об'єктами управління і на досягнення яких спрямована діяльність органу [6, с. 195]. Предмет відання полягає в тому, що органу надається право здійснювати управління в конкретній сфері і на певній території відразу [7, с. 191].

Слід зазначити, що функції суб'єкта публічного управління виражають основне призначення суб'єкта, встановлюють частину тієї роботи, яку має виконувати суб'єкт публічного управління, а компетенція визначає, що може і має зробити орган на виконання такої діяльності (конкретні владні дії у межах загального напрямку державно-владної діяльності). При цьому, завдання суб'єкта публічного управління не визначають компетенцію, а розкривають мету діяльності, визначають зміст функцій держави та впливають на форму та методи їх реалізації [1].

Виходячи із вище викладеного, можемо прийти до висновку, що поняття «компетенція суб'єкта публічного управління» є ширшим за поняття «повноваження», «предмет відання» та «функції публічного управління», оскільки вони є елементами, складовими змісту компетенції. Завдання суб'єкта публічного управління

Література:

1. Клімов В. А. Поняття та природа компетенції суб'єктів публічного управління, її співвідношення з іншими категоріями публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-09>.
2. Терещук В. В. Правовий статус суб'єктів публічного адміністрування : дис. ... канд.юр.наук. Спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К., 2020. 282 с.
3. Шеметенко Л. П. Проблеми визначення поняття «адміністративна юрисдикція». *Наукові записки. Серія «Право»*. 2020. Вип. 8. Спецвипуск. С. 219–224.
4. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Юрисдикція адміністративних судів :

монографія. В 2-х книгах. Книга 1. Х.: Харків юридичний, 2011. 352 с.

5. Комісаров С. А. Особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 2. Том 29 (68). С. 73–77.

6. Ткаченко А. О. Поняття компетенції державного органу. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 192–197.

7. Ткач Г. Поняття компетенції органу виконавчої влади. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2004. Вип. 40. С. 188–192.

Копанчук Володимир Олександрович,

*доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

Кравчук Олег Вікторович,

*доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості державної політики інформаційної безпеки як складової національної безпеки в умовах воєнного стану

Сучасна ситуація в державі наочно демонструє, що інформація стала зброєю «масового ураження». Для керівництва країни наразі важливо розробити ефективний механізм, який би забезпечив державну інформаційну безпеку та захищав права людини, не обмежуючи при цьому права та свободи громадян, не порушуючи ключові демократичні принципи. Для побудови такої системи інформаційної безпеки важливо базуватися на трьох логічних складових: технічній – створення та ефективне функціонування всіх необхідних технічних компонентів системи; політичній – розробка державної політики, що спрямована на гарантування інформаційної безпеки та правовій – оформлення всіх пов'язаних з цим аспектів у якісні нормативно-правові акти.

Державна політика інформаційної безпеки полягає у забезпеченні стану захищення національних інтересів у інформаційному середовищі, при якому не допускається або знижується до мінімального заподіяння шкоди особі, суспільству та державі через неповну, несвоєчасну інформацію, несанкціоноване поширення та використання інформації, негативний інформаційний вплив та негативні наслідки застосування інформаційних технологій [1, с. 137].

Ключовим нормативно-правовим документом, яким визначаються актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційному просторі є Стратегія інформаційної безпеки [2]. Ця Стратегія розглядає інформаційну безпеку в контексті глобальних та національних викликів, аналізуючи потенційні загрози та виклики, які можуть виникнути. Вона також надає докладний огляд стратегічних цілей, які необхідно досягти для забезпечення інформаційної безпеки, і визначає конкретні завдання, необхідні для досягнення цих цілей [3, с. 103].

Цілком зрозуміло, що державна політика інформаційної безпеки України під час дії воєнного стану має свої особливості, продиктовані новими викликами.

Державною сформовані нормативно формалізовані правила, які містяться в Додатку 2 Наказу від 03.03.2022 №73 [4]. Зазначеними правилами визначено перелік інформації, розповсюдження якої може стати причиною обізнаності ворога про дії сил оборони України, негативно повпливати на процес виконання завдань під час дії правового режиму воєнного стану. Перелік інформації, яка може стати об'єктом інформаційної війни може змінюватися з часом через виникнення нових ситуацій та потреб. Через це не потрібно забувати про важливість правового регулювання дій ЗМІ під час війни, щоб уникнути розголошення інформації, що може негативно вплинути на національну безпеку.

Оскільки з початком повномасштабного вторгнення недотримання інформаційної безпеки становить загрозу для життя та здоров'я людей, особи, що активно розповсюджують новини та аналітичні матеріали під час війни на території України (включаючи журналістів, блогерів, радників, військових, політологів, експертів, оглядачів тощо), повинні докладати максимум зусиль для перевірки достовірності інформації, яку вони поширюють через різноманітні медійні джерела. У випадку виявлення відповідних порушень, вони мають нести правову відповідальність, перш за все у формі адміністративного покарання.

Державна політика забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни повинна включати такі етапи: розуміння суспільних потреб у правилах інформаційної безпеки; виникнення суспільних інтересів щодо цих потреб; фіксація цих інтересів у відповідних нормативно-правових актах (нормах); реалізація цих норм з постійним контролем та реагуванням на порушення; притягнення до відповідальності осіб, що порушують ці правила; коригування правил за необхідності [5, с. 43].

Зазначений вище цикл націлено на забезпечення ефективного контролю за інформаційною діяльністю в умовах війни та мінімізацію можливих загроз для національної безпеки.

Важливими аспектами забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану є комплексна технічна та політико-правова діяльність відповідальних органів, спрямована на захист держави, суспільства і прав людини. У період воєнного конфлікту захист інформаційної безпеки стає пріоритетним, оскільки безпосередньо від нього залежить безпека суспільства та окремих осіб. У такий період публічно-правовий захист виходить за рамки звичайного регулювання і охоплює також приватно-правові відносини.

Таким чином, вплив інформаційних процесів на всі сфери життєдіяльності суспільства підкреслив важливість питань соціального буття, зокрема питань інформаційних загроз, що викликало підвищену увагу до інформаційної безпеки як складової національної безпеки України. У сучасних умовах війни з країною-агресором, забезпечення належної інформаційної безпеки стає надзвичайно важливим для України.

Ефективне втілення стратегічних цілей, основних принципів і завдань державної політики з питань забезпечення інформаційної безпеки потребує перегляду та внесення змін з урахуванням сучасних умов та викликів, що стоять перед українським суспільством. Важливо зазначити, що робота органів державної влади в рамках забезпечення інформаційної безпеки повинна бути цілісною, злагодженою та спрямованою на досягнення спільного результату.

Література:

1. Шевчук М. О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Том 2. № 78. 2023. С. 134–139. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/285994/280058>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
3. Кукляк Р. І. Інформаційна безпека як складова національної безпеки. *Наукові інновації та передові технології.* № 4(18). 2023. С. 98–109. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4271/4294> (дата звернення: 22.02.2024).
4. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану: наказ Головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 року №73 (зі змінами і доповненнями). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=352>
5. Курінний Є. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної гігієни під час воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. № 1. С. 38–43. URL : <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/1/1-2023-38-43.pdf>.

Лалуєва Надія Миколаївна,
асистентка кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Концептуальні засади нового публічного менеджменту

Процеси реформування публічного управління в Україні досить тісно пов'язані із демократизацією та децентралізацією. Проте наша держава на даний момент знаходиться на шляху впровадження даних процесів. Поряд з цим, більшість високорозвинених країн світу переходять до більш сучасних концепцій та моделей управління. Досить високої популярності набуває теорія «Нового публічного менеджменту» (New Public Management, NPM) або «Нового суспільного управління».

Теорія «Нового публічного менеджменту» виникла як скорочена назва методу реорганізації установ публічного сектору для максимального наближення системи їх організації та функціонування до підходів, що застосовуються у бізнес-середовищі [1, с. 106].

В постулатах нового публічного менеджменту переважають такі дві ідеї: з економічної сторони – маркетизація (ринофікація), з організаційної – дебюрократизація. Сутністю маркетизації є введення в практику державного управління ринкових механізмів, дебюрократизації – організаційне забезпечення економічних засад, що орієнтуються на ефективність державного сектору в цілому [2, с. 60].

Новий публічний менеджмент, на протигагу концепції адміністративної держави, застосовує щодо процесу державного управління поняття «керівництво», а

не «адміністрування» або «управління». Керівництво, у даному випадку, трактується як система взаємодії державних, приватних, громадських й міжнародних інститутів для забезпечення виконання суспільних інтересів та вирішення суспільно важливих питань.

Серед авторів концепції нового публічного менеджменту відзначимо Дж. Бостона, який виділив ряд відмінностей між органами державної влади та приватними організаціями: наявність чіткого юридичного поля (правові обмеження, судочинство, закони, чітка ієрархічна підпорядкованість), підлеглість політичному впливу, громадський контроль тощо. Проте, Дж. Бостон вважає, що в разі проведення адміністративної реформи у відповідності до принципів нового публічного менеджменту, дані відмінності нівелюються [3].

Дослідження Дмитренко О. С. [4] дозволило сформуванню низку спільних якостей відомих міжнародних корпорацій (Boeing, IBM, McDonalds), які, на думку автора, необхідно перебрати державним організаціям, установам відповідно до теорії нового публічного менеджменту. Серед них:

- схильність до дії. Державний чиновник, на відмінну від бізнес-структури, перш ніж прийняти рішення повинен радитись, аналізувати інформацію, проходити через складний бюрократичний процес тощо. А приватна організація швидко реагує і виконує справу.

- доступність до клієнта. Орієнтація організацій на попит, смаки, уподобання споживачів, клієнтів. Поряд з цим, державні установи, організації є монополістами у наданні багатьох публічних послуг, які більше ніким не надаються. Тому часто ігноруються вимоги клієнтів.

- самостійність і заповзятість. Працівників потрібно мотивувати у виявленні відповідальності та ініціативності.

- ефективність через людей. Усі працівники корпорації з боку керівництва стимулюються до новаторства, щоб покращити ефективність роботи в цілому. У сфері державного управління наголос ставиться на зниженні витрат, а не на покращенні якості послуг.

- виконувати роботу не зважаючи на зміни в системі цінностей. Працівники корпорацій сприймають загальну систему цінностей і мають як мотивацію мету самої корпорації. Відомо, що цінності яких дотримуються політики, з часом змінюються. Якщо державні чиновники розділяють ідеї однієї партії, то вони не зможуть працювати якщо до влади прийде інша партія.

- простота структури. Невелика кількість ієрархічних рівнів дає більший ефект, ніж традиційна бюрократична структура.

- комбінування «твердості» і «м'якості». Стратегічні цілі організацій завжди під контролем вищого керівництва, проте повинна зберігатись самостійність на нижчих рівнях, що сприятиме досягненню даних цілей знизу [4].

Таким чином, новий публічний менеджмент являє собою модель державного управління, в якій успішно поєднуються методи корпоративного управління, що використовуються у бізнес-структурах і некомерційних організаціях. Також варто відзначити, що новий публічний менеджмент орієнтується на гнучкість прийняття управлінських рішень в апараті державних органів влади, зменшення ієрархічності, поглиблення механізмів зворотного зв'язку та делегування повноважень.

Література:

1. Мельниченко Б. Сучасна парадигма публічного менеджменту: практичний вимір для України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. № 1 (29), 2021. С.104–109.
2. Сидоренко Н. Сучасні тенденції розвитку публічного управління. *Аспекти публічного управління*. Том 10. № 3. 2022. С. 59–63.
3. Boston J. Public management: The New Zealand model / J. Boston, J. Martin, J. Pallot. Auckland: *Oxford University Press*, 1996. P. 7.
4. Дмитренко О.С. Новий публічний менеджмент: теорія і практика. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35843/Dmytrenko.pdf?sequence=1>.

Палюх Віталій Васильович,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

Хитра Олена Володимирівна,

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Перспективи застосування мережевого підходу в публічному управлінні туристичною дестинацією

В умовах воєнного стану склалися несприятливі умови для використання потенціалу туристичних дестинацій, розташованих на території України. Однак після перемоги обов'язково постане питання реновації туристичної галузі – на рівні, який має забезпечити ще більшу атрактивність, ніж у довоєнний час. Тому залишається актуальним питання розробки і використання дієвих технологій публічного управління у туристично-рекреаційній сфері. Вважаємо, що для ефективного просування національного туристичного продукту необхідна консолідація зусиль усіх зацікавлених сторін, а для цього в першу чергу слід здійснити оновлення системи технологій, що застосовуються в публічному управлінні туристичною дестинацією – складною системою, специфіка якої полягає у поєднанні елементів історико-культурної спадщини, природного середовища та сучасної інфраструктури, пронизаної новітніми інформаційними технологіями у сфері розвитку територій і комунікацій.

Враховуючи, що у туристичній сфері перетинаються інтереси значної кількості публічних акторів, формулювання і досягнення стратегічних цілей, а також розв'язання проблемних питань тут здійснюються через інституціоналізацію туристичної дестинації як об'єкта публічної політики та управління. Зокрема, А.О. Левицький у своєму дослідженні пропонує розглядати публічно-управлінську діяльність у туристично-рекреаційній сфері як систему постійної взаємодії органів публічної влади з комерційними організаціями, які функціонують у цій галузі, та іншими суб'єктами туристичної діяльності, що ґрунтується на взаємній відповідальності за сталий розвиток туризму і спрямована на задоволення публічних інтересів та потреб зацікавлених сторін [1, с. 29–30].

Зауважимо, що з маркетингової точки зору туристична дестинація – це комерціалізований продукт, що пропонується до продажу у вигляді комплексу нематеріальних і матеріальних атракцій [2, с. 121–122]. Звідси випливає, що у процесі управління нею прийнятним є застосування сучасних маркетингових технологій, які пройшли апробацію як у бізнес-структурах, так і органах влади (зокрема, у процесі надання публічних послуг населенню). Метою застосування маркетингових технологій є забезпечення впливу на думки і поведінку реальних та потенційних споживачів туристичного продукту (йдеться про формування, підтримку або зміну їх ставлення до привабливості, престижу території, умов життєдіяльності та ділової, інвестиційної активності на території), а також атрактивності розміщених на території природних, фінансових, організаційних, людських та інших ресурсів, створення сприятливих умов для максимального їх відтворення у туристичній діяльності [3, с. 73–74].

Відтак, М. С. Коханій стверджує, що «загальні принципи маркетингу в соціальних мережах, які використовуються для просування продуктів споживання, є справедливими та дієвими для просування публічної політики» [4, с. 126]. Для кращої координації дій, більш раціонального використання туристичних ресурсів, надання електронних екскурсійних послуг, управління враженнями споживачів туристичного продукту і, зрештою, підвищення прибутковості галузі дослідники вважають доцільним об'єднання суб'єктів туристично-рекреаційної сфери в одну регіональну мультимедійну мережеву систему [5, с. 626]. Тому вважаємо, що оскільки керована система набуває ознак мережі, то і для управління нею прийнятний мережевий підхід як спосіб організації управлінської практики, який передбачає певну відмову від структурно-функціонального підходу (вертикальних ієрархічних структур, для яких характерні асиметрія, нерівність, а також інформаційні перевантаження) на користь горизонтальних взаємодій та орієнтований на переважне використання таких базових ресурсів, як інформації і технології (знання) [6, с. 143].

Мережеві технології у публічно-управлінській діяльності можна трактувати як структуровану сукупність операцій, що утворюють взаємопов'язані публічно-управлінські процедури, спрямовані на виконання функцій публічного управління з використанням особливих прийомів, засобів, методів та інструментів, що генеруються у процесі взаємодії учасників мереж і забезпечують досягнення погодженої ними ж мети суспільного розвитку [7]. Від інших форм діяльності та управлінських технологій мережі відрізняються за низкою ознак (рис. 1): передусім, це односпрямованість зусиль учасників мережі на досягнення спільної мети, спільність їхніх інтересів, характер розподілу ресурсів і відповідальності в мережі, особливі процедури прийняття рішень у «технологічному ланцюжку» тощо.

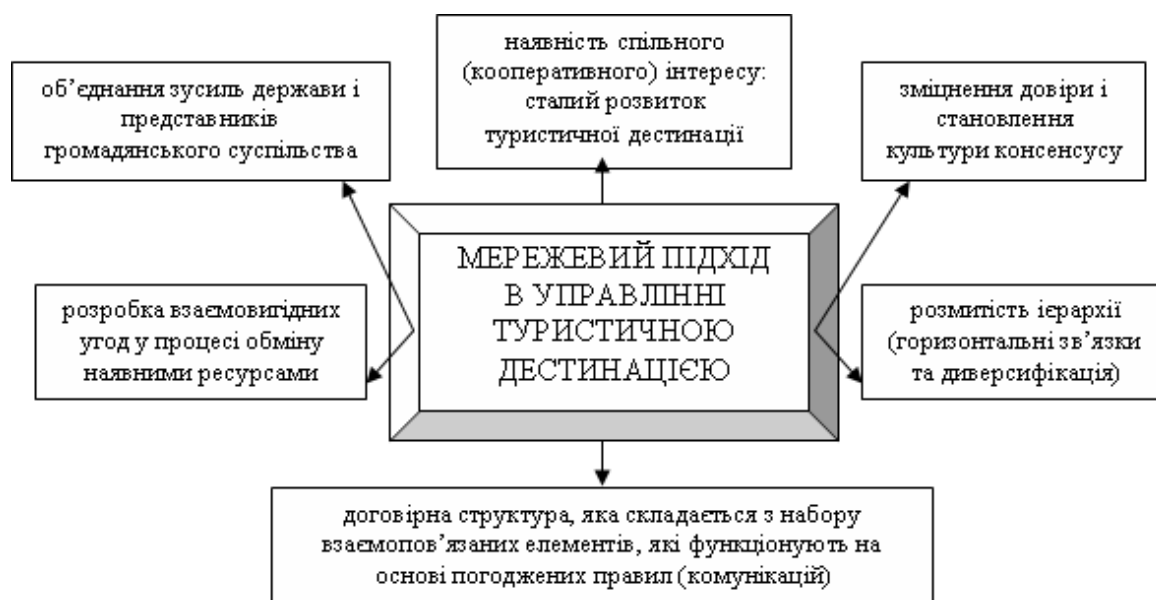
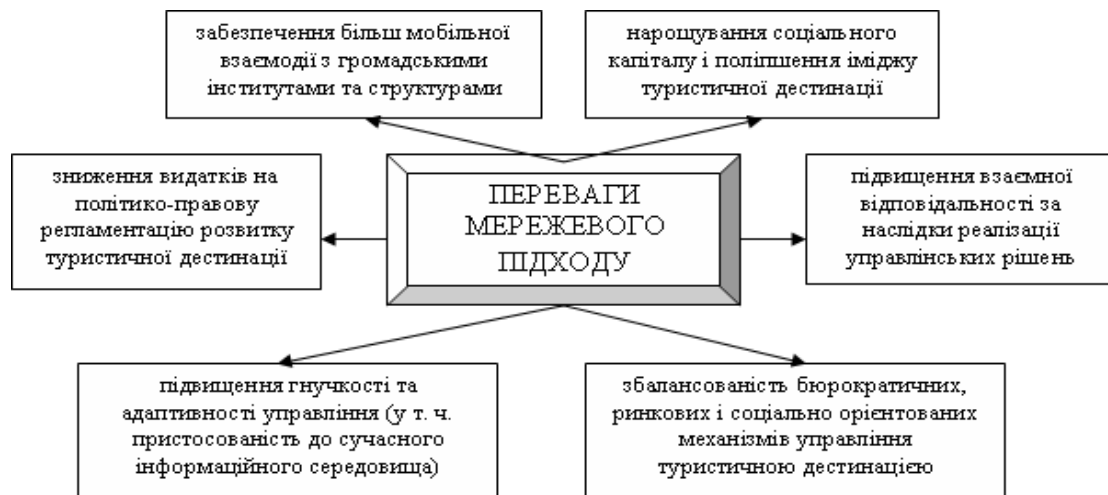

Рис. 1. Сутнісні характеристики мережевих технологій
Примітка: складено автором на основі джерела [7]

Фахівці розглядають мережевий принцип публічно-правової взаємодії як форму організації публічно-управлінської діяльності, яка, на нашу думку, може суттєво підвищити ефективність управління туристичною дестинацією (рис. 2). Власне, ця модель базується на розширенні міжкомунікативної взаємодії основних суб'єктів сфери публічного управління, і її ефективність оцінюється не силою держави, зорієнтованою на примус, переважання адміністративних методів впливу та обов'язковість виконання владних рішень, а її спроможністю розвивати мережеві структури, у межах яких вона спільно з приватними особами на базі групових інтересів створює ефективну систему управління суспільством [8, с. 9] та окремими сферами його життєдіяльності.

Суб'єкти, яких варто залучати до мережевого управління туристичною дестинацією, є різними за ознаками належності до формальної влади, громадського сектора, соціальних груп, регіональним позиціонуванням, відповідальністю, спрямованістю підзвітності тощо. Мережеві зв'язки, які встановлюються між цими суб'єктами, охоплюють різні види ресурсів, можуть бути формальними чи неформальними, потужними або слабкими, мати різний ступінь відкритості і динаміки, бути зосередженими на вхідних параметрах або на результатах («виходах»).

Рис. 2. Переваги від застосування мереж у публічному управлінні туристичною дестинацією

Примітка: складено і доопрацьовано авторами на основі [9, с. 210; 10, с. 46]

Мережа передбачає значні можливості для просторово-часового комбінування різнорідних елементів, синтез яких забезпечують обмінні відносини, зв'язки влади і приватного сектора, коаліції на засадах спільних інтересів. Суттєвою перевагою мережевої взаємодії є те, що вона формується з різних функцій, методів, інструментів, підходів до розв'язання галузевих проблем [11, с. 100–101]. Але для того щоб ідея мережі «запрацювала», необхідно об'єднати ці елементи шляхом встановлення довіри між учасниками, розбудови системи комунікацій, що забезпечують взаємовигідну співпрацю з орієнтованістю на компроміси у тих сферах, де можливі зіткнення інтересів.

Отже, мережа є неформальним і рухливим утворенням, з мінливим складом учасників, не повністю детермінованими відносинами, члени якого схильні до компромісів, а не конкуренції, до конструктивного діалогу, а не пасивного виконання адміністративних приписів [12, с. 149]. Завдяки мережам удосконалюються різні аспекти публічно-управлінської діяльності. Зокрема, змінюються підходи до інформаційного забезпечення публічного управління, розробки стратегічних планів, програм і процедур нормотворчості; на принципово новий рівень виходять питання узгодження, координації дій представників публічної адміністрації, бізнесу, громадських організацій; з'являється більше можливостей для підвищення якості публічних послуг, яких потребують фізичні та юридичні особи; зрештою, мережеві технології досить гармонійно поєднуються з технологіями управління проєктами (передусім стосовно визнання їх цінності для громадянського суспільства, оцінювання прийнятності витрат, прогнозування очікуваних результатів тощо). Мережеві структури найкраще адаптовані до інформаційного середовища, де повсякчасно відбувається створення нових знань та активний обмін ними; використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій кардинально змінює систему зв'язків з громадськістю і громадського контролю. Зрештою, мережева логіка зумовлює появу соціальної детермінанти більш високого рівня, ніж конкретні інтереси, що знайшли своє відображення у формуванні мереж. Завдяки орієнтованості мережі на досягнення довіри і консенсусу спостерігається нарощування соціального капіталу, що, у свою чергу, впливає на рівень туристично-рекреаційного потенціалу території, поліпшує імідж

туристичної дестинації, сприяє виникненню позитивних вражень від її відвідування та, відповідно, інтенсифікації туристичних потоків.

Література:

1. Левицький А. О. Механізм публічного управління розвитком регіональної туристичної дестинації : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Одеса, 2016. 251 с.
2. Музиченко-Козловська О. В. Методика оцінювання туристичного брендингу дестинацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*. 2016. № 846. С. 120–125.
3. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг : навчальний посібник. К. : Інститут Громадянського Суспільства, 2017. 107 с.
4. Коханій М. С. Мережеві технології як механізм налагодження ефективної комунікації суб'єктів владних повноважень та інститутів громадянського суспільства. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Том 2. С. 122–127.
5. Нездоймінов С. Г., Александрочкіна П. О. Державно-приватне партнерство як вектор розвитку регіонального туризму. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 622–629. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/87.pdf
6. Колосовська І. І., Місик М. М. Публічне управління туристичними дестинаціями на регіональному рівні: інноваційні підходи. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 1 (62): у 2 ч. Ч. 1. С. 139–149.
7. Хитра О. В. Мережеві технології у публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/3003/3039>
8. Козак І. П. Реалізація публічного управління в умовах інституційних змін: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ: Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2020. 23 с.
9. Гайдученко С. О. Прийняття відповідальних і своєчасних управлінських рішень органами публічної влади як виклик сучасності. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 1 (13). С. 202–213. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/13/17.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).
10. Сьомич М. І. Особливості сучасних моделей публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7. № 4. С. 44–52.
11. Черняк М. Є. Особливості створення територіальних публічно-управлінських мереж. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 13. С. 98–103.
12. Береза А. Сучасні підходи до модернізації публічного управління. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України*. Київ : ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса, 2011. Вип. 6. С. 144–153.

*Петрівський Дмитро Павлович,
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

До питання механізму публічного управління в сфері розподілу та перерозподілу земель в умовах земельної реформи в Україні

Земельна реформа в Україні розпочалась ще до її незалежності, однак триває і досі. Так, передбачалось, що об'єктом земельної реформи є усі землі на території України [1]. Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері земельних відносин є Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (далі – Держгеокадастр). Відповідно до п. б ч. 1 ст. 15 Земельного кодексу України передбачено, що забезпечення проведення земельної реформи відноситься до повноважень Держгеокадастру [2].

В умовах децентралізації у сфері земельних відносин основну роль щодо розподілу та перерозподілу земель, відведено об'єднаним територіальним громадам. Законом України від 28.04.2021 року № 1423-IX «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» (набрав чинності 27.05.2021 року) [3], суттєво звужено повноваження Держгеокадастру в сфері перерозподілу земель, що не може не позначитись на розвитку публічних механізмів у сфері земельних відносин. Оскільки на Держгеокадастр покладається організація виконання робіт пов'язаних з земельною реформою виникає питання: чи не вплине фактичне перетворення вказаного органу в сервісну службу та орган контролю за використанням земель, на проведення земельної реформи в цілому?

В науковій доктрині даній проблематиці приділяли увагу такі вчені-адміністративісти, як В. Б. Авер'янов, О. І. Безпалова, Н. С. Васильєва, Т. О. Коломоєць, О. М. Музичук, В. Я. Настюк, І. В. Федорчак, та інших дослідників. А також науковці аграрного та земельного права, авторами яких є: В. І. Андрейцев, М. М. Ейдельберг, І. О. Костяшкін, В. В. Носік, Н. І. Титова, М. В. Шульга, В. З. Янчук та інші. Однак актуальність вказаної проблематики в сучасних умовах лише зростає.

Функція розподілу та перерозподілу земель спрямована в першу чергу на трансформацію права державної власності та реалізується в рамках проведення земельної реформи. Так як Держгеокадастр, як центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів є держателем Державного земельного кадастру, де міститься інформація про усі земельні ділянки на території України, він здійснює розпорядження землями державної власності.

З моменту передачі більшого масиву земель державної власності у комунальну власність, повноваження з розподілу й перерозподілу землі відійшли до об'єднаних територіальних громад, які набули ці землі у власність. Таким чином Держгеокадастр фактично залишився без функції розподілу і перерозподілу більшої частини земель, що однозначно впливає на проведення земельної реформи, яка передбачала зміну форм власності на землю в Україні.

Таким чином, з огляду на вищевикладене, державою фактично перекладено функцію розподілу та перерозподілу землі з центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів на органи місцевого самоврядування. З огляду на те, що

виконання цієї функції вимагає тісної взаємодії між органами місцевого самоврядування та Держгеокадастру, як держателя Державного земельного кадастру, є потреба вироблення цілісних механізмів, які дозволять належним чином продовжувати втілювати в життя земельну реформу, особливо в умовах запуску з 01 січня 2024 року другого її етапу обігу прав на землю, що передбачає можливість придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення юридичним особам до 10 тис. га [4], де функція розподілу і перерозподілу земель відіграє чи не найважливішу роль.

Дослідивши проблематику цієї теми можна зробити ряд висновків, що проведення земельної реформи, в частині функції розподілу та перерозподілу земель, фактично перекладено на органи місцевого самоврядування, щодо більшості з масиву належних їй раніше земель. Однак для належного завершення земельної реформи повинні бути розроблені ефективні механізми взаємодії Держгеокадастру та органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Про земельну реформу : Постанова Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 18.12.1990 р. № 563-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12#Text>.

2. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III/ Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

3. Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28.04.2021 року № 1423-IX. Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 р. №552-IX. Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.

Пивоварчук Тарас Степанович,

аспірант кафедри публічного управління адміністрування

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Форми децентралізації, її співвідношення з іншими категоріями публічного управління та адміністрування

Питання про децентралізацію як процес передачі повноважень та ресурсів від центральних органів влади до місцевих громад, завжди залишалося актуальним і важливим у теорії публічного управління та адміністрування. Процес децентралізації публічної влади має на меті підвищити ефективність та відповідальність місцевого самоврядування, покращити якість життя людей на місцевому рівні, стимулювати економічний розвиток регіонів та зміцнити демократію та громадянську активність. На даний час залишаються дискусійними багато питань теоретичного характеру (пов'язаних із розумінням природи

децентралізації, розкриттям особливостей окремих видів та форм децентралізації, її співвідношення із передачею та делегуванням компетенції суб'єктів публічного управління, іншими категоріями публічного управління та адміністрування) [1].

Якщо проаналізувати доктрину публічного управління та адміністрування можна виділити наступні форми децентралізації: політична (підвищення ролі політичного плюралізму, збільшення ваги політичних структур, таких як політичні партії, фракції у представницьких органах, їх залучення до процесу публічного управління на загальнодержавному та місцевому рівнях); адміністративна (перерозподіл повноважень, відповідальності та державних ресурсів між органами публічної влади для більш ефективного надання публічних послуг); фіскальна (формування достатнього рівня доходів органів публічної муніципальної влади через механізми самофінансування, спільного фінансування, муніципальні запозичення, введення місцевих та перерозподіл державних податків); економічна (дерегуляція економіки, приватизація, збільшення ролі приватних структур у державному секторі через здійснення державно-приватного партнерства, передачу функцій публічного управління приватному сектору) [2, с. 73; 3, с. 38; 4, с. 19].

При цьому, найчастіше у вузькому розумінні поняття «децентралізація» розуміється саме в адміністративно-управлінському контексті. В цьому випадку децентралізація здійснюється трьома шляхами: через деконцентрацію, делегування та передачу [1]. В першому випадку говоримо про перерозподіл повноважень, в другому – про передачу відповідальності за прийняття рішень і адміністрування державних функцій напівавтономним органам, що не контролюються повністю центральним урядом, але в кінцевому підсумку підзвітні йому, надання державним органом належного йому права вирішення питань на один раз, на деякий час або на невизначений строк; в третьому – повноваження для прийняття рішень, фінансів та управління квазіавтономним одиницям місцевого самоврядування з корпоративним статусом [2, с. 73; 5, с. 232]. Інколи деконцентрацію розглядають як самостійну категорію – як адміністративну децентралізацію всередині вертикалі підпорядкування органу державної влади шляхом створення на місцях спеціальних урядових органів та наділення їх повноваженнями із здійснення виконавчої влади [6, с. 156]. Ще частіше деконцентрацію розглядають як перший етап перед передачею та делегуванням повноважень безпосередньо органам місцевого самоврядування [7], власне передача відповідних повноважень отримала в науковій літературі назву «деволюція» [8, с. 7-8] чи «делегування» [9, с. 65].

Таким чином, виділяють такі форми децентралізації публічної влади як: політична, адміністративна, фіскальна та економічна; формами адміністративної децентралізації публічної влади є деконцентрація, делегування та передача.

Література:

1. Пивоварчук Т. С. Природа децентралізації у публічному управлінні: теоретичні проблеми. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10.
2. Касич А. О., Петрушко А. С. Управління процесами децентралізації: зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 13. С. 71–77.
3. Глизнер С. В. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Політикус*. 2019. Випуск 1. С. 36–40.
4. Кулішенко Т. Ю. Децентралізація державної влади: основні підходи. *Вісник*

Донецького національного університету. Серія Політичні науки. 2016. № 1. С. 17–20.

5. Сторожук І. П. Принцип делегування повноважень у місцевому самоврядуванні. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 231–236.

6. Мельник Я. В. Іноземні моделі та досвід децентралізації публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 155–163.

7. Митяй О. В., Світовий О. М. Публічне управління територіальною спільнотою в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1221>.

8. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. Київ : ПРООН/ МПВСР, 2007. 269 с.

9. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=937>.

Соловей Роман Петрович,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Фактори інноваційного розвитку регіонів

Процес адаптації регіональних соціально-економічних систем до зовнішнього середовища, що динамічно змінюється, в сучасних умовах значною мірою визначається умінням своєчасно знаходити і максимально продуктивно використовувати фактори конкурентного успіху. Цей процес безпосередньо залежить від здатності постійно розвиватися і вдосконалюватися. Сьогодні на розвиток соціально-економічної сфери регіону суттєво впливають інновації. Впровадження інновацій у всі сфери життя забезпечить регіонам вихід на траєкторію сталого розвитку, що базується на інноваційному потенціалі територій. З теоретичного погляду інновації – це чинник економічного зростання. Розвиток нових технологій, відкриття передових виробництв, випуск нових видів продукції та послуг визначають перспективи довгострокового економічного зростання. Чинна практика та праці вітчизняних та зарубіжних учених доводять залежність економічного зростання від темпів розвитку науково-технічного прогресу (дослідження Н. Я. Тинергена, Р. Солоу, Дж. Хікса та ін.). Останнім часом у регіональній інноваційній політиці спостерігається поживлення дискусій щодо напрямів підтримки інновацій, підвищується зацікавленість щодо розробки сучасних інструментів стимулювання інноваційної діяльності.

Однак без урахування особливостей та тенденцій розвитку регіонів та дослідження різних факторів, ступеня їх впливу на інноваційну діяльність неможливо визначити умови розвитку соціально-економічних систем з позиції інноваційного підходу.

Відомі вчені-економісти розглядають інноваційну діяльність як основний фактор економічного зростання [1; 2]. Помітна увага звертається на розвиток

інноваційних процесів у конкретних країнах та їх регіонах: вивчаються актуальні проблеми інноваційних процесів, наприклад, у сфері розвитку людського капіталу, стимулювання зростання економіки тощо [3–5]. Виходячи зі значення інновацій як фактора ефективного розвитку виробництва, П. Друкер розглядав їх як один з інструментів активного розвитку бізнесу [6]. Л. Занг, Ф. Х'єнг, Х. Лао, Є. Гао вважають, що різні фактори впливають на національний інноваційний потенціал країн та їх регіонів [7]. М. Джанг стверджує, що гідний рівень життя у регіоні безпосередньо пов'язаний з накопиченням людського капіталу [8]. На думку П. Ромера, зростаюча суспільна віддача спостерігається за умови здійснення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а А. Джаффе, Я. Лернер, С. Штерн обґрунтували роль інформаційної інфраструктури в регіональній інноваційній системі [9]. Необхідно відмітити науковий напрям, відмінною рисою якого є використання методів, спрямованих на виявлення закономірностей та факторів створення нових технологій та продуктів, вибір територіальних пріоритетів та визначення ефективних інструментів регіональної політики. Найбільш яскравими його представниками є Д. Аудретшта і М. Кейлбач [10].

Проведений огляд свідчить про значущість факторів інноваційного розвитку. Ці питання вивчаються досить довго і розкриті з погляду різних аспектів. Однак, на нашу думку, для ефективного вирішення проблем інноваційного розвитку регіонів, кардинального покращення цього процесу з урахуванням темпів науково-технічного прогресу необхідний комплексний підхід до систематизації факторів при розробці стратегій регіонального розвитку.

На сучасному етапі розвитку суспільства інноваційні процеси є головним фактором підвищення ефективності виробництва та вирішення основних соціально-економічних завдань. Інноваційний розвиток стає домінуючим напрямом у державній політиці та економіці. Як фактор економічного зростання інновації особливо важливі для регіонів України, які мають досить високий промисловий і інтелектуальний потенціал. Однак розвиток регіонів пов'язаний не лише з використанням досягнень науково-технічного прогресу та передових технологій, а й з певними можливостями їх самостійного створення та освоєння.

Фактори інноваційного розвитку – це ресурси регіонів, які є структурними елементами регіональної економіки. Дослідження факторів інноваційного розвитку дозволяє визначити напрями ефективного функціонування регіональних систем. У зв'язку з цим стає перспективним питання класифікації факторів інноваційного розвитку з обґрунтуванням характеру їх впливу на інноваційний розвиток регіону. На основі дослідженого теоретичного матеріалу та власних досліджень пропонуємо виділяти такі фактори інноваційного розвитку регіону:

1. Виробничі фактори (функціональна виробничо-технологічна база підприємств; інфраструктура промислових підприємств; позитивна тенденція в динаміці обсягів виробництва; кількість створених та функціонуючих робочих місць; рівень модернізації виробництва, освоєння нових технологій).

2. Нормативно-правові фактори (законодавча база інноваційної діяльності, наявність стратегії розвитку регіону, окремих галузей, наявність програм розвитку інноваційної активності підприємств; законодавча баз з управління інтелектуальною власністю; наявність ефективного механізму державно-приватного партнерства).

3. Науково-технологічні та освітні фактори (рівень розвитку мережі національних науково-дослідних установ, навчально-наукових лабораторій, дослідницьких центрів; наявність персоналу високої кваліфікації; функціонування

малих інноваційних підприємств на базі закладів вищої освіти; інноваційна активність у закладах вищої освіти, висока публікаційна активність науковців; професійні контакти освітніх закладів з профільними підприємствами з метою практико-орієнтованого навчання).

4. Економічні та фінансові фактори (сформована система фінансової підтримки інновацій за рахунок коштів бюджетів різних рівнів та коштів позабюджетних фондів сприяння інноваційному розвитку; ліквідний та стійкий фінансовий стан інноваційно активних підприємств; система державного замовлення на інноваційні продукти та послуги; розвиток системи лізингу для малих та середніх підприємств; висока конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість підприємств та регіону).

5. Соціальні та кадрові фактори (віковий склад працівників, зниження відтоку молодих фахівців; чисельність зайнятих на підприємствах; чисельність населення; рівень освіти та кваліфікації кадрів; система соціального захисту та мотивації праці працівників підприємств).

6. Інформаційні фактори (доступність інформації щодо об'єктів інноваційної інфраструктури; впровадження інформаційних технологій; розвиток мережі інформаційних комунікацій).

Синергетичне поєднання цих факторів зумовлює привабливість регіонів з погляду інноваційного розвитку. Ефективність управління ними залежить від пріоритетів державної політики, обраної стратегії регіонального розвитку та наявності відповідного ресурсного потенціалу.

Література:

1. Porter M. E. The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*. 2003. No. 37, pp. 549–578.

2. Vasilevska D., Rivza B. Green Entrepreneurship as a Factor of Sustainable Economic Development in Baltic States. *International Multidisciplinary Scientific Geo Conference Surveying Geology and Mining Ecology Management, SGEM*. 2018. Vol. 18, issue 5.3, pp. 423–430.

3. Bendic V. Multifunctional Econometrics Models of Turnover Dynamics of Using Primary Factors of the Economic Process. *Innovation Management, Development Sustainability, and Competitive Economic Growth : Proceedings of the 28th International Business Information Management Association Conference – Vision 2020*. 2016, pp. 3395–3414.

4. Zhang Y., Hu P. Analysis on the Overall Level of Regional Innovation Environment in China. *ACM International Conference Proceeding Series*. 2018. pp. 159 – 164.

5. Hovgaard A., Hansen E., Roos J. Innovation in the Forest Products Industry: An Analysis of Companies in Alaska and Oregon. *USDA Forest Service – General Technical Report PNW*. 2005. 48 p.

6. Drucker P.F. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. *Harper Business*, 2006. 277 p.

7. Zang L. Does governance Efficiency Matter for National Innovative Capacity? One Tale From Different Countries. *Technology Analysis and Strategic Management*. 2019. Vol. 31, issue 2, pp. 239–252.

8. Junge M., Severgnini B., Srensen A. Evidence on the Impact of Education on Innovation and Productivity. *Working Papers from Copenhagen Business School*. 2012. № 2, pp. 1–31.

9. Jaffe A., Lerner J., Stern S. Innovation Policy and the Economy. *National Bureau of Economic Research. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts*, 2005. Vol. 5. 184 p.
10. Audretsch D., Keilbach M. Entrepreneurship Capital and Economic Performance. *Regional Studies*. 2004. Vol. 38, № 8, pp. 949–959.

Терещенко Тетяна Василівна

кандидатка економічних наук, доцентка, деканеса факультету управління та економіки, доцентка кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Класифікаційні ознаки чинників формування економічного потенціалу територіальної громади

Економічний потенціал виступає основою для забезпечення конкурентоспроможності території, системного, збалансованого місцевого економічного розвитку, підвищення рівня добробуту жителів територіальної громади (далі – ТГ). Вважаємо доречним застосування синергетичної концепції до формування та реалізації економічного потенціалу громади, оскільки саме вона дозволить забезпечити раціональний розподіл ресурсів території, акумулювати резерви динамічного економічного зростання, а також створити можливості для розв'язання проблем, реалізації пріоритетів, актуальних для конкретної території.

Поглиблення інтересу до вивчення синергії та базових засад її реалізації у ході формування та реалізації економічного потенціалу ТГ пов'язане з можливостями отримання додаткових властивостей, результатів, які є важливими для забезпечення життєдіяльності громади та її системного розвитку. Розвиток економічного потенціалу доцільно розглядати як складний, тривалий, динамічний процес, що відбувається під впливом цілої низки чинників, у ході якого нарощуються можливості для економічного зростання в ТГ [3, с.3–10].

З огляду на результати проведеного дослідження вважаємо за доцільне розподілити чинники формування економічного потенціалу ТГ за двома класифікаційними ознаками: чинники зовнішнього та чинники внутрішнього середовища.

Зауважимо, що до першої групи чинників можемо віднести: можливість структурування потенціалу з позиції здатності території функціонувати та розвиватись в умовах ринку, державне регулювання розвитку територій, державну стратегію місцевого економічного розвитку, участь територіальної громади у міжнародних (європейських), національних програмах та проектах, міжнародну економічну діяльність, суспільно-політичні, правові, безпекові, соціально-демографічні, екологічні, науково-технічні та інші чинники.

Поряд з цим, до чинників внутрішнього середовища належать: структура економічного потенціалу та його ресурсного забезпечення, політика і стратегія розвитку території, інституційна здатність до здійснення соціально-економічних перетворень, відповідна підтримка громадян, рівень та якість життя у територіальній громаді тощо. До внутрішніх чинників також доцільно віднести: соціальні умови, технологічний розвиток, інноваційний, інвестиційний, природно-ресурсний, туристичний, трудовий (людський) тощо потенціал. При цьому визнається

доцільність об'єднання внутрішніх чинників розвитку у групи: власне ресурсну, що визначає потенціал розвитку території відносно наявних реальних та номінальних ресурсів, та регуляторну, що визначає можливість впливу на розвиток регіону з точки зору системи управління.

Підкреслимо, зі свого боку, що економічний потенціал пов'язаний з рівнем інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності території, які залежать від чинників формування сприятливого ділового та підприємницького клімату: правових (регуляторні акти, дозвільні процедури, законодавство, безпека тощо), технологічних (транспорт, дороги, виробництво, комунальна інфраструктура, зв'язок, телекомунікації, дослідження, наука), комерційних (мережі збуту, індивідуалізація, реагування, розташування, вартість), соціокультурних (ставлення, поведінка, традиції соціальні норми) [4].

На нашу думку, чинники формування економічного потенціалу територіальної громади мають різнонаправлену дію, тому їх потрібно оцінювати з таких позицій:

1) чинники, що спрямовують розвиток економічного потенціалу території. Вони створюють інституційне середовище, визначають стратегічні вектори та політики, що складають основу для формування економічного потенціалу територіальної громади;

2) чинники, що забезпечують розвиток економічного потенціалу території. Ці чинники створюють ресурсне підґрунтя для реалізації економічного потенціалу територіальної громади, а також визначають його структуру;

3) чинники, що визначають розвиток економічного потенціалу території. Вони впливають на рівень формування та інтенсивність використання економічного потенціалу території;

4) чинники, що стримують розвиток економічного потенціалу території. Ці чинники створюють перешкоди для формування та ефективного використання складових економічного потенціалу територіальної громади.

Переконані, що таке розуміння чинників дозволить скласти цілісне уявлення про закономірності формування економічного потенціалу територіальної громади, а також його розвиток та використання. Саме на цій основі доцільно розробляти стратегії та політики, спрямовані на максимізацію економічного потенціалу територіальних громад та забезпечення місцевого економічного розвитку. У перспективі вважаємо за доцільне більш глибоко дослідити конкретні показники, що характеризують економічний потенціал у розрізі його окремих складових та сфер реалізації.

Література:

1. Капітанець С. В. Розвиток соціального капіталу в умовах інституційної трансформації. *Теоретичні та практичні аспекти антикризового регулювання економіки* : збірник тез наукових робіт учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 квітня 2020 р.). Одеса : ЦЕДР, 2020. С. 44–48.

2. Кіш Г. В. Чинники регіонального розвитку та їх стратегічне управління. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/1_2022/21.pdf.

3. Ковтун І. Б., Терещенко Т. В. Теоретичні аспекти формування економічного потенціалу територіальної громади: синергетичний аспект. *Science, Technologies, Innovations*. № 3(19). 2021. Р. 3-9.

4. Планування розвитку територіальних громад : навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

Хитра Олена Володимирівна,
кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Емерджентні технології в системі публічного управління

У публічній сфері в сучасних умовах відбувається перехід від безальтернативного, лінійного адміністративного управління до складного, багатоваріантного поєднання організаційно-адміністративного, соціально-сервісного, інформаційно-аналітичного і публічно-комунікативного управління [1], що потребує застосування постнекласичної методології для дослідження його сутності. За таких умов все виразнішою стає тенденція до технологізації управління, що проявляється у планомірній розробці, впровадженні, моніторингу та оцінюванні ефективності застосування технологій управління. Як зауважує П. В. Книш, «становлення управлінських технологій є наслідком посилення системності державного управління, його наукового осмислення і спробою широкого використання типового, вивіреного досвідом, що дає високі результати» [2, с. 259]. Погоджуємось з тим, що технології відіграють системоформуючу роль, особливо важливу в умовах трансформацій, неповної детермінованості перспектив еволюції, затягнутих (каскадних) біфуркаційних переходів і подальшої адаптації всіх соціальних груп до інституціоналізованих змін. Від обґрунтованості підібраних технологій у підсумку залежить ефективність механізму управління, конкурентоспроможність публічного продукту, якість публічних послуг.

Різні підходи до трактування змісту поняття «технологія управління» зосереджують увагу на таких складових, як послідовність (організація) дій, сукупність інформації і знань, методи й процеси, способи та інструменти, процедури й операції (інформаційні, організаційні, розрахунково-обчислювальні тощо) [3, с. 8]. Технологія – це, власне, модель діяльності, де елементами виступають операції, а підсистемами – процедури й етапи [4, с. 5]. Склад елементів технологічної платформи являє собою структуру і номінацію керуючих та керованих модельних комплексів управління з акумульованою в них сукупністю інтелектуальних знань, досвіду, професійних компетенцій, методів, алгоритмів, технологій процесів виконання управлінських завдань [5, с. 189].

Технологію публічного управління дослідники трактують як «сукупність взаємопов'язаних прийомів і засобів підтримки стійкого режиму функціонування механізмів публічного управління» [6, с. 162]. З огляду на це можна припустити, що управлінські технології виконують роль своєрідного базису в системі, яка є складною, наділена здатністю до самоорганізації, зазнає різноспрямованих флуктуаційних коливань і періодично оновлюється стрибкоподібним чином – через точки біфуркації, що асоціюються з кардинальними інноваціями і соціальними потрясіннями.

Водночас П. В. Книш розуміє під технологіями «систему методів, за допомогою яких створюють і матеріалізують нововведення у процес управління та визначають найефективніші інструменти їх впровадження на практиці» [4, с. 6]. Тим самим забезпечується не просто стійкість, а стійка модернізація публічного управління шляхом порушення досягнутого стану рівноваги (наприклад, між потребами громадян у державних послугах і здатністю держави їх ефективно задовольнити) та пошуку нового атрактора (що асоціюється з новими стратегічними орієнтирами суспільного розвитку, новою філософією взаємодії громадянського суспільства і держави тощо).

Синиця М. І. пропонує вживати термін «технологічна інноватизація державного управління», під яким розуміється «інноваційна діяльність, що спрямована на використання результатів наукових досліджень та розробок ... у системі та процесах державного управління і зумовлює появу нових управлінських технологій (інфраструктурних, інституційних, правових, організаційних, ресурсних тощо)» [7, с. 292]. При цьому технологізація передбачає широке застосування соціальних технологій, які дозволяють досягати бажаних результатів у налагодженні взаємодії між органами влади, всередині них, а також між ними та громадськістю, поліпшувати комунікативні впливи, змінювати соціальні системи і соціальні ситуації [7, с. 291].

Досить поширеним є акцентування уваги на розмаїтті управлінських технологій (рис. 1), що класифікуються за об'єктом і предметом, ступенем технологічної зрілості, регулярністю, гнучкістю, результатами застосування (зокрема, технології одержання нової інформації, культурних цінностей, окремих побутових послуг та ін.) [8, с. 274]. Часто використовується класифікація за рівнем управління (технології центрального, регіонального, галузевого, місцевого управління; стратегічного, тактичного і оперативного управління) та специфікою керованих об'єктів (по-перше, технології діагностування, проектування, реформування; по-друге, інформаційні, впроваджувальні, навчальні технології; по-третє, організаційні, інноваційні, контролю та ін.) [2, с. 261; 8, с. 274]. Зважаючи на те, що важливу роль в управлінській діяльності відіграють процедури ухвалення і реалізації управлінських рішень, а також структура управлінського апарату, окремо виділяють: технології планування управлінських рішень; технології реалізації управлінських рішень; технології зміни організаційної структури [4, с. 6].

Також існує точка зору, що технології управління можна розділити на лінійні та розгалужені (нелінійні): лінійна технологія є чіткою послідовністю окремих робіт і операцій, які виконуються відповідно до заздалегідь розробленого плану (функціональний підхід до управління); натомість нелінійна технологія застосовується у випадку, коли неможливо однозначно визначити одну кінцеву мету і оцінити ситуацію (ситуаційний підхід до управління); запланований результат досягається шляхом рішень, що розробляються за кількома напрямками [9, с. 38–39; 10, с. 67].

У сучасному управлінні, як правило, використовується кілька технологій одночасно, у зв'язку з чим виникають різні комбінації управлінських технологічних комплексів, або навіть відбувається синтез технологій. До таких комбінацій (систем) технологій належать системи комунікацій, системи доставки послуг і системи управління знаннями, які, у свою чергу, потребують супутніх технологій збереження та аналізу даних, комунікацій і моделювання [10, с. 69].

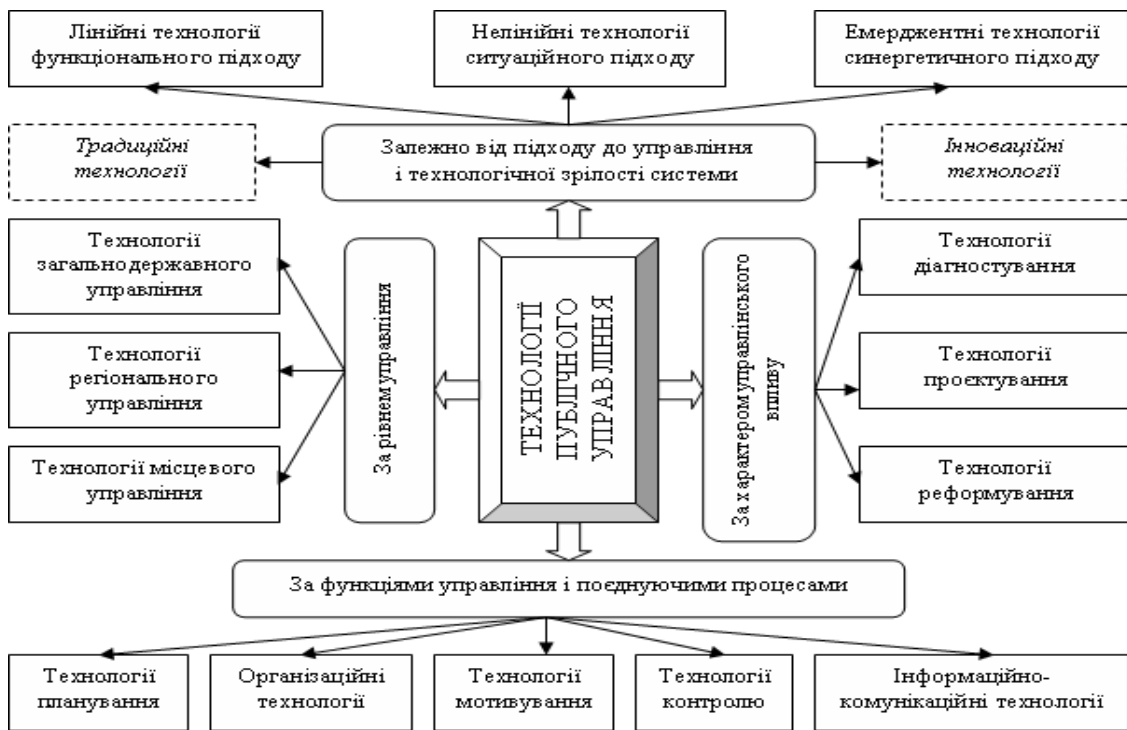

Рис. 1. Розмаїття технологій публічного управління як запорука його гнучкості і дієвості

Примітка: складено автором

Власне, під час вибору методики виконання управлінських завдань технологія має забезпечувати перехід від розрізнених методів до їх сукупності, утвореної на засадах комплексності, системності, технологічної взаємообумовленості і синергізму виконуваних дій. Вочевидь, для того щоб утворити безперервний з точки зору часового горизонту управлінський ланцюг, необхідно, щоб технології управління були не просто сумісними, а доповнювали і продовжували одна одну. Важливою умовою для забезпечення системності технологізації управлінської діяльності є одночасне впровадження інноваційних технологій на усіх ієрархічних рівнях, за усіма напрямками діяльності, до усіх процесів виконання функцій і завдань управління [5].

На нашу думку, оскільки публічне управління є складною системою (ця складність пов'язується з особливостями перехідного стану еволюційного процесу, із ситуацією біфуркації та незворотності, спонтанності та імовірності нелінійного динамічного розвитку), характер застосування технологій у цій сфері носить яскраво виражений нелінійний характер. Якщо лінійність абсолютизує безальтернативність, то нелінійність фіксує непостійність, нестійкість, багатогранність, відхилення від рівноваги під впливом флуктуаційних чинників, розвиток через точки біфуркації.

Зокрема, біфуркаційний перехід у розвитку публічного управління можна спостерігати сьогодні, коли знижується залежність управління від кількості залучених матеріально-фінансових ресурсів на користь пошуку технологій їх ощадливого використання, а також зростає залежність управління від інтелектуальних можливостей керуючої підсистеми, створених нею знань, інформаційних ресурсів і технологій. Ще одним прикладом є перехід від програмно-цілового до проєктно-програмно-цілового управління, що передбачає розробку комплексу узгоджених проєктів і програм розвитку основних підсистем, побудованих на основі антикризового, сталого розвитку [1]. Зрештою, до

технологічного базису, що переважно складався з адміністративних методів впливу, все частіше інтегруються прийоми менеджменту, апробовані у приватному бізнесі (розгляд діяльності держави як процесу надання послуг населенню, освоєння інструментарію регіонального і муніципального маркетингу, реінжиніринг бізнес-процесів у державних установах, «нова звітність» та ін.) [11, с. 11]. Прикладом біфуркації також можна вважати цифровізацію публічного врядування, коли поступове впровадження цифрових технологій (інструментів цифрового робочого місця, штучного цифрового інтелекту прийняття типових управлінських рішень, blockchain-, smart-, portal-, cloud-, network-сервісів тощо) в один момент забезпечить стрибкоподібний перехід до цифрового врядування [12, с. 141].

Поєднання різних технологій у цілісний технологічний базис забезпечує появу в системі публічного управління емерджентних ознак – характеристик, які не властиві жодному з окремо взятих елементів і вважаються результатом виникнення між елементами синергетичних зв'язків. Відповідно, під «емерджентною технологією» І. М. Доронін пропонує розуміти таку технологію, що є «радикально новою, швидкозростаючою, узгодженою з існуючими технологіями, яка при цьому здійснює значний вплив на суспільне життя у різноманітних сферах, які неможливо передбачити наперед» [13, с. 44].

На нашу думку, застосування емерджентних технологій у публічному управлінні сприяє виникненню ефекту синергізму, що зводиться до: гнучкого комбінування традиційних та інноваційних, соціально орієнтованих, адміністративних та економічних методів впливу на об'єкт управління, що забезпечує вищу дієвість такого впливу; синхронізації впливів «державного» і «громадського» управління, що сприяє демократизації публічного управління і водночас нівелює прояви соціального хаосу; оптимізації балансу «централізація – децентралізація», що забезпечує зниження ентропії на центральному рівні управління завдяки ефективному упорядкуванню повноважень і ресурсів, необхідних для їх реалізації, як у вертикальному, так і горизонтальному вимірі; формування технологічної культури публічного управління як єдності «управлінських знань, почуттів, цінностей, управлінських відносин і творчої управлінської діяльності» [8, с. 275]. Все це у підсумку суттєво прискорює досягнення цілей суспільного розвитку.

Таким чином, технологічний базис публічного управління має формуватися на системно-синергетичних засадах та містити комплекс емерджентних технологій, які є взаємозамінними та/або взаємодоповнюючими і здатні завдяки цьому генерувати ефект соціального синергізму.

Література:

1. Решота О. А. Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_3_19 (дата звернення: 17.02.2024).
2. Книш П. В. Сутнісні характеристики поняття «управлінська технологія». *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. 2014. Вип. 1. С. 255–264.
3. Базелюк В. Г., Кубіцький С. О., Михайличенко М. В., Михнюк С. В. *Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник*. Київ: Міленіум, 2022. 424 с.

4. Книш П. В. Теоретичні засади формування системи управлінських технологій в державному управлінні України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Івано-Франківськ, 2014. 20 с.

5. Бобровський О. І. Технологічна компонента забезпечення ефективності публічного управління: концептуальні аспекти. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 3 (46). С. 186–198.

6. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Костенко А. С. Механізми та технології публічного управління й адміністрування у сфері партнерства місцевої влади з бізнес-структурами. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2019. № 3 (67). С. 159–164.

7. Синиця М. І. Концептуальні засади технологізації державного управління. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. 2012. Вип. 2. С. 290–298.

8. Таран О. М. Технології управління в системі публічного управління та адміністрування. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю від дня народження проф. М. М. Турченка* (Харків, 15–16 червня 2022 р.). Харків: ДБТУ, 2022. С. 273–275.

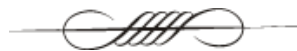
9. Козаченко Г. В. Технологізація управлінської діяльності: зміст та призначення. *Економіка і регіон*. 2016. № 3. С. 37–40.

10. Гуцалюк О. М. Види технологій управління діяльністю підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 3 (2). С. 66–72.

11. Методологія публічного управління: навчальний посібник / уклад. І.В. Шпекторенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 113 с.

12. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 139–145.

13. Доронін І. М. Розвиток емерджентних (новітніх) технологій та регулювання у цій сфері як реалізація функцій держави. *Інформація і право*. 2017. № 4. С. 41–48.

Щепанський Едуард Валерійович,

доктор наук з державного управління, професор,

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

CRM-системи як інструмент управління суб'єктами підприємництва у сфері послуг

Сфера послуг – це сукупність секторів економіки, галузей, активне призначення яких виявляється у пропозиції та реалізації послуг і духовних благ населенню. Сервісна область охоплює безліч різних видів діяльності, об'єднаних у групи з допомогою різноманітних класифікацій, застосовуваних як у міжнародному, і на національному рівні. Так, у рамках систематизації СОТ можна виділити більше 150 видів різноманітних послуг (пропозицій), згрупованих у дванадцять розділів [1]:

- 1) ділові послуги;
- 2) послуги сфери зв'язку;
- 3) будівництво та пов'язані з ними інженерні послуги;

- 4) дистрибуторські послуги;
- 5) освітні послуги;
- 6) діяльність, пов'язана із захистом навколишнього середовища;
- 7) фінансові послуги;
- 8) діяльність в галузі охорони здоров'я та громадського забезпечення;
- 9) туристичні та пов'язані з ними послуги;
- 10) пропозиції щодо організації дозвілля, культурних та спортивних заходів;
- 11) транспортні послуги;
- 12) інші пропозиції.

Зростаюча роль сфери послуг постіндустріальному суспільстві дозволяє застосувати такі визначення: «сервісна економіка», «економіка послуг», «нова економіка», «інформаційна економіка», «суспільство знань», «інформаційне суспільство». Одним з пріоритетних напрямів функціонування українських суб'єктів підприємництва у сфері послуг вважається підключення до системи міжнародних сервісних зв'язків. Прогресивна сервісна організація вважається вже не окремою господарською одиницею, а виступає суб'єктом підприємницьких зв'язків у мережі компаній, що взаємодіють на ринку. У разі глобалізації економіки, швидкого розвитку технологій, високого ступеня мінливості довкілля чітка межа між організацією та її оточенням розмивається.

Як важливі передові тенденції становлення всесвітньої сфери послуг слід зазначити: структурну перебудову, зумовлену ускладненням пропозицій, нарощуванням діапазону суспільних та управлінських послуг; вихід організацій сфери послуг на якісно нові ринки, поява нових організаційних форм сервісних підприємств, активізацію процесів злиття та поглинання на міжнародному рівні, розширення роботи міжнаціональних сервісних підприємств; нарощування кількості покупців послуг; різке поширення нових технологій, насамперед інформаційно-комунікаційних; збільшення ролі науки, освіти, охорони здоров'я та культури.

Ефективність управління суб'єктами підприємництва сфери послуг обумовлена застосуванням інноваційних підходів до управління та автоматизацією управлінських процесів. Для найбільш якісного надання послуг, будь-яка організація у цій сфері потребує своєї системи, що автоматизує деякі процеси, спрямовані на управління взаємовідносинами з клієнтами Customer Relationship Management (далі – CRM). Такі системи називають CRM-системами [2].

CRM – це стратегія, що базується на використанні нових управлінських та інформаційних технологій, за допомогою яких компанії акумулюють знання про покупців для формування взаємовигідних відносин з ними. Використання інноваційних технологій сприяє нарощуванню економічної вигоди. Розглядаючи можливості CRM-систем, можна відзначити, що представлена система може поліпшити відповідні показники продуктивності бізнесу:

- покращити якість сервісу покупців та клієнтів, відносини з постачальниками, збільшити кількість клієнтів;
- збільшити ефективність всього виробничого процесу загалом;
- покращити виробничі процеси та виробничі операції;
- знизити втрати, пов'язані з управлінням виробництва, зменшити собівартість продукції;
- покращити управління зворотними способами за рахунок значного скорочення складських запасів.

Впровадження корпоративних технологій взаємодії з покупцями та CRM-систем більш актуальним для таких галузей роботи, як: фінанси, медицина, видавничий бізнес, торгівля, сервісні послуги; так само і для інших секторів економіки з високою конкуренцією [3]. У багатьох організаціях відділи продажів, маркетингу та сервісу покупців поки що працюють автономно, і тому їх уявлення про замовника часто суперечливі, а впливу – не узгоджені. Система CRM полегшує координацію різних відділів, забезпечуючи їх спільною платформою для взаємодії з покупцями, і виділяє кожному з них доступ до всіх даних про них, що, у свою чергу, сприяє кращому задоволенню потреб покупців. CRM система складається, як правило, із належного комплексу складових:

- автоматизація продажів;
- автоматизація маркетингу;
- автоматизація сервісу покупців.

Основою будь-якої CRM-системи вважаються програми автоматизації продажу Sales Force Automation (далі – SFA). На них покладаються належні функції:

- ведення календаря заходів та планування роботи;
- управління контактами (завдяки йому жодного разу значний сигнал або власне звернення не будуть пропущені);
- робота з покупцями (кожен замовник буде обслужений на найвищому рівні, завдяки зафіксованій ситуації взаємодії з ним);
- прогноз ймовірних продажів (ні одна ймовірна ймовірність не буде втрачена, яким би непроникним не був розклад співробітника);
- потокова організація продажів (ефективне управління циклом продажів);
- збільшення точності моніторингу продажів;
- автоматична підготовка платних послуг (звільняє службовців від рутинної роботи) та ін.

Таким чином, є кілька підстав, стимулюючих становлення стратегії CRM. Це зростаюча конкуренція, багатоканальність відносин з покупцями, усунення цінностей фірми від орієнтації на продукти до орієнтації на покупців, виникнення сучасних інформаційних технологій, які диктують необхідність впровадження інноваційних управлінських технологій.

Література:

1. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <https://www.wto.org/>
2. Top 10 CRM Software Vendors. URL: <https://www.appsruntheworld.com>
3. Маноїленко А. В., Лисенко В. Ю. Методи державного фінансового регулювання корпоративного сектору економіки. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 319-323.

Юричина Ірина Анатоліївна,
*асистентка, аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Формування місцевого економічного розвитку в Естонії: пропозиції для України

Естонія, будучи невеликою країною з населенням близько 1,3 мільйона людей, досягла значних успіхів у розвитку місцевої економіки. Її модель децентралізованого управління та активізації місцевих громад може слугувати прикладом для інших країн, зокрема і України.

Адміністративна реформа, ідея якої роками циркулювала в естонському суспільстві, зрештою розпочалася в червні 2016 року, коли Парламент (Рійгікогу) прийняв Акт про адміністративну реформу [1]. Цьому передували довгий перелік планів і спроб, тому реформу слід сприймати як результат понад 20 років еволюційного розвитку. Економічна активність і привабливі робочі місця більш зосереджені у великих міських регіонах, а регіональні диспропорції в економічному зростанні поглиблюються. Зменшення чисельності населення, старіння й концентрація населення в міських районах послабили перспективи розвитку громад в сільській місцевості. Переміщення робочих місць у міста, глобалізація бізнес-середовища, збільшення щоденного робочого часу людей та мобільність відпочинку, а також збільшення кількості часу на добирання на роботу призвели до необхідності відповідати новим викликам місцевого економічного розвитку, включаючи нові види компетенцій [2].

Закон про адміністративну реформу передували меті, яка на перший погляд є досить загальною, а саме метою адміністративної реформи є підтримка підвищення спроможності органів місцевого самоврядування пропонувати високоякісні публічні послуги, використання регіональних передумов для розвитку, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення більш послідовного місцевого розвитку. Проте, це не завадило Уряду країни досягти значних успіхів (рис.1).

Тому, вважаємо за необхідне сформулювати ряд принципів, які лежать в основі естонського досвіду, та будуть корисними для України, адже ми прагнемо створити та стимулювати місцевий економічний розвиток:

1. Децентралізація та активізація місцевих громад.
2. Підтримка малого та середнього бізнесу.
3. Розвиток інновацій.
4. Електронне урядування.
5. Розвиток людського капіталу.
6. Сприятливий бізнес-клімат.
7. Відкритість до інновацій.
8. Ефективне управління.
9. Згуртованість суспільства.

Рис. 1 Ключові аспекти досвіду Естонії в процесах МЕР

Примітка: складено автором.

Впровадження цих принципів може допомогти Україні та іншим країнам стимулювати місцевий економічний розвиток та покращити життя населення. Проте, зауважуємо, що досвід Естонії не можливо безпосередньо запозичити, та розвивати в Україні, адже кожна країна має свої особливості, які необхідно враховувати при розробці політики місцевого економічного розвитку.

Література:

1. Administrative Reform. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514072016004/consolide>
2. Естонія. Робочі записки. Частина 3. *Інститут громадянського суспільства*. URL: <https://www.csi.org.ua/publications/estoniya-robochi-zapysky-chastyna-3/>.

СЕКЦІЯ 10 ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Виговська Тетяна Вікторівна,
*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Безпекові аспекти розбудови ХАЕС

Значення енергетики для економіки України у важкі часи російської агресії не можна не розуміти. Виведення із ладу об'єктів енергетики було і залишається завданням агресора. В такі часи керівництво галузі вирішило повернутись до ідеї добудови ядерних енергоблоків на Хмельницькій АЕС. Насамперед, це стосується 3 і 4 енергоблоків ХАЕС, спорудження яких було зупинено після аварії 1986 року на ЧАЕС. Спроби відновити будівництво 3 і 4 енергоблоків ХАЕС тривають із 2005 року, однак проект мав ряд проблем, що гальмували його впровадження. Безпечність використання збудованих ще в 80-х роках минулого століття будівельних конструкцій для цих реакторів досі не є підтвердженою, вони не були законсервовані і більше 30 років піддавались впливу погодних умов, що призвело до їх часткового затоплення та корозії. У 2006-2007 роках Київський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект» проводив обстеження, дослідження й оцінку технічного стану будівельних конструкцій будівель і споруд на енергоблоці № 3. Вже тоді у будівельних конструкціях було виявлено ряд дефектів, таких як механічні пошкодження конструкцій, корозію арматури та металевих елементів залізобетонних конструкцій, іржу та тріщини у бетоні. Із 2008 до 2013 року на будівельних конструкціях енергоблоку № 3 ХАЕС виконувалися ремонтно-будівельні роботи, які були виконані на 80 % від запланованих згідно з укладеними договорами. На енергоблоці № 4 ХАЕС ремонтно-відновлювальні роботи не виконувалися [1]. Тоді планувалось встановити у підремонттованих конструкціях блоків реакторні установки російського виробництва.

За даними Центру екологічних ініціатив «Екодія» у 2015 році Верховна Рада України розірвала угоду із Російською Федерацією щодо співпраці у спорудженні 3-го і 4-го енергоблоків, однак оновлене 2016 року техніко-економічне обґрунтування (далі – ТЕО) проєкту передбачало будівництво із залученням чеської компанії «SKODA JS a.s.». Дана компанія з 2005 року належала російському холдингу ОМЗ, який був внесений в «санкційний список» Ради національної безпеки та оборони України (далі – РНБО). Такі дії суперечили інтересам національної безпеки України і не були реалізовані.

ГО «Всеукраїнська екологічна ліга» неодноразово виступала проти розбудови АЕС в Україні і, зокрема, проти добудови 3 і 4 енергоблоків ХАЕС. При цьому зазначалось, що станом на 2019 рік немає достовірної інформації щодо безпеки використання наявних будівельних конструкцій як фундаменту для ядерних реакторів. Також проєктом добудови не передбачено спорудження нових, додаткових систем безпеки відповідно до вимог стандартів безпеки, які значно змінилися із часів будівництва ХАЕС. Добудова енергоблоків № 3 та 4 ХАЕС буде мати значний вплив на довкілля, а саме на річку Горинь, яка є однією з найбільших

водних артерій району, у якому розташована станція. У посушливі періоди року відбувається додатковий забір води насосними станціями, є постійна потреба у додатковому об'ємі води для охолодження двох реакторів ХАЕС. У разі добудови ще двох енергоблоків екосистема водойми буде зруйнована [2].

Представник Національного екологічного центру Артур Денисенко також вважає, що об'єм річного стоку р. Горинь не дозволить здійснювати охолодження 4-х енергоблоків ХАЕС, не руйнуючи при цьому екосистему Горині [3]. Варто зазначити, що на початку двохтисячних років, коли добудовували 2-й енергоблок ХАЕС, експерти вже висловлювали побоювання щодо спроможності Горині забезпечити його водою. Отже, охолодження 4-х енергоблоків для екосистеми Горині можуть бути фатальними. Відповідно вже через це їх безпечна робота також не може бути гарантованою.

На даний час планується добудувати на ХАЕС не 2-а енергоблоки, а 4-ри. Як і планувалося- 3-й і 4- й, не дивлячись на їх старі фундаменти і конструкції, та ще 5-й і 6-й. В.о. голови правління Енергоатому П. Котін заявив, що Хмельницька атомна електростанція після добудови чотирьох енергоблоків стане найбільшою в Європі, на цьому наголошував і міністр енергетики Герман Галущенко [4].

Як з'ясувалось, на старі конструкції 3 і 4 енергоблоків ХАЕС планують встановити старі енергоблоки ВВЕР-1000, які були куплені в 2016 році в росії і призначались для болгарської АЕС «Белене», яка перебувала на етапі будівництва. Однак, після російської агресії проти України, болгари вирішили не добудувати дану АЕС з російським обладнанням та продати знову її Україні за 50% вартості. Але процедура продажу реакторів передбачає його узгодження з країною виробником, тобто росією. Та все ж цей російський секонд-хенд може бути купленим, так як Європейська комісія підтримала можливість використання Україною коштів ЄС для купівлі ядерних реакторів у Болгарії, так як, за словами речника Єврокомісії, це двосторонні питання між Болгарією та Україною і дана закупівля, на їх думку, може допомогти зміцнити українську економіку [5].

Отож, на Хмельниччині з добрими туристично- рекреаційними ресурсами і багатим рослинним і тваринним світом планують на старих фундаментах встановити старі енергоблоки і при цьому забезпечити їх безаварійну роботу при недостатній кількості води для їх охолодження.

Щодо будівництва 5 і 6 енергоблоків, то компанія Westinghouse ще 22 листопада 2021 року підписала з Енергоатомом дві угоди про співпрацю з метою реалізації пілотного проекту з будівництва енергоблоків AP1000 на майданчику Хмельницької АЕС. 20 січня 2023 року уряд своїм розпорядженням погодив пропозиції Міненерго про розроблення ТЕО будівництва ядерної установки із застосуванням технічних характеристик реакторної установки типу AP1000. А вже у грудні 2023 року український Енергоатом та американська Westinghouse підписали угоду про закупівлю обладнання для енергоблока №5 Хмельницької АЕС, що будуватиметься за технологією AP1000. Невідомо чи є хоч проєкт на будівництво 5 і 6 реакторів, чи проходив він процедуру оцінки впливу на навколишнє середовище, яка ціна цієї добудови. Про це не повідомляється в Департаменті екології та природних ресурсів ХВО немає ніякої інформації про стан документації на таку масштабну добудову. Місцевими органами влади не проводиться належна інформаційна кампанія щодо екологічної безпеки добудови аж 4 енергоблоків ХАЕС. Практично мовчить про це і екологічна громадськість. Та все ж нам всім потрібно розуміти, що у воєнний період вкладати значні кошти у проєкт, безпека

якого не доведена, нерозумно. Варто зазначити, що додаткові 4,2 тис МВт генерації на одному об'єкті суперечать заявам керівництва держави про розвиток децентралізованої енергосистеми, яка має стати менш уразливою для можливих атак росіян.

Література:

1. Сучасний стан добудови Х-3/Х-4 на проммайданчику Хмельницької АЕС. URL: <https://energoatom.com.ua/ua/>.
2. Всеукраїнська екологічна ліга виступає проти добудови третього та четвертого енергоблоків Хмельницької атомної електростанції. URL: <https://www.ecoleague.net/forumy-konferentsii-kruhli-stoly-seminary/ekolohichni-viiny/item/1557-vseukrainska-ekolohichna-liha-vystupaie-proty-dobudovy-tretoh-ta-chetvertoho-enerhoblokov-khmelnynskoi-atomnoi-elektrostantsii>.
3. Доповідь Артура Денисенка. Проект добудови енергоблоків №№ 3, 4 Хмельницької атомної електростанції: плани, перспективи, проблеми. URL: https://www.nescu.org.ua/wp-content/uploads/x3_x4-201012.pdf.
4. Україна будуватиме ще одну найбільшу АЕС в Європі. Для чого і де братимуть гроші? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/30/709286/>.
5. Болгарія пропонує Україні обладнання для АЕС. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/bolharija-proponuje-ukrajini-obladnannja-dlja-aes-939881.html>.

Виговський Леонід Антонович,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Волонтерство як чинник підвищення політичної культури громадян України

Розпад Радянського Союзу у 1991 році засвідчив крах міфу про «радянський народ» як щасливу безкласову соціально-політичну та етнічну спільноту. Радянське суспільство, на відміну від ідеологічних міфів, виявилось по своїй суті класовим. Адже з одного боку існувала привілейована партійно-бюрократична номенклатура, а з іншого – безправні селяни, робітники та інтелігенція. Тим не менше, в тоталітарному соціумі протягом більше 70 років сформувався та утвердився радянський тип особистості (нормо sovieticus). Для свідомості такої середньостатистичної людини, яка сформувалася в Радянському Союзі або в одній з країн «соціалістичного табору», характерним було сприйняття навколишнього світу через призму міфів комуністичної ідеології. Тому суттєвою складовою політичної культури таких громадян був радянський патріотизм. В його основу було покладено любов до своєї держави, відданість КПРС, радянському уряду та справі комунізму.

Відновлення державної незалежності України на засадах демократизму, світоглядного плюралізму та різних форм власності об'єктивно потребувало кардинальної зміни політичної культури громадян нової держави. Адже, потрібно було подолати, сформовану радянською владою, систему ідеологічних стереотипів. «Серед елементів радянського минулого, що мають значення для розвитку України,

– наголошує Галактіонова І. В. – зокрема, такі: звичка до рівності, колективізм, неповага до закону, конформізм, нехтування громадянськими правами та обов'язками, пасивність, абсентеїзм, відсутність пріоритету національних орієнтирів розвитку, типово радянські стереотипи, корумпованість політичних діячів і державних службовців» [1].

Утвердження в Україні демократичних засад, світоглядно-ідеологічного й політичного плюралізму зумовив у її громадян потребу формування і утвердження нового соціального світогляду, який в центр ставить людину, а не міфічний колектив. Тому в державі відбувається суперечливий процес витіснення і заміни радянської світоглядної парадигми новою. Його виявом, зокрема, стала Помаранчева революція. Її причиною, як зазначає громадський діяч і письменник Юрій Андрухович, «став драматичний конфлікт між двома людськими, соціальними типами. ... Між «новими українцями» (в сенсі нових людей, що виростили в незалежній Україні) та «гомо советікус» [2].

Як відомо, політична культура людей значною мірою зумовлюється характером і напрямками політичного процесу в суспільстві. Адже чим вищий рівень такої культури, тим вужчою є сфера її протидії, яка протистоїть домінуючим позитивним національним, політичним та демократичним цінностям і виконує дестабілізуючу роль. «Свобода, емансипація, слушно зазначає Козленко І., – от що долає «прокляття» радянського минулого. Слідом за нею пробуджується пам'ять» [3]. З утвердженням в Україні демократичних засад політична культура та ідеологія повинні вийти насамперед за межі офіційних норм і лояльного ставлення до влади, що притаманно для тоталітарних суспільств.

Радикальне підвищення рівня патріотизму у більшості громадян України зумовлюється революцією Гідності та початком російсько-української війни (2014 рік). Саме патріотизм став підґрунтям значного підвищення рівня політичної культури українського народу. Свідомих громадян країни об'єднала потреба активного спротиву екзистенційному ворогу, якій прагне знищити Україну з мапи світу. Наглядним свідченням цього стала діяльність волонтерських організацій та рухів.

Варто зазначити, що волонтерство є особистою безпосередньою участю людини у вирішенні певної суспільно актуальної проблеми. Тому для волонтерського руху визначальним є саме принцип добровільності. Через те, волонтери діють за потреби реалізувати власну громадянську позицію. Діяльність волонтерів має безкорисливий, неприбутковий характер. Відповідно, вони не мають матеріальної вигоди, оскільки все роблять безкоштовно. І як що говорити за винагороду, то вона може бути у формі визнання з боку громади. У майбутньому це може сприяти обранню на певні державні посади чи відзначенню відомчими чи державними відзнаками. Також суттєвим є те, що волонтерська діяльність має суспільно важливий характер, оскільки спрямовується на вирішення актуальних життєвих проблем, що хвилює нужденних громадян і з певних об'єктивних причин не можуть бути задоволеними зусиллями держави.

Щодо волонтерського руху в Україні, то він себе активно проявив ще в ході революційних подій у державі (Євромайдан). Пізніше він став одним з ефективних механізмів протистояння зовнішній збройній агресії російської федерації, а також допомоги переселенцям з Криму та Донбасу, воїнам в зоні АТО. «Не буде перебільшенням сказати, – справедливо зазначає громадський діяч Михайло Матяш, – що саме завдяки волонтерам у 2014 році країна зберегла свій суверенітет,

зупинила російську агресію на сході та відновила боєздатну армію з високим моральним духом» [4].

На жаль, основною причиною широкого поширення волонтерського руху в Україні стали неузгодженість дій структур державної влади, їх нездатності своєчасно адекватно відреагувати на ситуації у суспільстві та на фронті, невиконання функцій щодо забезпечення соціальної, особистісної безпеки громадян тощо. Так, на волонтерських сайтах можна знайти інформацію про те, що наші воїни на фронті потребують автомобілі, снайперські гвинтівки, бронезилети, кевларові каски, камуфляжні костюми, термобілизну, медикаменти, біноклі, тепловізори, берці тощо. І волонтери в короткий час все це діставали і доставляли на фронт. Як свідчить фронтовик, волонтери «везли їжу, предмети гігієни, одяг і взуття, тепловізори, приціли та інше спорядження. Все це нам передавали від простих українців. Держава, крім автоматів і патронів, нічого не давала. Були ще бронезилети, але дуже погані, волонтери нам привезли нормальні – 4-го класу захисту. Ми знали, що про нас пам'ятають, відчували підтримку народу» [5].

Характерною рисою волонтерської діяльності є те, що вона в більшості має добровільний і неформальний характер. Багато громадських ініціатив, що виникли під час Революції гідності і були спрямовані на допомогу протестуючим на Майдані, після її завершення переорієнтувались на допомогу Збройним Силам України, Національній гвардії України, добровольчим батальйонам, вимушеним переселенцям з АР Крим та Сходу України.

Сьогодні у світі волонтерський рух в Україні називають унікальним явищем. Адже в умовах війни він зумів на патріотичних позиціях об'єднати свідомих громадян, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових на засадах благодійності (часто з ризиком для власного здоров'я і життя) взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави, суспільства, збройних сил. Тому волонтерство на засадах патріотизму постає ефективним засобом суттєвого підвищення політичної культури громадян України, утвердження національної самосвідомості.

Література:

1. Галактіонова І. В. Про роль «радянської спадщини» у формуванні політичної культури незалежної України. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10171>.
2. Homo sovieticus. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Homo_sovieticus.
3. Козленко І. Радянська людина Хржановського-Лозниці та колоніалізм. URL: https://lb.ua/culture/2020/05/14/457239_radyanska_lyudina.html.
4. Серцем покликані до милосердя: волонтерський рух в Україні та світі : інформаційні матеріали для написання рефератів. Полтава, 2014. 36 с.
5. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>.

Гуменюк Оксана Григорівна,
кандидатка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Психологія лідерства

Сьогодення потребує людей, яким властиві ініціативність, здатність до свідомого, самостійного вибору, розвинене почуття власної гідності, здатність до особистісного самовдосконалення. Саме такі люди можуть брати продуктивну участь у наближенні України до перемоги, оскільки саме вони є істинними патріотами своєї держави, справжніми лідерами сучасності. З однієї сторони, лідерство – це соціально-психологічне явище, яке виникає і реалізується в суспільному середовищі, а з іншої – це процес соціального впливу, завдяки якому лідер здобуває підтримку інших членів суспільства задля досягнення мети. Лідерство універсальне і неминуче. Скрізь, де утворюється група, виникає і лідерство. Відповідно, актуальність проблеми є беззаперечною.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: узагальнити і проаналізувати соціально-психологічні особливості феномену лідерства.

Проблема лідерства є досить опрацьованою різними науковцями, зокрема такими як І. Вешлер, Д. Виханський, В. Врум, Ф. Йеттон, М. Мескон та ін.. В Україні цю проблему вивчають А. Бандурка, О. Данчева, Л. Карамушка, Л. Орбан-Лембрик тощо.

Лідерство – це взаємини домінування і підкорення, впливу й наслідування в системі міжособистісних і групових відносин. Лідер (від англ. leader – ведучий) – авторитетний член організації чи соціальної групи, особистий вплив якого дозволяє йому відігравати істотну роль у соціально-політичних ситуаціях і процесах, у регулюванні взаємовідносин у колективі, групі, суспільстві [1, с.87].

Фрейд З. в аналізі природи лідерства дійшов висновку, що цей феномен є наслідком трансформації лібідо (специфічної “психічної” енергії, що лежить в основі всіх сексуальних проявів) у прагненні до влади, впливу, домінування. У розумінні З. Фрейда цивілізація взагалі – це трансформація підсвідомих потягів (лібідо) на цілі політичної діяльності. Відбувається цей процес у силу того, що імпульсам, породженим інстинктами, виходячи з вимог суспільної моралі перекивається вхід у свідомість. Психічна ж енергія не зникає, її заряд шукає виходу і знаходить його в агресії, спорті, владі [3, с.45].

Цікаве пояснення механізму лідерства запропонував австрійський психолог А. Адлер. На його думку, орієнтація на лідерство – це своєрідний засіб компенсації комплексу неповноцінності. А. Адлер зазначав, що лідери – це люди, які потерпіли крах своїх надій, ілюзій у дитинстві й прагнуть компенсувати їх за рахунок домінування над іншими людьми [3, с.49].

Прагнення до лідерства – ознака соціально стабільної, психічно повноцінної людини. Це намагання посісти гідне місце в групі, колективі, суспільстві в цілому. Тому не прагнути до лідерства – протиприродно. Інша справа – масштаб лідерства. Тут необхідною умовою є визнання лідера зі сторони інших людей, тобто групи (у загальному значенні цього терміну). Отже, розуміння феномена лідерства неможливе без аналізу взаємодії лідера і групи.

Узагальнення теоретичних джерел [3,4,5] дозволяє стверджувати, що члени групи з авторитарним лідером або апатичні, або агресивно налаштовані стосовно один одного, у той час як групи з демократичним стилем лідерства відрізняються згуртованістю, об'єднаністю, відчуттям спільного "ми". Членам груп із ліберальним стилем лідерства не притаманне відчуття єдності, в них, як правило, низька продуктивність праці та високий рівень незадоволення роботою. На думку вчених, жоден із названих стилів лідерства не може бути рекомендований для підвищення ефективності діяльності колективу в чистому вигляді. Проте для забезпечення задоволеності роботою членів колективу найбільше підходить демократичний стиль.

Для того, щоб реально розраховувати на лідерство в групі (колективі), потрібно:

- по-перше, правильно оцінити свої лідерські якості і сфери їх застосування (не прагнути охопити все, а визначити пріоритетні напрями впливу на ситуацію, взаємовідносини в колективі тощо);

- по-друге, не замикає на собі всі лідерські функції, а делегувати їх членам колективу, залишивши для себе стратегічно важливі й визначальні (тим самим лідер отримує статус головного, а члени колективу – відповідальність);

- по-третє, випереджати членів колективу за рівнем загального розвитку, не стаючи при цьому недосяжним;

- по-четверте, володіти психологічними засобами впливу на колектив;

- зрештою, бути готовим до постійного психологічного самоаналізу, виявляти волю і прагнення до безперервного самовдосконалення, розвивати харизматичні якості.

На нашу думку, на ефективності діяльності лідера позначається також рівень взаємодії таких параметрів:

а) відчуття вірогідності досягнення успіху;

б) прогнозування наслідків успіху чи неуспіху у вирішенні управлінських ситуацій;

в) мотивації діяльності (так званого особистісного фактора).

Отже, у процесі формування сучасного типу лідерства, його психологічної готовності до управлінської діяльності постає питання про критерії вимог до керівника нового типу, орієнтованого на реалізацію складних завдань суспільно-політичних перетворень Української держави на шляху перемоги, зміцнення її незалежності й подальшого ефективного соціально-економічного розвитку.

Література:

1. Бандурка А. М. Психологія управління: учеб. посіб. / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. Х. : Фортуна-пресс, 2015. 464 с.

2. Гуменюк О. Г. Соціально-психологічний аналіз теорій лідерства: колективна монографія / За заг. ред. В. В. Толкованова. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 600 с.

3. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з елементами психології управління : конспекти лекцій : навч. посіб.. Кам.-Подільський, 2018. 296 с.

4. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. К. : Міленіум, 2018. 344 с.

5. Орбан-Лембрик Л. Є. Психологія управління : посіб. Ів.-Франківськ.: Плай, 2020. 695 с.

Куліш Наталія Стефанівна,
кандидатка філософських наук,
доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук
та фізичного виховання Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, запрошена учена Університету Манітоби (Канада)

До питання про біляцерковні спільноти Української католицької церкви в Канаді

В історії української діаспори Канади Українська католицька церква займає одне ключових місць. Як зазначає діаспорний науковець М. Марунчак «Українська католицька церква відіграла передову роль у національному ставанні української діаспори, стала стабільним чинником формування та збереження національної спільноти. Тому де були сильніші основи церковних громад, там будувалися твердіші основи церковного та суспільного життя» [1, с. 406].

На початковому етапі консолідації української громади в діаспорі, Українська католицька церква була активно залучена у релігійне, суспільне, культурне життя українців. Тому саме священики були ініціаторами відкриття перших українських заповомогових товариств, початкових парафіяльних шкіл, інститутів, бурс, народних домів, газет та ін.

Однак з розвитком української громади, (за даними перепису 1931 року в Канаді проживало 160 557 осіб греко-католицького віросповідання) [2, с. 52] патерналістська роль та позиція церкви почала відходити у минуле, натомість посилилася роль мирян, які стали потужними оборонцями релігійної ідеології, гідними представниками українства в мультикультурній спільноті Канади.

Однією з найвпливовіших мирянських організацій Української католицької церкви у Канаді вважається Братство Українців Католиків, створене у руслі ідеї «Католицької акції» ініційованої Папою Пієм Х [3, с. 157]. Фундатором Братства став отець-доктор Степан Семчук, який у грудні 1932 року в місті Реджайна, провінції Саскачеван, заклав підвалини мирянської організації для усіх католиків Канади. У першому статуті Братства були прописані ключові принципи: католицька релігія; українська культура; канадське громадянство. Ключовою релігійною ціллю братства визначалось поширення католицької релігії в українському обряді, створення парафій, будівництво та підтримка церковних споруд, релігійних організацій; у сфері культури: організація та підтримка українських шкіл, поширення української мови, літератури, мистецтва, преси; у соціальній сфері: організація сиротинців, старечих домів, шпиталів, літніх таборів для молоді, молодіжних центрів, спортивних змагань та ін. [4, с. 17-18]. Для пропаганди ідей Братства в 1933 році було засновано Бюлетень БУК [4, с. 11]. Організація отримала неабияку підтримку в середовищі українців-католиків це дало змогу вже у 1934 році створити першу Всеканадську Центральну Управу БУК, головою якої став Яків Стратийчук [4, с. 21]. У 1944 році створено Лігу Українських Католицьких Жінок, тому з цього часу членами БУК ставали лише чоловіки-українці-католики. В 1945 році постала молодіжна гілка БУК — Українське Католицьке Юнацтво.

Ліга Українських Католицьких Жінок Канади покликана розвивати та збагачувати релігійне та духовне життя кожного члена в контексті Української

Католицької Церкви, її літургії, теології, духовності та її практик і традицій; зберігати, популяризувати та розвивати українську спадщину, мову, культуру, традиції та мистецтво; розширити розуміння християнських моральних норм і цінностей у повсякденному житті та поглибити почуття громадянської відповідальності серед членів; ініціювати та підтримувати програми соціальних дій, які є прикладом християнських ідеалів і цінностей справедливості та любові, особливо тих, що стосуються святості людського життя та святості сім'ї; брати участь у служінні людям і суспільству, у справах милосердя для бідних і хворих, у справах милосердя та взаємодопомоги, спрямованих на задоволення будь-яких людських потреб, а також у допомозі групам і спільнотам [5].

Також на засадах БУК у 1953 році постала організація Української Католицької Університетської молоді «Обнова» [6, с. 5].

Розширення функціоналу БУК потребувало адаптації статуту, у 1944 році о. д-р. Степан Семчук склав оновлений статут БУК «Правильник», який є чинним і нині.

Вагомість БУК у житті Української католицької церкви в Канаді підтверджена історією. Як зазначають дослідники, заслугою БУК є не лише діяльність у межах конфесійної спільноти: зростання церковних парафій, прогресивний статут Української католицької церкви 1953 року, у сфері культури: збереження та пропагування української культури та ідентичності, але й на суспільній ниві, саме БУК разом з іншими українськими організаціями стояв у витоків створення Комітету Українців Канади (КУК) та Світового Конгресу Українців та є їх активним членом.

Нині БУК має єпархіальну виконавчу владу, а також місцеві відділення в усіх п'яти українських католицьких єпархіях. Від свого заснування і до сьогодні БУК активний і життєво важливий елемент у житті Української Католицької Церкви та української діаспори в Канаді.

Література:

1. Марунчак М. Г. До організаційних початків Української Католицької Церкви в Канаді і ЗСА. *Ювілейний збірник Української Вільної Академії Наук в Канаді*. Вінніпег : Видання УВАН, Манітоба, 1976. С.402-430.

2. Руснак І. С. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття). Чернівці : Рута, 2000. 363 с.

3. Баран О. Як постало Братство українців католиків Канади? Життєвий досвід українців у Канаді: рефлексії. Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1994. С. 153–162.

4. Семчук С. Братство Українців Католиків Канади. Едмонтон : Бібліотека католицької акції, 1958. 45 с.

5. Українська католицька жіноча ліга. URL: <https://www.archeparchy.ca/page.php?id=45>

6. «Обнова» організація Української Католицької Університетської молоді, Академічних товариств і її статуту. Рим : Видання Українського Католицького Університету ім. Св. Климента папи, 1967. 36 с.

Нагорна Ольга Олександрівна,

*докторка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,*

Нагорний Ярослав Володимирович,

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Умови розвитку критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови

У сучасній педагогіці та методиці викладання іноземних мов є чимало наукових досліджень, присвячених визначенню основних компонентів, етапів, які слід включати у процес розвитку критичного мислення, а також сприятливих умов для розвитку таких навичок.

Метою нашого дослідження є окреслення основних умов, які сприяють розвитку критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови.

Приміром, Д. Галперн (1998 р.) визначив чотири компоненти для навчання навичкам критичного мислення, які повинні бути інтегрованими в процес навчання [2].

Модель «Метод дослідження I», яка фокусується на навчанні критичного мислення у студентів, зокрема сприяння вирішенню проблем, спільне навчання та інтеграція новітніх технологій у навчальний процес, була запропонована Г. Шепердом [3]. Важливим аспектом цієї моделі є розвиток самооцінки студентів і підвищення рівня їх відповідальності.

Деякі науковці виявили потенціал інших середовищ та інноваційних технологій для розвитку навичок критичного мислення. Слоффер, Дюббер і Даффі (1999 р.) досліджували результати впровадження інструменту асинхронної конференції з двома групами студентів – однією аспірантською групою, завданням якої було проведення дебатів, і студентською групою, завданням якої була взаємна критика. Викладачі обох груп повідомили, що студенти продемонстрували більш сформовані навички критичного мислення завдяки взаємодії під час дискусій. Дослідники відзначили важливість таких чинників як чіткість сформульованих завдань, врахування індивідуальних особливостей студентів та їх мотивація до навчання [4]. Визначається провідна роль викладача в якості інструктора в активізації діяльності та сприянні активній рефлексії.

Багато авторів також наголошують на важливості ретельного моделювання та оцінюванні навичок критичного мислення учнів, введення в навчальний процес проблем і ситуацій з реального життя. Ці дослідження також вказують на те, що найкращий спосіб структурувати навчальний досвід для розвитку критичного мислення – це використання міждисциплінарного підходу до навчання. Іншим аспектом, який варто розглянути, є важливість поєднання таких видів діяльності, як, приміром, читання та говоріння, слухання та говоріння тощо.

Пометун О. зауважує, що технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення і дидактичних завдань, від типу уроку (це набуття нових знань чи формування умінь), від власне навчального предмету [1].

Висновки, одержані внаслідок дослідження, дозволили виокремити основні умови, які сприяють розвитку критичного мислення студентів на заняттях з

іноземної мови, а саме використання прийомів проблемного навчання, моделювання та введення в навчальний процес ситуацій з реального життя, використання міждисциплінарного підходу до навчання, робота в команді, застосування інноваційних методів та форм роботи, чіткість сформульованих завдань, впровадження новітніх технологій у процес навчання, формування навичок критичного мислення у взаємозв'язку з іншими видами мовленнєвої діяльності на єдиному для всіх лексико-граматичному матеріалі, розвиток самооцінки студентів, підвищення рівня їх відповідальності, врахування індивідуальних особливостей студентів та їх мотивації до навчання, оцінювання рівня сформованості навичок критичного мислення студентів, врахування провідної ролі викладача в ефективній організації навчальної діяльності з метою розвитку критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови.

Література:

1. Пометун О. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку)
URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>.
2. Halpern, D. F. Teaching critical thinking for transfer across domains: Disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring. *American Psychologist*. 1998. №53(4), pp. 449–455.
3. Shepherd, H. G. The probe method: A problem-based learning model's effect on critical thinking skills of fourth- and fifth-grade social studies students. Dissertation Abstracts International, Section A: Humanities and Social Sciences, 1988, №59 (3-A), 779 p.
4. Sloffer, J., Dueber, B., Duffy, T. Using asynchronous conferencing to promote critical thinking: Two implementations in higher education. 1999.
URL: <http://crlt.indiana.edu/publications/crlt99-8.pdf>.

Сірий Олександр Михайлович,
*старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та
фізичного виховання Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Розвиток самостійної підготовки з фізичної культури під час дистанційного навчання

Сучасні тенденції у світі розвинули таке поняття як «дистанційне навчання». Це метод віддаленого навчання, під час якого людина може відвідувати заняття не виходячи з дому. Карантинні вимоги, введення воєнного стану – усе це змусило змінити підхід до сприйняття онлайн-навчання та закріпити його в нашому житті.

Тепер постає завдання виховання організованого, відповідального та свідомого покоління, яке готове самостійно контролювати свій стан при виконанні домашніх завдань без додаткового нагляду. Саме в цьому моменті і постає проблема: невизначеність у майбутньому, відсутність контролю та стабільного графіку проведення та перевірки засвоєного матеріалу, втрата бажання до роботи – усе це веде нас до втрати мотивації в молоді.

У період дистанційної роботи завдання, які покладаються на здобувачів освіти, не зменшуються, а навпаки, збільшуються. У них це викликає обурення та пригнічення, що в подальшому призводить до значного звуження кола предметів, що потребують активного вивчення. У цей список нерідко потрапляє фізкультура, через відносну малу пріоритетність серед вступних екзаменів та мінімальне розумове навантаження.

Заняття з фізичної культури та виховання потребує витримки та зібраності, регулярності та вдосконалення. Під час самостійного вивчення та освоєння дисципліни учнями та студентами виникає проблема невиконання нормативів та неможливості відслідкувати їх виконання. Лише теоретичні знання ще можуть бути відслідковані та зафіксовані, наприклад, у тестовій формі. Але через подібне сприйняття предмету (суто як усного), втрачається його головне завдання – розвивати фізично й морально здорову, активну та працездатну молодь.

Фізичне виховання дає певні початкові знання з питань і військової служби, і інших спрямувань військової діяльності людини. Це вимагає перебудувати себе і свій організм на зовсім нові вимоги існування. Де основне направлення покладено на високу фізичну підготовленість, виконанню важких і надважких навантажень в повсякденному житті. Фізична культура розвиває в людині мистецтво дисципліни та морально-вольові якості. На цих заняттях формується висока працездатність, посидючість, координація. Регулярна повторюваність вправ допомагає підтримувати тіло в тонусі та підтримувати здоровий спосіб життя.

Через зазначені фактори система освіти потребує кардинальної реорганізації. Сюди входить розроблення індивідуальних програм для всіх груп студентів (основних, підготовчих та спеціальних), щоб враховувати фізичну підготовку кожного студента.

Існують різноманітні форми проведення самостійних занять спортивною діяльністю. Ранкова зарядка – найпростіший варіант початку продуктивного дня та свідомого впровадження спорту в життя здобувача освіти. У комплекс вправ зранку слід додавати розминку всіх м'язових груп та суглобів. Далі це може бути повтор базових рухів. Деякі дослідники рекомендують додавати в ранковий комплекс масаж тіла та загартовування.

Далі слід згадати найрозповсюдженіший варіант проведення занять – загальна фізичка підготовка. Вона включає 30-хвилинні бігові вправи, далі спортивні ігри на розсуд студентів. У країнах Азії розповсюджене плавання як продовження тренування після бігових вправ.

Тренувальні заняття повинні мати комплексний характер, що означає сприяти розвитку багатьох фізичних якостей, зміцнювати здоров'я і підвищувати працездатність організму. Найбільш розповсюджені засоби самостійних занять у навчальних закладах – це біг, ходьба, атлетична гімнастика, рухові ігри, заняття на тренажерах. Рекомендації щодо часу, темпу та кількості повторів проведення цих вправ застосовується для всіх різна. Слід звертати увагу на фізичні здібності групи, на спеціальність, на якій навчаються студенти.

Під час онлайн-режиму варто використовувати візуальні демонстрації виконання тренувань. Сучасна молодь краще сприймає відео та рухливу анімацію, на що варто звертати увагу викладачам.

Література:

1. Морозова О. І. Особливості саморегуляції фізичної активності студентів у процесі дистанційного навчання. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 1(47). 2020. С. 144–148.
2. Коваленко О. Саморегуляція фізичної активності студентів у процесі дистанційного навчання: особливості та проблеми. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»* Вип. 8. 2021. С. 16–20.
3. Литвиненко А. В., Левенець В. М. Адаптація засобів фізичної культури до дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Педагогіка. Психологія*. Вип. 31 (70). 2021. С. 41–47.
4. Бурлакова Л. В., Селіванова О. М. Методики організації фізичного виховання на дистанційному етапі навчання. *Наукові записки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Педагогіка*. Вип. 32. 2020. С. 42–45.
5. Журавльов С. В. Адаптація методик фізичного виховання у відкритих умовах до онлайн-навчання. *Наукові записки Луцького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія, соціальна робота*. Вип. 4 (17), С. 96–100.
6. Бурлакова Л. В., Черкасова О. Є. Особливості самовиховання у фізичній культурі студентів під час дистанційного навчання. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Педагогічні науки*. Вип. 1 (47), 2020. С. 120–124.
7. Черевко В. О. Самовиховання в студентському середовищі в умовах дистанційного навчання. *Науковий вісник Міжрегіональної академії управління персоналом*. Вип. 3 (41), 2020. С. 174–178.
8. Коряжкін В. А. Самовиховання студентів фізичного факультету під час дистанційного навчання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки* Вип. 1(42), 2021. С. 94–99.
9. Шкурат, Ю. І., Литвин, Ю. В. Самовиховання фахівців у галузі фізичної культури та спорту під час дистанційного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 3 (1), 2020. С. 117–123.
10. Бойко, О. М., Шаповал, С. М. Самовиховання в системі фізичного виховання під час дистанційного навчання. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Вип.10. 2020. С. 20–25.

*Лозінський Сергій Валентинович,
старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного
виховання Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

Основи дозування фізичних навантажень при розвитку витривалості

Витривалість є однією з найважливіших фізичних властивостей людини. Недостатній її розвиток може стати причиною негативних змін в організмі, захворювання і, насамперед, таких основних важливих систем, як нервова, серцево-судинна, дихальна тощо. Як наслідок, знижуються захисні функції організму, фізична та розумова працездатність людини, її активність у суспільно-громадському житті.

Обов'язкові заняття фізичною культурою, передбаченні розкладом занять, не здатні забезпечити того об'єму рухової активності, який був би достатнім для підтримання здоров'я та значного розвитку фізичних якостей. Тому залишаються актуальними питання про необхідність самостійних занять, їх організацію та проведення, ефективне проведення тренувань, їх успішне поєднання з навчанням в університеті.

Перспективне планування самостійних занять фізичними правами повинно передбачати поступове підвищення навантаження як за обсягом, так і за інтенсивністю, коли загальний обсяг фізичного навантаження не тільки збільшується, а й зменшується за рахунок підвищення інтенсивності вправ, скорочення часу відпочинку між їх виконанням та збільшення їх кількості.

Під витривалістю розуміють здатність до ефективного виконання вправи, долаючи втому, яка розвивається. Чим більше розвинута ця якість, тим менше втомлюється організм під час тривалого виконання фізичної роботи. Рівень розвитку цієї якості обумовлюється енергетичним потенціалом організму людини та її відповідністю вимогам певного виду спорту, ефективністю техніки та тактики, психічними можливостями, які забезпечують не тільки високий рівень м'язової активності у тренувальній та змагальній діяльності, але й віддалення та протидію процесу розвитку втоми тощо.

Залежно від виду м'язової діяльності види витривалості класифікують за певними ознаками. Існують такі види витривалості: загальна та спеціальна, тренувальна та змагальна, локальна, регіональна і глобальна, аеробна і анаеробна, м'язові вегетативна, сенсорна, емоційна, статистична і динамічна, швидкісна і силова.

Специфіка розвитку витривалості у певному виді діяльності повинна виходити із аналізу факторів, які обмежені рівнем виявлення цієї якості в змагальній діяльності.

Загальна витривалість – здатність людини до ефективного та тривалого виконання роботи помірної потужності (аеробний характер), в якій бере участь значна частина м'язового апарату.

Спеціальна витривалість – здатність людини до ефективного виконання роботи і подолання втоми в умовах змагальної діяльності в певному виді спорту.

В спортивній практиці біг на 2000 і 3000 метрів відносять до бігу на довгі дистанції. Отже, потрібно розвивати спеціальну витривалість та якості, які

сприятимуть успішному подоланню саме таких відстаней. Орієнтиром будуть вимоги державних тестів з бігу на витривалість для здобувачів вищої освіти.

Таблиця 1

Вимоги державних тестів з бігу на витривалість для здобувачів вищої освіти

Вид випробування	Стать	Нормативи і бази				
		5	4	3	2	1
3000 м.	чол.	12.00	13.05	14.30	15.40	16.30
2000 м.	жін.	9.40	10.30	11.20	12.10	13.00

Примітка: складено автором

Щоб порівняти рівень складності цього нормативу, наведемо приклад бігуна-другорозрядника, який біжить марафонську дистанцію (42 км. 195 м.), долаючи кожні 3 км. не більше, ніж за 12.00 хв; а жінки цієї ж підготовки кожні 2 км. – не більше, ніж за 10.00 хв.

Кращі стаєри світу – чоловіки – в бігу на 3000 м показують результат у межах 7.25 хв., а жінки, відповідно, на 2000 м – 5.2 хв. Отже, державні тести з витривалості не межа зусиль людини, а цілком доступні, фізіологічно виправдані вимоги до організму молодої людини студентського віку.

Витривалість людини визначається багатьма причинами. На результат її вираження впливають зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів можна віднести кліматичні, географічні, соціологічні, психологічні умови тощо. До внутрішніх чинників відносять стан центральної нервової системи, дихальної, серцево-судинної тощо, а також їх біологічного складу. Слід зауважити, що навіть при високому рівні наведених факторів, спортсмен може не показати високих досягнень, якщо у нього недостатня тактична, технічна та вольова підготовка. Все це вказує на те, що витривалість слід розглядати як якість інтегральну по відношенню до досягнення високого результату в бігові на довгі дистанції.

Будь-яка діяльність людини пов'язана із втратою енергії. Безпосереднім джерелом енергії при м'язовому скороченні є розпад адинозинтрифосфорної кислоти (далі – АТФ) – сполуки, яка надзвичайно важливою для людини. Вміст АТФ у клітинах нашого тіла відносно невеликий, але досить постійний. Запаси АТФ, які витрачаються, повинні негайно відновитися, тому що м'язи втрачуть здатність скорочуватися. Відновлення АТФ відбувається за рахунок хімічних реакцій:

- а) дихальних, або аеробних (відбуваються за участю кисню);
- б) анаеробних (відбуваються без участі кисню).

Максимальний об'єм кисню, який здатна спожити людина за хвилину, характеризує її аеробну працездатність. Найбільшого рівня максимального споживання кисню (далі – МСК) людина може досягти під час роботи, яка триває не менше трьох хвилин. В людей, які не займаються спортом, МСК не перевищує 2-3,5 л/хв. У спортсменів циклічних видів вона досягає 6-6,5 л/хв.

Аеробні можливості визначаються сукупністю властивостей організму, які забезпечують доступ кисню та його утилізацію в тканинах. До таких властивостей відносять працездатність систем зовнішнього дихання, до якої відносять хвилинний об'єм дихання, максимальну легенева вентиляцію, життєву ємкість легень (далі – ЖЄЛ); кровообіг, який включає хвилинний та ударний об'єм, частота серцевих скорочень, швидкість кровообігу, систему крові (склад гемоглобіну), тканинної

утилізації кисню, що залежить від рівня тканинного дихання, а також від узгодженості усіх цих систем.

Анаеробні можливості залежать від здатності використовувати енергію в безкисневих умовах, зокрема потужність відповідних ферментних систем, запас енергетичних речовин у тканинах, здатність до компенсації зрушень у внутрішньому середовищі організму (буферна ємність крові) та рівня тканинної адаптації до умов гіпоксії. Анаеробні процеси включають, принаймні, два типи реакцій.

Перша з них – креатинфосфокінезна – пов'язана із розщепленням креатинфосфату (далі – КРФ), фосфатні угруповання з якого переносяться на аденозиндифосфорну кислоту (далі – АДФ), ресинтезуючи її в аденозинтрифосфорну (далі – АТФ).

Друга – гліколіз – пов'язана з ферментативним розщепленням вуглеводів до молочної кислоти. Частота енергії, яка при цьому виділяється, використовується на відновлення запасів АТФ.

В процесі самостійних занять дуже важливий самоконтроль за станом організму.

Потрібно пам'ятати, що процес фізичного розвитку тривалий і передбачає не тільки виконання навантаження, але й періоди відпочинку, відновлення. І щоб процес відновлення відбувався успішно, необхідно постійно вести спостереження та своєчасно вносити корективи. Для цього слід завести щоденник спостережень. Його слід вести у довільній формі, занотовуючи наступне:

- дату тренувань;
- короткий зміст тренування (обсяг, тривалість, інтенсивність, а також
- фізичну діяльність, не пов'язану із тренуванням);
- сон (тривалість, його характер);
- апетит (відмінний, добрий, поганий);
- самопочуття (відмінне, добре, погане, наявність болю, їх характер тощо);
- примітки (у цю графу заносять результати тестування, змагань, а також результати щоденних замірів частота серцевих скорочень (ортостатична проба), антропометричні дані, інші спостереження).

Головним у розвитку витривалості є засоби бігової та спеціальної силової підготовки. Для розвитку аеробних можливостей організму бігунів-початківців використовують такі бігові засоби.

1. Рівномірний біг. Проводиться на частота серцевих скорочень 120-140 уд/хв. Даний засіб інтенсивності відноситься до відновлювальної зони навантажень. Триває від 15 до 30 хвилин.

2. Рівномірний, тривалий біг на місцевості. Частота серцевих скорочень у процесі бігу в межах 150-170 уд/ хв. Відноситься до розвиваючої зони навантажень і триває від 30 до 70 хвилин.

3. Безперервний, відносно рівномірний, «темповий» біг. Проводиться, головним чином, на рівній місцевості. ЧСС під час бігу досягає 180 уд/хв. Тривалість 15-30 хв.

4. Повторний біг. Проводиться на довгих відрізках дистанції (500-1000 м) на рівній місцевості, стадіоні. При цьому подолання відрізка з підвищеною швидкістю (частота серцевих скорочень досягає 170-180 уд/хв) чергується з подоланням такого самого відрізка з меншою швидкістю (частота серцевих скорочень біля 150 уд/хв). Загальна дистанція бігу (відносно швидкого і повільного) на тренувальному занятті може досягати 6-8 км.

5. Інтервальний біг на відрізках дистанції 200-400 м зі швидкістю біля 80% від максимальної на конкретному відрізку. ЧСС у процесі роботи досягає 180 уд/хв. Тривалість пауз відпочинку визначається часом, необхідним для відновлення ЧСС до 120-126 уд/хв. Обсяг швидкого бігу на тренувальному занятті наближається до довжини основної дистанції (3000 м. – чоловіки та 2000 м. – жінки).

Із засобів спеціальної силової підготовки використовують:

1. Спринтерський біг з максимальною швидкістю на відрізках 30-50 м, який виконується на доріжці та в ускладнених умовах (біг вгору і під гору, по піску, воді, снігу тощо).

2. Спринтерський біг зі швидкістю, яка становить 90% від максимальної на відрізках 60-100 м.

3. Різноманітні стрибкові вправи на двох та одній нозі із максимальною інтенсивністю.

4. Спеціальні силові вправи із обтяженнями тощо.

За умови систематичних тренувань значно поліпшується загальне самопочуття, зростає рівень витривалості, зміцнюється стан нервової, серцево-судинної та дихальної систем, знижується маса тіла і, як наслідок, – підвищується фізична та розумова працездатність.

Література:

1. Ареф'єв В. Г. Фізичне виховання в школі: навч. посібник. К. : ІЗМН, 1997.
2. Єфімов А. Методика організації та проведення уроку фізичного виховання. *Здоров'я та фізична культура*. 2005. №1.
3. Основи здоров'я та фізична культура. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. I-XI класи, К. : Поч. школа. 2001.
4. Сінчаєвський С. М. Педагогічне управління. Учитель фізичної культури: професія, діяльність, навчання. Кам'янець-Подільський, 1999.
5. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. К. : 1996.
6. Навчальна програма з фізичного виховання для вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації. К. : 2003.
7. Організаційно-методичне забезпечення освітньої діяльності. Щорічник за 2003-2004 рр.
8. Дубогай О. Д. Методика фізичного виховання студентів віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи : навчальний посібник. Луцьк : «Надстир'я», 1995.
9. Петренко М. І. Самостійні заняття студентів з фізичного виховання : навчальний посібник. Вінниця, 1997.
10. Приступа Є. Н. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави : методологія, теорія та практика. Дрогобич : ТзОВ «Вимір», 1999.
11. Раєвський Р. Т., Халайджі С. В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів енергетичних спеціальностей. Одеса : Наука ВНЗ. К. : Вища школа, 1985.
12. Шиян Б. В. Теорія і методика фізичного виховання. Частина 1. Тернопіль навчальна книга. Богдан, 2008.
13. Шиян Б. В. Теорія і методика фізичного виховання. Частина 2. Тернопіль навчальна книга. Богдан, 2001.

Федорчук Ольга Степанівна,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки,
статистики та цифрових технологій*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Формування змісту інформативної підготовки майбутніх правознавців в умовах дистанційної освіти

Об'єктивні обставини, що склалися на сьогодні в державі вимагають від освітніх закладів швидкої адаптації до складних мінливих умов, щоб забезпечити якісну підготовку фахівців. Важливу роль у цьому відіграють технології дистанційної освіти. За останні чотири роки форми та методи викладання у закладах вищої освіти набули значних змін саме в частині використання комп'ютерної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій.

Незаперечним фактом у підготовці правників у закладі вищої освіти є важливість набуття ними інформаційних компетенцій.

Сьогодні для організації навчального процесу є змога використовувати різноманітні дистанційні сервіси, а саме: платформи для онлайн взаємодії; платформи для виготовлення навчального контенту; ресурси для різнобічної самоосвіти та цікаві онлайн сервіси.

Навчальний процес у такому режимі дає змогу студентам знайомитися та засвоювати моделі реальних ситуацій майбутньої фахової діяльності.

Окрім того, володіння інформативними компетенціями сприяє підвищенню професійної здатності молодого фахівця до виконання майбутньої правознавчої діяльності і, зокрема, розширенню спектра:

– аналітичних умінь за рахунок освоєння системно-інформаційного підходу до аналізу навколишньої дійсності, суспільних явищ і процесів (у тому числі і законотворчих);

– гностичних умінь, пов'язаних насамперед з оволодінням основним методом інформатики - моделюванням. Даний метод, безумовно, корисний для студентів як у фаховому аспекті (аналіз правової ситуації, передбачення результату – прогнозування), так і в плані удосконалення навчального процесу за рахунок ефективного використання моделей як інструмента пізнання на профільно-зорієнтованих заняттях.

– конструктивних умінь шляхом формування алгоритмічного й операційного стилю мислення, спрямованого на вибір оптимальних (раціональних) рішень. У переважній більшості випадків ефективність діяльності юриста залежить від того, наскільки чітко він може побудувати алгоритм (логічну послідовність) своїх дій: що робити за певних обставин, у якій послідовності, якими мають бути проміжні та кінцевий результат тощо. У сучасних умовах інформатизації освіти проєктувальний компонент діяльності фахівця будь-якого профілю повинен бути розширений, на наш погляд, за рахунок формування навичок використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій, як у навчально-виховному процесі – з метою підвищення його ефективності та якості, так і майбутній професійній діяльності;

– орієнтованих умінь, пов'язаних зі світоглядним значенням курсу інформатики;

– рефлексивних умінь, які насамперед визначаються специфікою роботи з комп'ютером, що вимагає постійного аналізу взаємодії з комп'ютером і результативності власних дій;

– інформативних умінь, які визначаються, перш за все, здатністю до використання можливостей комп'ютера як засобу опрацювання значних об'ємів інформації.

Сучасний персональний комп'ютер знаходить застосування в навчанні найрізноманітнішим дисциплінам і слугує базою для створення нових інформаційних технологій, що дозволяють: активізувати навчальний процес; індивідуалізувати навчання; змістити акценти від здобуття теоретичних знань до формування практичних навичок; підвищити інтерес до навчання.

Зміст професійної підготовки, який означає конкретне наповнення обсягу знань і структуру його побудови, повинен оптимально відповідати суспільним інтересам, складати умову суспільних перетворень. Відбір змісту тісно пов'язаний з типом розумової діяльності, який потрібно сформувати у майбутніх фахівців: виконавчий, репродуктивний чи творчий.

Педагогічним інструментом, що забезпечує реалізацію визначених принципів та ефективність процесу навчання є інформаційно-комунікаційні технології.

Література:

1. Журавский В. Проблемы юридической освіти URL: <http://www.zerkalo-nedeli.com>.

2. Федорчук О. С. Формування у майбутніх правознавців навичок професійного застосування інформаційно-комунікаційних технологій : монограф. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2013. 176 с.

СЕКЦІЯ 11 МОВОЗНАВСТВО

*Павлик Ольга Борисівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова*

Діалекти німецької мови

За деякими оцінками, кількість німецьких діалектів варіюється від 50 до 250. Така велика розбіжність зумовлена тим, що по різному визначається сам термін «діалект». Також, велика кількість діалектів німецької мови пояснюється тим фактом, що в ранньому Середньовіччі на території сучасної Німеччини існували лише діалекти різних германських племен.

Не було спільної німецької мови, вона з'явилась набагато пізніше. Фактично, першою спільною мовою на цій території була латина, і ввели її римляни. Цей латинський слід ми можемо побачити у певних словах: «Keiser» від латинського «цезар», «Schüler» від «сколе», «Fenster» від «фенестра». Назви німецьких місяців, а також граматичні явища (наприклад, назви відмінків) мають латинські назви.

До 1871 року не існувало такої держави, як Німеччина, але німецькою і зараз говорять подекуди за територіальними межами німецькомовних країн, наприклад в Ельзасі і Лотарингії (Франція) говорять на німецькому діалекті, який називається ельзаським. Наприкінці 18 століття еталонною вважалась саксонська мова, що пояснюється сильним впливом саксонських діячів мистецтва і науки на німецьку тогочасну культуру. Вважається, що літературна німецька мова утворилась саме на основі саксонського діалекту. Уже в 19 ст. вимова, характерна для мови жителів північно-східної Німеччини, істотно зміцнила свої позиції, що було пов'язано із посиленням Пруссії і створенням під її егідою Німецької імперії у 1871 році. Сьогодні визнаними нормами німецької мови і вимови вважаються норми Конрада Дудена, які закріплені у його орфоепічному і тлумачному словниках.

Лінгвісти поділяють сучасну німецьку мову на три основні варіанти: Hochdeutsch (стандартна німецька, літературна мова), Dialekt/Mundart (діалектна мова), Umgangssprache (розмовна мова). Але, звісно, чітких меж між цими варіантами немає. Діалектна німецька мова існує майже виключно в усній формі, що ускладнює визначення того, де починається один і закінчується інший.

Діалектна обстановка постійно змінюється, одні діалекти асимілюють інші, що провокує зміни на діалектологічній карті. Взагалі, весь німецькомовний простір входить до західнонімецького діалектного континууму, куди входить і нідерландська мова, з нею у німецької досить тісні історичні зв'язки.

Діалекти ФРН поділяють на такі основні групи: нижньонімецькі (нижньофранкські і нижньосаксонські), середньонімецькі (гессенські, середньофранкські, тюрнзькі, берлінсько-бранденбурзькі, сілезькі) і верхньонімецькі (швабсько-алеманські, баварські, верхньофранкські групи), окремими варіантами німецька мова Австрії і Швейцарії.

Відмінності у різних діалектах німецької мови відображаються уже навіть у привітаннях: літературна мова : Guten Morgen/ Guten Tag/ Auf Wiedersehen!, в діалектах : Moin, Gruessgott, Servus/Auf Wiiederschauen.

Якщо в берлінському діалекті літературне «ich» вимовляють як «ik», а звук «g» заміняють на «j» («ют», «янц»), то в гесенському діалекті вимовляють «ich»-«isch», «wichtig» - «wischtsch».

Безліч відмінностей мають баварські діалекти, (до цієї групи відносять і австрійський та швейцарський варіанти):

- Голосними «a» і «o» баварці заміняють інші голосні;
- У них немає іменників із закінченням «e» : Nase – Nosn, Strasse – Strass;
- Немає умлаутів «Buecke» - «bruk», «ueber» - «iber»
- Зменшувальні суфікси –erl,-el замість –chen і ціла низка специфічних слів (Sackerl – Sack, Beisl – Kneipe, Dirndl – weiter Rock).

Література:

1. Dialekt und Dialektkultur: Hans-Ruediger Fluck/Michael Meier (Hrsg.) Dortmund: Gruewell//Konkordia, 1979. S.345.
2. Jahnle F., Klausmann H. Dialekt und Standartsprache in der Deutschdidaktik. Tübingen: Narr Francke Attempto, 2020. S.168.

ЗМІСТ

<i>Вітальне слово ректора</i>	3
СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА	
<i>Вовк В. М.</i> Міф і правова реальність	4
<i>Місінкевич Л. Л.</i> Операція «Захід»: наймасовіша депортація західних українців 1947 року	6
<i>Савенко В. В.</i> Вплив закону на формування правосвідомості особи у громадянському суспільстві	9
<i>Стеньгач Н. О.</i> Монархи українського походження на престолах Речі Посполитої	11
СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО	
<i>Бережний С. Д.</i> Конституційний принцип змагальності у кримінальному провадженні	14
<i>Гуцул І. А.</i> Вектори вдосконалення організації протидії порушенням митних правил в Україні	16
<i>Сторожук І. П.</i> Правові основи перемоги на інформаційному фронті	19
<i>Токар А. М.</i> Окремі аспекти дисциплінарної відповідальності державних службовців	21
<i>Хобта Ю. М.</i> Фінансове право в Україні і його законодавче регулювання	23
СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	
<i>Ватрас В. А.</i> Правова природа корпоративних прав у цивільному законодавстві та доктрині цивільного права	25
<i>Гаврік Р. О.</i> Прикладні питання застосування способів захисту сімейних прав правозахисними громадськими об'єднаннями та органами адвокатури	27
<i>Муха М. Є.</i> Досвід вирішення сімейних спорів між батьками щодо дітей за законодавством Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччина	29
<i>Налуцишин Р. В.</i> Види власності в ісламі	31
<i>Польова В. Є.</i> Поняття та правова природа правового режиму майна подружжя у сімейно-правовій доктрині	33
<i>Римшин Т. А.</i> Право дитини на відмову від медичного втручання	35
<i>Розізнаний Є. Г.</i> Організація органів опіки та піклування за законодавством держав Європейського Союзу	38
<i>Чорна Ж. Л.</i> До питання про сторони договору комерційної концесії	40
СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	
<i>Виговський Д. Л.</i> До дискусії про можливість використання російськомовних джерел в українських кримінологічних дослідженнях	42
<i>Волкотруб С. Г.</i> Актуальні питання уніфікації процесуальної форми кримінальних проваджень	44

<i>Когут І. А.</i> Забезпечення процесуальної самостійності слідчого та дізнавача при взаємодії з прокурором	46
<i>Крушинський С. А.</i> Рівноправність сторін кримінального провадження у збиранні доказів як складова засади змагальності	48
<i>Кулєб'якін В. О.</i> Генеза процесуальних строків у період українського державотворення 1917-1920 років	51
<i>Лисюк С. О.</i> Історія становлення інституту допустимості доказів у кримінальному провадженні	53
<i>Налуцишин В. В., Налуцишин В. В.</i> Неповідомлення про злочин: відповідальність за законодавством зарубіжних держав	56
<i>Нікіфорова Т. І.</i> Врахування при призначенні покарання погашеної чи знятої судимості...58	58
<i>Плисюк Н. М.</i> Вбивство через необережність за кримінальним законодавством держав Європейського Союзу	60
<i>Присяжна А. В.</i> Реалізація принципу територіальності в організації та діяльності адвокатури	62
<i>Хмелевська Н. В.</i> Принцип «Дитина перш за все» як основа побудови ювенальської юстиції в Україні	64
<i>Циганюк Ю. В., Вітушинська О. О.</i> Застосування аналогії у кримінальному процесі України	67

СЕКЦІЯ 5. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

<i>Костяшкін І. О.</i> Актуальні проблеми правового забезпечення наслідків невикористання земельної ділянки	69
<i>Місінкевич А. Л.</i> Правові особливості судової практики щодо дій власника земельної ділянки при самочинному будівництві	71

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

<i>Іваницький А. М.</i> Виклики та перспективи миротворчої діяльності ООН в умовах війни в Україні	74
<i>Кірик А. Ю.</i> Система власних ресурсів Європейського Союзу	76
<i>Романюк В. А.</i> Право націй на самовизначення у міжнародному праві	78

СЕКЦІЯ 7. ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Білоцький В. А.</i> Добровільне медичне страхування в Україні: перепони та передумови розвитку	81
<i>Бурбела А. Л.</i> Особливості формування та використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування в умовах воєнного часу	83
<i>Воробець В. Є.</i> Сутність блокчейну як технології фінансових транзакцій	85
<i>Гриценко О. М.</i> Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану	87

<i>Каиуба Л. В.</i> Краундфандинг як інструмент фінансування інноваційно-технологічних проектів.....	90
<i>Кравчук Р. В.</i> Криптовалюта як інновація фінансового ринку.....	92
<i>Крушинська А. В.</i> Напрями розвитку корпоративного медичного страхування в Україні ...	94
<i>Пацюк О. Д.</i> Адміністративно-правове регулювання цементної галузі України в сучасних умовах.....	97
<i>Пухальський В. В.</i> Податковий контроль інтернет-торгівлі.....	99
<i>Самарічева Т. А., Самарічев Д. О.</i> Теоретичні аспекти податкового навантаження на аграрний сектор економіки.....	101
<i>Синчак В. П.</i> Бюджетне відшкодування ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам в сучасних умовах розвитку фіскальних відносин.....	103
<i>Тадля С. А.</i> Сутність та сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в ІТ-сфері.....	105
<i>Тарасов С. В.</i> Сучасний стан державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні	107
<i>Ткачук Н. М.</i> Достатність власного капіталу як інструмент управління капіталізацією банку	109
<i>Фасолько Т. М.</i> Роль актуарної математики в розвитку страхових продуктів: від оцінки ризиків до стратегій управління ризиками	112
<i>Фрадинський О. А.</i> Законодавче вдосконалення відповідальності за вчинення контрабанди в Україні.....	114
<i>Халавчук В. О., Самарічева Т. А.</i> Роль фіскальної децентралізації забезпечення фінансової спроможності територіальних громад.....	116
<i>Чмир О. С.</i> Доступність інформації в епоху цифрових комунікацій.....	119
СЕКЦІЯ 8. ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТАТИСТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	
<i>Денисюк С. А.</i> Специфіка застосування статистичного аналізу в управлінні туристичними послугами сучасного міста.....	122
<i>Задачін Д. О.</i> Сутність та сучасні підходи до функціонування підприємницьких структур в сфері надання транспортних логістичних послуг	125
<i>Захаркевич Н. П.</i> Конвергентне лідерство в умовах становлення креативної економіки...	126
<i>Землянський Д. І.</i> Економічне оцінюванні діяльності постачальників.....	129
<i>Іжєвський П. Г.</i> Формування напрямів інноваційної діяльності підприємств АПК в Україні	130
<i>Корюгін А. В.</i> Моделі лояльності типів споживачів	132
<i>Кравець І. М.</i> Управління відтворенням трудового потенціалу України в сучасних умовах	134
<i>Куличнич Р. О.</i> Статистичні методи в психології засобами IBM SPSS	137

<i>Піхняк Т. А.</i> Інтегрована звітність як невід’ємна складова у діяльності підприємств України	138
<i>Урсол В. І.</i> Інвестування будівництва житла: ризики та перспективи в Україні	141
<i>Хубанов Д. В.</i> Репрезентація змістовної складової поняття «розвиток» в цифровій економіці України	143

СЕКЦІЯ 9. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Гриськов М. М.</i> Правові та організаційні основи здійснення електронного голосування на виборах до Європейського парламенту	146
<i>Гуменчук О. Є., Побережна Т. А., Петренко М. О.</i> Форми та методи внутрішньо-організаційної комунікативної взаємодії органів публічного управління	148
<i>Клімов В. А.</i> Засади розмежування компетенції суб’єктів публічного управління від суміжних категорій	150
<i>Копанчук В. О., Кравчук О. В.</i> Особливості державної політики інформаційної безпеки як складової національної безпеки в умовах воєнного стану	152
<i>Лалуєва Н. М.</i> Концептуальні засади нового публічного менеджменту	154
<i>Палюх В. В., Хитра О. В.</i> Перспективи застосування мережевого підходу в публічному управлінні туристичною дестинацією	156
<i>Петрівський Д. П.</i> До питання механізму публічного управління в сфері розподілу та перерозподілу земель в умовах земельної реформи в Україні	161
<i>Пивоварчук Т. С.</i> Форми децентралізації, її співвідношення з іншими категоріями публічного управління та адміністрування	162
<i>Соловей Р. П.</i> Фактори інноваційного розвитку регіонів	164
<i>Терещенко Т. В.</i> Класифікаційні ознаки чинників формування економічного потенціалу територіальної громади	167
<i>Хитра О. В.</i> Емерджентні технології в системі публічного управління	169
<i>Щепанський Е. В.</i> CRM-системи як інструмент управління суб’єктами підприємництва у сфері послуг	173
<i>Юричина І. А.</i> Формування місцевого економічного розвитку в Естонії: пропозиції для України	176

СЕКЦІЯ 10. ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНІ НАУКИ

<i>Виговська Т. В.</i> Безпеківі аспекти розбудови ХАЕС	178
<i>Виговський Л. А.</i> Волонтерство як чинник підвищення політичної культури громадян України	180
<i>Гуменюк О. Г.</i> Психологія лідерства	183
<i>Куліш Н. С.</i> До питання про біляцерковні спільноти Української католицької церкви в Канаді	185
<i>Нагорна О. О., Нагорний Я. В.</i> Умови розвитку критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови	187

<i>Сірий О. М.</i> Розвиток самостійної підготовки з фізичної культури під час дистанційного навчання.....	188
<i>Лозінський С. В.</i> Основи дозування фізичних навантажень при розвитку витривалості...	191
<i>Федорчук О. С.</i> Формування змісту інформативної підготовки майбутніх правознавців в умовах дистанційної освіти	195
СЕКЦІЯ 11. МОВОЗНАВСТВО	
<i>Павлик О. Б.</i> Діалекти німецької мови	197

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ

*XXVIII щорічної звітної наукової
конференції науково-педагогічних
працівників, докторантів та аспірантів*

«Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави»

Відповідальний редактор – *Шевчук І.В.*

Комп'ютерний набір – *Бекас Я.А.*

Електронне видання 03.2024 р. Формат 60×84 1/16.
Ум. друк. арк. 11,83. Зам. № 23.

Видано у Хмельницькому університеті управління
та права імені Леоніда Юзькова.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8.
Тел.: (382) 71-75-91, (382) 71-80-80.
Ел. адреса: nauka@univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України про
внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.